

Tar Károly

Tanítók nyomában

© Tar Károly
© Tar-Bengtsson Zsuzsanna

NIS KIADÓ, KOLOZSVÁR, 1996

*A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumnak,
egykori és mai tanárainak és diákjainak
nagyrabecsüléssel ajánlom.*

TARTALOM

Indíttatás
Küzdés jutalma
Sírtam, nevettem - ráncigáltak eleget
Búcsú az iskolától
Példaképek
Gésákat is látott már Szolokmán
Sors, ki tudja, merre kanyarogsz?
Pénzem volt, szerelmes is voltam, de igazán boldoggá csakis a munka tesz
Két bikali lány egymás mellett
Más falvak, más iskolák
Kinek, hogyan érdemes?
Apácai Csere Rozália
Sok(k)próba
Hétfalusi labirintus
Tizenkét év és napi húsz kilométer - két falu között
Nehéz messzeségben kicsi fáklya
Pofonok, amelyeket tanító nénik kapnak
Nem kőbölcsőben ringatták
Az önkéntes óvónő három kívánsága és egyéb gondok
Ember tervez, ember végez
Hány a nevelő?
Befejezés helyett

Indíttatás

A Bethlen Gáborról elnevezett enyedi iskola kapujában mindig pillanatnyi zavart érzek. Talán azért, mert én mindig a kollégiumba lépek be ezen a kapun. A kollégium: tagjainak szellemi irányítást is adó diákotthon. Úgy tudom, és úgy hiszem, hogy a tanító- és óvónőképző esetében ez minden tekintetben pontosan így van. A jövőendő tanítókat és óvónőket, itt Enyeden, elsősorban hivatástudatra nevelték, hogy a nevelői pálya beláthatatlanul nehéz útjára lépve, öntudattal, felelősségérzettel haladhassanak.

Ha végigsétálunk a tiszteletreméltó öreg iskola folyosóin, a falakon egymás mellett sorakozó tablókön mosolygó tanárok és diákok képét látjuk. És a szigorúakét, a meghatódottakét. Így vagy úgy, a végzős diákoknak mind jövőt fürkésző arcuk van. Jövőjüktől pedig sok más emberi jövő függ. Az elmúlt harminc évben, több száz érettségizetten kívül, közel ezer tanítót adott ez az iskola és félezernyi óvónőt, akik majd mind falura kerültek, várostól, úttól messze, kicsi, sáros, a világ felé nyiladozó falvakba.

Nézzük meg jobban ezeket a tablókat. Fehér holló rajtuk a fiúkról készült kép. Talán véglegesen elnőiesedett pálya a tanítói? Nyelvünk sem áll már a szóra, minduntalan megtoldjuk, kiegészítjük az iskolában oktató megnevezését, tanítónőt mondunk, amelynek eluralkodása szegényebbé teszi iskoláinkat és egyben nehezebbé azoknak a lányoknak az életét, akik vállalják ezt a munkát. Felmérések és tanulmányok nélkül is nyilvánvaló ez. Tudták-e a képekről ránk mosolygó lányok, hogy mire vállalkoznak? Bizonyára, nagyon is tudták.

A nővérem és barátságos osztálytársai jutnak eszembe. Akik olyan angyali nyugalommal vitték frissen szerzett tanítói diplomájukat szülővárosuktól távoli falvakba, mintha egész életükben oda készültek volna. Mert valóban oda készültek: tanítani és népszolgálatra. Akartak és lettek valakik abban a közösségben, ahol önmagukat adva az újat támogatták. Némelyek szerint a tanítói sorsban még mindig sok a romantika, nem is vállalják igazán csak azok, akiket egy életre áthat és fogva tart e nehéz pálya iránt érzett hivatástudat.

Elképzeltem fiatal tanítóm fontos ember. Aligha ingázik. Ezt nem is teheti, nem városi, faluról származó. Egyik eldugott helyről a másikra utazgatni értelmetlen dolog... Marad tehát. Ez pedig meglátszik a környezetén. Igényeit, főleg a művelődésben, alább nem hagyja, ereje van arra, hogy másokat maga mellé fölemeljen. A tanító az anyanyelv támasza, írni, olvasni - és szépen beszélni tanít. Tudjuk, hogy ez a munka, ha igényesek vagyunk magunkkal szemben, egész életre szól. A tanító, mert szereti a gyermekeket, közel áll a szülőkhöz, őket is oktatnia kell, ha azt akarja, hogy munkája eredményes legyen. A tanító, különösképpen ha fiatal, megválasztatlanul is az ifjúság irányítója, ismerője minden igyekezetnek és lehetőségnek. Az eszményi tanító új, és mindig megújulni tudó ember falujában, de kis- és nagyvárosban is tekintély.

De ne folytassuk tovább a felsorolást, szálljunk le a mintaszerűség fájáról, és próbáljunk a valóság talaján két lábra emelkedni. A tanítók iránti elvárásaink annyi mindentől függnek és olyan sokfélék, hogy alig lehetséges felsorolni valamennyit. Elhivatottságuk, felkészítésük és felkészültségük végül is a sokféle élethelyzet próbáján arathat elismerést, vívhat ki megbecsülést. Hogyan élnek, mit gondolnak önmagukról, a tanítói pályáról és a jövőről? A kérdést a gyors változásában új szakaszhoz, a városiasodás kezdetéhez érkezett falu forrongó élete és a város „elfalusiasodása”, a városi lakosság rohamos növekedése tette időszzerűvé.

A második emeleten, a lépcsőföljáró közelében jó ideig elidőzöm egy, a többihez viszonyítva szerény tabló előtt. Hiányzik róla az ősi iskolaépület vagy a sétatéri emlékmű képe, a festett díszítés. Nem készült kivarrott vászonlapra, feltűnő, faragott keretbe. A végzősök névsor szerinti sorrendben, négy sorból tekintenek le reám, van valami katonás szigorúság ebben a felállításban. 1973-ban tizenkilenc lány és két fiú indult innen, öt, tanulásban eltöltött kemény, de szép, élményekben gazdag esztendő után, ki az életbe, a szélrózsa minden irányába, szerteszét az országba.

Nézem, nézegetem az 1973-ban végzetek szerény tablóján a képeket, és az az érzésem, hogy élő másuk némelyikével már találkoztam. Az iskolában rendezett sajtónapokon - rendszerint a nagyteremben, amikor már untuk az egy helyben ülést, de mert megbeszélhivatalunk az iskolai élet számos apróságáig és azon is túl az egyéni érdeklődés legkülönbözőbb tájaira vitt, kísértünk a tornakertbe. Két-háromosztálynyi valóban lelkes olvasóközönség követett minket, és természetes volt, hogy sok mindenben egyetértettünk.

Máskor az önművelődésről, majd a tanár-diák viszonyról mondott őszinte véleményeikkel hallattak magukról a tanítóképző tanulói. Találkozóinkra, kérdőíveinkre és sűrű levelezésünkre hivatkozva: újságíróként is állíthatom, hogy ismerem a tanítóképzőket.

Valamikor nem is olyan régen, az írástudatlanság felszámolásában korszakalkotót tettek a tanítók. Az oktatás és a nevelés jelenlegi és holnapi igényeihez mérten hasonlóan nagy munka vár rájuk. A falu élete mindenben rohamosan változik. A tanítónak munkája hagyományainak tiszteletben tartásával és továbbélésével önmagán is változtatnia kell. A kisigényű nevelő könnyen elveszti hivatás diktálta vezetőhelyét közvetlen környezetében, a faluban, és mindenütt. És akkor évenként megismétlődő ünnepnapjukon miként mondhatnók el újra és újra: Tiszteljük a tanítókat! Biztos vagyok abban, hogy bármilyen nagyigényű is a jövő, a jó tanító élete mindig tanulságos; küzdelmes sorsa, helytállása, igaz embersége példamutató.

Olvasom a névsort: Bálint Katalin, Bernád Ilona, Cseke Éva, Csere Rozália, Dobó Regina, Farkas Ferenc, Forgó Mária, Kasza Katalin, Kiss Jolán, Kocsis Mária, Koncz Anna, Kovács Gizella, Kozma Éva, Köteles Irén, Marozsán Mária, Márkus Magda, Papp Mária, Pénzes Ilona, Tomos Ilona, Venczel Mária és Viatorisz István.

- Nagyon jó osztály volt - mondta Biális János tanulmányi igazgató, aki egykor maga is tanítószkodott, és a pálya iránti szeretetét sokéves gyakorlatából merített tanácsaival megtoldva adta át tanítványainak. - A leggyengébb általános osztályzata a nyolcas érdemjegy körül volt... Értelmes, komoly és érdeklődő emberek. Összetartó közösség voltak. Kíváncsi vagyok, hogyan érvényesülnek az életben...

Nem kötelező módon, hanem inkább néhány osztályvezető tanár érdeklődésének betudhatóan, az iskola nyomon követte tanítványait. Simon László a kihelyezett végzetek munkahelyének címét gyűjtötte, Bakó Botond kérdőívet szerkesztett és juttatott el nekik, amellyel beilleszkedésük problémáira keresett választ.

Én magam az 1973-ban végzett és fennebb felsorolt tanítókkal leveleztem, majd rendre többször is felkerestem őket, hogy életükkel megismerkedjem.

- Hogy ki mennyit ér, azt mindenki munkájával méri és bizonyíthatja - mondta Biális János igazgató, és arra biztatott, nézzem meg közelebbről is, ki hogyan boldogul.

Küzdés jutalma

Első találkozás

Évekkel ezelőtt kolléganőjének küldött kicsengetési kártyájáról jegyeztem le a Mi a nehéz? akkor is és most is nagyon időszerű kérdésére a következő, valahonnan vagy valakitől idézett, választ. (Az lepett meg, hogy nem költői sorokat, nem elkoptatott, szokásosan nagyot vagy semmit mondó szöveget választott, hanem elgondolkoztató, a valóságos élettől számoló egyszerű szót.) Egy fiatal lány, akit Cseke Évának hívtak, többek között erre gondolt a tanítói pálya díszes kapujában, amelyen túl - már ekkor tudta - göröngyös, sáros út vezet a tető alá épített életig: „Nehéz ráébredni a valóságra. Nehéz az, amikor nem álmodhatunk arról, ami szép.”

Második találkozás

A gyaraki régi iskolában, ütött-kopott alacsony épületben tanított...

Amíg kicsengettek, Hodoş Alexandru iskolaigazgató elmondta, hogy Cseke, a férje után Bagosi Éva kitűnő minősítésű, alaposan felkészült tanítónő. Erről maga is meggyőződött, amikor a tantestület előtt szakmai elmélyültségről tanúskodó, érdekes előadását meghallgatta. Két éven át alkalma volt megismerni.

A gyermekek zsibongva nyargalásztak az udvaron a tavaszi napfényben.

- Remetét választottam, mert ez volt legközelebb Szalontához. Egy évig voltam ott. Nagyon szerettem. Taníthattam. Erre készültem, ezt akartam. Hát hogyan szerettem volna?!

Halk szavú tanító néni. Tudtam róla, hogy osztályelső volt, és hogy ezért az elsőségért évenként megküzdött osztálytársával, Marozsán Máriával.

- Aztán cseréltem egy kolléganőmmel, így valamivel közelebb jutottam a szülői házhoz, a családomhoz. A lányom kétéves.

Látszott rajta, hogy útban van a következő gyermek is.

- Reggel fél hétkor itt vagyok. Hoz a busz, visz a déli vagy a délutáni vonat, van időnk rá, hogy mindent megtanuljunk. Érdeklődök a gyerekek, szeretik az újat, és várják. Bevezettem a feladatlapos tanítást. Szívesen dolgoznak a gyakorlófüzetekbe. Kérik.

- A felnőttek nevelésére is jut ideje?

- A szülők iskolájában a gyerekek öltözködéséről, tisztán tartásáról beszélgettünk. Évharmadonként tartok összejevetelt. Itt ez a szokás. Otthon leginkább azokat látogatom, akik problémásak. Akik hiányoznak például. Megpróbálom rábeszélni a szülőket, küldjék rendszeresen iskolába gyerekeiket.

- Merre tart a tanítóság a jövőben?

- Bizonyítani kell. Nem diplomától függ, hanem inkább akarattól, lelkiismerettől. Ismerek egy tanítónőt, évekig tanyavilágban tanított. Amikor idekerült, akkor aztán mindenki láthatta, hogy mennyi mindent tud...

Harmadik találkozás

Tíz év után újra találkoztunk a Bethlen Gáborról elnevezett iskolában, amely már nem tanítóképző, hanem ipari iskola. De még ott voltak az egykori tanárok. Nevükben mondta Biális János, a tanítóképző tanulmányi igazgatója: „A tanítói pálya mindig göröngyös volt. Évtizednek kellett eltelnie, hogy elmondhassuk: Igen! Érdemes volt! Mert munkánk eredménye a gyermekekben van. Mert visznek magukban valamennyit a tanítóból... Az emberi alkat, az az egyéniség, amit a régi falak között formáltunk, ilyenformán megmarad.”

A tanítványok sorában Bagosi Éva tanítónő is beszámolt küzdelmes évtizedéről. A végén bizakodva szólt:

- Remélem, nemsokára visszajutok Szalontára, ahonnan indultam. Küzdelmem jutalmaképpen életem tető alá kerül...

Negyedik találkozás

- Úgy emlékszem, a gyaraki iskolában beszélgettünk, ahova aztán még három évig ingáztam. Ez a falu húsz kilométerre van Szalontától, de nagyon nehezen megközelíthető hely, és télen rettenetes kihagyásokkal közlekedtek a buszok. Azért nap mint nap kijártam. Aztán megszületett a második gyermekem. A férjem naponta szólt, hogy a két kisgyerek mellett miért járok továbbra is tanítani. De csak mentem mindennap. Pedig a kisfiam beteges volt. Összel született, és ezért gyakran megbetegedett légcsőhurutban. A kislányommal nem volt ilyen baj, érte nem volt egy nap kihagyásom sem. Teltek az évek, és sehogy sem sikerült lakóhelyem közelébe kerülnöm. Próbálkozni próbálkoztam eleget, de abban az időben nem tartottak versenyvizsgát, nem sikerülhetett. Illetve volt egy vizsga a román tagozat két tanítói helyének betöltésére. Hárman jelentkeztünk a két helyre. Megpróbáltam én is. Hármunk közül egyikünknek sem sikerült. Tanulgattunk, de csak nem tudtunk annyira, mint egy román tagozatot végzett. Inkább azért álltam vizsgára, hogy családom előtt is bizonyítsam, törekszem arra, hogy közelükbe kerüljek.

- Gondolkozott azon, hogy miért nem sikerült akkor a versenyvizsgája, hiszen az enyedi Bethlen Gábor tanítóképzőben a kiváló tanulók közé tartozott?

- Nem a román nyelvtan vagy a gyermekirodalom miatt nem sikerült a vizsga, hiszen már elemiben jó alapot kaptam, és a tanítóképzőben is alaposan elsajátítottam a román nyelv tanításához szükségeseket. A matematikával volt a baj, azon csúsztam el. Ha magyar nyelven vizsgáztam volna, még akkor sem oldottam volna meg tökéletesen a mértani tételeket. Gyengén ment, a képzőben ezzel kevesebbet foglalkoztunk. Különben a matematikából mindig is gyengébb voltam, mint a többi tantárgyból...

- A halmazokkal gyűlt meg a baja, mint annyi más tanító néninek?

- Nem. A halmazokat akkor már jól ismertem. Amikor bevezették, éppen első osztályt tanítottam és megfelelő képzésben részesültem. Előbb egy hétig tartott, a következő években néhány napig csak ezért tartózkodtunk Váradon. Tehát nem a halmazok, hanem a mértani tételek, a körrel kapcsolatos dolgok, az elforgatások bonyolultságában igazodtam el nehezebben.

- Mi történt a továbbiakban?

- Két év múlva még mindig Gyarakon dolgoztam, és a második fokozati vizsgámra készültem. Júliusban, tehát a fokozati vizsga előtti hónapban megtudtam, hogy augusztusban versenyvizsgát tartanak egy szalontai magyar tannyelvű tanítói helyért. Gondoltam, ha már ügyis tanulok, ezt is megpróbálom. Sajnos, arra az egyetlen helyre hatan jelentkezünk. Végül egy gyaraki kolléganőm került a meghirdetett helyre. A férje itt dolgozott Szalontán, lakásuk éppen intéződött. A hat jelentkező közül öten Nagyenyeden végeztünk. De az egyetlen Váradon végzettnak volt sikere. Nekünk ez nagy arculcsapás volt. Iskolánk mindig megállta a helyét, és mindig úgy éreztük, hogy tudunk annyit, mint a máshol végzettek. Én magam is eléggé készültem, hiszen fokozati vizsga előtt álltam.

- Nem lehetett megfellebbezni a döntést?

- Másfél hét múlva következett a fokozati vizsga, ahol nyolcas általánost kellett elérnem. A sikertelen versenyvizsga után nem sokat remélhettem. De sikerült. Heten jelentkezünk. Mindnyájunknak sikerült. A véglegesítőt Kolozsváron tettük, de a fokozati vizsga már Váradon az új módszertani központban folyt le. Hát itt egészen más a légkör. Minket nem értékelnek annyira, mint az itt végzeteket.

- Végül mégis bekerült Szalontára?

- Igen. A férjem úgy akarta, hogy a fokozati vizsga után, ha másként nem lehet, helyettesítőként itt dolgozzam. Addig arra kellett vigyáznunk, nehogy elveszítsem a gyaraki tituláris helyemet. Kérvényt adtam be a tanügyhöz, hogy Szalontára akárhová, helyettesítőként vagy óvodába helyezzenek. Sikerült. Valószínűleg figyelembe vették a II. fokozatomat. A két gyermekem már azelőtt megvolt, tehát csak a fokozat segített. Helyettesítést kaptam kétéves áthelyezéssel. Az idei tanévben már nem kaptam áthelyezést, és elveszítettem a helyemet. De azért nyugodtabban élünk. Amikor átkerültem ide, a lányom első osztályos lett, a kisfiamat is vihettem a napközibe. Együtt indultunk, együtt jöttünk, útba esett a napközi. Megvolt a család nyugalma. De szakmailag is többet adhatok itt, mert ott részben osztott osztályaim voltak. Az I-IV-ben vagy az I-III-ban tanítottam, aszerint, mikor, hogyan alakult a tanulók létszáma, hol voltak többen. Aztán az ingázás, a kicsi gyerekekkel járó gondok sok energiámat fel-emésztették. Miután bekerültem, nem kellett asszonyt tartanom a gyermekek mellett. Magunk látjuk el magunkat, és gondoskodunk mindenről. Itt előbb negyedik osztályt kaptam. Aztán újra negyediket. Egészen jól belejöttem a tanításba.

- Negyedik osztályban nehezebb a tanítás?

- Annyiban, hogy nyugdíjba menő tanító nénitől vettem át az osztályt, és ismerkednem kellett a gyerekekkel.

- Az elemiből kikerülő tanulók tudását ötödikben már tanárok bírálják el, és szigorúan megszólják a gyenge tanítót.

- Így van. Erre van példa elég. De mikor idekerültem, nekem könnyebbéget jelentett csupán egy osztállyal foglalkozni. Volt időm kidolgozni a lecketerveket, elkészíteni az összes szükséges szemléltetőanyagot. Tizenhét közepes vagy gyenge tanulót kaptam, ún. csökkentett létszámú osztályt. Tudomásul kellett vennem, hogy ezek a gyermekek ilyenek. De azért nagyon jól lehetett velük dolgozni. Ötödikbe már nem külön osztályként kerültek, hanem elosztották őket. Szívesen vállalom az ilyen gyerekeket, pedig a kolléganők valósággal sajnáltak, hogy ilyen csökkent képességű gyerekekkel kell foglalkoznom.

- Az ilyen osztályban a tanító nénik lennebb engedik a mércét? Az osztály gyenge színvonala visszahúzza őket is?

- Nem hiszem, hogy ez történne. Néhány évvel ezelőtt létesítettek ilyen osztályokat. Négy évig volt ilyen magyar osztály is, most már csak román nyelvű van. Nincs külön tankönyvük. Állandóan figyeltem, kutattam, hogy milyen közlések, milyen módszerek jelennek meg, amelyeket felhasználva javíthatok munkámon. Az órák után nem éreztem a sikert, de tanév végén összehasonlíthattam a többiekkel az enyéimet, s figyelembe véve azt, hogy az első három osztályban mi mindent kihagytak, elmondhatom, hogy negyedikben bepótolták és általában elégedett lehettem velük. Betű-összeolvasással, szorzótáblával küszködtünk, de a legszükségesebbeket megtanulták. Úgy érzem, nem dolgoztunk hiába.

- A férje hogy bírta a tanítóskodásából adódó nehézségeket?

- A férjem esztergályos. De lakatos is. Előbb tizenegy osztályt végzett, aztán szakmai iskolát. De miközben a szakmai iskola utolsó évét végezte, nehezen kieszközölt jóváhagyással befejezte a líceumot is. A megyeközpontba járt a szakiskolába, de estére mindig hazajött, és ment az estibe. Utána katona volt, aztán itt helyben a fémipari vállalatnál esztergályosként dolgozott. Most alkatrészeket készít az Olcit gépkocsikhoz. A férjem nagyon törekvő ember. Szeretett volna egyetemre menni, de édesapja halála miatt erre nem volt mód. Mégsem hagyta abba a tanulást. Két évig mesteriskolába járt a megyeközpontba. Miután végzett, nem kapott mesteri munkát. Egy darabig helyettesített, csoportvezetősködött. Ebben az évben - vagyis az ősszel, mert én már csak tanévben szoktam számolni - termelés-szervezői helyet kapott... Amikor látta, hogy csak nem tágitok, és nem hagyom ott a tanügyet, mert szeretem a munkámat, mindenben segített. A kislányunkat sokáig ő gondozta. Amikor mesteriskolába iratkozott, kénytelenek voltunk egy nénit fogadni.

- Most hol tanít?

- Régi iskolámban, ahova a gyerekeim is járnak. Az idén az első osztályt kaptam. Harminchárom gyermekkel, erős, jó osztályt. Három kolléganőnk nyugdíjba ment, vidékről újak jöttek helyükbe. Elterjedt az a tévhit, hogy az újonnan jött tanítók nem olyan jók, mint a régiek. Ezért a szülők a gyerekeiket inkább a régi tanítók osztályába adják. Mivel én itt már réginek számítok, jó összetételű osztályt kaptam. Könnyű velük dolgozni. A nehézség csupán annyi, hogy nagyon aktívak a gyerekek, nagyon akarnak érvényesülni, minden percüket le kell kötni. Mozgékonyak, életkedvük nagy, elevenek. A tanítás menetének sodró erejűnek kell lennie és érdekesnek.

- Máskor is megkérdeztem, most újra a tanítói munkáról kérdelem. Mindezek után milyennek találja?

- Első perctől fogva nagyon fontosnak tartottam a munkámat. Bármilyen nehézségbe is ütköztem, igyekeztem megmaradni ezen a pályán. Nagyon szép hivatásnak tartom, és nem bántam meg, hogy kitarítottam e pálya mellett.

- Nehéz?

- Nem nehéz annak, aki szívesen csinálja. Akinek gyereke van, az talán még inkább tudja, milyen fontos a mi munkánk. Sokan mondták, hogy nehéz nekem, mert az iskolában és otthon is tanítanom kell. Nem értek ezzel egyet. Én örülök, hogy itthon is foglalkozhatom a gyerekekkel, és hivatásomnak élhetek. Lehet, hogy majd évek múlva a fáradtságtól csökken majd az érdeklődésem, de most ilyet nem érzek. Nagyon szeretem, amit csinálok.

- Az elemi iskolában túlnyomó többségben nők tanítanak. Mit gondol az oktatás elnőiesedéséről?

- Nálunk az V-VIII. osztályosok külön épületben tanulnak, távol a kicsiktől, akik csupa nénik közt nevelkednek. Nincs férfi kollégánk. A tanítói pályát még most is női hivatásnak látom.

- Mostanában vitatéma a tanügy elnőiesedése, az, hogy emiatt elnőiesedhetnek az utánunk következő nemzedékek.

- Nem így látom. Az a tanítói nemzedék, amelyhez tartozom, más, rugalmasabb, mint az előttünk járók. Másként viszonyulunk az újhoz, a változásokhoz. Például, mikor bevezették a halmazelmélet oktatását, az idősebbek nehezebben váltottak. Voltak olyanok, akik nem is akartak hallani a halmazokról, azt mondták, nincs rá szükség. Az elnőiesedés veszélyét nem látom, nem érzem.

- Nemcsak az oktatásra gondolok, hanem a mostanában kissé mostohán kezelt nevelésre. A gyerekek nemcsak tárgyi tudást, de viselkedést - ha apróra bontjuk: akaratot, magatartást, mozdulatokat stb. - sajátítanak el a tanítótól, ezért nem mindegy, hogy csupa „néni”, és csak nagyon ritkán „bácsi” tanítja őket.

- A gyerekek többnyire négy óra hosszat vannak az iskolában. Nem hiszem, hogy ezalatt annyira egyoldalúan sikerülne a nevelésük, hogy ez egyféle egyensúlyvesztéssel járna. Különböznék mi tanító néni is eléggé energikusak vagyunk. Megmutatkozik ez a fegyelmezés terén is.

- A révbé érkezés után milyen vágyai lehetnek a tanítónak? Mire törekszik munkájában ezután?

- Már beadtam a kérvényemet a következő fokozati vizsgára. Ez kétéves kemény tanulást jelent. Előbb vizsgázni kell, a következő évben pedig elkészíteni és megvédeni a dolgozatot. Már gyűjtöttem hozzá az anyagot, a differenciált munkáról. Ez azt jelenti, hogy minden tanulóval a neki megfelelő értelmi szinten kell foglalkozni. Iskolai foglalkoztatás, ellenőrzés, begyakorlás és egyebek tartoznak ebbe a tárgykörbe a saját módszertani munka és megfigyelés alapján.

- Már most erre törekszik az osztályában?

- Igen. Általában úgy szoktuk, hogy három csoportra osztjuk az osztályt: jók, közepesek, gyengébbek. Például az első osztályban, amikor a betűket tanuljuk, a jobban haladók már egész mondatokban alkalmazzák a tanult betűt, mert minden szót el tudnak olvasni.

- A szülőkkel is ilyen módszer szerint dolgozik?

- Sikerült kialakítanom már most, az első osztályban a jó szülői közösséget. Odaadóak. Gazdasági tervünk van. A begyűjthető és újrahasznosítható anyagok terve jól halad. A szülők segítenek gyermekeiknek. A gyermekek már behozták a nyugtákat az eddig beadottakról.

- Szülői értekezletre kik járnak? Az anyák vagy az apák?

- Inkább az édesanyák. Ha belegondolok, a nevelés valóban elnőiesedett. A szülőktől is lehet hallani, hogy az apukákra nem lehet számítani. Váltásban dolgoznak. Ha az édesanyák vannak otthon délután, akkor az meg is látszik a házi feladatokon. Kérték, hogy legyenek belátással, s ehhez hasonló dolgok. Sajnos, a családban is az a felfogás az elterjedtebb, hogy a férfi nem sokat foglalkozik a gyermekneveléssel.

- Közben az órám látom, hogy lejárt az időnk, tíz perc múlva énekkari próbán kell lennie. Bizonyára kellemes dolog a tanügyi énekkarában szerepelni.

- Kellemes, de kötelező is, mert öt példányban aláírtuk, hogy eljárunk a próbákra. Szívesen megyek. Karmesterünk tanárom volt, minden próbán újra gyermeknek érzem magam. Vegyes kórusunk van. A férfiak nem mindig jönnek, ezért aránylag lassabban haladunk. Ígérték, hogy majd szerepelünk a tévé magyar adásában.

- Mi az, amit nehéznek tart tanítói munkájában?

- Nehéz megértetni a szülőkkel, hogy nekünk a gyerek munkáját kell minősítenünk, arra kell jegyet adnunk. A szülők nagyon sokat segítenek, ami nagyon jó, sokat foglalkoznak a gyerekekkel, de mindig elvárják a kilencest vagy a tízest. Ha a szülők türelemmel volnának gyerekeik iránt, valóságos tudásuknak megfelelően, fejlődési folyamatukban értékelnék a tanulók gyarapodó tudását.

- Milyen elismerésben részesült évtizedes munkája során?

- Már Gyarakon is úgy éreztem, hogy a szülők átérezték azt, hogy kétgyermekes anya létemre is helytálló; hiszen bármilyen rossz idő volt, vagy gyermekeimmel volt baj, akkor is mentem és tanítottam. Jóindulatukkal körülvettek a szülők. A kollégák és az igazgatóm is elégedett volt a munkámmal. Mindig azt figyeltem, hogy ne maradjak le a helyben lakó kollégáktól sem a tanításban, sem a művelődési munkában. Az elismerést nem egy különleges élményben vagy megtiszteltetésben éreztem, hanem állandóan a legkülönbébb emberi kapcsolatokban.

- A színészeknek kell a taps. A tanítónak is szüksége van az elismerésre?

- Igen. Kell az elismerés. A tanítónak is éreznie kell, hogy nem dolgozik hiába. A gyerekektől is megkapjuk az elismerést, hiszen ha apróbb kérdéseikkel, bajaikkal is hozzánk fordulnak, érezzük, hogy szükségük van ránk. Talán olyasmit is elmondanak nekünk, amit édesanyjuknak, édesapjuknak nem. Különösen ha azoknak idejük sincs meghallgatni őket. Az is gyakori, hogy a gyermek inkább hisz a tanítónak, mint a szülőnek. Amit tőlünk hallanak, attól nem tángítanak, azt a szülők ellenében is állítják. A bizalom, még az ilyen gyermeki bizalom is, nagyszerű, nagyon meleg, emberi érzés, és ez pályánk legnagyobb jutalma.

Sírtam, nevettem - ráncigáltak eleget

- Baczai vagyok. Környékünkéről talán az első, aki tanítóképzőt végzett. Gyerekkoromban mindig tanítósdit játszottam. Nagyon szerettem a gyerekeket, a kisebbeket én rendeztettem. Környékünkön sok volt a gyerek, hát reggeltől estig pesztrálokodtam. Aztán elkerültem egyik közeli iskolába, ahol egy Magdus nevű fiatal tanító néni nagyon megtetszett, mert szívvel-lélekkel a gyerekek mellett volt. Később, amikor a felső tagozatra jártam, Gáspár Mária volt az osztályfőnököm. A férje, Gáspár Zoltán is tanítóképzőt végzett. Biális tanár elvtársnak, tanítóképzőnk tanulmányi igazgatójának volt osztálytársa. Édesanyám kérdezte, hogy mi legyen velem, és Gáspárék azt javasolták, vigyen az enyedi tanítóképzőbe, mert ők is ott tanultak. Levelet is küldött Biális tanár elvtársnak, de én nem engedtem, hogy a szüleim odaadják, nem akartam, hogy protekcióval kerüljek a tanítóképzőbe. A saját erőmből akartam tanító lenni.

- Régen szokás volt ajánlólevéllel útnak indítani a jó tanítványokat, hogy valamiféle támaszuk legyen a nagy ismeretlenségben.

- Miután bekerültem a képzőbe, édesanyám oda is adta a levelet... Édesanyám nagyon értelmes falusi asszony. Volt egy barátnője, aki tizennyolc éves korában meghalt. Fehér Arankának hívták. Képzőbe járt. Amikor hazajött vakációra, mivel közel laktak egymáshoz, beszélgettek, barátkoztak. Aranka nagyon szépen, választékosan beszélt, látszott rajta, hogy tanult. A háború alatt nem volt megfelelő fűtés az iskolában: meghűlt és meghalt. Akkor határozta el édesanyám, hogy ha gyerekei lesznek, kitaníttatja őket. És azt, hogy minden áldozatot vállal, csak tanuljunk...

- Ez sikerült is?

- Én tanultam, de a húgomnak sajnos nem sikerült. Édesanyám bele is öszült. A húgomat Désre adták iskolába. Nagyon érzékeny ember, és egy durva matematikatanárhoz volt szerencséje, aki előtt örökké „buta liba” maradt. Ez nagyon letörte, kapott egy idegsokkot, bekerült az ideggyógyászatra, és többet hallani sem akart a tanulásról. Végül valami gyógyszerészeti iskolát végzett, és a gyógyszergyárba került. Aztán a kendergyárba, Bethlenbe. Ingázik, két kicsi gyermeke van. Édesanyámat bántja, hogy a húgomnak nincs ideje könyvet venni a kezébe. Pedig amikor hozzám jön, mindig szívesen olvas. A nagyanyám is nagyon logikus gondolkodású asszony. Vált az agya, okos terveket gondol ki. Nagyapám mindig mondta, hogy jó lett volna miniszternek. Nagymamám nagyon szeretett a gyerekekkel foglalkozni. Akármilyen fontos dolga van, elsőek az unokái. „Körbe jár a kislányká”-t játszik, és bújócskázik velük. Mindenki csodálja, hogy honnan van annyi türelme a gyerekekhez...

- Milyen a szülőfaluja?

- Bacza most már Retteggel egybeépült helység, a Désről Besztercére tartó főút mellett van. Kétszázharminc körül van a házak száma. Régen a mostaninál sokkal több magyar család lakta. A mi családunk a régiek közül való, a dédnagyapám sírja is ott van a temetőben. Az utcánk zsákutca. A végén volt egy kastély, a romjai most is látszanak. Azt hiszem, Zichy Antal kastélya volt. Nagyapám uradalmi kocsis volt nála. Amikor összekerül nagyanyámmal, semmijük sem volt. Mindketten sokgyermekes családból valók. Nem volt mit tenniük, elmentek szolgálni a Regátba. Sok évig voltak Târgoviște környékén egy „grófnál”. Édesanyám is jól emlékszik arra az időszakra, kisgyerekként ott élt. Szülei amolyan gazdaságvezetők lehettek. Gyűjtötték a pénzt, és így sikerült megvásárolniuk azt a telket, ahova házukat építették. 1965-ben elbontották a régi házat, és felépítették az újat. Azóta megújult az egész

falu. És utánam jöttek még lányok vidékünkéről a tanítóképzőbe. Két évre rá Kiss Hajnal. Aztán még három dési lány...

- Milyen volt a kollégiumban?

- Eleinte nagyon nyűgös voltam. Az elmúlt nyáron második fokú vizsgát tettem Udvarhelyen, és felkerestem ott volt nevelőnőnket, Böske nénit, aki most a testvérénél lakik...

- Hallottam, hogy nagyon szigorú nevelőnő volt. Láttam akkoriban a lányok szobáit, tele volt gyönyörű kézimunkákkal, és patikatisztaság volt mindenütt.

- Valóban nagyon szigorú volt, de mi szerettük és tiszteltük. Említettem, hogy valóban nagyon nyűgös lány voltam.

- Mit ért ezen?

- Nagyon otthonos voltam. Ritkán akadt alkalmam elmenni táborba vagy akárhova a szülőháztól. Így aztán, amikor bekerültem a kollégiumba annyit, de annyit sírtam... Édesapám vasutas. Iskolakezdés után egy héttel meglátogatott. Sírtam, és mondtam, vigyen haza, én nem ülök a bennlakásban. Tizenöt éves voltam, még gyerek. Tulajdonképpen elég mostoha volt az internátus. Szénnel fűtöttünk. Sírtam a tűz mellett is, füstölt, nem akart sehogy sem meggyúlni... Otthon fával fűtöttünk. És nagymamám volt és dédnagymamám is élt. És cseléd-lányunk is volt... Nem kellett nekem addig tüzet gyújtani. Böske néni bevitt a nevelőszobába, és apámmal együtt magyarázták nekem, hogy jól gondoljam meg a dolgot, mert ha elvisznek, többet vissza nem hoznak az iskolába. Választanom kellett. Valahogyan aztán belenyugodtam az otthonmaradásba. „Menjen, édesapám - mondtam egy idő után -, most már maradok”. Így indult az életem a kollégiumban. Aztán megszoktam. Amikor először Reginával bementünk a fürdőszobába... Kicsike fürdőszoba volt egy nagy káddal. Üstben melegítettük a vizet. Osztályonként voltunk beosztva, hogy a vizet melegítsük, mossunk és mosakodjunk. Bementünk. Éppen az ötödikesek mosakodtak. Fél óráig álltunk a sarokban, senki nem adott félfazéknyi vizet, hogy megmosakodjunk. Ott sírdogáltunk, amikor bejött András Kati, egy kedves, ötödikes lány. „Gyertek - mondta -, miért nem szóltok, miért nem kérték?!” Elsősök voltunk. Kezdőnek sehol sem jó lenni. Így indultam. Aztán lassan-lassan megszoktam.

- Kellemes emlékei?

- Megszoktuk egymást a kolléganőkkel, az osztálytársakkal, a többiekkel is. Nagyon kellemesen teltek a vasárnap délelőttök. Akkor voltak a Ki mit szeret? vagy Ki mit óhajt? műsorok. Szombat délig mindenki bedobta kis cetlire írva kérdését vagy kérését, hogy miről óhajtana bővebben tudomást venni, miről szeretne hallani. Költőkről, írókról, mindennapi problémákról, a tanítói pályáról vagy bármiről, ami foglalkoztatta. S akkor a tanárok felváltva, egyik vasárnap délelőtt az egyik, máskor a másik, válaszoltak kérdéseinkre. Szeretem az irodalmat, a verseket. Most is fülemben cseng Kónya Árpád tanárom előadása Juhász Gyuláról. Irodalmi műsorokra mi is készültünk. Egy-két verset megtanultunk és előadtuk. Csodálatos előadások voltak. Akkor szerettem meg Juhász Gyulát, akkor figyeltem föl reá. De Ady Endre és József Attila költészetét is ezeken a vasárnap délelőttökön szerettük meg igazán. Nagyon szépek voltak ezek a délelőttök.

- Végre valaki dicséri is Kónya Árpádot. Elismerték, hogy jó tanár, de valamiért nem szerették.

- Első évben románt tanított, de mindenhez nagyon értett. Csakhogy különleges, hideg természetű ember volt. Ha egy diákot nyolcasnak értékelt az elején, abból ki nem esett év végéig. Ha valaki ötöst kapott az elején, lehetett tízes tanuló másnál, végig ötös maradt Kónyánál. Nagytudású ember volt, de mert elhidegültünk tőle, nem tudta tudását átadni. És a

legtöbbször blamáta a diákot. A lányokat kritizálta a divat miatt. Eltelt az óra, és az anyaggal nem nagyon haladtunk előre. Az óra anyagát a könyvből vettük át, mindig jegyzetet kellett írni, és nem szerettük a sok írást. Ő pedig nem szerette, ha gyakran utaztunk haza. Amikor visszajöttünk, mindig rögtönzést íratott, és kaptuk a hármassokat, a négyeseket. Elidegenítette az osztályt. Sok órája volt, és szerencsére átadott Ştef tanár elvtársnak. Hát ez egy rendkívüli ember. Megszerettük, és ő is minket. Később aztán harc volt a két tanár között, hogy kié is az osztály. Amikor fokozati vizsgán voltam, az előkészítőn a nyelvtudásunkra voltak kíváncsiak. A nyelvtanórán csak nekem jutott eszembe, hogy mit nevezünk *hiat*-nak. Aztán még jelentkeztem, közbeszóltam, és a lecketerveimet is átnézték. Kérdezték, hol tanultam. Mondtam, Ki volt a tanárom? Mondtam, hogy Ştef Leon. No, akkor piros pont magának is, a tanárának is, mondták elismerően. És más alkalommal osztálytársamat, Dósa Magdát is megdicsérték. Amikor legközelebb találkozom volt román tanárral, eldicsekszem majd neki. Én már akkor elhatároztam, hogy a románt aztán úgy fogom tanítani, hogy abban hiba ne legyen, mert ugyebár az állam nyelve, szükségünk van rá. Voltak kolléganőim, akik bizony nagyon küszködtek ezzel a nyelvvel... Tavaly negyedik osztályt adtam át. Érdeklődöm, hogyan haladnak ötödikben. Mondják, hogy nagyon ügyesek. Ez jólesik. Amikor a fokozati vizsgámhoz volt az inspekció, akkor is elégedettek voltak a munkámmal, a román tudásunkkal. Különbözően már otthon jól megtanultam ezt a nyelvet. Mi már úgy játszottunk, barátkoztunk, hogy ahogyan falusiasan mondják, „fele apă, fele víz”. A román magyarul, a magyar románul is beszélt. Nem volt problémánk ezzel. Rettegen volt egy Ilie Ioan nevezetű fiatal román tanárom. Most megyei tanfelügyelő. Pionírirányítónk volt, és én voltam az egységparancsnok. Nagyon kedvelt. Gáspárék tanítói pályára irányították, Ilie pedig román tanári pályára szeretett volna küldeni. Üzent is utánam, hogy menjek fel a besztercei liceumba, mert akkor már ott tanított. De akkor felvettek az enyedi tanítóképzőbe.

- Milyen volt a felvételi?

- Nagyon izgulékony természetű vagyok, és ezért vizsgán sokat rontok, kapkodok. De azért nem volt nehéz. Eléggé fel voltam készülve, Magdával együtt tanultunk. Akkor ismertük meg egymást. Én aludtam az alsó ágyon, ő az emeleten. Egy napon születünk, úgy hívtuk egymást, hogy „testvérke”.

- Mire emlékszik még a tanítóképzős évekből?

- Az író-olvasótalálkozókra, amit a nagyteremben tartottunk. Kányádi Sándorral találkoztunk a legtöbbször. Sokszor eszembe jut mosolygó arca, ahogyan készséggel válaszolt kérdéseinkre. Aztán az Utunk-találkozókra. És amikor színházba és az operába mentünk...

- Kikre emlékszik szívesen?

- Köteles Irénnel nagyon jól voltam. Most is tartom vele a kapcsolatot. Druszának neveztük egymást. Mindketten nagyon szerettük a matematikát. Ő ügyesebb volt nálam. A dolgozóköpenyünkre egyformán K.I. volt hímezve, mert ő Köteles Irén, én pedig Kiss Jolán voltam. Sokat jártunk az iskola nevezetes könyvtárába, amikor még Borbáth Károly volt a könyvtáros. Nagy élmény volt. Most már szívesen emlékszem vissza az iskolaévekre.

- Először Zselyken kerestem volna meg, ha sikerül bemennem a rossz úton ebbe a Beszterce-Naszód megyei faluba.

- A kihelyezéskor osztályunknak, úgy emlékszem, hét-nyolc hely jutott, a többiek a megyei tanfelügyelőségekhez irányították. Így kerültem Besztercére. Mutatom a diplomámat a személyzeti osztályon a tanfelügyelőnek. Kilenc-harmincas általánosom volt. Hogy az égbe adtak magának ilyen jó jegyet, kérdezte a tanfelügyelő. Mondtam, hogy tanultam, mert azt mondták, az általános számít a kihelyezéskor. Akkor még Naszódon is volt tanítóképző.

Velük együtt osztottak be. A hatosok-hetesek csuda jó helyeket kaptak, én pedig ki kellett menjek Zselykre. Nem volt rossz hely, csak az a rettenetes út elzárta a világtól. Igaz, föl-kínálták nekem a legjobb helyeket, a könnyen megközelíthető falvakban lévő román iskolákat. De hát én anyanyelvemen akartam tanítani. És nem óvodában, hanem iskolában. Kilincseltem egész nyáron. Zselyket is csak úgy kaphattam meg, hogy a helyi tanítónő augusztus végén hirtelen meghalt. Egri Annának hívták. Elment a fiához Nagybányára, és szívinfarktot kapott. Két éve lett volna még a nyugdíjazásig. Wass György volt az igazgató.

- Furcsa érzés lehetett ilyenformán katedrához jutni...

- Igen. És ráadásul egy nagyon csúf szájú elnök fogadott, akit Salátának neveztek a faluban. Nem voltam még húszéves. Nevelőnőnk valamikor zárdanövendék volt. Bennünket úgy nevelt, hogy csúf szót nem hallottunk. Zselyken pedig mint a verebek röpködtek a trágár szavak. Örökké sírhatnékó volt. De megszoktam azt is. Mert az elnök nem volt rosszindulatú, csak megszokta a csúf beszédet, a szabadszájúságot. A központhoz közel kaptam szállást. Hideg, penészes lakás volt. Az iskola fenn van a dombon, a templom mellett. Eleinte csupa lányokból állt a tantestület, egy férfi volt az igazgató. Minden délután más és más helyen összeültünk, a kávé akkor nem volt probléma, kávéztunk és kézimunkáztunk. A horgolás volt a divat. Gazdag falu volt. Intelligens emberek laktak, szászos eredetűek, akik rosszindulatúak is tudtak lenni. Egymás ellen, de különösen az idegenek ellen állandóan áskálódtak. Pici falu, minden mozdulatunkat ismerték. Összejöttünk, színdarabokat tanítottunk. Ha jókedvünk volt, megszólaltak. Hogy már megint... A tanítónők szentek kellett hogy legyenek... Egy zárdából egy újabb zárdába jutottam. De tele voltam munkakedvvel, és minden rózsaszínűnek tűnt. Nem esett nehezemre minden héten egyszer megmászni a hegyet, hogy hazajussak. Egy vasárnap sem maradtam ott. Miután Wass igazgató is elment, Veres Mária román szakos tanárnő lett az igazgató. Minden évharmadban nyílt órákat tartottunk a közeli három helység valamelyik iskolájában. Mi persze magyarul. Amikor a mi iskolánk volt a rendező, a meghívottakat nem érdekelte az óra, hanem például a szánkózás, és utána a vendégség. Általában télen rendeztünk nyílt órákat. Házi kenyeret sütöttünk, pálinkát szereztünk és mindenféle finom falatot. Egy ilyen alkalommal maradt a finom házi kenyérből. (Olyan finomat nem ettem, pedig a nagymamám is tud sütni az otthoni kemencében.) És semmi más nem maradt, csak mustár. Másnap délben nagyon éhesek voltunk. És ez is bekerült a verses krónikánkba, hogy jólesett a mustáros kenyér. Hetente egyszer mindig gyűlésre kellett menni a községbe vagy a megyeközpontba. Amikor szép idő volt, repültünk, de sárban vagy nagy hóban rettenetes volt. A helyi vezetők mindig azzal fizettek ki, hogy fiatalok vagyunk, mehetünk. Amikor szekeret kértünk, az óriási nagy dolog volt: „Éppen most tört el a tengely!”, „Éppen most szakadt el a hám!” Most „szukál” a ló! Ezt is ott hallottam először. Azt jelenti, hogy nem akar húzni a ló. Amikor képviselőválasztás volt, benne voltam a bizottságban. Naponta rángattak át a hegyen. Andris apó, egy apró termetű bácsi volt a kocsis, aki szeretett inni. Egyszer átvitt engem a hegyen az elnök elvtárssal. Visszafelé is velük jöttem, két berúgott emberrel. November volt, szakadt az eső, nagy a sár. Néhol derékig ért. Beesteledett. Az öreg kezéből kiesett a gyeplő, a lovak arra mentek, amerre akartak. A hegy tetején egy kukoricakóréval tele szekérnek ütköztünk, kettétört a szekerünk rúdja, gyalog kellett bemennünk a faluba. Végig sírtam. A háziasszonyom nem ismert rám, nyakig sáros voltam. Akkor annyira kiábrándultam a tanítóskodásból, hogy azt hittem, hagyok csapot-papot, és elmegyek másfelé dolgozni.

- Hány évig volt ebben a faluban?

- Hat évig. A férjem is ott tanított. 1975-ben ismerkedtünk meg. A következő évben felvételizett az egyetemre, és 1978-ban összeházasodtunk. Miután elvégezte az almérnököt, ide, Marosvásárhelyre került, és én gyereknevelés miatt két évre kimaradtam a tanügyből. Zselykre nem vihettem a gyereket, otthonról nem ingázhattam, és itt a városban sem kaptam állást. Az a két év kiesés anyagilag ma is gondot jelent. Ha nem segítettek volna édesanyámék, és nem segítenének most is, bizony nem tudom, hogyan élnénk. Nem volt könnyű falun, de a sok nehézségért kárpótoltak a gyerekek. Sok értelmes gyereket tanítottam. Összevont négy osztállyal kezdtem, harminckilenc gyerekkel. Az iskolaigazgató eljárta, hogy a faluban élő egyetlen család három gyereke mellé néhányan román nyelvű oktatásra adták a gyerekeiket. Küldtek egy román tanítónőt, és átment hozzá a két fiúcskából álló második osztály. Úgyhogy maradtam a három osztállyal.

- Évekkel ezelőtt beszéltem akkori igazgatójával, tudom, rendre elfogytak az osztályok Zselyken. A falu lakói sorra beköltöztek a megyeközpontba.

- Amikor oda mentem, már akkor megindult a rajzás. A traktorista minőségi ellenőrnek került be egy gyárba. Aztán a sofőrök mentek el... Amikor onnén elkerültem, minden második ház puszta volt. Ha nem a bedeszkázott ablakról, de a mindent ellepő gyomról látszott, hogy senki sem lakja ezeket a házakat. Ahol laktam, nagy széles tornác volt. Kolléganőimmal rendszerint kiültünk oda. Látszott onnan minden mozgás a faluban, hiszen bent voltunk a központban. Sütkezettünk a napon, és néztük a töméntelen sok legyet a puszta házak ablakaiban... Ott zümmögtek. Szörnyű volt.

- Tanácsot kértek-e magától az emberek?

- Okosabbaknak tartották magukat annál, hogy egy tanítóval megosszák gondjaikat. Számító emberekként mindent tudtak, mindent meggondoltak, hogy mit, miért tesznek. Az igazgatóval, aki nagyon régen kerülhetett ebbe a kicsi faluba, valószínűleg tárgyaltak, de velünk nem. Közelebbi kapcsolatba mi az édesanyákkal kerültünk. Tőlem tanulták az írásos kézimunkát. Ezt a varrást már otthonról tudtam, de az iskolában is tanultuk. Nekünk még volt háztartási óránk. Gáspár tanárnő valamikor tanítónő volt és nagyon ügyes. Megtanított minket kötni, varrni, szabni, tésztát sütni. Rengeteg mintát rajzoltam, volt mit továbbadni. Olvasni szerettek. Fazekas Jancsi bácsi például rengeteget olvasott. Jött hozzám: „Na jöjjön, tanító néni, beszélgessünk.” Könyvekről, időjárásról, mindenről beszélgettünk. Máskülönben rendszeresen jegyezte a helyi időjárást. Olvastam a naplójából, hogy azelőtt öt évvel, ezen és ezen a napon milyen idő volt. Falusi filozófus volt. Bölcs. Ritka ember. Másik elfoglaltságunk a tésztázás volt. Vagyis a süteménykészítés. Összeültünk mi nők, és sütöttünk. Ott tanultam például krémest sütni. Csészével mérték a hozzávalókat. Csodálatos krémeslapokat sütöttek. Aztán ott tanultam meg paplant varrni. Nálunk ez nem volt szokás. Télen, amikor már nem lehetett a mezőre menni, tollfosztás és paplanvarrás volt majdnem minden este. Pihepaplant és gyapjúpaplant varrtak. Ráma, minta volt hozzá. Sokan a paplanomról vették a mintát. Mindenben segítettem az asszonyokat. Sok kolléganőm nem tudta megszerettetni magát a faluval, nem tudott alkalmazkodni érdeklődésükhöz, ezért aztán ki ahogy tehette, igyekezett más helyre. Egy Erzsike nevű tanítónőt Szende Erzsinek neveztek a faluban, mert nem akart sem kézimunkázni, sem beszélgetni, és húzódozott a helyiek társaságától. Engem befogtak. Eleinte kételkedtek bennem, hogy olyan fiatalon tudok-e megfelelően foglalkozni a gyerekekkel. - „Magát miért küldték ide? Mit kezdünk magával itt ilyen fiatalon?” - kérdezték tőlem. Mondtam, hogy valamit csak csinállok, igyekszem. Figyeltek és látták, hogy eredményesen dolgozom. Sok szép ünnepély szervezését segítettem. Az első évzáró ünnepélyen a legszebb mesék összefoglalását nyújtó szindarabot tanítottam be az elemistáknak. Szép jelmezekkel, verses mondókákkal. Ez nagyon tetszett a falunak, nőtt a tekintélyem. Aztán minden Március

8-án ünnepély volt. Sok verset gyűjtöttem, kis jeleneteket, énekszámokat, és az alkalomhoz illőkből jó kis előadást rendeztem. Megtanítottam az üveges táncot, a párnás táncot és egyebeket. Az anyák kitettek magukért. Sütötték a fánkot, mindent beszereztek, mert nagyon ügyesek ebből a szempontból.

- Mi maradt a faluból? Mi lett az iskolából?

- Amikor eljöttem, még volt I-IV. osztály. Egy tanárnő, aki németet tanított a nyolcadikban, az utolsó felsős osztályban, miután ott végeztek a gyerekek, átvette az elemi, tanítóskodott. Végül hat gyerek maradt az első tagozaton, akiknek már nem járt tanító. Egy édesanya kényszerült beköltözni városra két kisiskolás gyereke miatt. A többiek is beadták a városi rokonokhoz és ismerősökhöz az iskolaköteles gyerekeket, miután sokáig hiába jártak a tanügyhöz, hogy legalább egy szál tanítót hagyjanak meg Zselyken.

- Most már azt is nehéz megállapítani, hogy a falu vagy az iskola fogyott el hamarabb. De a tanári karból egyvalaki ma is a lehető legközelebb áll magához.

- A férjem, mielőtt egyetemet végzett, matematikát, kémiát, fizikát és tornát tanított. Egy kivételével minden tanár képesítés nélkül tanított. Ki így, ki úgy. Megmutatkozott az a gyerekek felkészülésében. A szakképzetlen káderekben nemcsak az a baj, hogy ösztönösen dolgoznak, hanem az is, hogy sűrűn váltogatják egymást. A férjem is jóval a tanév megkezdése után érkezett a faluba. Örültünk neki, mert kellett a férfi, hogy legyen akivel átmenjünk a hegyen. Désről ingázott, így aztán egy volt az utunk. Azon őszen rengeteg kalákát rendeztek. Három mérnök volt a faluban. Mindenkinek kert járt, bevetve kukoricával... Azt leszedtük, hántottuk. Az alkalomra a mérnökök kihozták családjukat is. Összejött egy kis társaság, jól éreztük magunkat, dolgoztunk, szórakoztunk. Így történt, hogy összebarátkoztunk a férjemmel. Nagyon sokat vitakoztunk. Most is olyan, hogy az övét nem hagyja... Én sem engedtem a magaméból. Egy dolgon sokat rágódtunk, most is azt tesszük. „Ha nem veszekednénk, talán nem is élnénk.” A veszekedés után pedig következik a kibékülés...

- Elkerülve innen, érdekelte még a falu sorsa?

- Ha ottani ismerőssel találkozom, érdeklődöm az emberek sorsáról. Legutóbb házigazdámmal találkoztam. Elmondta, hogy százvalahány lélek van még a faluban. Amikor ott tanítottam, kétszer annyian voltak. Idősebbek. De ünnepkor tele van a falu. Mert az innen elszármazottaknak kocsijuk van. Most tavasszal is hetvenöt kocsinál többet számoltak össze a faluban. Elmentek és elmennek az emberek, mert a városban inkább megtalálják a számításukat. Nekem is el kellett jönnöm, megszűnt a posztom. Hivatalosan Sajóra helyeztek, de őszire már megvolt a kislányom, és nem foglaltam el a helyem. 1980-ban jöttünk Vásárhelyre a férjem után. Albérletben laktunk. A harmadik évet is kikértem aztán, mert ehhez jogom volt, hiszen hiába mentünk és jártunk azon az őszön is, számomra nem volt katedra. Szeptember közepén aztán befeküdtem a kórházba egy műtetre. Délelőtt műtöttek, délután jött a férjem, hozta a papírt. Áthelyezéssel helyet kaptam a 11-es számú általános iskolában. Ez volt csütörtökön. Szombaton jöttem ki a kórházból. Bekötött karral be is mentem az iskolába, bevitettem az irataimat. Kedves igazgatónő fogadott: „Ha tudsz, hétfőn gyere. Amennyit tudsz, annyit tanítasz. Amikor meggyógyulsz, bepótolod.” Hétfőn már tanítottam. Onnan mentem szálszedésre és kötözésre. Ez volt a legnehezebb év, amióta a képzőből kikerültem. Talán csak az első tanítási évemmel összehasonlítható. De akkor még friss volt bennem a tananyag. Az újratekészkor ezt nem mondhattam el magamról. Ezenkívül falusi környezetből városi környezetbe kerülve újabb nehézségeket kellett legyőznöm. A gyerekek a 11-es iskolában is javarészt falusi környezetből származtak, nemrég költöztek be a városra. Nem ez jelentett gondot, hanem az a riadalom, ami bennem volt, hogy mit fogok én kezdeni egy városi

iskolában, ahol mindenki nagyobb igényének kell megfelelnem. Végül sikerült legyőznöm kishitűségemet. Olyan szülői közösségre leltem, amilyent eddig még sehol sem találtam. Mondtam is a kolléganőimnek, hogy nekem megálmodni kellett valamit, és a szülők már meg is valósították. Írásos drapériát, asztalterítőt és naplóborítót varrattak. Egy hét leforgása alatt megvolt. Ha azt mondtam, menjünk el a gyerekekkel egy kirándulásra? Meg sem kellett mozduljak. Küldték azonnal a pénzt, szerezték a buszt. A gazdasági tervünk? Mennyit küszködtek a kolléganők más osztályokban, hogy a kellő mennyiségű vashulladék és az üveg meglegyen! Nálunk ez is ment, mint a karikacsapás. Mesélték a kolléganők, hogy négy párhuzamos osztály indult, de csak két kinevezett tanítónő volt az iskolában. És ez szeptember 15-én. A szülők harcoltak, hogy abban az osztályban legyen tanító néni, ahol a gyermekük van. Az igazgatónő nem hibás. Én nem voltam hibás, hiszen mindennap mentem a tanügyhöz, nem adtak állást. A szülők pedig, aki csak tehetett, átíratta a gyereket az idős tanító nénihez. Amikor jött fiatalabb tanító néni, gyorsan visszaíraták, mert hát szimpatikusabb volt nekik a fiatal. Ilyen osztályt örököltam én is. Furcsa volt, hogy 10-12 gyerek kitűnő, a többi színvonalon aluli. Közepes szintű tanulóm nem volt. Nehéz volt foglalkoznom velük. De a szülőkkel nem volt baj. Csupa munkásgyerek volt az osztályomban. Az értelmiségi szülők egy régi tanítónő osztályába íraták gyerekeiket.

- Szabad így elkülöníteni a gyerekeket?

- Nem szabad, de így volt. Viszont én a szülőkkel való első találkozáskor elmondtam, hogy sokat fogok dolgozni a gyerekekkel, és mindent megteszek a felkészültségükért. Kértem a szülőket, hogy segítsenek mindenben, panaszait nekem mondják el, ne a hátam mögött. Úgy látszik, megértettek. Ezt már abból is láttam, hogy a további szülői értekezleteken csaknem mindig százszázalékos volt a szülők jelenléte. Aki valamilyen okból nem jöhetett az értekezletre, másnap már keresett az iskolában. Kolléganőim állandóan sírtak, hogy „jaj istenem, mit csináljak, csak öten jöttek, vagy alig jöttek a szülői értekezletre”. És a férjem is sokat segít. Rengeteg szemléltető anyagot készített, most is rajzolja a szép betűket. A szülők tudják ezt, és még inkább támogattak. Kirándultunk Tamási nyomán és felkerestük a környék nevezetes helyeit. Voltunk Torockón. A sebesi várból és a máshonnan gyűjtött emlékeket üveges szekrényben tároltuk. Albumot és irodalmi naplót készítettünk... A szülők versengtek a munkában. Aztán Március 8-ra ünnepélyt rendeztünk. A szülők nagy ajándékot akartak nekem vásárolni. Szóltam nekik, hogy meg ne tegyék. Jött a szülői bizottság elnöke, és mondta, miért ne vegyenek valami értékeset, hiszen a szülők és osztályok versenyeznek ebben. Mindenki ajándékozik. Mit mondanak majd a többi szülők, hogy mi nem veszünk semmit?! Kissé megbotránkoztak, hogy ezt nem akartam. A szokást, ha rossz, nem könnyű megváltoztatni.

- Meddig tanította ezt az osztályt?

- Negyedikben is.

- Meggyőződött róla, hogy eredményesen dolgozott?

- Igen. Osztályomból tizennégy gyermek rendkívüli képességekkel ment tovább. Negyedikben már önállóan dolgoztak. Rengeteg feladatlapot készítettem, a férjem sokszorosította százszámra. Matematikait, nyelvtanít, románt és mást... A jóknak csak szétosztogattam. Megoldották.

- Sokféle szempontból jó feladatlapokkal dolgozni. De csak nagyon szorgalmas és törekvő tanító néni készítenek ilyen lapokat, mások nem győzik, pedig nyomtatott formában, a tankönyvhöz csatolva is elképzelhető...

- Sok munkába, utánajárásba, éjszakákba kerül.

- Miért került el ebből az iskolából?

- Nem tudom. Küldtek valakit a helyemre, akinek állandó posztja van Marosszentannán. Az igazgatónő mondta, hogy nagyon sajnál, de nem akarták meghosszabbítani az áthelyezésemet. Akkor fokozati vizsgára készültem, ültem az ágyon könyvekkel, füzetekkel körülvéve, és arra gondoltam, hogy minek nekem annyit kínlódni, ha nem lesz hol tanítanom. Ígértek Régen mellett, aztán a környéken helyet, de mielőtt még kimentem oda, mindkét állás megszűnt. Akkor költöztünk ebbe a lakásba, és jóformán még el sem rendeztük a bútorokat. Mondtam a férjemnek, nem érdemes vizsgára állnom, hiszen csak ráncigálnak, az egész tanítóság abból áll, hogy ide-oda ráncigálnak. A férjem a végén megrázott. Másnap hajnalban indulnom kellett vizsgázni, megvettük már a buszjegyet. - „Figyelj ide! Ne sírj! - mondta a férjem. - Ha sikerül a vizsgád, jó, ha nem, akkor vedd úgy, hogy kissé kikapcsolódtál! Amíg ott leszel, lejárom a lábam, valamit csak intézek.” - Elutaztam. Udvarhelyen bevezettek egy nagy terem-be, egy hétig rengeteget tanultam, és sikerült a vizsgám. Hazajöttem. Még mindig nem volt állásom, igazgatóm összezőrdült a tanfelügyelővel. Követelte, hogy adják neki vissza Bakos Jolánt, mármint engem. A tanfelügyelő sem hagyta magát: „- Azért sem adom vissza!” Sőt, volt egy Bakos nevezetű matematikatanár. Brassóból jött az iskolába, de őt sem hagyták tovább a 11-esben. „- Nici un Bakos nu merge în apoi...” - Így a tanfelügyelő. És azt a nőt is, aki helyembe került, annyit ráncigálták, de annyit... Bementem a tanügyhöz. Meg sem hallgattak. Ment a férjem. Amikor bekerült a főnökhöz, az megkérdezte: „- Te hol dolgozol?” Merthogy mindenkit letegez. Mondta a férjem, hogy Isten őrizz, nem a tanügyben, hanem tervező almérnök az Electroban. Akkor kezét fogott a férjemmel, és leültette. „- Tessék idefigyelni - mondta -, ha az ön főnökének, Olteanu elvtársnak nincs posztja, miként helyez el egy új kádert?!” Mondja a férjem, hogy Olteanu elvtárs olyan ügyes ember, hogy mindenkit felvesz, akire szüksége van. Akkor a főnök megállt, egy percig gondolkozott, és azt mondta a férjemnek: „- Ne búsuljon, mert elintézzük!” - Lakásunk mellett van a 3-as számú iskola. Utánajártunk, ott is van hely. Kérte a férjem adják meg azt a helyet, ott a 3-asban. Kicsi gyermekünk van. Azt mondja a férjem, hogy szeretné látni azt a listát, amelyen a legkompetensebbek szerepelnek. „- A feleségemnek tízévi folytonossága van és második fokozati vizsgája.” - Azt is mondta, hogy nem hiszi, hogy szeptember végén nálam kompetensebb állás nélküli kádert találni a tanügyben. Aztán találtak mégis „kompetensebbet”. Valakit elmozdítottak a titulás helyéről, és idetették a hármasba. Engem meg értesítettek, hogy menjek a kettes kisegítő iskolába. Látták, hogy a férjem nem ijed meg tőlük, nem mertek kiszuppolni, de oda sem tettek, ahova kértük. Kipihenve és tele munkakedvvel kellene tanévet kezdenünk, de százszor legyűrve kezdtünk mindig munkához.

- Ez a hely is ideiglenes?

- Igen. Jövőre kezdődik minden előlről. Előre rettegek tőle. A beszerceiek nem akarnak újabb áthelyezést adni, említettem, hogy titulás posztom ott van. Mondjak le róla? Azért jártam a sarat annyi évig, azért tartottam ki azon a vacak helyen? Ha valaki meg tudná mondani nekem, hogy miként jobb?! Ha lemondok, akkor egész életemben csak helyettes káder lehetek.

- Más mód nincs?

- Ha a tanügy-minisztérium áthelyezne vagy versenyvizsgát hirdetne... A tanügyiéknek, amikor családot alapítanak, újra rendezniük kell munkaviszonyukat. De egyik megyéből a másikba áthelyezést nem adnak. Pár éve nincs mozgás a tanügyben. Azt mondja a férjem, hogy a megyei pártbizottság után jövőre a fővárosba fog menni ügyemben. Nekem a szeptember a legszomorúbb hónapom. És az a sok utazás a megyeközpontba papírárt és onnan vissza. Szerencsére, a férjem főnökei megértőbbek. „- Menjen, Árpí, aztán majd bepótolja!”

- Milyen a munkája a kisegítő iskolában?

- Örömmel mentem oda, mert dolgozhatom. De nemcsak szívességből tanít az ember. Nekünk például nagyon kell az a kicsi pénz, szeretnők berendezni a lakást. Bemegyek és nézem a kádereket. Az igazgató nyugdíj előtt álló vénleány. Nem tudja, mit jelent korán reggel rohanni a gyermekkel a napközibe. Egyet tud: követeli a pontosságot. A többiekkel szemben is kissé indifferens lettem, tartózkodó. Zord, mord nem vagyok. Azt mondják, ne búsuljak, jövőre visszavisz a 11-esbe a régi igazgatóm. Mert megismert és megszeretett, kiáll értem...

- És a kisegítésre szoruló gyermekek?

- Román és magyar nyelvű párhuzamos osztályok vannak. Az elején valahogy úgy éreztem, hogy fölösleges ez az iskola. Ahonnan jöttem, ott öt olyan gyerekem volt, akiknek valóban ebbe az iskolába kellett volna kerülniük. De az osztály szelleme és a többi gyerekek igyekezete miatt úgy éreztem, könnyebben dolgoztam velük, mint most ezekkel, akik úgy érzem, valahogyan elszakadtak az élettől. Volt egy olyan tanítványom, aki nagyon sokat olvasott, és átadta olvasási élményeit a többieknek. Itt internátusban laknak, keveset látnak, keveset hallanak. Az én osztályomban három olyan gyerek van, akik simán megbírnák az általános iskola igényeit, de elhanyagolt családból valók, árvaházaiak, elszigeteltek. Ha kellőképpen foglalkozhatnánk velük, minden nehézség nélkül bekerülhetnének valamelyik általános iskolába. Lehet, hogy jövőre másként látom ezt is. Most nehéznek érzem, hogy ilyen gyerekeket kell tanítanom.

- Készül az újabb fokozati vizsgára?

- Ehhez állandó munkahely, tapasztalatok szükségesek, amelyek alapján összehozhatom a dolgozatomat. Alig várom már, hogy megállapodhassam valahol. Egy kolléganőm, aki velem párhuzamos osztályt tanított, megírta a dolgozatát. Igaz, első évtől megfigyelte tanítványait, fölmerre szókincsüket, képességeiket, számolási készségüket... Rengeteg feljegyzést készített, könyvészetet szerzett, műszeres vizsgálatot folytatott, hiszen a férje fizikus. Dolgozatának címe: A beszéd-készség-fejlesztés. Ő maga gyönyörűen beszél, sokat ad erre. Magam is hasonló komolysággal szeretném kidolgozni saját dolgozatomat. Egy másik kolléganőm, aki román nyelven végezte a tanítóképzőt, de most anyanyelvén tanít, amikor nem biztos egy-egy szó helyesírásában, átküld hozzám egy gyereket cetlivel, amelyen kérése áll. Szóval, az egyik alkalommal beszéd-készség-fejlesztés állt az órarendjében, és azt kérdezte a tanáriban: „- Mondjátok meg, mit tegyek? Inkább tornaórát tartanék!” „- Nem úgy van az - mondta a másik kolléganőm -, inkább két beszéd-készség-fejlesztő órát kell tartani, ha kell, tornaóra helyett is, mert az fontos. Menj be és beszélj a gyerekekkel. Kérdezd meg, mit csináltak tegnap. Merre jártak. És így tovább. Közben figyeld meg, mit hogyan mondanak, és javítsd ki őket - persze, neki könnyű. Sok módszertani anyagot ismer a kérdéshez, könyvet ír a beszéd-készség-fejlesztés módszereiről, ami nagyon hiányzik nekünk. De sajnos egészségi problémái vannak. Vese- és epekőve meg reumája van. Sokat betegeskedik. Közben tanít, és könyvírással foglalkozik... Ilyen kolléganőim voltak...

- Miről álmodik, mit tervez?

- Sokszor arra gondolok, mi lett volna, ha nem a tanítóskodást választom, hanem nyolc órát dolgozom valamelyik gyárban, hazamegyek, otthon semmi problémám nincs, a fizetésem is nagyobb, mert az ember ebben a világban anyagiassal is. De mivel eltelt az idő, mihez kezdjek, ezt kell folytatnom, tanítanom kell. Amíg magyar gyerek van, kell a magyar tanítónő is. A jó pap pedig holtig tanul, igyekszem én is lelkiismeretesen. Helyettes tanítóként bizalmatlanok velünk szemben a felettesek. Igazgatóm például minden héten legalább egyszer látogatja az óráimat. Azért teszi ilyen sűrűn, mondja, mert helyettesítő vagyok. Nem lehetünk jobbak a

véglegesen kinevezetteknel, nem ismerik el. Nekünk háromszor annyit kell dolgoznunk ahhoz, hogy annyi elismerésben részesüljünk, mint az állandóak. Nem dicsekvésképpen mondom, bárhol, bármelyik iskolában tanítottam eddig, végül mindenütt elismerték, hogy jól dolgoztam. Remélem, akárhová is kerülök, sikerül majd megállnom a helyemet. A kisegítő iskolában, ahol jelenleg dolgozom, kolléganőm segítségével sok szemléltető eszközt és a gyerekek tudásszintjének megfelelő feladatlapot készítettünk. Olykor nagyon elégedett vagyok, mert látom, hogy munkámnak értelme van. Ezeket a nagyon nehezen oktatható gyerekeket, ha sikerül megtanítani egy-egy betűre, az ember tapsolni szeretne örömeiben. De mivel hangulaterő vagyok és könnyen befolyásolható, nagyon elkeseredni is tudok néha. Hazajövök, és szeretnék egy helyben ülni, megszólalni sincs kedvem. De a gyerekeim ráncigál, mutatja a leckéjét, a férjem kérde, mi lesz az ebéd, hív, kezdjük takarítani, és így tovább, nincs megállás. Ha az iskolában akarok tökéletes lenni, itthon kell elhanyagolnom valamit. Nem tudok mindenütt tökéletes lenni. A férjem is tanított, tudja, mit jelent iskolában dolgozni. De amikor például szolgálatos vagyok, teljesen kimerít az iskola. A fölkeléstől az étkezésem át a tanításig és a szabad idő kitöltéséig kell irányítanunk őket. Különösen az ebédlőben viselkednek másként, mint a normális gyerekek. Üvöltenek, lökdösik egymást, felfordítják a tányérukat. Csak aki velük van, az tudja, milyen nehéz rendet tartani köztük. Ilyenkor otthon elég egy szikra ahhoz, hogy kitörjön a patália. Szerencsére, a férjem nyugodt ember.

- Furcsa, de néha a jókban is meginog az önbizalom. Ha jól tudom, kilencesnél jobb általánossal végzett.

- Mindig az első öt között voltam. Otthon örökké baj volt, hogy a tanító néni protekciózik velem, azért kerülök mindig az első helyre. Szegény tanító nénim nehéz járású volt, minden télen elesett, és gyakran eltört a lába. Mondták is az irigyek, hogy fogott rajta az átok, amiért protekciós jegyeket adott nekem. De rajtam nem fogott semmiféle átok. Amikor elindultam Enyedre, azt mondta a tanító nénim: Csak úgy menj, ha te is kibírod mindazt, amit nekem kell kibírnom. A pletykára, az átkozódásra, mindenféle szóbeszédre gondolt.

- És kibírta, bírja még?

- Gyönyörűen búcsúztattak tanáraink. Sípos matematikatanárunk az utolsó órán ezt mondta: „- Kedves kollégák! Jegyezzék meg, hogy erdélyi magyar tanítónak lenni mindig nehéz feladat volt. Ezután sem lesz könnyebb!...” „Amikor válaszút előtt álltam, amikor nehéz volt, mindig erre gondoltam: meg kell állnom a helyem. Nekünk nem tanították meg, miként kell helyezkedni az életben, de azt, hogy lelkiismeretesen tanuljunk és dolgozzunk, arra megtanítottak. Sajnos, hogy az életben ez nem mindig elég...”

- A feleségem becsületes, őszinte ember - mondja Bakos Árpád almérnök -, a szakmában túlbuzgó, odaadó.

- Ilyen minden osztálytársa, az egész osztály...

- Csakhogy szerintem még nem találta meg a helyét... Rengeteget segítem, főleg betűket, feliratokat rajzolok. Most fejeztem be a román irodalmi kabinet számára tizennégy író és költő művének táblázatokban való bemutatásához az anyagot. Őszintén szólva, azért csinálom, hogy jó szemmel nézzék a feleségemet, mindig ezt kell keresni, másként nekünk nem terem babér, nincs állás meghosszabbítás. Bármilyen elfoglalt vagyok, megteszem, amire kérnek, amire szükség van.

- Mi a véleménye a tanítói pályáról?

- Mit válaszolhatok? Én nem lennék jó erre a pályára.

- Miért? Nem elég szorgalmas, nem elég képzett, nem elég kitartó?

- Nem vagyok elég kitartó. Egy évig tanítottam. Azt hittem addig, hogy türelmes vagyok, nagyon szeretem a tanügyet és a gyerekekkel való foglalkozást. Miután elvégeztem az egyetemet, úgy éreztem, kifogytam a türelemből, nem bírnám a tanítást. Nehéz. Látom a feleségemen. Minden hazajövetelkor látom rajta a felháborodást, azt a kellemetlen idegállapotot, amikor az ember nem leli a helyét... Bár nyugodtabb vágyok, nem lennék jó tanító. Hőkezelést és melegmegmunkálást tanultam, '81-ig váltásban dolgoztam, két év után a szerszámtervező osztályra léptettek elő. Újra kellett tanulnom a mesterséget, hiszen nem szakom. Műszaki rajzot mi alig tanultunk. Hát nekiláttam és megtanultam, bedolgoztam magam. A hőkezelőknél egy jó szaki volt a vezető, nem volt kilátásom arra, hogy megelőzzem, szakmát kellett váltanom...

- Ha akarta, ha nem, felesége révén részt vállalt a tanító gondjaiból. Milyen módon lehet véget vetni az örökös helyettesítésnek és végleges helyen elmélyültebb munkába kezdeni?

- Megoldást számunkra a sikeres versenyvizsga hozhat. Csak így kerülhet a feleségem véglegesen városi iskolába. Tavaly nem volt, az idén sem lesz versenyvizsga, jövőre még nem lehet tudni. Függ a nyugdíjba menő tanítóktól, az osztályok számától és sok más egyébtől. Sokfelé jártam, az volt az érzésem, hogy már tudták a szövegemet. Amikor idekerültem, hirdettek ugyan versenyvizsgát egy helyre, de a feleségemnek nem volt helyi személyazonosságja. Ezt lakás nélkül nem is adnak. A vállalat garzont adhatott. Elvállaltam, hogy minél előbb személyazonosságihoz jussunk. Erre visszamondták a versenyvizsgát. A gyerek már megvolt. A lakáslistán második voltam a két szobát igénylők között, de elvesztettem ezt a helyet, mert elsiettem a dolgot. Két évig laktunk garzonban, amíg újra feltornáztam magam a két szobát várók között a harmincnegyedik helyről... Ilyen az életünk.

- Mennyi a fizetésük?

- Nekem - mondja Jolán - 2290, plusz négy százalék a nehezebb munkáért. A férjemé valamivel több. Egy személyre számítva kijön az átlag ezerötszáz. Csakhogy mi zéróról indultunk. Esküvő után tízezer lejük volt. Azóta nem gyűjthettünk. A lényeg az, hogy gyerekünk van, lakásunk van, együtt van a család. Más dolog beosztani a fizetést, ha minden van a lakásban, és más, amikor még csak kezdjük a berendezkedést. Az előbbi esetben elég havi ötezer lej. A lakásfenntartás átlag ötszáz lej, rájön háromszáz lej házbér. A fennmaradó pénzt élelemre, ruházatra és egyébre fordíthatjuk. Így lesz kábé tíz év múlva. Mert addig takarékoskodnunk kell bútorra, mindenféle berendezésre. Havonta négyszer kapunk pénzt, így a beosztás még nehezebb, hiszen a kicsi pénz mindig hamarabb megy el, mint a nagy összeg, amivel olyat vásárolhatunk, ami megmarad. Részletre már nem vásárolhatunk, mert több mint öt éve házasodtunk. Segélypénztári kölcsönt vettünk fel, jövő júliusig fizetjük az ezerszáz lejt. Ebből az összegből vettük a hálószobát, parketteztünk, pincét csináltattunk.

- Még milyen nagyobb kiadásokat terveznek?

- Egyelőre nincs más, megadjuk az adósságainkat. Közben a lányom olyanokkal jön, hogy Csillának nyugatnémet farmerja van, és képzeljem el, Andriská anyukája Trabanttal vitte a tortát az óvodába, és nekünk mikor lesz Trabantunk. És így tovább. Ezek után magyarázzam meg neki, hogy nincs pénzünk, nem vehetjük meg azt a blúzt, amelyik tetszik neki, mert kis Csillának orvos szülei vannak, és ők másként élhetnek. Meg-megmagyarázzuk, és néha meg is érti, de a végtelenségig ezt sem lehet, inkább lemondunk mi erről-arról, hogy teljesíthessük időnként egy-egy óhaját.

- De azért nem kilátástalan az életük! Az idősebbek, tudjuk róluk, nehezebben boldogultak. Amit ők tíz esztendő alatt gyűjtöttek, azt most jó öt év alatt összehozhatja egy kisebb család.

- Szeretnénk kirándulni, világot látni. Idősebb korban is él majd bennünk ez a vágy, de akkor nehezebb lesz. Most pedig felszabadultan nem mehetünk, hiszen ki van porciózva, mennyit szabad költenünk, és olykor nem jut egy hősítővel sem többre. Az ilyen pedig nem teljes nyaralás. Pedig egy évben egyszer meg kellene engednünk magunknak legalább tizenkét napot. Még akkor is, ha tízezer lejbe kerül, mert ennél kevesebbrel nem ússzuk meg a tengerpartot. A hegyekben talán igen. De kell a gyerekeknek a tenger, mert állandó problémánk van vele a hülései miatt. Na, de gondoljuk el, tízezer lej nagy pénz! Milyen sokra mehetnénk vele a lakás berendezésében?!

- Az anyagiakkal való gazdálkodás nagyban függ a házastársak hobbijától, a munka utáni elfoglaltságtól.

- Az enyém a foci - szögezi le gyorsan Árpi -, barátaimmal játszom, és elmegyünk minden jó meccsre. Nálunk, itt jó a közösség, igazi civilizált a szurkoló gárda, érdemes velük tartani.

- És a „tanító néni”? Mivel foglalkozik szívesen munka után? Említette, hogy pályája kezdetén, falusi magányában sokat kézimunkázott...

- Nincs már időm kézimunkázni. Nem tudom, mióta kezdtem el egy blúzt kötögetni magamnak, de nem tudom befejezni. Olvasni is szerettem. Ha öt percnyi időm volt, azt olvasásra használtam. Most mesét olvasok a lányomnak, ez kötelező. A télen két hónapig a szüleimre bízta a lányomat, mert lakásunkban rémes körülmények voltak, akkor faltam a könyveket. Csakhogy a férjem azt mondja, olykor elfelejtem, hogy feleség vagyok. Főznöm kell, tálalnom kell. Csak legyen miből... Vakációban alkalmam van a teljes kikapcsolódásra. Otthon a szüleimnél, a szobámban pihenhetek, olvashatok.

- Én is megfőzöm a húslevest - jegyzi meg szerényen Árpi. Felesége elismeri, hogy megosztják, olykor felváltva végzik a háztartási teendőket. A télirevalók eltevését a férje nélkül el sem tudja képzelni. A férje úgy szereti, hogy pincéje legyen, és ezt megtöltse télirevalóval, kompóttal, savanyúsággal, zöldséggel. Eddig ez mindig sikerült.

- Boroshordót is szeretne?

- Van két kisebb. Esküvői ajándékba kaptuk. Az idén elhoznám otthonról az egyiket, hogy saját pincémbe állítsam. Ötvedres. Könyvet szereztem, tanulgom a borcsinálást. Csakhogy a betonpincével baj van, és a szennyvíz-szivárgás miatti szaggal is. Földes, száraz pince kellene. Most tanulmányozom a betonpince kihasználásának lehetőségeit. Kertünk is van, az ott termelteket a pincébe kell begyűjtenünk.

- A tanítónő férje helyemben mit kérdezne még a feleségétől? Mi az, ami még őelőtte is titok a tanítói munkában?

- A tanító és a gyerekek kapcsolata számomra titkos világ. Minden nap mesélget erről a feleségem, de azt hiszem, kimeríthetetlen az a sokrétűség, ahogyan a gyerekek nevelése folyik. Ebben nincs, nem lehet sablon, minden gyerek külön világ, mindeninket másként kell szeretni, másként nevelni, hogy teljes emberré legyen. Erről végtelenül sokat és mindig újat mondhatnának a hivatásuknak élő tanítók. És akinek gyereke van, az sohasem unja a szövegüket...

Búcsú az iskolától

1

A lépcsők az egyik iskolaépület alá vezetnek. A bejáratnál felnőttesen ünneplőbe öltözött szolgálatos tanulók köszönését fogadjuk. „Az utolsó tanítási nap estéjén nem kötelező az egyenruha.” A kitárt ajtón át tornaterem hosszú, oszlopos helyiségbe léptünk. Tánczene, jókedv, zsongó vidámság hömpölygött felénk. „Ez a nyolcadikosok búcsúestje...” A felpántlikázott, derékig faragott fenyődeszkával tapétázott teremben csaknem mindenki táncolt. A ritmusra lazított kezek játékából, a lányok és fiúk ízlésesen ismételtetett mozdulataiból könnyű volt kikövetkeztetni a tanulságot: ebben a faluban is tudnak már elfogadhatóan „maiul” táncolni. Egy idegenben megfordult ismerősöm szerint a hozzánk látogató külföldinek először is a város és a falu közötti különbség a feltűnő. Azután az a gyors iram, ahogyan ez a különbség a kiegyenlítődés felé halad. A városi módon való táncolás színvonala is ezt juttatja eszembe. A fiatalok beilleszkedése, amikor a lényeges tényezőkhöz már szerencsésen túljutottak, az ilyen apróságoktól is függ. Ezzel a kijelentéssel akaratlanul is sorrendet szabtam, a falu átalakulását illető, pedig a tapasztalat azt mutatja, hogy a korszerűsödés, azaz a városiasodás, nem egymás mellett húzódó utak rendszere, amelyeken kötelezően sorra végig kell gyalogolni, hanem egyetlen széles, százféle kérdést állító sugárút, ahol a sokféle figyelés mindenkinek kötelező. „Tanfolyamon tanultak táncolni? Igaz-e?” A kérdés környéken használatos módját azért utánóztam, mert amolyan költői kérdésnek szántam, amire legtöbbször bólintás a válasz. De ez alkalommal az igenlés elmaradt. Az iskola fiatal, de csaknem évtizedes tisztségét kitartó lelkesedéssel viselő igazgatója, a már előbb megkezdett tájékoztatóját kiegészítve, barátoknak kijáró őszinteséggel és bizalommal elmondta, hogy a búcsúest, vagyis hát a „sulibuli” nem hivatalos rendezvény. Szépen terített, hosszú asztal mellé ültünk. „Megérdemlik.” Az igazgató felesége szigorú tanárnő, de megértő ember. Jön a szülői bizottság búcsúest felelőse. Dicsérjük az anyákat, akik a konyhában készítik a falnivalót, és néha-néha kikukkantanak szemrevételezni, miként szórakozik lányuk vagy fiuk, a tetszetős forgolódásban.

Hősitővel kínálnak. Nézzük a táncolókat. „Az a szőke, piros ruhás, jó mozgású: a zenetanárnő. Az a fiatalember, aki körül a lányok tolonganak: az új tornatanár. Az a szigorú arcú: a francia tanárnő. Az a rövid hajú, aki a vele táncoló nyolcadikos fiúnál is alacsonyabb: az óvónő.” Ismerkedem a tanári karral. Közben rájövök a dolog nyitjára: ezek a gyerekek azért táncolnak olyan szépen, mert tanáraikkal együtt táncolnak. Tőlük és velük tanulják az ízléses mozgást. A nevelés egyetlen hatásos módszerét választották tehát a tanárok: mindenben együtt a tanulókkal. A szórakozásban is. Hogy ez mekkora többletet jelent tetteiből, ötleteket szülő és megvalósító energiából, azt egy befejezetlen felsorolásból sejtem meg. Kérdezősködésem nyomán ugyanis kiderül, hogy a terem, ahol láthatóan egyre jobban érezzük magunkat, mert átragad ránk a gátlásokat felszabadító vidámság, az iskola tanulói gyakorlati munkájuk részeként maguk alakították otthonossá, de így készült el a környező községek között is híres helyi jégkorongpálya, és még annyi minden, környezetet és nevelést szépítő dolog, amelyekre méltán büszke nemcsak az iskola, hanem minden helyi lakos. Ebben a teremben tartják a lakodalmakat és minden más ünnepséget, amelyhez zene és tánc is kell. Abból, hogy a terem elég sűrűn használják, arra következtetek: tudnak itt ünnepelni, vigadni, mulatni. Évek óta meggyőződéssel vallom, hogy erre is tanítani kell a fiatalságot. Ez is az iskola dolga. A közösségeket formáló iskoláé.

Nemrég lakodalomban voltam. A fiatal pár szótlan meghatódottsággal ült és pislogott a koszorús párok körében. A násznagyok is - velük egykorú fiatalok - szigorúan feszítettek a roskadásig terített asztal mellett. Aztán ímmel-ámmal nekiláttak az evésnek, itt-ott emelkedett időnként néhány pohár, a szülők ide-oda nyargalásztak, hogy lehetőleg semmi se hiányozzék az asztalokról, végül a csendes szomorúság eluralkodott a társaság felett, a vendégek maguk tehetetlenül feszengtek, s csak később, mikor a tánc kezdődött, alakult elfogadhatóan vidámmá, esküvőivé a hangulat. Máskor és máshol is láttam hasonlót. Olyat is, amikor az ital sem segített, inkább ártott: a szótlanságból értelmetlen hangoskodás, a szóváltásból összetűzés keletkezett. Az idősebbek ismerik a falu erkölcsformáló erejét, ahol öregnek és fiatalnak egyaránt van szerepe, környezetét és önmagát alakító dolga. Ugyanilyen céllal dicsérjük a mai megoldást: a különböző kisközösségeket. Ezek megteremtését nem egyformán vállalja minden iskola, mert az ingázó tanárok nevelő szerepét megcsonkítja a menetrend szerint pontosan induló vonat, az autóbusz, amely nem vár, és romba dönt minden órák utánra tervezett tevékenységet. Az iskola oktatta nevel. De a nevelés a játszva, a szórakozva nevelés, különösen falun: ritkaság. A tanár és a tanuló emberközi kapcsolatának kialakítására (a népnevelésről, a szülők nevelésének az iskolára háruló feladatáról most ne szóljunk) nem jut elég idő. De a közművelődés elősegítésének és irányításának igénye is a tanárok és a tanítók dolga, hivatásukhoz tartozik, a saját magukkal szemben támasztott igénnyé kellene válnia.

A hősítők és a vidámító zene hatására a feladatok ostornyelét közösen és szaporán forgatjuk az igazgatóval, aki saját szerencséjének tartja, hogy a községben tanítók közül alig néhányan ingáznak. Máshol az iskolaigazgató csupa panasz és sajnálkozás, mert ahol kevesen maradnak és sokan utaznak, ott sok a gond, az értetlenség és az érdektelenség, amely keserűvé teszi az értelmiségiek életét, akik begubóznak, s így induláskor felmutatott értékeik elsikkadnak. Az már nemcsak az igazgató, hanem az egész község szerencséje, hogy itt sok a fiatal tanerő, akik akarnak, tudnak hasznosat tenni, és otthon érzik magukat. Ami máshol „csak” nevelési feladat, itt kellemes szórakozás, kedvtelés. Különböznék mi másért maradt késő estig láthatóan jókedvvel az a hófehér hajú tanárnő a nyolcadikosok búcsúestjén? Miért énekelt kipirultan együtt tanítványaival? És az a már nyugdíjas tanítónő, akiről mondják, hogy négy évig anyjuk mellett is a gyerekek anyja volt, s akit az elmúlt évben végzetek is meghívtak? Ő miért volt jelen? Csak azért, mert nélküle nem ünnepeltek volna? A kérdésből kijelentést értelt a tapasztalat és a szeretet.

Az asztal túloldalán, éppen szemben velem ül Bernád Ilona. Kollégái tudják, hogy elsősorban az ő sorsa érdekel, írni szeretnék róla. A mai nap az ő számára is különleges nap. Csöndes szomorúsággal terhes. Búcsúzik az iskolától. Gyerekeitől, szüleitől, kollégáitól. Egy kicsit terveitől, óvatosan megépített jövőjétől. Nem szívesen megy el innen. Talán sírna, tiltakozna is, ha nem önszántából, más megoldást nem találva, nem maga határozta volna el magát a távozásra. Ilona nemsokára anya lesz. Innen ösztönös nyugodtsága, sorsával megbékülő természetű. Férje, Barta István, almérnök egy kisvárosban. Nem sikerült itt a közelben elhelyezkednie, így hát Ilona enged, költözik, férje mellett a helye. „Tanítani szeretnék.” Félve ismétli, évek óta ismétli ezt. Előbb csak kíváncsisággal, most már négy év gyakorlatával és tapasztalatával, hivatástudattal. „Amikor végeztünk, nagyon jó volt. Kellemes nyári idő, egy hétig csakis a strandra jártunk. Aztán jött a kihelyezés, újabb izgulás, elkeseredés. Nem féltem, nekem mindegy volt, akárhova is kerülök, csak tanítsak, mást nem akartam... Szilágyságba kerültem, egy elhanyagolt faluba, amit azért választottam, mert ott tanított a nővérem is. Emlékszem, az első út nagyon nehéz volt. Szekér jött elénk az állomásra. Nővérem a kicsivel, a sógorom, és a csomagok, mind megszenvedtük az utat. Elhanyagolt, hasadozott út volt, mondtam is a kocsisnak, hogy még egy kutyát sem lehetne megdobni, annyi kő sincs ebben a szegény faluban. Meg is sértődött a fiatalember. Ezt onnan tudom, hogy később, mikor

táncsoportot alakítottam, hiába hívtam, nem jött, olyan büszke volt a falujára. Most már tudom, hogy nem jól viselkedtem, és más egyébért sem volt könnyű a beilleszkedésem. Legfőképpen azért, mert csalódtam a munkámban. Egy olyan tanítónő helyére kerültem, akinek nem volt meg a véglegesítője. Megkezdtem a tanítást az első osztályban. Úgy érzem, ott a legnehezebb. Szívesen vállaltam volna két összevont osztályt. Aztán jött egy üzenet a megyétől, hogy az óvodába helyeznek. Rohantam be a tanfelügyelőségre. Vigasztaltak, hogy csak egy évről van szó, aztán mivel úgylát kevés a gyerek, elkerülök onnan. Hát ez igen letört. Visszamentem a faluba, de nem csináltam semmit. Amint tehettem, nyakamba vettem az utat. A falu sem tetszett, az emberek sem. A pincék ott szebbek, mint a lakóházak. A községi központba kellett gyűlésbe járnunk. Ez kétszer hat kilométeres gyalázatosan sáros utat jelentett. Sűrűn gyűléseztünk. Édesanyám már akkor súlyos beteg volt. Amikor csak tehettem, siettem meglátogatni. Aztán az egyik este egy helybeli lány, akivel megbarátkoztam, elvitt a fonóba. Érdekes volt. Jött a farsang, amit abban a faluban nagyon szépen ünnepelnek. Műsort kellett készítenünk. Nekifogtam, összegyűjtöttem a mondókákat, leírtuk együtt a lánnyal. Ebből lett az Egy hét a fonóban című, versenyen is nagy sikert aratott műsorunk. Azt ígérték, a tévé is felveszi. Igazán szép volt. Hétfőn a Leányszöktetést játszottuk, kedden a Lakodalmast, szerdán volt a Kovácsos, csütörtökön a Juhászok, pénteken a Halottas. Csupa dal, ritmus és tánc. Még most is őrzöm a műsorok szövegét.

Miután megszűnt az állásom, ide kerültem Csomafalvára. Hírből ismertem ezt a vidéket, szülőfalumhoz is közelebb van, mint az előbbi munkahelyem. Ez is számít, habár szüleimmel jó ideig Petrozsényben laktunk, apám bányában dolgozott, amíg anyám betegsége haza nem hozta az egész családot. Az óvónő falumbeli lány, óvónőképzőben végzett, tehát onnan is ismertem. Ide sem jöttem idegenbe. Egy szombaton érkeztem, éppen csak hogy letettem a csomagomat, jött az igazgató. Egyszerűen fogadott. A 4-es számú elemi iskolába osztott be. Rögtön indultam, hogy megkeressem az iskolát. A központtól három kilométernyire van. Nekem már nem tűnik ez a távolság hosszúnak. Megszoktam. Szeretek gyalogolni. Az iskolában atletizáltam. Egy hónapig Idánál, az óvónőnél laktam. Aztán kaptam egy bútorozott szobát. Már a legelején jól éreztem magam. Különösen az tetszett, hogy a szülők mindjárt az első tanítási nap után jöttek, érdeklődtek, hogyan tanul a gyerekük. Itt igen fontosnak tartják a tanulást. Ehhez nem voltam hozzászokva. Az első osztályt kaptam. Nekifeküdtem a tanításnak. Csakis így érdemes. Október végén kiosztották a kulturális munkát. Nekem a színjátszó csoport jutott. Szeretem ezt a munkát. Gyerekkoromban lakott mellettünk egy nyugdíjas tanítónő. Belém oltotta a szereplés vágyát. Színésznél nagyobb színész kell legyen a tanító, hogy munkáját jól elvégezhesse. Ez biztos!

Szóval, tanítottam végre, és a tanítás olyan, mint a dohányzás. Ha belejött az ember, nem tudja abbahagyni. Összehoztam egy táncsoportot is a fiatalokkal. Megtetszett egy dallam, kigondoltam rá néhány táncfigurát... Kellemesen telt nekem is, nekik is. Rendre megismerkedtem a szülőkkel. Úgy érzem, megszerettek itt engem. Házasságot is itt kötöttünk. Akkor még azt hittem, minden simán megy azután. Férjem tavaly végzett. Választhatta volna az itteni kisvárost, Gyergyószentmiklóst, ahol gyár épült, fémipari üzem. Ezt különben már előre elterveztük, de az utolsó pillanatban elállt ettől. Úgy gondolom, a szülei miatt, akiknek házuk van egy másik kisvárosban, Enyeden. Megértem őket, nincs akire hagyják, amit egy életen át gyűjtöttek. De tudom, hogy azon a környéken nekem nagyon nehéz lesz tanítói munkát találnom. Igaz, ígérték, hogy segítenek. Mindenféle befolyásos embert ismernek... Nem bánom, hol és hogyan, de tanítani akarok. A férjem ért engem. Szaladgált is aztán egy darabig összevissza, még a miniszterhelyettesnél is volt, hogy mégis ide kerüljön, de közben elfoglalták azt a helyet, amit választhatott volna. Most már a jelenlegi munkahelyéről sem engedik. Még lakást is adtak. El kell hát mennem. De úgy érzem: visszajövök!”

Négy év dióhéjban. Bizonyíték arra, hogy az élet örök küzdelem. Egy év megpróbáltatás után az elszalasztott lehetőség. És most a családi élet tulajdonképpen kezdetén, új remények és reménytelenségek zuhatagában, a tornyot építők elszántságával, de az újrakezdés keserűségével is. Mindez a kezdő tanítók életindulásához tartozik. Próba, amelyre lányok és fiúk egyforma eséllyel indulnak, de menthetetlenül megbukik bennük a tanító, ha erre a pályára nem a mindent kibíró hivatásszeretet indította őket.

Áll az igazgató az asztalfőn, kissé kimelegedve, amit a percnyi cigarettaszünet sem tüntethetett el. Szótlanul, feszesen, tiszteletet parancsolóan áll. Mozdulnak már a tanárok a tanulók között, éppen csak sejteni intésük, püsszenésük, figyelmeztető szavuk. Hosszú asztalok mellé telepednek a gyerekek, a távol állók közelebb lépnek, a háttérben csaknem teljes létszámban megjelenik a szülői bizottság. Csönd lesz lassan, akár a templomban. Az igazgató - nemrég még a legjobban tanuló nyolcadikos lányt táncoltatta - székel bajszához simít, beszélni akar. „Tedd le a cigarettát... A cigarettát!” Tanárnő felesége figyelmezteti.

A félig elszívott cigaretta a hamutartóba kerül. Két vagy három sablonmentes, szívből jövő mondatot hallunk. Az iskoláról, a tanulók előtt álló életről, arról, hogy akik innen, tanáraik keze alól kikerültek, legyenek szívesek a felnőttekhez hasonlóan továbbá is megküzdési céljaikért. „Most pedig következék a dalolás. S hogy utána meddig folytatjuk a táncot, az attól függ, hogyan énekeltek!” Mozgás, pusmogás támad. Mind az aranyhajú tanárnő köré gyűlnek. És felhangzik az első dal, az igazgató nótája, aztán a „Kolozsváros olyan város...” következik a vendég tiszteletére, utána gyors egymásutánban még vagy tucatnyi vidámabbnál vidámabb ének, amiből könnyű kitalálni, hogy a pusmogás eredményes volt, sikerült az alkalmi műsor-összeállítás. Kipirulnak az arcok, zeng a terem, hangjukat bátran kieresztve énekelnek a tanulók. Dalol a tanári kar, a szülői bizottság. Ámul a vendég, és bánja, hogy elemi iskoláját nem végezhetette ebben a községben. És lelkesedve fogadja, ide még eljön, mert ahol az őszinte és felszabadult öröm virágzik, ahol ész és szív a helyén van, ott van a jövő, a teljességet célzó emberi élet.

Kortyol a vendég a hűsítőből, és Irénke nénire gondol. Irénke nénivel az év végi tanári konferencia után találkozott és ismerkedett meg, abban a tiszteletteljes, örömtől és meghatódástól emelkedett hangulatban, ami csakis a nyugdíjba vonulók búcsúzásakor szokott előfordulni. Irénke tanító néni harminc év után búcsúzott az iskolától. „A nehezét végigdolgoztam... Amikor a háború után ide jöttem, másodmagammal nyitottuk meg az iskolát. Senki sem mondta, magunktól csináltuk. Úgy éreztük, ez a mi feladatunk. Kollektivizálástól állat-összeírásig sok mindent elvégeztünk, és közben tettük, amit kellett: tanítottunk, neveltünk.” Irénke nénin nem látszik a nyugdíjas kor. Ezt őszintén mondjuk, miközben édes fenyővízzel felköszöntjük és fogyasztunk szendvicseiből. Élete csupa tanulság, megszívlelendő példa. Szigorú iskolákban szerezte tudását. A háború és az utána nem könnyen alakuló rend és az élet fontosabb ügyei miatt le kellett mondania a tanári diploma megszerzéséről. De tovább tanult, és még most is, a nyugdíjazása előtti években matematikát tanított az iskola felső tagozatán. A fiatal igazgató frissen szerzett korszerű módszereivel konkurált, és mindenki előtt bebizonyította, hogy a régiből mindent, ami jó, érdemes és szükséges megtartani. „Az igazgató örülhet most a legjobban. Nem lesz, aki ellentmondjon neki. Megszabadul tőlem...” Az igazgató mosolyog a bajusza alatt, és mondja, hogy ő igazán nem bánja azokat a kis vitákat, még az összeszólalkozásokat sem. Ezek nélkül langyos tó lenne az iskola, poshadt vizébe kinek támadna kedve beleugorni. „Holnaptól későn kelek, ráérősen élek, magamnak parancsolok” - dicsekszik körbemosolyogva Irénke néni, és mi sem kívánhatunk zaklatott élete után nyugodtságnál jobbat.

Érdekes című tanár zöttyen mellém a székre esőkabátban. Mintha éppen most érkezett volna valahonnan vagy igyekezne valahova. Pedig semmi kedve az egyedülléthez, a tanáriban érzi igazán jól magát. Találkoztunk már valahol, igen, Vásárhelyen. Amikor átmenetileg száz kilométernél is hosszabb távolságra ingázott. Előbb „csak” egy évig. Aztán még. Később már nem volt miért maradnia. Ott is egyre kevesebb volt a tanuló. Ide önszántából jött. „Igen, még távolabb a családomtól... De legalább a szülőfalumban, a szülőfalumért dolgozhatom...” Legközelebb majd ő következik a nyugdíjba vonulók listáján. A távolságokat - a magában hordott kérdések és az elfogadható feleletek között feszülőket is - a szokásosnál kicsivel több fenyővízzel próbálja oldani a hangulatban, amely az elválás gondolatától mindegyre komolyra fordul. Később kávé mellett vigasztaljuk.

A helyi cukrászdában tisztességesen, elég erőre főzik a kávékat. S bár lehet, hogy nem itt a helye, szó esik más bajokról is, mert ez a bajok sorsa. Az, hogy a cselekvő emberek szájukra vegyék valamennyit, és megoldást keressenek rájuk a legnyugodtabb pillanataikban is. Ha régen az ínség adott gondot, most a gazdagság a közös teher... Ahol van miből - égetően szükséges lesz a jó gazdálkodás. Az értelmiségiek többet akarnak tenni a közművelődésért, a sportért, az iskoláért, és ehhez anyagiakban is több szükséges - mint amennyi van. Egyszerű ember a néptanácsi elnök és erőskezű. Még a rossz ízlésének is érvényt szerez... Díszes kőkutató építtetett egy olyan forrás fölé, amelynek a vize nem jó. Az erre fordított sok ezer lejt okosabban is fel lehetett volna használni. A község vezetőségében nem könnyű a tanult ember helyzete, mivel az mindig többet akar, és a jövőt figyeli.

A falusi nevelők sorsát vizsgálva bárki megállapíthatja, hogy a tanító egykori tekintélyén úgy változtatott az idő, hogy a falusi embert művelődésében, mindenféle ügyekben való jártaságában a tanult emberek színvonalához közelítette. A tanító, de még a tanár sem egyeduralkodó a tudományával. A megváltozott életmód, a falu szocialista átalakítása, a rádió, a tévé, az újság- és könyvellátás és nem utolsósorban a tanügyi kitartható népművelő munkája és példamutatása igazítja egyre föbbe a falu műveltségi színvonalát. A tanító és a tanár tekintélyének mostani forrása a közös munka: az iskola tekintélyének gyarapítása. Az agrár-mérnök, az orvos, a tanár nélkül ma már nem lehet a falu ügyeiről dönteni: a tudás a hatalom. Ez nyilvánvaló. Csakhogy gyakorlati megvalósításáért mindenütt naponta meg kell küzdenünk. És ebből a küzdelemből nem maradhat ki a tanító sem. Ezért írtam ide az Irénke néni példáját, hogy bizonyítsam: a hivatástudat kényszeríti, egész életen át sarkallja az embert arra, hogy részt vegyen a mindennapi küzdelmekben. Aki nem így érez, aki félreáll, mert hiszen félreállhat - erre is van példa elég, egyesek csakis ezt tartják bölcsességnek és a gondtalan élet alapjának -, az ne legyen tanító. Bernád Ilona sorsából is ezt szűrhetjük le. Aki a gyors „befutás”, a „nyugodt élet” után lohol mindenütt, az a tanítósodással mindenképpen melléfog! Előbb van itt a küzdelem, a vívódás, az önmagunk és környezetünk előtti bizonyítás, és utána a babér. Irénke néninek szava van abban a községben, ahol most nyugalomba vonult. Irénke néni sohasem volt elégedett, önmagával a legkevésbé, mégis elmondhatja, hogy életének értelme van. Remélhetjük, hogy Ilona is megtalálja a módját, hogy egyszerre éljen családjának és hivatásának. Mert az elmúlt négy nem könnyű év alatt tapasztalhatta munkája szép értelmét.

Folytatódott az ünneplés, a tánc, a jókedv. Később már csak a tanügyi és a szülők maradtak a teremben. Koccintottunk és búcsúztunk egymástól. Kinn a júniusi friss éjszakában csend volt és csillagragyogás.

Másnap reggel fél hétkor buszra vártam a téren. Vidám nótaszóval legények közeledtek egymásba fogózva. Éppen nyitott a cukrászda. A tér sarkán a legények elengedték egymást. Nóta álljt! vezényeltek, és viselkedtek... A hárompados park mellett sietve közeledett Irénke

néni. Frissen, mosolygósan, igyekvően. Mint aki örökké korán, másnapi fontos dolgokra gondolva fekszik, és nyugodtan, igyekvően alszik. Azt hihetnők, hogy Irénke néni már első nyugdíjas napján megszegte ígéretét. Ez nem igaz. Ami a nyugalma és az akármilyen - intézésében, a maga hasznosságának bizonyításában talál. Ezért a nyugdíjazása utáni első napon máris fontos közügyben utazott a városba. A búcsúzásakor, kézfogásából értettem meg az Ilona fogadalmát is. Azt, hogy ide még visszajön. Ami képletesen bizonyára azt jelenti, hogy például - vigyázva-gondozva, mint a palántát szokták - innen vesz és visz majd további útjára. Érett emberek méritenek ilyenformán ifjúságuk gátakat seprő, szilaj vizéből...

2

- Jó hét éve mondtam, hogy nem lehet abbahagyni a tanítást... Ugyebár, abba lehet hagyni. Méghozzá elég könnyen.

- Akkor, azt hiszem, nem is mondhattam mást. De az élet tele van meglepetésekkel. Az embernek mindig készen kell állnia a pályaválasztásra. Mert olyan az élet, hogy nem mindig az ember akarata dönt... Lehet, hogy másként van? Mondhatjuk, hogy végül mégis az ember akarata dönt, hiszen maga választja pályáját? Valószínűleg, mérlegelte, mit kell tennie, meggondolta, melyik utat kövesse. Az volt a nagy kérdés, hogy a hivatásának éljen vagy a családjának? Olyan helyzetbe került, hogy mindkettőt nem választhatta. Mivel általában faluhelyen nincs szükség gépészmérnökre, a férje nem követhette valamelyik távoli faluba. És fordítva sem volt megoldás: itt Enyeden, de még a környéken sem találtak tanítói állást...

- Nagyon nehéz volt. Nem is gondoltam arra, hogy így alakul majd a helyzetünk. De muszáj volt eljőnnöm ide, és beköltöznöm ebbe a hideg lakásba.

- Rögtön lakáshoz jutottak?

- 77 nyarán, amikor ide jöttem, akkor már kilátásban volt a lakás.

- Ez a tény is szerepet játszott abban, hogy lemondott a tanítóskodásról.

- Mi mindent megtettünk azért, hogy tanítói állást kapjak. Nagyon sokat jártunk a tanfelügyelőségre. Mindent megmozgattunk. Ígérték is állást egy nagyon eldugott faluban, Solymoson. Annak idején nagyon nehezen volt megközelíthető. Most nem tudom, miként lehet eljutni oda. Csombordon túl nem tudom hányadik faluban le kell szállni a buszról, átmenni egy óriás hegyen, egy erdőn vagy öt kilométert... Nem vállaltam, mert akkor lábaltam ki a betegségből. Nem volt más kiutunk, kivettem egyévi fizetéstelen szabadságot, mert nem volt gyerek, hanem egészségi okokkal indokoltat. Reméltük, hogy az év leteltével, hátha... Bár a tanfelügyelőségénél azt mondták, hogy ne is reméljek, mert nagyon sok tanító van állás nélkül. Nem maradt más hátra, elhatároztuk, hogy megpróbálom bemenni a gyárba...

- Hogyan született ez a döntés?

- Nem lehet azt mondani, hogy a feleségem döntése befolyásolt döntés volt - mondja Barta István, az Ilona férje, miután a két nyüzsgő kisgyerektől percnyi lélegzethez jut. - Meggondoltuk.

- A férjem akkor egyik kiküldetésből jött, a másikba ment...

- Az volt az a korszak, amikor a nagy fejlődés, sokféle beruházás kezdődött országszerte. Hivatali kötelességem volt az utazás, a beszerzés. Már a kinevezéskor belecsöppentem a forgatagba. Nehéz periódus volt...

- Most nem erről van szó, hanem arról, hogy elhatároztuk, az iparban helyezkedem el. Én akkor gyereket vártam, a férjem itt volt Enyeden, nem engedték el, kétfelé nem élhattünk. Valójában én döntöttem, hogy ide jövök. A nővéremnél ugyanez volt a helyzet. Évekig külön éltek. A nővérem valahol a Szilágyságban, a férje otthon a gyermekekkel Szovátán. A nővérem tanárnő, a férje víz- és gázszerelő. Vállalni ezt az életet nem könnyű. És szerintem nem is helyes. De amikor eljöttem Csomafalváról, azt hittem, nem lehet, hogy ne kapjak itt állást. Annyi falu, annyi község van a környéken, nem lehet, hogy ne legyen hely. Közben, hogy ne teljen hiába a szabadságom, műszakirajz-tanfolyamot végeztem Kolozsváron. Hat hónapig tartott. Közben kérvényeket írtam, felvételemet kértem az Enyedi Fémipari Vállalatnál. Nehezen, de sikerült. Ez 1978 májusában volt. De csak szeptemberben álltam munkába, akkor járt le a szabadságom. És akkor bementem az „erdőbe”. Mert olyan, mint egy erdő. Egy nagy terem tele rajztáblákkal. Pedig akkor még nem voltunk olyan szűken, mint most. Nehezen lehetett közlekedni a rajztáblák között. Lassan-lassan kezdtem megtanulni a rajzolást...

- Nevelést tanult. Mit jelentett rajztábla elé állni, egészen más munkát végezni, mint amit eddig végzett? Milyen lelki problémák elé állította a pályaváltás?

- Új közösségbe kerültem. Azelőtt két helyen is dolgoztam, ezért most sem volt olyan nehéz a váltás. A rajztábla előtt sem volt nehéz, mert szépen írni már a tanítóképzőben megtanultam, és ezt gyakoroltam az iskolában is, ahol tanítottam. A tanítónak szépen kell írnia a táblára, hogy a gyerekek is szépen írjanak a füzetükbe. De még egy év múlva is nagyon hiányzott az iskola.

- Volt már olyan pillanata, amikor megbánta, hogy feladta régi szakmáját?

- Azt hiszem, mindenkivel előfordul ez, s az is megtörténhet, hogy pillanatra elkeseredik.

- Általában nem a hivatástudat alakítja az embert, hiszen a legtöbb esetben beleszokunk, beletörődünk abba a munkába, amivel kenyerünket keressük, esetleg később fedezzük föl szépségeit, amiért aztán szívesen vállaljuk és kitartunk mellette továbbra is. De a tanítók esetében más a hivatástudat, hiszen nagyon fontos nevelőmunkát végeznek, meghatározó szerepük van az embernevelésben. Téma ez, érdemes erről beszélnünk?

- Az embernek van hivatástudata. Én tanítónak készültem, és megmaradt bennem hivatásom szeretete. Hogy mit gondoltam, mit gondolok erről, azt nehéz szavakba foglalni.

- Közelítsük a kérdést az alkotómunka felől. Úgy gondolom, hogy az alkotómunkát végzők hivatástudata erősebb, árnyaltabb. A tervezőmérnök és a tanító is alkotómunkát végez, hiszen az, amit létrehoz, fennmarad. Ilona estében viszont az történt, hogy az alkotómunkáról áttért egy olyan területre, ahol az alkotás örömét kevésbé élvezhette. Rajzokat másolni „kilószámra” nem éppen gyönyörűség. A tanítóképzőben nemcsak a gyermeknevelést, hanem a felnőttnevelést is figyelmükbe ajánlották. Könyvekről, emberi kapcsolatokról, családi kérdésekről, azt hiszem, szívesebben beszélget, mint mondjuk, egy csavaranya tulajdonságairól?

- A négy évig folytatott tanítóskodás idejéből maradtak olyan tapasztalataim, amelyeket elmondhattam kolléganőimnek. Különösen az iskolás gyerekek szüleinek. Nemrég volt egy vitánk. Az egyik almérnöknő gyereke öt év körüli. Tanácsot kért tőlem, hogy miként foglalkozzon vele. Nővére tanárnő, akinek a kisgyereke már számol és a betűket is ismergeti. Az almérnöknő is hozzáfogott gyereke tanításához. Próbáltam megmagyarázni, hogy ne csináljon ilyen butaságot. Különben ő maga is rájöhetett volna, hogy nem helyesen cselekszik. Tudniillik a gyerek nem tudta elvégezni a kijelölt feladatokat, és nem is nagyon érdeklődött a tanulás iránt. Erre ő felmérgelődött, kiabált... Ha jól emlékszem, arra akarta megtanítani öt éves gyereket, hogy gondolatban öt almából elvegyen kettőt, és nyomban tudja, hány

maradt. Megmagyaráztam neki, ne kínozza a gyerekét, nem most az ideje, hogy ilyen feladatokra tanítsa. Másoknak is elmeséltem, hogy az osztályomban volt egy olyan gyerek, aki első osztályban írt és olvasott. Általában nagyon jó tanuló volt az elsőben, de a másodikban már hanyatlott, harmadikban már csak gyenge közepes volt. Miért? Mert megszokta, hogy neki nem kell odafigyelnie a tanítóra. Neki már nem volt érdekes játék a szótagok össze-olvasása, nem volt élmény az új betű, unalmassá vált az iskola. Nekem is van óvodáskorú gyermekem, foglalkozunk vele, kikérdezzük, miről beszélgettek, mit tanultak az óvodában, de nem szeretnők, ha megalapozatlan tudását fitogtatná iskolai tanulmányai kezdetén.

- Az ilyen viták alkalmával sikerült munkatársai fölé kerülnie, hiszen gondolom, elismerték jártasságát ebben a témában?

- Nem hagytam a magaméból. Nem mindenikük ismerte el rögtön, hogy igazam van. Azt is ellenzem, hogy a szülők előre megtanítsák gyerekeiknek a következő leckét. Esetleg, ha már nagyobbak a gyerekek, ezt is lehet, de elemiben nem helyes, az osztályban való közös tanulás szempontjából pedig egyenesen káros. Fiam, Zoltánka hatéves. Miután megszületett a kislányunk, Sára, a fiam sokat változott, érett. Minden szülő így van ezzel; mi is szívrepesve figyeltük, vártuk, hogy mikor fog váltani valami az agyában, de fékezniük kell türelmetlenségünket, az embert apránként, fokozatos szoktatással kell és szabad nevelni. Nem elsietve, nem elhamarkodva, hanem alaposan és körültekintően kell a gyerekekkel foglalkozni.

- Egykori osztálytársa másodikosokkal kínlódik. Még nem tudják helyesen fogni a ceruzát, nem ismerik az osztályban való viselkedés alapvető szabályait. Ehhez képest, hogy Barta almérnök családjában két egészséges és szép gyerekre egy tanítónő jut, aki idejében és megfelelően neveli őket - luxusnak tűnik. Mit jelent a családban egy tanítói képzettségű szülő?

- Nem azért vettem el, mert tanítónő volt - mondja Ilona férje -, de ejsze, ez mindenben megérzik. A gyerekekhez, a férjhez, a családhoz való viszonyulásában minőségit jelent az, ha valaki tanítóképzőt végzett. Beszédstílusában is...

- Nem vagyok egy véleményen veled - veti közbe Ilona -, szerintem ehhez nem muszáj tanítóképzőt végezni.

- De az a tény, hogy egy mérnök ilyen végzettségű feleséggel kezdett életet, bizonyára másféle viszonyulásra is kötelezi, mint ha valamilyen más hivatást gyakorló élettárs mellé sodorja a sors?

- Az, hogy a hivatását meg kellett változtatnia, semmi rendkívülit nem váltott ki belőlem. Beilleszkedett, és az a fontos.

- Arra gondoltam, hogy felesége révén egy kis külön világba kapott betekintést. Ezt nem minden műszaki értelmiségi mondhatja el magáról. Nem vagyok biztos abban, hogy ismeri például az iskolai tanítás légkörét, az osztályközösség kialakításának örömeit és azt, ami ebből átsugározhat a családi életbe, a gyerekek nevelésének különféle mozzanataiba.

- Véletlenül ezt is ismerem - mondta Barta mérnök -, három évig magam is tanítottam a Bethlen Gábor líceumban, miután ipari iskolává alakult. Műszaki munkát végezni jó, tanítani kevésbé. Pedagógiai tudás hiányában műszaki tudást sem könnyű átadni az iskolában.

- Egy okos mondás szerint, az ember akkor tud igazán, ha a megszerzett tudást átadni is tudja. Ez, gondolom, a műszaki tudásra is vonatkozik.

- Ritka az, amikor egy jó műszaki ember át tudja adni tudását. Különösen ha azt iskolai tanítás során, órák keretében kell véghezvinnie. Más a műszaki alkotás tanulmányozása révén nyert tudás, és más az oktatás az iskolában. Tulajdonképpen két külön nyelven történik. És más-más

szinten. Jön a mérnök a gyárból fáradtan, és nekifog műszaki rajzot, anyagismeretet vagy meghajtástechnikát leadni. Megértetni és megszerettetni ezeket a gyerekekkel nem mindenkinek sikerül.

- Miért hagyta ott a tanítást?

- Önzésből. Nem fizetődött ki. A nyolc óra munka után még két órát tanítani nem éppen könnyű dolog. Emellett még egy kicsit fel kellett készülnöm, mert abban az iskolában nem lehet akárhogyan tanítani. Lecketervet kellett készítenem, tehát az is időt vett igénybe.

- Azt például honnan tudta, hogy lecketervet kell készítenie?

- A feleségem tanított.

- Tehát jó egy tanítónő feleség a háznál, ha az ember tanárkodik? Azt hiszem, itt kell visszakapcsolnunk témánkra: a tanítónő családi szerepére. Ez most azért is érdekes, mert Ilona nem olyan tanítónő, aki tanít, és a gyerekeit egyik kolléganőjére bízta. Mivel más pályára került, a tanítást főleg a gyerekein gyakorolhatja majd. Készül már erre?

- Várom már, de nem tudom, miként lesz, mert ez sok mindentől függ. Például attól, hogy a gyerekek milyen képességeket mutat majd, amikor iskolába kerül. Nem hiszem, hogy már mostantól készülnöm kell erre.

- Szeretném bebizonyítani, hogy már mostantól készül erre. Mert a tanítói munka jórészt nevelés: pontosságra, fegyelemre, tisztaságra, rendszerességre...

- Hát ezt csinálom, ez megvan...

- Például a fegyelmezés nem sikerül minden tanítónak. Jártam már olyan kétgyerekes pedagógus házaspárnál, akikkel hét órán át hiába próbáltam érdemben szót váltani. Két elkégyeztetett gyerektől a saját hangunkat sem hallottuk. Most pedig Zoltán és Sára itt nyüzsög körülöttünk, de nem annyira agresszívek, hogy le kellene mondanunk a beszélgetésről. Vajon ezt mármint a jó nevelést, tanítóképző nélkül is ilyen szinten, ilyen sikeresen végezte volna?

- Gondolom, hogy így. Ez nemcsak iskoláztatás, hanem beállítottság és otthonról hozott szokások továbbélésének kérdése.

- Mi az, amit iskola nélkül nem csinált volna úgy, ahogyan most csinálja?

- Vegyük a fiamat. Hazajön, és elmondja, ha elmondja, hogy mit csináltak az óvodában. Valamennyire értek hozzá, ismerem az anyagot, mert óvodában is tanítottam. Ismerem a módszert is, azt, ahogyan tanítják őket. A módszer alapján kérdezem ki, és a módszer ismeretében próbálok neki bővebben magyarázni. Ezt esetleg más anya nem tudja, nincs honnan tudja. Játékosan, játék közben, érdeklődését felkeltve tanítgatom. Semmit sem erőltetek.

- Előfordult már az, hogy valamely bonyolult fogalom magyarázatával segíthette a fia értelmi fejlődését? Láttam, már olyat, hogy az anya az apjához irányítja a gyermeket, az pedig leinti, eltereli a gyermek figyelmét, mert nem tudja megmagyarázni a dolgot.

- A fiam is ilyen kérdező fajta. Például a Napról kérdezett. Hogy fönt van az égen? Mért van fönn? Hogy van fönn? Hogy a felhők miért barnák, máskor meg miért fehérek? Persze hogy felhasználom tanítói tudásomat ahhoz, hogy ezeket pontosan és szépen megmagyarázzam neki. Először megkérdem, hogy ő mit gondol arról, amiről engem kérdez. Például azt mondta, a felhők a sok füsttől barnák. Van, amikor ráhagyom. Máskor megmagyarázom. Azt, hogy a Naptól kapjuk a meleget... De miért olyan piros? Kinn álltunk a buszmegállóban. Éppen kelt föl a Nap. Mondom neki, képzelj el egy vasat, egy drótot, amikor felmelegítik, nem éppen ilyen?

- Honnan tudja azt egy óvódás, milyen a fölhevített fém?
- Az apja állandóan forraszt, látta, hogy piros és meleg a drót. Aztán a kályhában látta, hogyan ég a fa és izzik a parázs.
- Hol láthat ma városi gyerek fával fűtött kályhát?
- A mamáéknál olyan van... A Nap a domb mögül kelt fel. De hogy az nagyon messze van... És máris eljutottunk a látóhatár fogalmához. Ezt is meg lehet már magyarázni neki. Máskor a csillagokról kérdez. Mindig azt tartom fontosnak, hogy ő mit képzel a kért dologról. S ha hozzávetőleg helyesen válaszol, igenelek.
- De hiszen ezzel önálló gondolkozásra neveli, a képzelőerejét növeli!
- Igen. Ez a szándékom. Most még csapongva, játékosan, később egyre céltudatosabban...

A szülők lefektették a gyerekeket. Vacsoráztunk. Valódi, helyi bor is került az asztalra. És közben arról beszélgettünk, hogy életük kialakításában, a tartalmas szórakozásban milyen nagy szerepe van annak a baráti társaságnak, amely a líceum tanári köréből spontán módon és hagyományszeretően alakult, és amelyhez immár ők is odatartoznak. Régi szokás itt, hogy minden családnak bora van, és hogy a bort közös pincében tartják... De a pince nem csupán ivóhely, hanem meghitt beszélgetések, viták és vallomások helye. A kellemes együttlét, a találkozások, a valóságos ismerkedések, az ünnepek helye is, ha az összegyűlteket ez úgy akarják. És mert Ilonáék is így akarják, amiben minden bizonnyal az iskolához való ragaszkodásuk is közrejátszik, életük a közösséghez való tartózkodásban kiegyensúlyozott, derűs holnapot ígér.

Barta Istvánné Berta Ilona szükségszerű pályaváltása ebben a környezetben nem kapkodás, nem az élet viharában való sodródás, hanem sikeres erőpróba, amelynek örülni lehet. Örülni, annak ellenére, hogy egy tanítóval kevesebb az iskola? Ne feledjük: amikor iskolát mondunk, leginkább a jövőt gondoljuk!

Példaképek

Első találkozás

Sámsondi kolléganője tudott róla.

- Átvágnak a hegyen, van ott egy kicsiny falu: a Kusalyhoz tartozó Erked. Ott tanít. Az iskolánál biztosan tudják, hol lakik.

Fővárosi napilap Szilágymegyei tudósítója vezetett, velünk tartott egy művelődési felügyelő is. Késő délután érkeztünk a faluba.

Kocsis Mária tanítónőt könnyű volt megtalálni. Sáros, de langyos őszi idő volt. Kicsi házba fogadták be a frissen végzett tanítóleányt. Szívesen fogadtak minket is. Valahol disznóvágás volt a faluban: került tokány és puliszka, utána zamatos helyi bor. Patinás asztal mellett ültünk, körülöttünk áhítattal bámészkodó gyerekek, újságot olvasó nagyapó, szívélyes házinéni. Később megjött az ingázó családfő is. Kocsis Mária otthonosan mozgott ebben a mindenféleképpen egyszerű környezetben.

Kiderült, hogy székelykocsárdi származású, a falu nem titok számára, furcsaságait, akár a szilágysági hepehupás környezetet rövid idő alatt megszokta. Nyílt arcú, kedves mosolyú, fiatalságtól duzzadó erős lány a „tanító néni”. Az élettel való első nagy találkozásában nem volt semmi ünnepélyes. Lelkesedése természetes, nem nyilatkozza erőltetett büszkén, de szeret tanítani. Eddigi tapasztalatait nem panaszként mondja. Sugárzik belőle, hogy készült a falusi tanító életére.

- Az első órán, amit tanítónőként tartottam, IV. osztályosokat olvastattam. Mit mondjak? Kihoztak a sodromból. Nem vártam, hogy remekeljenek, hogy csillogjanak, de azt sem, hogy csak nyekeregjenek! Erked kicsi, a világtól távoli falu. Megmutatkozik ez nemcsak az iskola színvonalán, de a falu életének milyenségén is. Kuttyás falunak nevezem. A kerteken át lehet csak járni a nagy sár miatt, itt és mindenütt annyi a kutya, hogy félni és ügyelni kell. Sürgősen megkezdtem a családlátogatásokat, mert ezeknek a negyedikeseknek otthon is sokat kell tanulniuk ahhoz, hogy elfogadható szintre jussanak. Ez pedig sokban függ a szülőktől, a gyerekek helyzetétől a családban. Mit mondjak? A legtöbb helyen azt se mondták, ülj le. De azért szeretnek. Mert tudni kell a szülőkkel beszélni. Nem kell sajnálni a fáradságot. Jártam a falut, és járom, mert azt akarom, hogy egyenruhában, zsebkendővel, hajszalagosan jöjjenek tanítványaim az iskolába. Valahol csak el kell kezdeni a nevelést.

Röpül az idő. A fiatal tanítónőt nem volt mód kikérdezni életéről, eltervezett jövőjéről. A sajtó képviselőinek jelenlétében fontosabb volt az előfizetések ügyét és a lapterjesztés gondját osztani.

- Az Előret hetenként egyszer kapjuk. Most már nem fizetünk elő. Minket kinek tartanak?!

A nagytata mérges. A tanítónő azzal „csitítja”, hogy szülőfalujából ő színházba is járt olykor, és otthon a Korunkat meg A Hétet olvasta rendszeresen. Itt meg decemberben hozzák a júliusi Napsugár-t. A tudósító mindent felírt, bizonyára intézkedett is azóta. Akkoriban már várták, hogy beindul a falut a megyeközponttal összekötő autóbuszjárat. Valószínűleg a gyalogpostásnak is változott az élete és a munkája.

Késő éjszaka tértünk pihenőre, a háziak átengedték nekünk a tanító néni szobáját. Hajnalban mentünk tovább, jóformán el sem búcsúztunk Kocsis Marikától.

Jegyzetfüzetembe még felírtam, hogy sámsondi kolléganőjének kicsengetési kártyájára Kocsis Mária ezt írta: „Miért múlik el minden, ami szép?” Komolyan gondolta? Tréfás kedvében írta? Nincs válasz. Tanítóskodása kezdetén erről nem is beszélgethettünk.

Második találkozás

Tízéves találkozásjuk osztályfőnöki óráját az egyik első emeleti tanteremben tartották. Kocsis Mária, akkor már mint Csengeri Csongorné, többek között arról beszélt, hogy nem „házasodott” meg. Követte férjét a Kovászna megyei Angyalosra. Hivatali lakásba költöztek. 1979-ben két kislányt szült. Így aztán nemcsak az óvodában, hanem otthon is óvó néni.

Az elhunyt osztályfőnököt helyettesítő Király László összefoglalójában valószínűleg Kocsis Máriára is gondolva mondhatta általánosítható igazsággént, hogy a találkozó résztvevői „felemelt fővel vallottak még a pálya rögzesebb útjairól is. Ez a kis közösség családi harmóniában élt a kollégiumban. Az együvé tartozás harmóniáját vitték át a családi életbe.”

A tíz esztendeje tanítók családi helyzetükről beszámolva, akkor összesen huszonkilenc gyermeket jelentettek be. Király László örömmel „nyugtázta” tanítványai gyerekeinek számát, és arra kérte őket, merjenek több gyermeket tervezni és felnevelni, hiszen hivatásuk gyakorlásához - jól tudják, mennyire kell a gyerek.

Szó volt azon a találkozón a jövőről, a szülőföld vonzásáról, a továbbtanulás szükségességéről. Mindezek szorosan összefüggnek azzal a hivatástudattal, amelyet régi iskolájuktól kaptak, és azzal a kötelességgel, hogy tanítványaikba tudást és felemelő érzést úgy oltsanak, hogy az örökké éljen, s fáklyaként világítson az elkövetkező időkben is.

Gyakrabban - talán évenként - kellene ilyen találkozót tartaniuk a tanítóknak, hogy egymás küzdelmeiből sűrűbben meríthessenek erőt.

Harmadik találkozás

Ülünk az angyalosi termelőszövetkezet főépületében berendezett kétszoba-konyhás lakásban. Az ablak alatt az egykori Kovásznai János-féle gazdaság épületekkel keretezett udvarának bejárata, ahová messze látszó betűkkel felírták, hogy a farm felelőse Csengeri I. Csongor mérnök. A hatalmas, tisztára seprt udvar a régi kisközség szorgalmát juttatja eszünkbe, azt a hagyományt, amelyet ebben a környezetben - úgy látszik - sikerült továbbéltetni. Az udvarházzal szemben új épület: a kétemeletes gabonás. Az istállóban géppel fejnek, az átlag tejtermelés itt a legnagyobb a megyében. Nehezen hihető, hogy a „gazda” nem idevaló ember.

- Együtt jöttök?

- Nem éppen - mondja a mérnök. - Én valamivel előbb érkeztem. 1978. október 16-án. Nem itt laktam. Volt egy ismerősöm a közeli faluban, nála aludtam néhány éjszakát. Reggel átjöttem a mezőn a gidóról elnevezett falu mellett. Inkább átvágtam a mezőn, minthogy körbe menjek az úton. Aztán elengedtek két napra, és elmentem Kusalyra, ahol gyorsan sikerült elintéznünk a formásokat. Feleségem kinevezést kapott a közeli kisegítő iskolába. Itt laktunk az épület másik szárnyában, egy szobában. Rá egy évre jött a gyerek. Aztán még abban az évben jött a másik. Véletlenül. Akkor átköltöztünk ide; éppen csak berendeztük és befűtöttünk, máris hoztam haza őket. A kicsi itt aludt az asztalon vagy három hétig, mivel nem kaptunk még egy gyermekágyat. De jól fejlődött, most is olyan, mint egy sózsák.

- Csaknem egyszerre két értelmiségit kapott ez a kicsi falu. Egy gazdasági vezetőt és egy tanítónőt, aki egy darabig innen ingázott Oltszemre, később már itt tanított a helyi óvodában. Miként fogadta a falu a két „idegent”? Gondoltak-e arra, hogy beilleszkedésükhöz-befogadásukhoz az emberi kapcsolatok alakításának tudását is meg kell szerezniük?

- Amikor ide jöttünk - emlékszik vissza Csengeriné - Margit néninél, a takarítóasszonynál telepedtünk le. Ott vártunk, amíg néhány nap alatt elkészült a szobánk. Bútort nem hoztunk, mert egyik napról a másikra kellett költöznünk. Került asztal, szekrény, ágy. Még egy darab szőnyeg is a frissen meszelt szobába. Bács Klári néni intézte. Nem ismertünk senkit. Tolkodni nem akartunk. Egy hét múlva meghívtak Áron bácsiék vacsorára. György Jakab Áron mezei brigádos. Elmentünk, elbeszélgettünk. Telt az idő, lassan mindenkit megismertünk.

- Milyenek itt az emberek?

- Érdeklődök. A mi sorsunk is érdekli őket. Az, hogy hova megyünk, mit csinálunk, milyen vendégek járnak hozzánk. Itt is megvan az a jellegzetes falusi kíváncsiság.

- Falun így van - magyarázza az agronómus -, ha valakinek ma megdöglik egy tyúkjá, azt holnap az egész falu tudja. Ha megbetegszik a disznója, az sem marad titokban. Egyet nem lehet lépni anélkül, hogy arról mindenki ne értesüljön.

- Honnan tudja ezt ilyen jól a magafajta városi ember?

- Csak félig-meddig vagyok városi. Biharpüspökből származom, ahol sokan dolgoznak a mezőgazdaságban. Édesapám is falun tanítószkodott. Édesanyám 1980-ban meghalt, s azóta apám inkább velünk van. Szeret gazdálkodni. Volt egy harmincáras kertünk, tiszta gyümölcsös. Öcsémmel együtt segítettünk megdolgozni. Nyolc osztályt Biharpüspökiben végeztem, aztán bejártam a városi líceumba. Tornatanár akartam lenni, de nem sikerült. Így aztán az állattenyésztést választottam. Nem bántam meg.

- Nem panaszkodhatsz, mert az elsők között vagytok a megyében.

- Vannak itt hozzáértő emberek. A többi pedig utánuk igazodik. No, nem mindenki, mert ha ez így volna, nem kellene miért mi itt legyünk. Ha jól megy az állatgondozás, több idő marad a szervezési kérdésekre. Hibát mindig lehet találni. Reggel, ha késik valamelyik állatgondozó, várok egy kicsit, aztán öt órakor megyek, felköltöm. Másodszor is elmegyek. Harmadszor aztán egy kicsit levonunk a javadalmazásából. Figyelmeztetem. Másképp ezt nem lehet.

- Ezt nevelésnek nevezik, és csaknem megegyezik a tanító munkájával.

- Sajnos, a felnőtt embereket is kell még nevelni - mondja a farmvezető felesége, és abban egyetértünk, hogy ehhez nem elég a Szülők Iskolája.

- Azért lett tanító, mert ezt már lány korában tudta? Nevelni akart már akkor is?

- Azért lettem tanítónő, mert szülőfalumhoz, Székelykocsárdhoz közel volt az enyedi tanítóképző. És azért is, mert volt egy tanárszülőktől való osztálytársam. Hol én, hol ő volt az első tanuló, de úgy éreztem, néha értelmetlenül nagy osztályzatot kapott. Volt bennem egy olyan érzés, hogy leszek én tanító, és leszek én igazságos... Hogy továbbra is ez a cél vezetett engem, nem tudom, csak arra emlékszem, hogy ezzel az elhatározással kezdődött. Úgy tudom, eddig sikerült nem kivételeznem. Az óvodában a saját gyerekeimet is éppen úgy büntetem, ha hibásak, mint a többi. Nem lehet, nem szabad kivételt tenni, mert akármilyen kicsi a gyermek, észreveszi. Ha például pártoltam volna a saját gyermekeimet, a többi óvoda nem szólna, amikor valamelyik közülük rosszat tesz. Tudnák, hogy úgysem adok nekik igazat. Esetleg csak otthon panaszkodnának. Nem olyan nagy ez a falu, naponta találkozom a

szülőkkel, hogy néznék akkor a szemükbe? Különben az igazság lelkiismereti kérdés, magamnak tartozom vele.

- A férje is mesélte, hogy rendre ismerte meg az embereket, a mindennapi munkában tapasztalta erőnyeiket és hibáikat. Felelőssége és a jól végzett munka szeretete, tehát a lelkiismerete bírta arra, hogy a maga módján nevelje, fegyelmezze azokat, akik erre még rászorultak. Immár öt és fél éves munkájukkal igyekeztek beilleszkedni a faluba és elnyerni az emberek elismerését. Tudják már, hogy kiből bízhatnak, kire számíthatnak munkában és a közösségi élet más területein. Talán most már egyszerűnek tűnik a dolguk. De milyen volt a kezdet? Mi okozott akkor gondot?

- A faluban rajtunk kívül, Nagy Berta tanítónőn és a lelkészen kívül nincs más értelmiségi. Itt állandó orvos sohasem volt. Kisgyermekeim mellé nem kaptam asszonyt. Margit nénivel volt szerencsém. De aztán ő sem segíthetett. Pedig az utóbbi időben sokan visszatértek ide. Van itt munka nemcsak a termelőszövetkezetben, hanem a közeli ezüstróka farmon is. A bőrök megtisztítása, érlelése kényes, pepecselő munka. Főleg asszonyok végzik. A férfiak többnyire építőtelepeken dolgoztak. Így aztán másfél éves korukban a lányaim ládába kerültek, hogy végezni tudjam a munkám. Férjem akármilyen későn fekszik le, reggel ötkor már az udvaron van. Nemcsak vezet, irányít, hanem maga is dolgozik. Láttam, amikor lepakolták a kocsiról a kombinált lisztet, és ahogyan szoptatta a borjúkat... Az óvodában a mesterségekről beszélgettünk. Gabriella lányom azt mondta, hogy az ő apja istálló. Nem érti, mi az, hogy mérnök. Az apját örökké az istállóban látja. A férjem munkájának az eredménye látszik. Tehemenként átlag nyolc-kilenc liter tejet fejnek, tehát itt kifizetődik állatgondozónak lenni. Úgy érzem, szeretik a helybeliek a férjemet, és ez nagyon fontos a mi életünkben. Nem szándékszunk városban élni, a falusi életmódot választottuk. A férjem könnyű szívvel cserélte fel városi igazolványát falusira. Azt mondja, eleget élt városban... Az ő munkájához különben egész ember kell. De amíg kicsik a gyermekek, megosztjuk az itthoni munkát. Csirkét, tyúkot, libát, disznót tartunk, húszárnyi kertünk van. Amikor hazajövök az óvodából, vár rám a háztartás. Szerencsénk van apósommal, az ősztől nálunk van, és mindenben segít. Nyugdíjas tanító. Ő is szereti a falusi életet, ért a gazdálkodáshoz, sokat tanulunk tőle.

- Mi maradt meg, mit tartott meg a tanítói hivatásból?

- A gyermekszeretetet. És a következetességet. Meg az igényességet. Azt mondják, igényesebb vagyok, mint általában az óvónők. Kolléganőm is Enyeden végzett, és ez valahogy összekötött minket. Szívesen megbeszéljük tanítási gondjainkat, tapasztalatainkat. De azért már nem merném vállalni az elemiben való tanítást. Új módon tanítják az ábécét. Mi a mondatokat felbontottuk szavakra és szótagokra. Most képekhez társítják a szavakat. Az az érzésem, nehezen szoknám meg. A tempó is változott. A továbbképzőt is az óvónőkkel végzem. Harmincnégy gyerekkel foglalkozom, három csoportban. Sok a hiányzó.

- Mi a gondja?

- Van elég. Háromhetes szoktatási idő után komolyan tanulunk. A hiányzások, a rendetlenkedők akadályoznak terveim megvalósításában. Történt egy furcsa eset. Az egyik kislány tetvesen jött az óvodába. Bekentük a haját, ahogyan ezt szokták. Jött az anyja nagy dühösen. „Az én gyermekem nem tetves!” Hiába állapította meg a „Sanepid”, hogy tetves, nem ismerte be, rám haragudott, nekem kiabált. Fiatalabb asszony, nem vártam volna tőle. De milyen ez a falu? Jöttek az asszonyok és vigasztaltak, ne haragudjam, ne törődjem, nem idevaló az az asszony, saját anyja sem érti... Van itt más rossz szokás is. Például az, hogy idealizálják a gyermeket, majomszeretettel szeretik őket. A gyermekek ezt kihasználják. Így aztán 14-15 éves korukban csúnyán beszélnek, feleselnek, és szidják a szülőket. Olyan csúnyán beszélnek,

ha leírnám, akkor sem tudnám megtanulni... Az a valóság, hogy a lakosság szellemileg fejlettebb és képzett része elment a faluból. Az ügyesebbek városban laknak, szerte az országban. Alig van a faluban két-három fiatal házaspár. Mindez megnehezíti az iskola és az óvoda létezését, valamint a felnőttnevelés dolgát.

- Megnehezítik vagy lehetetlenné teszik?

- Ebben sincs lehetetlen. Különbözik mindenütt van jobbra törekvés. Barátkozóak a helyiek. Jó szokások teszik lehetővé, hogy egymáshoz közelebb kerüljenek az emberek. Nem tudunk például, itt az a szokás, hogy felkeresik a kismamákat. Egyszer csak beállít hozzánk egy család. Kelengyét, tortát, italt hoztak. Kapkodtunk ide-oda, hogy illendően fogadjuk látogatóinkat. Később magyarázták, hogy ez a „radina”. Így nevezik. Másnap mások jöttek. Fiatalabbak, de idősebbek is. Nagyon jólesett, hogy reánk is kiterjesztették a falunak ezt a szokását. Szépen elbeszélgettünk látogatóinkkal. Családról, múltból, szokásokról folyt a szó, és közben egyre teljesebbé vált otthonérzésünk. Aztán később Bács Klára, a termelőszövetkezet alapító tagja, meghívott az asszonyok teadélutánjára. Böbeszédű, kezdeményező asszony, pedig már nyugdíjas. Ma már szokássá váltak az ilyen összejövetelek. Tésztát sütünk, teát készítünk, előadást tartunk valamilyen időszerű családi kérdéssel. A gyermeknevelésről, egyebekről. Van amikor kukoricát főzünk cukros vízben. Ez téli csemege. Március nyolcadikát is megtartottuk. Színdarabot mutattunk be a fiatalokkal. Ezt én szerveztem. Különbözik megválasztottak a nőbizottság titkárának. Az ünnepségek bevételeiből ötven tányért, evőeszközöket és poharakat vásároltunk. Van még a tavalyi pénzünkből is. Jó lesz kirándulásra. Eddig három kirándulást szerveztünk. Jártunk Predeálon, Slănic-Moldován, Borszéken, Szovátán. Az asszonyok vig kedélyűek. Dolgozni, mulatni egyformán szeretnek. Itt például az a szokás, hogy együtt rendezik, közösen tartják a szilvesztert. Igénylik a közös mulatságokat, és ilyenkor kell a kultúrműsor is. Úgy osztottuk be, hogy minden alkalomra más rendezzen előadást. Szívesen jönnek az ingázó fiatalok is. Néhány hét alatt betanultak egy-egy új színdarabot. Nagy Csaba traktorista, Imre Irma és Dauer Laci liceumi tanulók, Daragics Éva és Bad András textilgyári munkások, Mihály Lenke pincérnő, és még sorolhatnám... A gyerekes szülők jönnek a pioníratatásra. Amikor jönnek a zenészek, a faluban bál van reggelig. A futballisták a megyei bajnokságban szerepelnek. A játékosok nagy része helyi. Mikor van disznóhús, van flekken is a részükre. Pedig, mondom, kicsi falu ez. Mozdékonyak az emberek, össze sem hasonlíthatom a kusalyiakkal. Ilyenformán az én munkám is több, a kedvem is nagyobb. Nekifogtunk, például a férjemmel fényképezni. Mondhatom, műhelyt nyitottunk, kedvünk telik benne. Nem akarunk pénzt csinálni belőle, hanem kedvtelésből készítjük családtagjainkról a különféle képeket. Persze nem hagyjuk ki az iskolai ünnepélyeket, az évzárókat sem.

- Úgy kezdtük - siet segítségünkre a férj -, hogy vettünk egy egyszerű hatszáz lejes gépet. A filmeket bevittük a városba előhívni, és másolatokat készíteni róla. Aztán egy ismerősöm azt mondta, menjünk hozzá, ad papírt, mindent. Készítsük el magunk a másolatokat. Megtanított, hogyan kell csinálni. Később kaptam ajándékba egy nagyítógépet. Nemrég kicseréltük a fényképezőgépünket is, és elláttuk magunkat mindenféle felszereléssel. A télen sok képet készítettünk. Tavasszal, nyáron erre kevesebb idő jut.

- Egy ilyen kicsi helyen még kedvtelésével is tekintélyt szerezhet az értelmiségi. Azzal, hogy korszerű. Úgyhogy önkéntelenül is követőket toboroz, és tágtja ezt a tudatos emberekből álló világot. Azt hiszem, hogy az ilyen helyen valóban irányító, kezdeményező és vezető, tehát: közember.

- A tanítói hivatás megvalósítása sok mindentől függ. Bonyolult kérdés. Sok mindentől arra következtethetünk, hogy ebben a kicsi faluban jól érvényesülhet a magamfajta ember. Munkahelyemen minden napnak megvan a maga megelégedése. Siker és sikertelenség. Én szeretek

tanítani. Eleinte nagyon bántott, hogy ott kellett hagynom a katedrát. Aztán belejöttem az óvodai oktatásba. Itt azon van a hangsúly, hogy megfelelően felkészítsük a gyerekeket az iskolai tanulásra.

- Életünk csupa megalkuvás. Mégis alapjában véve jól járt, hiszen egyféleképpen ma is tanít, és még azt sem mondhatjuk, hogy alacsonyabb fokon, hiszen az óvodai munkának megvannak a sajátos nehézségei és igényességet követelő módszerei...

- Amikor például beszédgyakorlatot tartok, szavakból mondatokat formálunk, teljesen úgy járok el, ahogyan azt Enyeden tanultam. Valójában tanítok...

- Gondolom, otthonra találásában, mindennapi közérzetében fontos minden sikerélmény. Az óvodai munkájában éppen úgy, mint a falubeliekkel való sokféle kapcsolataiban. Erről sokat elárul egy köszönés, egy érdeklődő kérdés vagy kérés. De a tanácsváró panaszkodás és az emberi kitárulkozás egyéb, bizalmat jelentő formái. A munkán kívül hogyan telnek hétköznapijaink?

- Ami kis idő marad szórakozásra és pihenésre, azt itthon töltjük el. Tévét vettünk. Különben beszereztünk minden szükséges háztartási gépet, hogy időt nyerjünk. Könyveket vásárolunk. Már amihez a városban hozzájuthatunk. Mindketten szeretünk olvasni.

- Barátok, ismerősök?

- Jöttek és járnak most is hozzánk a férjem barátai, kollégái. Eddig kicsik voltak a gyerekek, mi nemigen tudtuk viszonzni a látogatásokat. Most már van kocsink, a gyermekek is nagyobbak, elmegyünk ide-oda.

- Mit gondolnak a jövőjükéről? Mit terveznek a következő öt-hat évre?

- Erről nemigen beszélgettünk a férjemmel. Ha a gyerekek jövőjére gondolok, arra, hogy megfelelő helyen kell iskoláztatnunk őket, még az elköltözés, a városba költözés is megfordul a fejemben...

- A jövőt illetően - mondja Csengeri István Csongor - az a legfontosabb, hogy mindnyájunknak jó egészsége legyen. Aztán meglátjuk, mi lesz. Az is lényeges, hogy jól menjen az angyalosai gazdálkodás... De akármilyen jól menjen itt a gazdaság, én mégis ötszáz kilométerre vagyok szülővárosomtól, Váradtól és mindig hazavágyom. Más is hazavágya a helyemben. Más is... Ha Bihar megyében lennék, akkor sem élnék városon. Mert nekem nincs mit keresnem városon. Jobban szeretem a mezőt, a szabadságot... Nem szeretem az aszfaltot, a sorban állást... Hogy miként lesz hat vagy tíz év múlva, azt nem tudom megmondani.

- Itt maradnak vagy elmennek. Ez a két lehetőség van. Ha itt maradnak, miként alakítják az életüket? Valószínűleg akkor már mindkettőjük munkahelyén olajozottabban mennek majd a dolgok, hiszen emberi számítás szerint beérne, gyümölcsözne évekkel ezelőtt kezdett nevelőmunkájuk, erősödne a maguk köré felzárkózott faluközösség.

- Ha így lesz, nem szívesen válunk meg ettől a falutól. Egy új helyen mindent újból kellene kezdenünk. Mert aki előttünk ott volt, nem biztos, hogy úgy dolgozott, ahogyan nekünk tetszik. Valószínűleg a helyünkbe kinevezettek is másként csinálják majd a dolgukat. Ahány ember, annyiféle, és annyiféleképpen dolgozik.

- A tanító és a mérnök úgy készül a jövőre, hogy amit csinál, azt tudatosan, nevelő szándékkal teszi. Ilyenkor is „magának” dolgozik, hiszen környezetét, munkatársait, de még a gyerekeket is megnyerheti az elképzelt jövő apránkénti megvalósításához. Az óvó néni az óvodában, az agrármérnök a brigádtagok körében tanít kitaratoan. Négyszer-ötször is elmagyaráznak dolgokat. Miért tették és teszik ezt továbbra is, ha nem a jövőért? Temérdek aprómunkájuk

fokozatosan minőséggé érik, ezért aztán nem lesz könnyű a sok évig eredményesen vezetett közösséget itt hagyni.

- Azért, ha el is megy valaki egy helyről, taníthat és dolgozhat úgy, hogy évek múltán szégyenkezés nélkül találkozhasson azokkal az emberekkel, akik munkatársai vagy tanítványai voltak. Nekem is volt egy tanítványom, aki itt nevelkedett a nagymamájánál, és itt járt óvodába. Azután visszakerült a közeli Sepsiszentgyörgyre. Nemrég felkeresett. Tetszhettem neki, mert otthon is utánozta a beszédmodoromat, viselkedésemet. A télen nem akart addig visszamenni, amíg meg nem látogat. Nagymamája is mondta, hogy sokat emleget a gyermek. Büszke vagyok arra, hogy jól tanul a kislány.

- Azt hiszem, mindnyájan választunk magunknak példaképet. Nem is egyet. Nemcsak óvodás-, iskolás- - de még a felnőttkorban is.

- Nekem most a férjem a példaképem. Szeretem, hogy olyan ambíciózus... Az önállóság kitartó munkára és okos tervezésre készíti az embert. Ha nem szólnak bele mindegyre a munkánkba, akkor valóban felelősen lehet dolgozni. Ez is a kis falu és az önálló termelőszövetkezeti egység előnye. Itt ösztönzik az önálló gazdálkodást. Ami az óvodai-iskolai nevelőmunkámat illeti, ez a gyerekek számától függ. Ha nem lesz elég gyerek Angyaloson, akkor Gidófalvára kell majd ingáznom. Szeretném ezt elkerülni. Mindössze négy kilométer az út, de a buszjárat menetrendjéhez kötve nem tud dolgozni az ember. Nem számítunk elmenni innen, de minden eshetőségre gondolnunk kell. Ez a mostani lakásunk sem lehet végleges, mi egyelőre nem építhetünk. Egy valamirevaló ház néhány százezer lej. A férjemet akármikor elhelyezhetik, nekem sincs végleges posztom. Minden évben kérvényt küldök a tanügyhöz. Házat, ha lesz miből, csakis oda építhetünk, ahol végleg megtelepedhetünk. Szép a tanítói hivatás. Csak ne járna annyi megpróbáltatással...

- Kérdezzünk erről egy idősebb embert, a családban lévő nyugdíjazott tanítót. Hívjuk be a konyhából.

- Apósom kántor-tanító volt. Kolozsváron tanult. A férjemet is három évig tanította. Harmóniumon is játszik. Foglalkozik a nagyobbik lányommal, akivel már megismertette a betűket. Olykor elbeszélgetünk a tanítói munkáról. Mesét olvas a gyerekeknek. Az óvodában újabban a kelletténél kevesebb mesét mondunk, helyette leckét tartunk román történelemből. Pedig a gyerekek nagyon szeretik és nagyon várják a mesét...

- Ezt sem pedagógusok találták ki...

- De jön már apósom. Képeket ragasztott a konyhában. Olyan jó, hogy segít a szemléltető-eszközök elkészítésében.

- A tanítói hivatásról kérdezzük. Miből születik és újul az a sokféle megpróbáltatáson átsegítő erő, amely a jó tanítót jellemzi?

- Én a munkámat mindig is hivatásnak éreztem. Úgy is dolgoztam. A háború utolsó évében végeztem. Tanáraink lelket öntöttek belénk. Tudtak nevelni. Hivatás volt a tanítói pálya még akkor is, ha olykor zökkenőkkel volt tele. Például, amikor a gyermekek készületlenül jöttek az iskolába... Ilyenkor hivatalnoknak kellett lennem. Különben a hivatalnokoskodás öli meg a hivatást az emberben. De függ ez attól a tanítói kartól is, ahova az ember bekerül. Sokáig, többféle minőségben vezettem tantestületeket, és láttam, hogy sokan vagyunk olyanok, akik hivatásból nevelnek, eredményesen tanítanak. Mindig voltak közömbösek és közönyösek, de alapjában véve minden tanító nélkülözhetetlen. A gyerekek nevelése minden időkből fontos. De nemcsak ennyi a tanító dolga. Minket nemcsak felkészítettek a népnevelésre és a népszolgálatra, hanem belénk oltották ennek hivatásszerű gyakorlását is. A régi tanítónak

értenie kellett a gazdálkodáshoz. Akár a jó gazdának, lépést kellett tartania a korral sokféle szempontból. A tanító, ha kellett, kétkezi munkás, ha a szükség úgy hozta egy személyben orvos és hivatalnok volt, de mindenképpen a haladásra példamutató értelmiségi. Magam is több új iskolát építettem, mert szükség volt rá a háború után, és több száz gyereket tanítottam betűvetésre. Mindenbe belefárad az ember, csak a kedvvel végzett munkába nem... Jóleső érzés volt tapasztalni a szülők, a kollégák együttérzését. Ez számított... Szerettem tanítani. Azzal indultam a tanítóképzőből, hogy megváltom a világot, ott, ahova kimegyek. Nagy lelkesedéssel fogtam neki szemléltető anyagot készíteni: rajzokat, térképeket stb. Feletteseim is elláttak feladatokkal: „Ezt csak te tudod megoldani. Ez terád vár!” Hittem ezt, és jólesett. Mindenes voltam egytanerős iskolában, Újpalotán, 1946-ban. Az akkori bíró az iskola és a tanító lakásának fűtésére összesen egy köbméter fát adott. Emlékszem, hogy legényszobámba nem mertem befűteni, mert az iskolába egy szál ruhában, mezítláb érkező gyermekekre gondoltam. Nem jöttek iskolába, hanem hozták őket, hiszen cipő nélkül lefagyott volna a lábuk. Két téglát melegítettem a tantermi kályhán, azt tettem az ágyamba. Bebonyáltam magam. Reggel, amikor mosakodás után fésülködtem, azt hittem korpa hullik a hajamból. Zúzmara volt. Hosszú lenne elmondani, miként éltem. De függetlenül ettől, azt is vállaltam, hogy egy másik faluban, Váradlesén új iskolát indítok. Délben befejeztem a tanítást, rohantam be Váradra, onnan ki Lesre... Lelkesített az, hogy megbíztak bennem, azt mondták, meg tudom csinálni. Ezért külön fizetést nem kaptam. A Magyar Népi Szövetség patronálta az ügyet. Örültem annak, hogy egy iskolával több lesz. Ajtót, ablakot javíttattam, padokat szereztem. Saját fizetésemből előlegeztem az asztalost. Később aztán cigánykodni kellett azért, hogy a pénzem megkapjam. De semmi sem törte le bennem a lelkesedést. Később iskolaigazgató lettem, aztán átkerültem egy felső tagozatos iskolába, majd egy olyanba, ahol internátus is működött. Ezt is megszerveztem, beindítottam. Igyekeztem mindig rendben tartani az iskola környékét.

- Hogyan tervezték akkor a jövőt? Mit tudna ajánlani, milyen célkitűzést kövessen a most induló fiatal pedagógus?

- Most is azt mondom, hogy szép ez a pálya. Gyermekekkel foglalkozni nagyon szép feladat és eredményes munka. Szólamnak hangzik, de így van.

- Miért szép a tanítói pálya?

- Mondok egy példát. Kikerültem az egyik iskolához. Év végén ünnepeltünk a kultúrotthonban. Hosszú volt a műsor, nyújtottuk, a szülők bírták. Mondom a kollégámnak, aki kultúrigazgató is volt, hogy az én osztályom számát úgy konferálja be, addig énekeljük a népdalokat, amíg tapsal nem jelzik, hogy elég. És énekeltünk, énekeltünk... A szülők meg nem tapsoltak. Nem is tapsoltak volna, ha végül nem mondom a gyermekeknek, hogy most hajtsuk meg magunkat. Akkor aztán kitört a taps! Ilyen szép emlékeim vannak.

- Milyen tízparancsolatot ajánlana a mai tanítóknak, hogy betartva ezeket, nyugdíjas korukban ők is elmondhassák, elégtételekben, eredményekben gazdag volt munkásságuk?

- Az első, hogy a gyermeket szeretni kell! Ez nagyon fontos. Volt olyan kollégám, aki békának nézte a gyermekeket, semmi másnak. Én nem tudtam különbséget tenni gyermek és gyermek között. Mindeniket megsimogattam. Tovább menve, a tanító szeresse a hivatását. És ne feledje el, hogy munkája nagyon fontos a társadalom számára. Mit mondjak még? Legyen közlékeny, tudjon beszélni a szülők nyelvén. Tudnia kell megkedveltetnie magát a környezetével. A tanítónak tudnia kell, hogy üvegszobában lakik, ahová mindenki belát, minden mozdulata nyilvánosság előtt történik.

- Az értelmiség példamutatása döntő jelentőségű a felnőttnevelésben. Nem mindegy, miként él, miként gazdálkodik az idejével a falun élő tanító, tanár, orvos, mérnök. Jó szokásait - ha vannak - szívesen eltanulja a környezete.

- Ezt magam is bizonyíthatom. Nemcsak tanítóskodásom idején, de most is tetteimmel nevelek. Itt vagyok Angyaloson immár jó fél éve. Szeretem a rendet, a tisztaságot. A termelő-szövetkezet udvarán lakunk. Készítettem egy seprűt, nekifogtam rendbe rakni az udvart. Nem szégyelltem segíteni, a takarmányt behordani. Megkérdezték, hogy mit fizetnek nekem ezért. Nekem, semmit. Hát akkor miért csinálom? Mondom, csak úgy, kedvtelésből. Addig-addig forgolódtam, amíg már mondás nélkül is rendezik az udvart az emberek. A köves út azóta is le van takarítva. Volt az udvaron egy elhanyagolt sarok. Benőtte a burján. Nincs annyi ember, hogy azt is rendbe tegye. Kitakarítottam, összegereblyéltem vagy két szekérre való szemetet, követ, üveget, cserepet. Aztán megkérdeztem, kinek van kidobni való ribizlibokra. Jelentkezett is az egyik gazda, és hozott néhány tövet. Elültettem. Megfordulnak ott az emberek, mert észreveszik, ha valami történik az udvaron. Jóleső érzés volt hallani, ahogy az emberek egymás között számba vették a munkámat. Talán okulnak is belőle. Erre gondolok, amikor a magam kedvére gazdálkodom a háztájiban és a közösben is. Sokszor kell példát mutatni, sokszor figyelmeztetni, okítani, egyszer aztán csak megfogadják és követik az emberek a jó példát.

- A tanító, a tanár, a mérnök, az orvos, de még az újságíró munkájának is a lényege az ismételtetés. Régi bölcsesség: Repetitio est mater studiorum!

- Tehát a szeretet és a környezettel való jó kapcsolat mellett a tanítónak kitartónak is kell lennie. Legyen határozott és céltudatos. Ne csak azt tegye, amit a gyűléseken mondanak neki, mert az irányítónak hol ez, hol az a legfontosabb, a tanító pedig hiába kapkod ide-oda, nem ér célt.

- Ez hányadik parancsolat? A hatodik?

- Több van. A következőt is jó betartani: az ember legyen tudatos.

- Gondolkozzék a saját fejével?

- Azért ember. Ami engem illet, erre később jöttem rá. Ahogy mondták, úgy csináltam. Amit mondtak, attól nem tértem el, se jobbra, se balra.

- Akár a jó katona, a gépként működő ember. Megnyomnak egy gombot, indul. Megnyomnak egy másikat, megáll. Ész nem sok kell hozzá.

- Tanító nem lehet ilyen. Sokféle parancsolatot kell tiszteletben tartania, számos igénynek kell megfelelnie, de mindennek fölött a saját lelkiismerete és igényessége szabja meg munkája minőségét. Szép pálya a tanítóé, csak szeretni lehet. Aki erre nem képes, az válasszon magának más pályát. Mindenfajta munkának csak akkor van értelme, ha azt az ember szívvel-lélekkel csinálja. Nyugdíjas tanítóként másokhoz hasonlóan magam is elmondhatom, hogy jó volna most már ezzel a fejjel, ezzel a tudással újrakezdeni az életet...

Ebben a nyugalmazott tanítóban Csengeri mérnök nemcsak az apját, hanem tanítóját is tiszteli, hiszen három elemi osztályt végzett „a keze alatt”. A mérnök óvónő feleségét keresve, a régi kúria tornácán találkoztam először Csengeri bácsival. Gereblyét faragott kedvvel és hozzáértéssel. Magyarázta, hogy kétféle fából szokták, másból a fogakat és másfajta fából a fogakat tartó részt. A gereblye rúdjaúl nyilván megint másféle fát használ. Miért csinálja, kíváncsiskodtam. Tavasz van, ilyenkor kell a gereblye, mondta szűkszavúan a nyugalmazott tanító. Később hasonló következtetésekre vezető egyszerűséggel fogalmazott kollégánő menyee is, amikor arról beszélt, hogy amíg lesz gyerek a faluban, addig tanítója és óvó nénije is lesz.

Akármelyik gyermek mellé ma már nem akármilyen nevelő szükséges. Angyaloson az élet folytonosságát jelentő véletlenek folytán úgy hozta a sors, hogy egy nyugdíjas tanító tapasztalatait és bölcs elégedettségét a tanítóképzőben tanultakra halmozhatja fel Csengeriné Kocsis Mária. Kár, hogy hasonló véletlenekből - a hivatásszeretet éltetésének mindig is parancsoló szükségére - nem lehet szabályt kovácsolni.

Gésákat is látott már Szolokmán

Első találkozás

Gyerekek totyognak óvoda az udvarán. Dósa Józsefné Márkus Magda kotlóként ül közöttük. Faggatom a bágyadt napsütésben. Csendes szavú fiatalasszony. Maros megyei faluban született, a Dicsőszentmárton melletti Dombrón. Amikor Szolokmán vállalt tanítóságot, majd helyhiány miatt óvónőséget, nem is sejtette, hogy szülőhelyétől néhány faluval odább egészen más a világ. Olyan más, hogy benne minden felkelti majd érdeklődését. Újdonságaival marasztalja, emberi kapcsolataival magához vonzza.

Egy környékbeli gazdag emberről mond mesét nekem a tanítónő. A gazdag ember fiai, mikor felnőttek, kérték a jussukat: Adj hát! Adott a gazdag ember vagyonából: E tiéd! Mire a legkisebb fiára került a sor, bizony már nem sok maradt a vagyonból: Kis mód! Háza még megvolt: Én lakom! Szólt az ember a legkisebb fiúhoz, aki kérte, hogy valamit neki is adjon. Rendben van: Szólok ma! De talán mert nem ért rá, másnap is csak ezt hajtogatta: Szólok ma! Nem tudtam meg, mit szólott az ember, de ebből a helyi meséből megismertem néhány falunevet: Atyha, Etéd, Körmöd, Énlaka és Szolokma.

Márkus Magda a kihelyezésétől eltelt öt év alatt megszerette ezt a falut. Tudja, hogy az egykor ezer lélekszámú, ma felére csökkent lakosságú faluban szeretnek és tudnak is dolgozni. Nemcsak a határban lévő földeken, de a zsidvei szőlőkben, a farkaslaki kaszálókön is dolgoznak kapálás és aratás között felszabadult napjainkban. Valamikor maguk készítették cserépedényeiket. A „magnak maradt” Jakab Zsiga bácsi fazekas mesterségbeli tudása is ezt bizonyítja. Igaz, öt már nem fazekasnak hívják, hanem szép munkájához illően keramikusnak. Ciroktermelésről is gondoskodnak a faluban, és maguk kötik seprűiket. Jó építők; maguk építik házaikat. Ha kell kőművesek, ha kell ácsok. Gereblyét, kaszának nyelet minden gazda maga készít. Nehezen éltek, könnyebbre vágytak. Ezért vagy nem ezért, harmincöt házat üresen hagytak már a faluban. Vándor népek költöztek helyükbe.

- Itt csendesség van, nem vágyom innen elmenni. Nem cserélném el ezt a falut a megyeközpontért sem... Nem szeretek sorban állni...

Pedig amikor ide jött, Márkus Magda Szolokmát Szodomának gondolta. Aztán még meg sem kezdődött a tanítás, és a tanító néni virágot talált lakása küszöbén...

Helyettesített az iskolában és helyettes az óvodában is. Ez azt jelenti, hogy állása nem biztos, akármikor más jöhet a helyébe. Pedig a tanítónak munkájához távlatokra van szüksége, ha nem másra, legalább arra a kényszerű tudatra, hogy egy helyen évekig-évtizedekig maradnia kell. Ezt a távlatot kapta azzal is, hogy férjhez ment ahhoz a fiatalemberhez, akit a falu lélekhez szóló szép beszédéért tart. És azzal is, hogy rövidesen nemcsak az óvodában, de otthon is óvónő lett. Égővörös hajú kislánya természete is csupa tűz. Élete csendes mederben haszonnal folyhatna, de kilátástalan álláshelyzete rezignálttá, panaszkodóvá teszi. Kerüli a vitát, kerülne mindenkit.

Hallgatva nézzük a totyogó gyerekeket. Egyiket valami bánat érte. Az óvó néni vigasztalja. Figyel a gyermek, szereti a simogató szavakat. Később, amikor megszűnik a szavak jótékony hatása, újra csak elpityeredik.

Második találkozás

A gyulakutai állomás közelében várom a tanítónőt. A kelementelki termelőszövetkezet főmérnöke szülőfalubelijének vallja a tanítónőt, tudja róla, hogy a vasúti töltés mellett a gyulakutai állomáshoz gyalog, onnan pedig kerékpáron jár a tanítónő a szomszéd falu iskolájába. A sorompónál a vasúti baktek felesége idegességében majdnem sírva panaszkodik, hogy az állomáson lebzselő vándornépség kútja tisztaságát veszélyeztette, s amikor szólt nekik, kővel dobálták. Beszélünk a vándorokkal az állam nyelvén, mert anyanyelvüket sajnos nem ismerjük. Kérlek a bocsánatot és eloldalognak. Gondoljuk, hasznosan töltöttük a várakozást. De már jönnek is a tanító nénik. Az úton a legfrissebb szenzációt beszéljük: egy ötgyermekes anya véget vetett az életének. Okát csak sejteni lehet: italos férje, a család erejét meghaladó kölcsön visszafizetésének kilátástalansága miatti elkeseredésében tette. Dósa Magda - nevét most már így ismerik - egyik tanítványa lelkes, iskolaügyekben mindig segítő szülőjét veszítette el a megboldogultban.

Másik szomorú hír: a hirtelen megáradt patak elragadott egy kerékpárjáról vízbe borult embert. Tetemét keresik, de nem találják. Valaki javasolja, kérjenek búvárokat a tengerpartról.

Május van. A domboldalon osztják a háztáji földet. Elégedetlen asszonyok a téesz-elnököt keresik az irodán.

A Szolokmán hét évvel ezelőtt megismert tanítónőt arra kérem, mondja tovább az életét.

- Hogyan alakult a sorsa?

- Rendeződött. Amennyi kellemetlenségem volt azelőtt, ahhoz képest simán rendeződött a sorsom. Volt Szolokmán egy óvónő. Elment, ideiglenesen kerültem a helyébe. Minden ősszel a tanügynek meg kellett erősítenie a kinevezésemet. Az egyik évben, amikor ígéretet kaptam valakitől, hogy most már végleges kinevezést kapok, egyszer csak beállít az óvodába az édesanyjával egy óvónő.

- Egy frissen végzett óvónő?

- Igen. Nem is tudtam, hogy mit mondjak. Szerencsére, amikor beérkeztek a faluba a tejeskocsival, megkérdezték tőlük az emberek, hogy hova jönnek és miért. Elmondták. Akkor azt mondták nekik, hogy „Nekünk van óvónőnk. Nagyon szeretjük. Itt nincs mit keressen.” Nagyon hidegen fogadták, annyira hidegen, hogy ki se lehet mondani. Akkor már megvolt a kocsink. Mentünk, kerestük az igazunkat. A tanügynél azt mondták, ha más helyet talál vagy mi felkutatunk a kiküldött fiatal óvónőnek egy helyet, akkor aláírják a kihelyezésemet.

- Kellemetlen helyzet. Az az óvónő nem vetélytársa volt, hanem sorstársa.

- Sajnos, nem tudtam ellágyult szívvel rá gondolni, mert nagyon szerencsésnek találtam, hogy helyet kapott, és fájt, hogy ilyen szerencsétlen vagyok: ott vagyok, megilletett engem az a hely, az emberek szeretnek, már megszoktam az óvodában, hiszen az elején nagyon idegenkedtem tőle, és amikor úgy éreztem, hogy nyeregben vagyok, akkor jön valaki és helyembe kerül. Végül, már nem tudom, mi találtunk vagy ő talált egy helyet magának. Nem jött ki többet Szolokmára, így megmaradhattam a helyemen.

- Véglegesítették?

- Három évig ideiglenesen, utána pedig véglegesítve tanítottam Szolokmán.

- Próbáljuk meg összefoglalni hol és mit dolgozott a tanítóképző befejezése után.

- Szolokmára kaptam a kinevezésemet. Egy évig tanítottam a II.-IV. osztályt, de blokált posztón. Az igazgató tanító volt. A következő évben, amikor megszűnt igazgatónak lenni, elfoglalta a helyét, és én katedra nélkül maradtam. Iskolavégzés után kinevezésem úgy szólt, hogy a megye rendelkezésére bocsátanak. Szolokmára ideiglenesen küldtek. Miután egész nyáron izgultam, hogy mi lesz velem: találnak helyet, vagy otthon kell maradnom, az igazgatónak vissza kellett adják a helyét, így aztán munka nélkül maradtam. Később a matematika szakos tanárt elvitték katonának, őt helyettesítettem. És még helyettesítettem a román szakos tanárnőt, aki akkor igazgatónk volt. Vizsgára készült, és egy hónap fizetés nélküli szabadságot kért, ezalatt helyettesítettem. Aztán Makkfalván az egyik óvónő szülési szabadságra ment. Ott nagyon rendes volt a kolléganő, tőle tanultam mindazt, amire az óvodai oktatásban feltétlenül szükségem volt. Később a szolokmai óvónő elment, mert sikerült a szüleikhez közelebbi helyen állást találnia. Így aztán helyébe kerülhettem. Miután pedig végleges kinevezést kaptam az óvodába, nekünk kellett eljönnünk. Nagyon szerettük ott, minket is nagyon szerettek, de itt Kelementekén közelebb vagyunk a városhoz. Szolokma nyolc kilométerre van a főúttól, elszigetelt a külvilágtól, a híd legutóbb is egy évig használhatatlan volt, csak traktorral tudtak átgöngyölni a vízen. A kocsit se használhattuk volna. És nőnek a gyerekek, reájuk is gondolnunk kell, hiszen iskoláztatni szeretnénk őket.

- Milyenek az emberek Szolokmán? Milyen viszonyba került velük?

- Arra már lánykoromban is rájöttem, amikor a férjem még csak udvarolt, hogy a falu lakói megkülönböztetett tisztelettel bántak velem. Ha találkoztam velük az úton, először felém fordulva köszöntek, aztán másoknak.

- Miben mutatkozott meg az, hogy nagyon szerették?

- Egyszer a húgom feljött hozzám, hozzáfogtunk mi ketten szőnyeget mosni. A szomszéd néni rögtön bejött, és azt mondta, adjuk oda a szőnyeget, mert a közeli patakparton a másik szomszéd nénivel mosnak, szívesen elvégzik helyettünk a szőnyegmosást. Például ebben mutatkozott meg a szeretetük. Aztán, ha ültettünk valamit a kertbe, átjöttek segíteni.

- Mit érzett ilyenkor?

- Boldog voltam.

- Mire gondolt, mivel viszonyozhatta a szíves segítséget? Nyilván nem azzal, hogy alkalomadtán kimossa majd a szomszéd néni szőnyegét, vagy segít a kertet beültetni. Bizonyára mást várnak a falu lakói a közékük került értelmiségitől.

- Azt várták, hogy amikor találkozom velük, megálljak egy szóra. Hogy megkérdezzem a Juliska néniktől mit csinálnak, hogy érzik magukat, mi a gondjuk...

- Erre bizonyára számos alkalma volt?

- Igen. És azt hiszem, ezért szerettek engem. Mindenkit ismertem. Tudtam a gondjaikat-bajaikat. Ez nálam mindennapi dolog. Nagyon érdekesen beszélnek ott az emberek. Eleinte jegyeztem az érdekességeket. Később, amikor hozzászoktam, már észre sem vettem a furcsaságokat. Volt egy nagyon jópofa ember, Zakariás bácsi. Eljött hozzánk, beszélgetett a férjemmel. Én pedig leültem, és jegyezgettem az érdekességeket. „Fel azon...” „Le azon...” „Akámék...”. Ilyeneket mondott.

- Az utóbbit az akármelyik helyett?

- Igen. És a kiejtésük is különleges.

- Bizonyára az életük is érdekes.

- Voltak ilyenek is. Az egyik bácsitól tudom, hogy miután hazajött a háborúból, azt a lányt vette feleségül, akit annak idején a bölcsőben hagyott. Annyira eltelt az idő, hogy csak ilyen házastársat talált magának. Ma is élnek. Dolgos, békés családi életet élnek. Ez a bácsi minden évben bensőséges családi ünnepen ünnepi augusztus 23.-át. Egy alkalommal behívott minket is, hogy koccintsunk el vele egy pohár sört. Kiderült, hogy ezen a napon szabadult a fogságból, és ennek a napnak amolyan születésnap rangja volt az életében.

- És a kollégák? A tanítók, a tanárok?

- Az igazgatótanító és a felesége rég megtelepedtek Szolokmán. A tanárokkal együtt töltöttük szabadidőnket, de ők rendre elkerültek a faluból. Egyik-másikkal még most is tartjuk a kapcsolatot, meglátogatjuk őket, ha új helyük közelében járunk.

- Példaképet talált közöttük?

- Hát kiszűrtem magamnak mindenből azt, ami szerintem jó. Emlékszem az egyik esetre, amikor az egyik kolléganőm osztályműsorra készült. Az egyik jelenetben gésák is szerepeltek. Feltűzte a kislányok haját és hozzáálló hajtűt is készített, a hajtű gombját gyertyából cseppentette... Akkor azt éreztem, hogy szeretnék olyan jó szervező lenni, mint a kolléganőm. Különb. Molnár Évának hívják, magyar szakos, jelenleg Szovátán tanít. Már nem tudom, miért éppen a gésákkal rukkolt ki a szolokmai színpadon, de nagyon érdekes volt már az is, hogy kitalálta, miként kell megfelelő jelmezt készíteni. Akkor még kezdő voltam, a képzőben nem tanultuk, hogy miképp kell a gyerekeket szerepeltetni tanítani. Később magam is belejöttem, az óvodásokkal kezdtem, és jó előadásokat rendeztem a szülők meglelégedésére. Arra emlékszem, hogy mellém álltak a szülők, elkészítették a szerepekhez szükséges ruhákat. A székely tánchoz és a baletthez is csináltattunk ruhát.

- Sok volt a gyerek?

- Volt elég, mert akkor még a nagymamánál nőttek fel a kicsik, és a szülők falujában jártak óvodába. Iskolába aztán már városra mentek, a szüleik mellé, és több olyan család is volt, ahol a családfő kéthetenként ingázott, az asszonyok pedig otthon ültek, dolgoztak a termelőszövetkezetben. Azóta rendeződtek a dolgok, és elköltöztek az ilyen családok a faluból. Sok fiatal már nincs Szolokmán. Öregszik a falu, de ez általános jelenség.

- Fájt, hogy el kellett jönnie abból a kicsi faluból?

- A zártság abban a faluban csendet is jelentett. Én ott nagyon jól éreztem magam. Aztán, hogy kocsink is lett, sűrűbben lejöhettünk Makkfalvára, a közsgközpontba, író-olvasó találkozóra, tárlatra, egyebekre, bevásárolni...

- Milyen volt a búcsúzás?

- Az emberek sértésnek érezték a mi hűtlenségünket. Nem volt szívélyes a búcsú, de azt hiszem, egy idő után megértették, hogy nem volt más választásunk. A lányom már ötödikes, ingáznia kellett volna a makkfalvi iskolába, de a járhatatlan úton erre sem lett volna mód. El kellett jönnünk. Itt, Kelementelkén sem volt könnyű a beilleszkedés. Az elején sokszor elsírtam magam. Úgy tűnt, hogy itt az emberek olyan nyíltak, mint a szolokmaiak. Meg nem sértettek, rosszat nem mondtak, de a kezdet kezdetén sok mindent gondol az ember. Zavart engem, hogy nem ismertem az embereket, nem tudtam, hogy szólítsam meg őket. Szolokmában az a szokás, hogy vasárnap délelőttönként elbeszélgetnek az emberek egymással, itt mindenki siet haza. Nehezebb elmélyíteni az emberi kapcsolatokat.

(Beszélgetésünket többször is megszakítottuk, mert közben hazatért Dóci, a tanító néni fia. Kiderült, hogy azért olyan keréksáros, mert édesanyja elé ment az állomásra, és „eltévedt”. Az igazság az, hogy elkerültük egymást. Másodikos, erős gyerek. Az apja után Dóci, vagyis inkább kicsi Dóci, ami a Dósából jön. Mondta az anyja, hogy nagyon várták már a fiút. Pedig azzal büszkélkedhet, hogy tanítóképzős osztálytársai közül neki van a legnagyobb leánya. Olyan nagy, hogy édesapja most is magával vitte szülőfalujába, ahol bővítik a családi házat. Dócira maradt a gazdaság: a nyulak, a juhok, a sertések és a majorság. A frissen kaszált lóherét mind jókedvvel eszik az állatok. És vizet is kellett hoznia a tizenkilenc karikás kútból. Dóci látta, hogy miként kerültek a cementkarikák a földbe, és Szolokmára is emlékszik.

- A házunkkal szemben volt a patak, kimentünk és fogtunk egy kicsi halat...

Dóci másodikos, és ujjnyi vastag alumíniumdrótból mérleget készített, tányérja két műanyag pohár, és gémeskutat, ami azért is érdekes, mert osztálytársainak csak a kerek kút jutott az eszébe.)

- Miután ide költöztek, mi változott a tanítói munkájában?

- Novemberben költözködtünk ide, nekem vissza kellett járnom Szolokmára az óvodába. Márciustól szeptemberig fizetés nélküli szabadságom voltam. Akkor nyugdíjba ment az egyik kelementelki tanítónő, és egy évre szóló kinevezést kaptam a helyére. Az én állandó helyem továbbra is a szolokmai óvodánál volt.

- A tanügyben mindegyre így bonyolódnak az ügyek.

- Itt az első osztályt kaptam, és reméltem, hogy a következő tanévben is taníthatom a másodikban a gyerekeket. Sokat kellett dolgoznom, egész nyáron készültem, készítettem a szemléltetőeszközöket, hogy megfelelően taníthassak.

- Gyakran hallom a tanítóktól, hogy idejük jó részét szemléltetőeszközök készítésére fordítják. Kívülállónak úgy tűnik, a tanítók örökké rajzolnak, kartonlapokra festenek, különféle figurákat fabrikálnak, mert a szemléltető eszközök „gyártását” nem lehet befejezni. Pedig tudtommal létezik tanszeripar. Elképzelésem szerint akármelyik gyári szemléltetőeszköz mutatósabb, talán célszerűbb is, mint a sok szorgalommal, de lényegesen kevesebb technikai tudással és nem megfelelő anyaggal ellátott magánvállalkozásban készült eszköz. Milyen tapasztalatokra tett szert ezen a téren?

- Tanítanom kellett az ábécét, és nem volt hozzá betűképem. Készítenem kellett.

- Nem elég az, ami az ábécéskönyvben van?

- A gyerekeknek szükségük van arra, hogy lehetőleg sokféle emlékeztető rajz és jel juttassa eszükbe a betűket. Jó az, ha másféle rajzot is használ a tanító a könyvben láthatókon kívül.

- Az egyik volt osztálytársnője annyi szemléltetőeszközt készített, hogy a férje mosogat helyette. Egy másíknak pedig szépen rajzoló mérnök férje segít ebben a mindig iskolán kívüli munkában. Miért van ez így?

- Azért, mert még mindig kevés a szemléltetőeszköz. Nincs rá keret. Évente kérjük, de mivel nincs rá anyagi alap, kimarad a költségvetésből. De azért már jobb a helyzet, mint régen volt. Van már képes ábécénk, megvannak az ábécé betűi táblázat alakban és még jó pár dolgot készítettünk, amelyeket újra felhasználhatunk.

- Mire van még szükség? Mit fed az összefoglaló nevén szemléltetőeszközöknek nevezett sokféle holmi?
- Számtani táblázatok, nyelvtani szabályok táblázatai, összefoglalások... Sok színes kép és egyebek.
- Elvénülnek? Miért kell olyan gyorsan újra meg újra elkészíteni őket?
- Sajnos, a papír minősége olyan, hogy nem tartanak. Porosodik, pizskolódik minden szemléltetőeszköz, cserélni kell valamennyit. Ebben az a jó, hogy ha már újat készít az ember, akkor az jobb és szebb lesz, mint amit azelőtt csinált.
- Pillanatnyilag van elég szemléltetőeszköze. Mindent előkészített, amire szüksége van?
- Dehogy. Ezt a munkát sohasem lehet befejezni.
- A természetrajzhoz szükséges állatfigurákat is a tanítók rajzolják?
- Nem. Azokat a szertárból kapjuk. Nagy szerencsém van a gyerekeim játékaival. Olyan játékokat vásároltunk, amelyeket felhasználhattam szemléltető eszközként. De az én fiam olyan, hogy a játékait átalakítja, módosítja, s így egy idő után már nem használhatom az osztályban.

(Dóci közbeszól, és megmutatja a kartondobozban őrzött napos csibéket. Konyhaberendezést rögtönzött számukra drótból és orvosságos dobozokból. Van ott kályha, lámpa, kémény, ruhaszárító. Nővére, Anna-Róza sokat olvas. Mutatja a nővére elolvasott könyveit. Ő sokat és komolyan játszik. Látszik, hogy az édesanyja otthon is tanítónő.)

- Nővérem harmincvalahány éve tanítónő és most is a szemléltetőeszközök készítésével tölti délutánjait. Nem valami megnyugtató perspektíva. Most mi az az újdonság, amit szeretne elkészíteni?
- Láttam egy történelemórán felhasználható ügyes zsákostáblát. A zsákokra egy-egy évszám van felírva, és a kiemelhető kartonlapokról leolvashatók a történelmi események. Ezt összefoglalásnál kitűnően lehet használni.
- Ezek szerint még mindig szeret tanítani?
- Igen. És segít ebben az, hogy Szentdemeterre ingázom.
- Hogyan került oda?
- Nem sikerült Kelementelkén maradnom. A községhez tartozó falvakban is megszűntek posztok, és a helyemre egy olyan tanítónő került, akinek megszűnt az állása. 1982 szeptemberében vissza kellett mennem Szolokmára. Nem sokáig, mert aztán megadták ideiglenes kihelyezéssel Szentdemetert. Két év után megszűnt a szolokmai posztom, mivel nem volt elég gyerek az óvodában. Ha megszűnik valakinek a posztja, behívják a tanügyhöz. Engem is behívtak és 1984 nyarától megadták végleges kinevezésemet ebbe az iskolába. Most már harmadikban tanítom azokat, akik velem kezdték az iskolába járást. Az idén a harmadik mellé új osztályt kaptam. Az elsősöket is én tanítom. Kevesebb a gyerek. Az alsó tagozaton már csak ketten vagyunk tanítók.
- Hogyan fogadták?

- Jól. Akkor még volt buszjárat, reggel fél nyolcra ott voltam, délben indultam hazafelé. Jó osztályt kaptam. Amikor itt Kelementelkén tanítottam, örökre panaszkodtam otthon. A férjem azt mondta, költözzem az iskolába. Nem tudtam, mit csináljak a hanyag szülők rendetlen gyermekeivel. Szentdemeterben az első naptól kellemes volt a tanítás.

- Miről nevezetes ez a falu?

- Nem tudok semmi olyanról, ami nevezetessé tette volna. Talán az, hogy katolikus falu. Helyben lakik a fizika-kémia tanár és magyar szakos felesége. Az igazgató, aki matematika szakos tanár, úgyszintén helyben lakik. A román tanár is ingázik. Vagyunk vagy húszan a nyolcosztályos iskolában. Nemrég meghalt a tanító kollégám. Ötvenhét éves volt. Helyette egy érettségizett lány jött. És új a román kolléganő is, ő Craiováról jött. Franciát tanít. Nagyon gyorsan tud beszélni. A falu lakosainak száma ezer alatt van, de minden családban van gyerek. A három-négy gyerekes család a többi. Sajnos, ott is változik a felfogás, kezdenek városiasabban gondolkodni ebből a szempontból is az emberek. Most húsz gyereket tanítok. Hét elsőst, a többi harmadikos. Jobb, mint egy nagy létszámú osztály. Könnyebben javítom a füzeteket, kevesebb feladatlapot kell készítenem.

- Ismeri a gyerekek szüleit?

- Igen.

- Tehetünk egy képzeletbeli látogatást náluk. Kiss Mária kolléganőjével egy ilyen látogatásból sikerült találó faluképet rajzolnunk.

- Igen, de hallom, hogy kellemetlenségei voltak a riport megjelenése után.

- Nem a szülők, hanem az igazgató nem tudta elviselni az igazságot: az elhanyagolt iskoláról mondott véleményéért „árulással” vádolta Kiss Máriát a tanügynél. Ezért egy darabig görbe szemmel néztek rá az illetékesek, de aztán felmentették az igazságtalan vád alól, hiszen nem a hibák elkendőzése, hanem a bátor önelemzés hozhat jótékony változást nemcsak iskolai ügyekben, hanem életünk minden területén. Aki ezt vállalja, nem mellőzést, hanem dicséretet érdemel. Minden gyerek, minden szülő, minden iskola más és más. Ehhez kell igazodnia a tanítónak, hogy valóban jó munkát végezessen, tehát ismernie kell a gyermekek szüleit és a környezetet, ahol tanítványa felnő.

- Általában az édesanyák foglalkoznak a gyerekek nevelésével. Az első osztályban többet, később sajnos egyre kevesebbet. Abban a családban, ahol kistestvér születik, a figyelem áthelyeződik a kicsire, őt szeretik inkább, vele foglalkoznak többet.

- Beszélhetne a szülők gondjairól is. A jó tanító előtt a szülő feltárja gondjait, bajait. Szoros emberi kapcsolatokra van szüksége, hogy otthon érezze magát a faluban. Ez azért kell, hogy eredményesebben ne csak tanítsa, hanem nevelje is a gyerekeket. A tanítónak éreznie kell, hogy befogadta a falu. Így van?

- Így van. Nem volt könnyű a dolgom. Nagyon ügyes tanítónő helyébe kerültem. Ahhoz, hogy befogadjanak, legalább az ő színvonalán kellett tanítanom és bánnom a szülőkkel.

- Mitől ügyes egy tanítónő?

- Ez a tanítónő például tapasztalt valaki és az iskolai tánccsoporttal jó helyezést ért el a kultúrversenyen. Ugyanakkor a tanító bácsi, aki nemrég meghalt, a zenekarral ért el szép eredményt. Szóval ügyesen dolgoztak. Örököltém tőlük a tánccsoport vezetését, de nekem ez nagy gondot jelentett. Tanultunk ugyan táncelemeket a tanítóképzőben, magam is falusi vagyok, és valamennyire ismerem a népi táncokat, de színpadra való táncelőadást összeállítani ennél több tudás, nagyobb ügyesség kell. Régebben rengeteg tanfolyam volt. Tanították a tanügyieket színjáték rendezésére, táncműsor összeállítására.

- Azt hiszem, a tanügyiék érdeklődésétől is függ, hogy ki milyen kultúrmunkát vállal.
- Szeretem a táncot, de nem hobbim. Nem érdekel annyira, hogy kimagasló eredményt tudjak ezzel elérni.
- Mi a hobbija?
- Nem hiszem, hogy van ilyen... Nagyon szeretek kézimunkálni. De azt hiszem, ez nem lehet hobbi.
- Olykor nagyon hasznos hobbi. Egyik osztálytársnője tíz évig ingázott egy téglagyári telepre. A kézimunka mindig megnyugtatta, és kitöltötte a vonaton máskülönben elpazarolt idejét.
- Nekem két-három buszt kellett váltanom ingázás közben. Hiába szeretek horgolni, az utazás idejét erre nem tudtam felhasználni. Különben a családban blúzt, mellényt, ilyesmit én szoktam elkészíteni.
- Vágyai, elképzelései?
- A költözés, a házépítés, a családi élet sokféle teendői mellett örülök, amikor kicsi időm jut az olvasásra. Szeretek olvasni.
- Tanítói munkája kielégíti?
- A gyerekeimet nem küldeném tanítónak, de én nem lennék más. Mint minden kisgyermeknek, nekem is tetszett az óvónőm, később pedig a tanítónőm, és végül magam is az akartam lenni, sikerült az lennem. Nem bántam meg.
- Mit vár a jövőtől? Mit tervez? Mit szeretne a házépítés befejezése után?
- Néhány képet szeretnék vásárolni. Például Kusztoztól. És színházba járni Marosvásárhelyre. Minden vendégszereplést megnézünk. A megyei bábszínház pedig bérleti előadásokat tart itt nálunk.
- A családtervezésben?
- Eredetileg három gyereket terveztünk, de úgy alakultak a körülmények, hogy kettővel is megelégszünk. Gondunk az iskoláztatás. Naponta gondolunk arra, hogy mi lesz, hová irányítjuk majd őket. Korai, talán túlfutó korai még erre gondolni, de mire nyolcadikosok lesznek a gyerekeim, vajon lesz-e az, amit választanak. Ezért azt gondolom, hogy a szülőnek kell irányítania a gyermekét a pályaválasztásban, és meglátnia, hogy melyik pálya mit jelent, mit követel az embertől. A gyerekek érdeklődését és a lehetőségeket kell összehangolnunk.
- A tanító gyerekei közel állnak ahhoz, hogy érettségiig elsajátítsák az általános műveltség alapelemeit. Ha pedig ez sikerül, akkor maguk is könnyebben választhatnak pályát, mint mások. Persze az általános műveltség még a nevelő családjában sem terem meg magát. Ehhez tudatos irányítás, mindennapos foglalkozások kellenek. Dócin már látszanak ennek a gondolkodásnak az örömdetesz jelei.
- Igen. A fiam nagyon érdeklődő gyermek.
- Az ilyen okos és szép gyerekből több is lehetne...
- A szentdemeteriek erre jó példát mutatnak. Két harmadikos tanítványomnak most született kistestvére: az egyik helyen harmadiknak, a másik helyen negyedik gyereknek a családban. Ez általános.
- Az egykés szülők úgy gondolják, hogy jobb, ha többet hagynak egyetlennükre, könnyebb élete lesz. A munkás emberek pedig azt tartják, hogy ahol többen vannak, több a dolgos kéz, nagyobb az erő, eredményesebb az összetartás. Az értelmiségi, ha a maga pályáját képzelel el a gyerekének, azt is tudja, hogy ez a pálya nagy befektetést kíván, kitartó gondoskodást, és talán nem bízik lehetőségeiben, ezért tervez az egyszerű embereknél kevesebb gyereket. Pedig a

tudatos családtervezéssel megmaradásunkat biztosíthatnánk, a jövőt, amely minden esetben az általunk felnevelt generációt és az utánuk következőket jelenti. Ha kevesebben leszünk, kevesebb az esélyünk is a jobb, emberibb életre.

- A falusiak józan gondolkodásúak, összetartóak. Ezt szeretem bennük.

- Mit kérdezne az én helyemben még ahhoz, hogy tanítói életpályája tanulságai kirajzolódjanak? Mi az, amit ehhez feltétlenül el kell mondania?

- Beszélgettünk, de előttem nem lebegett az a szándék, hogy a velem megtörténtek tanulságait megfogalmazva másokat okítsak. Ehhez nekem fel kellett volna készülnöm. Mindenesetre nem szeretném, ha azt értenék ebből a beszélgetésből, hogy nem szeretjük itt. Ellenkezőleg. Érzem már, akár Szolokmán, hogy érdekli a falut a sorsunk, részt akarnak venni az életünkben, miként mi is az övékben, akikért vagyunk.

- A bizalom lassan érik az emberekben. Tudva ezt, magam is azért kerestem fel többször osztálytársait, hogy végül nyílt, kötetlen beszélgetésekben rögzítsük pályájuk tanulságait. Nem tartózkodó, sablonokban bővelkedő nyilatkozatokat, hanem amennyiben lehetséges, bensőséges vallomásokot akartam gyűjteni a többnyire kényszerűségből hányatott életet élő oktatókról és nevelőkről, akik hivatásuk tudatában sokszor nagy áldozatokra képesek. Úgy érzem, ez többnyire sikerült, és a sokakat érdeklő, de senkinek sem közömbös tanítói pálya mai valóságaiból egyet s mást feltártunk, mert sikerült megértetnem, hogy nem a magánéletben való vájkálásra adtam a fejemet, hanem ízléses kitárulkozásban a tényeket, a tanulságokat és elgondolkoztató kérdéseket felmutató gondolatcserét ajánlottam a valóság sohasem hiábavaló tükrözésére. Hordoz a tanító és hordoz ez az osztály, ez a tanítóképzből kikerülő közösség jókora részt valamennyiünk sorsából. Ezt rögzíteni kellett a jövő érdekében.

- Sokfélék voltunk, és mindenikünknek más és más az élete. Voltak közöttünk nagyon határozottak és határozatlanok is. Szerencsés vagy kevésbé szerencsés sorsúak vannak közöttünk. Akaratunkkal és akaratunk ellenére olyan dolgok történtek velünk, amelyek tapasztalatainkat gazdagították. Célokat tűztünk magunk elé, és ha elérjük vagy nem céljainkat, tudjuk, miért igen és miért nem. Voltak, akik szorgalmasan tanultak és leálltak. De például Viatorisz, aki nagy hátránnyal indult, kitartónak bizonyult, és főlénk kerekedett: tanár, és azt a tantárgyat tanítja kitűnően, amit egykor csak nagyon gyengén tudott, a román nyelvet. Ilyen az élet. Környezetét alakítja az ember, és közben az a környezet, ahova kerül, jócskán alakít rajta. Én szerettem a falusi életet, de nem képzeltem, hogy ilyen életet éljek, mint amilyet most élek... Hogy például gyomlálás után mindig nagymosást kell végeznem, hogy a kezem egy kicsit rendbe jöjjön. Nem kívántam a falusi életet, de most már annyira megszerettem, hogy nem muszájból végzem a dolgom. Úgy képzeltem, hogy a tanító valahol feljebb áll a társadalmi ranglétrán, nem gyomlál, és nem gondoz állatot...

- Azt hiszem, jobb tanító az, aki mindezt nemcsak hogy maga végzi, hanem ebben a munkában példát is mutat. Hát nem az a legfontosabb, hogy rendre és tisztaságra, fegyelemre, becsületre nevelje a gyermekeket?!

- Most már tudom, hogy ez a dolgunk. Nekünk tanítónak kell lennünk nemcsak az iskolában, hanem otthon és az utcán is. Mindenütt. Ismerek kitűnő kolléganőt, aki nagyon felkészülten megy be az órákra, de másra, amolyan „külsőségekre” nem ad. Pedig a gyerekben fel kell ébreszteni a vágyat, hogy elmondhassa a tanítójáról: én is ilyen ember akarok lenni! És ilyenformán kell hatnunk a szülőkre, a falura, mindenkire abban a közösségben, ahol hivatásunkat gyakorolva élünk.

Sors, ki tudja, merre kanyarogsz?

Első találkozás

Állunk becsengetés előtt a kézilabdapálya nagyságú iskolaudvaron. Egyik felét lezárja a szerény iskolaépület. Átellenben meredek domb. Oldalába beágyazva, használt betontalpfák sorakoznak egymás mellett, hogy a földomlást akadályozzák. Az iskola igazgatója erősíti, hogy a betonfalat a tanügyiek és az elemi iskola tanulói készítették. Délutánonként hazafias munkában elhordtak egy-egy darabot a dombról.

A dombtetőn az óvoda épülete áll. Előtte már tornásznak a csöppségek. Nézzük őket, közben észre sem vesszük, hogy becsengettek. Fiatal tanító áll mellettem, egyike azon keveseknek, akik a Bethlen Gábor tanítóképzőben végeztek, és tudatosan vállalták a nevelői pályát. Három évvel ezelőtt, 1973-ban végzett. Ha azt nézzük kit, hova vitt a sors: távoli, kicsi faluba, román tannyelvű iskolába, óvónő helyébe, szülőhelytől távol, körülményes ingázással elérhető, helyettesítést nyújtó iskolába - fiatal tanítómnak nem kellene panaszkodnia. Ketten voltak fiúk az osztályban. Azt mondják, ő volt a talpraesettebb. Örökké vidám képet kellene mutatnia, mert végül is, szülővárosától csupán néhány kilométerre, gazdag faluban talált magának katedrát.

Táruul az iskolakapu, bejön rajta két gyerek. A negyedikes Ferenczi Susana és második testvére, Gheorghe.

- Az elsős cigánygyerek megint hiányzik - legyint a tanító, és indul utánuk, hogy a román nyelvű alsó tagozaton, az összevont osztályban megkezdje a két testvér tanítását.

Délben folytatjuk a beszélgetést Farkas Ferenc tanítóval.

- Mindig jól tanultam. A rádiónál vagy a tévénél szerettem volna dolgozni. A filmoperatőri pálya érdekelt igazán. Örökké fotóztam... De nem lett belőle semmi. A tanítóképző és az energetikai líceum között választhattam. Az előbbi mellett döntöttem. Ott nem volt olyan, amit nem lehetett megtanulni. Ösztöndíjat is kaptam. Szeretem a gyerekeket, meg nekem a tanítás. Szándékomban áll történelmet tanulni az egyetemen. Van itt nálunk egy tanári hely az iskolában, azt szeretném megpályázni. Ha sikerül a felvételem, helyettesítőként elfoglalhatom a katedrát. Eddig sem volt könnyű. Tavaly a szomszéd faluban helyettesítettem. Dél előtt ott, délután itthon tanítottam. Senkinek sem kívánom azt a rohanást, de akkor elégedettebb voltam, mint most. A munkát már gyerekkoromban megszoktam. Így neveltek. Nyáron most sem vakációzom. Értek a rózsaszemzéshez. Ezzel szoktam némi pénzt keresni. Mindenfelé elmegyek, ha hívnak, mert jól fizetik ezt a kényes munkát. Naponta ezernél több tövel végzek. A húgom kötözi. Ha nem esik az eső, szaporán haladunk.

Felesége titkárnő az iskolában. Helybeli. Egy iskolaépületben tanultak, de a fiatalasszony nem tanítóképzőt, hanem líceumot végzett. A titkárnői teendőket könnyen végzi, férje mindenben segíti.

A tanító különben mindenestül az iskolában. Szabadságok, betegség idején helyettesít, intézi az iskolai és az iskolán kívüli művelődési teendőket, oktatja a tánccsoportot, rendezi a kiszállásokat.

- Van kultúrigazgatónk és a művelődésért meg a sportmozgalomért felelős emberünk. De nem sokat törődnek a dolgukkal. Szólnak ugyan, hogy ezt tegyék, azt csináljátok. Hát mit tegyünk? Csináljuk! Ők aztán bezsebelik a dicséretet. No, de nem ez idegesít engem...

Délután kimegyünk a sportpályára. Most a kézilabda a divat a faluban. A szomszéd község csapatával kell megküzdeniük. Az iskola igazgató-tanítója maga is melegítőben. Gondosan „puhítja” a kapust. Előmeccs is van. Helyiekből alakult két lánycsapat vív egymással jó iramú mérkőzést. Az igazgató ideges. Nem tetszik neki a bíró részrehajló ítélete. Nem bajnoki mérkőzés, csupán egy előmeccs, de az igazgató fontosnak tartja az igazságos bíraskodást.

Később tudom meg, hogy az igazgató sohasem szenvedhette az igazságtalanságot az élet egyetlen területén sem, a sportban kiváltképpen nem. Évekkel ezelőtt országos döntőig vitte a község nyolc osztályos iskolájának labdarúgócsapatát. Apró termetű, de nagyon lelkes, jól összeszokott gyerekekből állt a csapat, olyanokból, akik nem ismertek lehetetlent. De a döntőben összekerültek egy országosan híres község (később város: Scornicești, N. C. szülőhelye) csapatával, amelyben több, termetre és főleg korra nagyobb fiú is játszott. Erőfölényük ellen nem tudtak harcolni. Kikaptak. Az igazgató óvást emelt. Az óvást visszautasították. Indoklás nélkül. Az országosan híres község csapatának kellett megnyernie a bajnokságot. Akkor az igazgató megfogadta, többet nem viszi országos döntőre a gyerekeket. Nem a gólokban kifejezhető vereségért. Hanem az erkölcsi romboló hatás miatt. A község focistái - mit tehettek mást - begubóztak. Később áttértek a kézilabdára.

Ebben a községben a sportpálya örökké hangos. Nem kiadó kaszáló, hanem a fiatalok, a gyermekek szórakozóhelye.

Az igazgató-tanító évtizedek óta a község legkedveltebb, legtiszteltebb embere. Nem titkolja, hogy hagyni akar maga után: rendezett, új kerítéssel bekerített jómódú iskolát, a fegyelem, a becsületes küzdelem és a játék szeretetét. És nemcsak a sportban kedveli a törekvést, hanem minden a falut érintő dologban. Ezért van állandóan a gyermekek és a fiatalok között.

Ez az igazgató-tanító sohasem mondja, hogy nehéz az, amit csinál. Ellenkezőleg: mindent, amit cselekszik, magától értetődően könnyűnek, kellemesnek nevez. Ez az ember elégedett.

Fiatal tanítónk, Farkas Ferenc, amióta kilépett a Bethlen Gábor tanítóképző kapuján az életbe, próbál magára találni. Megnősült. Cseperedő fia is ideköti a faluhoz. És a lehetőség a továbblépésre. A tanári hely (nem csupán a diploma) megszerezhetősége is erre ösztönzi. További életének tervezésekor talán arra is gondol majd, ami szükséges ahhoz, hogy igazgatója nyomába léphessen. Hogy hivatásszeretetét eltanulja, népművelő munkáját, ha lehet, a továbbiakban még magasabb szinten folytathassa.

Második találkozás

Tavasszal városi lakásán kerestem Farkas Ferit. Enyeden, ahol a tanítóképzőt végezte, a szomszédoktól megtudtam, hogy szabadnapjain és vakáció idején kimegy a községbe. Felelősége a helyi tanács tisztviselője, gyerekükre a nagyszülők vigyáznak.

Utánanéztem. A dombra futó szőlőben járt, onnan hívták le. De azért szívesen fogadta meghívásomat egy beszélgetésre.

- 1978 júliusában volt az öt éves találkozásunk. Az osztályfőnöki órán elmondtuk, hogy mire mentünk az elmúlt években. Az osztály egyharmada nem jött el. De mi, akik ott voltunk, egytől egyig tanárainkat méltattuk, azokat, akik jó nevelőket neveltek belőlünk, és felkészítettek

minket az életre. Megállapítottuk, hogy osztályunk létszámával megegyező számú gyermekeinkkel - többek vagyunk. Átlag egy-egy gyermekünk van. A mulatság is jól sikerült, de arra már nem futotta az időnkéből, hogy magunk között is jól elbeszélgessünk...

Az első beszélgetésünk utáni évben szétfoszlott az álma a tanári pályát illetően. „Összevont osztályát” megszüntették. A városi gépkocsivezetői iskolában megpályázta és megkapta a pedagógusi állást. Állami kölcsönrel lakást építtetett. Miután beköltöztek, nem ő, hanem a felesége ingázott. Ezeket tudva, munkájáról faggattam.

- Nálunk az iskolában az a helyzet, hogy nagyon sok a tanuló, a bennlakó. Ötszázvalamennyi. A törvény szerint százhusz gyermek juthat egy pedagógusra. Egyelőre hárman vagyunk. Az egyik nap ketten ötszáznál több gyerekre felügyelünk. Másnap szabadnaposok vagyunk, harmadik társunk pedig egyedül dolgozik.

- Miből áll a pedagógusi munkakör?

- Bevezettük iskolánkban az önkiszolgálást. Ezt ellenőriznünk kell. Délután pedig a meditációt. Be kell osszuk minden osztály teendőjét. És fegyelmet kell tartanunk. Sokat rónak reánk. Így akarja az igazgató. Mindhárman tanítóképzőt végeztünk. Különböző ezen a pályán azt hiszem, ez a legmegfelelőbb végzettség. Voltak líceumot végzettek is, de nem végezték megfelelően a munkájukat. Így aztán elterjedt a pedagógusokról az a hiedelem, hogy többet lógnak, mint dolgoznak. Voltak olyanok, akik ki sem mozdultak a szobájukból. Jöttek, jelentették nekik, hogy ez van, az van... Hát ez nem nevelés...

- A ti helyzetetekben beszélhetünk egyáltalán nevelésről?

- Nevelésről lehetne és kellene beszélnünk. Valamennyire formálnunk kell a tanulókat. De általában kialakult jellemmel kerülnek hozzánk. Az ország egyik nagy gépkocsivezető-képző intézete vagyunk, tanulóink itt lépnek felnőttkorba. Főleg fegyelmeznünk kell őket. Másra nincs is időnk. Meggyőzéssel próbálunk változtatni rossz beidegződéseiken. Bonyolult a dolgunk. Nem úgy van, mint egy gyárban. Szakiskolánk és líceumunk van. Több épületben, többféle foglalkozás alkalmával kísérik őket figyelemmel.

- Konkrétan?

- Fél ötkor kelek, hat előtt tíz perccel az iskolában vagyok. Ébresztetem őket. Olvastam arról, hogy a nevelőnek ott kell aludnia az iskolában. De nem a szakmai iskolák esetében. Nekünk nem jár éjszakai pótlék. Este kilencig van szolgálatos tanár, és van szolgálatos szakoktató éjjel is. Havonként egyszer kerül rájuk a sor. Szóval csengetek, és végigjárom a hálókat. Megnézem, melyik nem kelt fel még. Odaszólok, esetleg odaütök. Meg kell mondanom, hiszen így van. Szóváltásra is sor kerülhet. Miért, hiszen ő nem állat! Mondom erre, hogy az állat ért a jó szóból! Ilyenformán alakul közöttünk a baráti beszélgetés. Megtörténik, hogy még az igazgatóig is eljutunk. De az igazgató is tudja, mi a helyzet. Amikor látja, hogy elfajul a dolog, ő is odaszólok nekik... Az ébresztő után jön a mosakodás. Hat óra tizenötök lehet menni reggelizni. Önkiszolgálás van. Az étterem nagyon régi. Nem osztályonként jönnek. Amíg felsorakoznának, eltelt egy fél óra. Van vagy harminc osztály. Szóval folyik a reggelizés. Közben megkezdődik a takarítás. Mindenki be van osztva szektoronként. Mint a katonaságnál. Az igazgatónk tiszt volt. Régebben idősebb tanulóink voltak. Katonás módon jártak, sorban, énekszóval. Most ezekkel a tizenhat évesekkel nem megy a katonásdi. Internátus, illemhely, mosdó stb. mindeniket pontra kell tenni. Ez megy fél nyolcig. Ekkor felállunk az udvaron szabályos négyszögben, és kiértékeljük az azelőtti napot. Nyolctól kezdődik a tanítás, a gyakorlat...

- A pedagógusnak ilyenkor szabadideje van?

- Az úgy van, hogy ekkor nekünk meg kell állapítanunk a hiányzókat. Osztályról osztályra megyünk. Szünetben felügyelünk a csendre, a rendre. Aztán bemegyünk az étterembe, lássuk mi van a szolgálatosokkal. Vannak apróbb gyermekek is. Ezek állandóan rohangálnak. Meg kell állítanunk őket. Olykor szót váltunk velük. Ez megy úgy tizenkettőig. Ekkor ellenőrizzük a konyhát.

- Kóstolás?

- Nem kóstoljuk az ételt. Nálunk laboratóriumi próbákat végeznek. Tizennégy lej ötven bani a napi összeg. Ebből jut a háromszori étkezés plusz a tízórai. Legtöbbször egy kifli. Az ebéd egytől háromig zajlik le. Négykor újból takarítás következik a külső területeken, az iskola előtt. Utána jön a meditáció. Hét óráig.

- Ott mi a pedagógus szerepe?

- Arra szorítkozunk, hogy csendet tartsunk. De azt, hogy miként, csakis az igazgató tudja. Három emeleten, tizenhat teremben egy ember kellene hogy csendet tartson. Egyik teremből megyek a másikba... Föl a harmadik emeletre. De ettől az első emeletiek még elmehetnek a városba... A kapus öreg...

- Mikor kerül emberközelbe a pedagógus?

- Este nyolc után lefekvésig, tehát fél tízig elővehetjük őket. Amelyik problémás, elő is vesszük. Aki egy kicsit is fegyelmezett, nincs vele bajom. De csütörtökön, szombaton és vasárnap diszkó-nap van. Ekkor már hét órától ellógnak. Nincs engedélyük. Az igazgató nem engedi őket. Vasárnap hétig van kimenőjük, de a diszkó hatkor kezdődik. És ezek már nagy fiúk. Viszik a lányokat a diszkóba. Jön valamelyik helybeli, elkéri, hát nem adja. Kész a botrány. Ha többen mennek a mi iskolánkból, megvédik, kezdődik a verekedés. A múltkor kirakták a mieinket a diszkóból. Ez nem volt elég. Eljöttek az iskolánkba, hogy megkérdezzék a verekedők nevét. Egy részeg fiú jött a kapushoz, hogy engem kihívasson. Szombat este volt, a tévét néztük. Ott kell ülnöm velük, hogy ne szivarozzanak. Volt egy klubunk, de lefoglalták, új géptermet építenek, most az étteremben áll a tévé. Jó nagy hely, aki akarja, nézheti. Közben engem hívnak, jön át az udvaron egy fiú. Jön az étterem felé. Aki a kapunál állt - mondom, részeg volt -, összetéveszthette azzal, akit ő keresett, akivel dulakodott a diszkóban. Behúzott neki egyet. Annak rögtön feldagadt a nyelve. Kijöttek a mieink közül néhányan és aztán adtak a részegnek. Kórházba került. Még a rendőr is azt mondta: miért nem voltam jelen, miért nem akadályoztam meg?! Különben engem csak akkor keresnek meg a fiúk, amikor kimenőre lenne szükségük. Tudom, melyik rendes gyermek és tanul, s ismerem azokat, akik például inni mennek - lógnak a meditációról. Az iskola nem kaszárnya, ott mennek ki, ahol akarnak. A hálókát ilyenkor bezárjuk. Az udvaron pedig nem álldogálhatnak. Mennek a városba. A hiányzókat beírjuk egy füzetbe. De hozzám hiába jönnek, nincs jogom elengedni őket. A kilépőt csak az igazgató írhatja alá...

- Tanácsokat kérnek?

- Hozzám csak a jobb gyermekek jönnek. Ha valami bajuk van. Útbaigazítom őket. Közbenjárok érdekükben az igazgatónál.

- Vannak Nyilas Misik az internátusban?

- Inkább a kilencedikben.

- Tehát, mi az, ami megnehezíti az életeteket: diszkó, ital, cigaretta?...

- A szivarozás állandó probléma.

- Te is cigarettázol. Hogy magyarázod meg, hogy nekik nem szabad?
- Én nem szivaroztam diákkoromban.
- Ha elhiszik, akkor jó. Ha nem?
- Lehet, hogy nem hiszik...
- Hozzájutsz ahhoz, hogy neveld a reád bízott gyerekeket. A Bethlen Gábor tanítóképzőben belédoltották a nevelés szépségét és hasznát. Igaz, nem licistákra szakosítottak, hanem elemistákra... Mégis, hiszem, hogy pedagógusként is többet tehetsz, mint amennyit elvárnak tőled!
- Nincs itt arra lehetőség. Nem is futná az időmből.
- Mennyit, hány százalékot hasznosítasz abból, amit tanultál?
- Sokat mondok: huszonöt százalékot. Ahogy nálunk elképzelik a pedagógusi munkát, az nem több mint a fegyőri teendők: fegyelmezés és rendtartás.
- Emiatt ellenszenvvel fogadnak a tanulók?
- Persze. És a tanárok nagy része sem szakos tanár. Nem mindenik végzett egyetemet. Profilunkból kifolyólagosan nálunk a legtöbb csak mesteri végzettséggel rendelkezik. Elvégezte a szakiskolát, később a kétéves mesteri tanfolyamot. Most pedig tanárnak kell szólítani. Megtanítják a „leckét”, a nevelést persze félreteszik. Pedig minden órán nevelni is lehetne. Ha volna ki. A gépkocsivezető-oktatókat pedig mindennek lehet nevezni, csak nevelőknek nem. Kiemelt sofőrök. Együtt szivaroznak, együtt isznak a tanulókkal. A pedagógusra pedig ferdén néznek a tanulók, hiszen örökké fegyelmeznie, figyelmeztetnie kell őket.
- Egyszer leintettem iskolátok egyik kocsiját. Fiatal fiú ült a kormánynál. Hogy mit rakott reá azon a néhány kilométernyi úton az oktató, az nem emberi. Igaz, hogy száznál több órát vezetett a nyilvántartás szerint, de alig tudta egyenesben tartani a kocsit az országúton. Nemsokára vizsgára kellett állnia. Mi lesz az ilyenekkel? Nem lehetne valamiképpen a szakmaszeretet irányából közelíteni hozzájuk?
- A nyilvántartás nálunk szigorúan szabályozott. Az üzemanyag-fogyasztás miatt is. Sokan valóban szeretik a szakmát. De olyan is akadt, aki nem sokat törődik, tudja, hogy úgylis megkapja azt a könyvet, a hajtási bizonyítványt...
- Mégis, időlegesen sem sikerül néha reád figyelő közösséggé alakítani egy-egy csoportot?
- Nekem szerencsém van. Meditációra a licistákat osztották felügyeletem alá. Három osztályt sűríték egy terembe. Akkor mehetek egyik osztálytól a másikig ellenőrizni őket.
- Diákkoromban volt egy pedagógusunk. Tátott szájjal hallgattuk, amikor jutalomból írókról, irodalomról vagy történelemről beszélt nekünk. Fémipariba jártam, már akkor a technikumok jóval kevesebbet kaptak a humaniórákból. Ilyenformán, hogy úgy mondjam, ki voltunk éhezve az efféle ismeretekre. Nem tudnád megfogni őket ilyenféleképpen? Vagy a sporttal? Hiszen erős, egészséges fiúkkal állsz szembe.
- Volt ilyen. Például egy vasárnap délelőtt, amikor engedélyt kértem az igazgatótól. Mert nálunk mindenre engedélyt kell kérni. Nekem például nem szabad hazaengedni egy gyermeket sem. Nincs módom jutalmazni ily módon. Ezért is eleget veszekedtem az igazgatóval. Már az elején úgy kezdtem, mert nem volt jól beosztva a munkaidő. Nem felelt meg a törvénynek. Megmondtam. Persze, nem tetszett. Elmentem a tanügyhöz. Kijött a jogtanácsos. Tisztáztuk. Máskor is elmentem a megyéhez. Formálisan igazat adtak nekem. De amikor kijöttek, más-ként beszéltek. És a végén mindenbe beleakadtak. A lényeg az volt, hogy hibásnak tüntes-

senek föl. Konkrétan. Amikor a munkaidőnkkel volt problémánk, behívatott a jogtanácsos, kihallgatott. A végén megkérdezte tőlünk, pedagógusoktól, hogy hol van az a füzetünk, amelyben minden gyermekről feljegyezzük megfigyeléseinket. Külön megfigyelés ötszáz gyermekről. Ez kicsit sok. Ezért, ha volna ilyen, csakis a negatívumokat tartalmazhatná. Másra nem jut fizikai időnk. Akkor még csak egyedül voltam itt tanítóképzői végzettséggel. A többiek líceum után kerültek ide, azt sem tudták, mi fán terem a pedagógiai megfigyelés. Különben csak azért erőltették a dolgot, hogy eltereljék a figyelmet a munkaidő kérdéséről. Azelőtt az igazgató sem kérte a nyilvántartást. Ha nekem kiadnák: ez a te százhusz tanuló, ezekkel foglalkozol, akkor másként lenne, komolyan foglalkozhatnék velük. Vannak nálunk egyéves tanfolyamot végzők. Őket alig ismerjük. Csak a rosszakat. Pedig tekintettel a rövid időre, többet és alaposabban kellene foglalkoznunk velük.

- Ha most kezdenéd?...

- Ha most kezdeném, nem lennék tanító. Nincs jövője. Itt a megyében például nincs hely. Ha akad hely a megyénél, úgy elködösítik a versenyvizsga idejét és helyét, hogy az ember nem tudja kibogozni. 1978-ban véglegesítőttem. De nem mehetek második fokozati vizsgára. Pedagógiai munkával ezt nem engedélyezik. Különben nekem sincs még hivatalos kinevezésem. Ebben az iskolában, ahol jelenleg dolgozom, talán ítéletnapig ellehetek. Annyi gyerek mindig lesz, hogy megtartsanak. Végzettségemtől fogva előnyben vagyok a licistákhoz képest. A többiek nem is idevalóak. Egyelőre még megmaradok itt. Hátha valahol akad egy tanítói állás. Van egy aprócska tervem. Felvételizni akarok a jogra. Ha beveszem három hónap alatt a filozófiát és a gazdaságtant, akkor talán sikerül. Látogatás nélkülire, hova menjek máshová? Az irodalmat soha nem kedveltem. Esetleg mehetnék nappalira, a politechnikára. Anyagilag úgy állok, hogy nincs probléma. Lakást vásároltam. Nem volt nehéz. Három szoba komfortot százharminckét ezer lejből. Ötvenkét ezer lejt befizettünk, a többi húzzák kétezerig, ha áll még a világ... Bebútoroztuk, rendbe tettük. Kettőnk fizetéséből persze nem futotta volna mindenre. Elindultunk hússzezer lejjel. Ennyi maradt a lakodalomból. Három-négy évig itt laktunk anyósoméknál. Az egyik fizetést félretettük, a másiktól éltünk. Segítettek az öregek. Nyáron, ha sikerül, szerzek egy hónapban tizenkétezer lejt. És ki is fizetik. Megérdeklődheti akárki. Gyümölcsfa-nemesítésnél dolgozom. A szemzést végzem. Darabszámra fizetik. A legjobb szemzők a környékünkön vannak. Keresik őket az egész országban. Szerződést kötnek velük. Voltam például Mehedinți megyében. Egy fa szemzése negyven bani. A kötőző kap tizenöt banit. Egy nap alatt megcsinálók kétezret. Az ötszáz lej. Kétezret simán. Egy perc alatt két fát is megszemzek. Reggel nyolctól tizenegyig. És félnégytől fél kilencig. A nyáron volt egy bandánk... Jól ment. Egy évben egy hónapot dolgozom fizikai munkát, de akkor keményen. És az egész pénzt félretehetem. Ezt csinálom majdnem tíz éve. Közben nőtt a fizetésem. Most kétezer. Ugyanannyi, mint egy tanítónak. De megdolgozzuk a kertet is. Kikerül onnan a zöldség, krumpli. A szőlőből a bor is. Különben én városban nőttem fel. Három évig voltam falun. De ilyen kapcsolattal, amikor tele táskával megy haza az ember, a városi élet nagyszerű. Csak kenyeret és tejet kell vásárolnunk. Jön a második gyerek. Van hova, van mire,

- Hány évig tanítottál?

- Négy éven át.

- Hány gyereket?

- Összesen huszonötöt.

Harmadik (képzelt) találkozás

Mostanában már nem is írnak az elemi oktatás elnöiesedéséről. Mert a tanító fehér holló. Szeretném hinni, hogy Farkas Ferenc sokféle próba után, végül mégis valamelyik elemi iskola katedrájára jut. Oda, ahol nagy szükség van rá. Ahol képességeinek legjavát adhatja, képesítése szerint. Elképzelem, amint a gyerekek „tanító bácsinak” szólítják, és a szigorú tanító bácsi éppen úgy, miként a jó tanító néni, aki anyákat helyettesít, ő az apák, az örökké elfoglalt, fáradt és a neveléstől elszokott anyák helyett végez pótolhatatlan nevelőmunkát. Hiszem, hogy a szigorú tanító bácsik keze alól másmilyen gyermekek kerülnek ki. Talán bátrabbak, merészebbek, olyanok, akik „férfiasabbak”, mozdulataikban, játszadozásaikban is másak. Biztos vagyok benne, hogy ha Farkas Ferenc végigvihetne elsőől negyedikig egy osztályt, az a három tucat gyerek többet kapna gyakorlati tudásból, a kertek és gyümölcsösök soktitkú világából, a fotózás csodáiból és még ki tudja, hány „férfias” tudnivalóból, mint bármelyik tanító néni által nevelt osztály.

De nem szeretném csak azt sorolni, amiért véleményem szerint tanítónknak tanítania kellene. Saját maga számára is előnyösebb volna a hiábavaló álmok helyett biztos alapra építenie várát. A várat, amelynek építését már el kellett volna kezdenie. Nem szeretném lebeszélni arról, hogy főiskolán jogot tanuljon. De miért tenné? Hogy diplomájával bizonyítsa, többre érdemes ember. Pótcselekvés lenne. Az anyagiak sem kényszerítik más pályára. Gyümölcsfák szemzéséből fényesen élhetne. Mégsem teszi. Szereti a munkát. De a hivatás, tudja, több ennél.

Találkozóikon egykori osztálytársai vajon számonkérlik-e tőle és önmaguktól, hogy „miként sáfárkodunk a reánk bízott talentumokkal”? Mert olykor a saját magunkkal való találkozásoknak is eljön - minden percben itt van - az idejük. És a tanító nem olyan ember, aki elkerülheti önmagát.

Pénzem volt, szerelmes is voltam, de igazán boldoggá csakis a munka tesz

1

Évekkel ezelőtt, egy őszi napon, felkapaszkodtunk a déli fekvésű sámsoni szőlőhegyre, és az egymás mellett sorakozó takaros présházak sétatényai fölött, a hegygerincen túli juhistállóhoz is elvetődtünk. Onnan, szakadékos völgy mögött, egy se nem fiatal, se nem öreg erdőt láttunk. Úgy szemléltük a szemünk előtt elterülő tájat, mint messziről jött emberek a felfedezésre méltó ismeretlenséget.

A megyehatáron álltunk. Arra, intett az erdőn túlra a sámsoni tanítónő édesapja, Szer van. Ez a falu - a régi helységnévtárakban Szer -, Szilágysághoz tartozik, de jelenleg Szilágyság megye egyik nehezen elérhető, sáros faluja. Lakosai, városba menet, előbb Bogdándra igyekeznek, általában gyalogosan. Onnan aztán ki Szilágycseh, ki Szatmár felé veszi útját. Bogdándról, a községközpontból indulnak a falu felé némelykor a hivatalos emberek, nekik is gyalog kell megtenniük a hat kilométernyi hosszú, rossz utat. Az aszfalton könnyen elérhető Szilágyság megyei Sámsonról sokkal rövidebb, de járatlan út vezet Szerbe.

Nekem úgy tűnt, hogy ez a határfalu titkokat rejteget.

Másnap reggel a néptanács saroglyáján könnyen áthajtottunk az erdőn, és mindjárt megpillantottuk a falu első érdekességét, a lankás domboldalra felkapaszkodó, csupa frissen épült házból álló új utcát.

Új utca egy ilyen nehezen megközelíthető faluban?

- Hazahúzó nép lakik errefelé - állapította meg kíséremül szegődött kollégám. Kocsmának nevezett vityilló előtt tett le a kocsis. Ha jól emlékszem, visszaútján, lakodalmi hozzájárulásnak készült nagy fazék töltött káposztát fuvarozott. A két falu örökké szoros kapcsolatban maradt egymással. Házasságok, rokon szálak fűzik össze őket a jó szomszédság nevében. Az ilyesféle kapcsolatokhoz út sem kell, ehhez évszázadok óta kitaposott ösvényt választanak a helyiek.

A kocsmával szemben áll az iskola. Jellegtelen épület. Amikor én láttam, udvara annyira sáros volt, annyira feltúrt, mintha a csorda vonult volna át rajta.

A szünetig az igazgatótól a helyiek életéről érdeklődtem. Szombaton hazajönnek. Dolgosak. Az új utcához való építőanyagot is hazaszállították. Házukat maguk építik. Javarésze innen nem elmenni, hanem idegyűjteni akar.

Később az egyik szatmári építőtelep fiatal mérnökétől a következő véleményt jegyeztem fel a szériéről:

- Jól ismerem és szeretem ezeket az embereket. Becsületesek, dolgosak. Falujuk világától való elzártsága miatt hetenként ingáznak. Ők azok, akik minden szombaton, szélben és hóban is, tökgig vízesen térnek haza. Bogdándról traktor-vontatta remorka viszi őket. A falu előtt átvágunk egy zabolázatlan patakon. Híd még nincs, a gázlóban rendszerint derékig megfürödnek. Magukkal nem törődnek, városi portékával telt csomagjukat a fejük fölé tartják. Otthon száraz gatyával várják őket az asszonyok.

Órák után az egyik iskolához közel lakó tanítónőnél beszélgettünk. Kasza Katalinból alig lehetett néhány szót kivájni. Úgy tett, mint a diák, akit készületlenül találtak. Pedig hát igyekeztünk kollegiálisan viselkedni. Végül is - hozhatta volna a sors -, hogy kollégák lehettünk volna az ország valamelyik iskolájában.

Katiékhoz is ellátogattunk, és a friss folyóiratok halmaza láttán vitával próbálkoztunk egy A Hétben megjelent írásra hivatkozva. De ez se ment, Kati hallgatott. Nem tudott vagy nem akart beszélni munkájáról. Terveiről sem...

A vakolatlan házak sorából álló új, de nagyon sáros utcán kísérték ki a helyiek a faluból. Azzal búcsúztam el Katitól, hogy majd egyszer beszélgetünk...

Pilinkázó hópelyhek függönyén át jutottunk vissza Sámsonba, ahol valamelyik háznál akkor éppen lakodalmi fények gyúltak.

2

Kasza Katalin nem ment el Enyedre sem az ötéves, sem a tízéves találkozójukra. Gondoltam, éppen ideje, hogy újra felkeressem. Trabanton vágtam neki az útnak Szilágycseh felől. Mókusok és őzek jöttek elé. Hadadon két Wesselényi kastély kínált látnivalóval. Bogdándon figyelmeztettek, hogy Szer felé már jó ideje nem indult kiskocsi. Nekivágtam, kerülgettem a kátyúkat. Az út háromnegyedénél még átvergődtem egy posványos területre épített hídon, de aztán vissza kellett fordulnom a mély traktornyomok miatt. Közben meggyőződhettem arról is, hogy a Trabant is személyszállító gépkocsi, amennyiben kényeskedő csúszkálással megtorpan a sártenger előtt.

Alacsonyan szálló, szeptember végi esőfelhők úsztak fenyegetően a táj fölött.

Bementem a bogdándi postára, hogy Szerbe telefonáljak. De hiába erőlködött a postáskisasszony, a széri tévesznél szolgálatos néni betegsége miatt hiányzott a telefon mellől. Ezt az értékes információt a széri postástól kaptam, aki ölnyi friss újsággal éppen visszaindult falujába. Tőle tudtam meg azt is, hogy Kasza Kati az elmúlt év augusztusa óta Gombos Katalin, és az új tanévet az egyik megyeközponti elemi iskolában kezdte el. Ilyenformán Bogdánd felől nem láthattam a falut és Katit is nehezen a tanügyi személyzetis felől, mert azt gyanította, hogy panaszos levelének kivizsgálását végzem. Végül a főtanfelügyelő segítségével kikerestük Gombos Katalin komputerbe táplált adatai közül a lakáscímét.

- Hol a gyerek - kérdeztem, a nyilvántartás adataira gondolva, az ajtót nyitó Katalintól. Bö otthonkája közepére mutatott nevetve, és beszélgetésünkhöz komótosan, ahogyan várandós anyák szoktak, kényelembe helyezkedett. Gombos Pista, leendő családfőként az asztalfőre ült, bólogatott, és mindenben igyekezett a Kati segítségére lenni.

Ebből akár az a némileg általánosítható következtetés is levonható, hogy a tanítónő élettársa bátor férfi módjára osztja a feleség hivatásának gondjait, és igyekszik teljesebbé tenni azt a szülők által fontosnak tartott szolgálatot, amit jó pedagógusként minden tanító önzetlenül magára vállal.

- Amikor láttam, hogy milyen erős a Pista elhatározása és kitartása - mert belőlem ez hiányzik - akkor mentünk. Ő fizetés nélküli szabadságon volt. Azt is láttam, hogy mások is harcolnak a kenyérükért. Mentünk, mert muszáj volt mennünk. Szeptember 12-én felajánlottak egy város közeli állást. Minden nap bementünk. Tizenharmadikán is bementünk, hogy tisztázzuk az ügyet. Utánanéztam: a buszközlekedés jó arrafelé, délután ötre mindig hazaértem volna, hogy

egy kis kaját készítek. Ez nagyon fontos Jóskának, mindjárt megmondom, hogy miért. Szóval bementünk a tanügyhöz... Mint minden nap, ekkor is megkérdezték a nevemet. Amikor megmondtam, hogy hívnak, szóltak, hogy van számomra egy jobb hely is. Másnap már jelentkeztem a szatmári 17-es iskolánál. Beköltözködésünk akkor még nem zajlott le... Ez a berendezés, amit itt lehet látni ebben a szobában, nem a legmodernebb, az apósomé volt. Szeretnénk helyébe valami szebbet, valami elegánsabbat. Valami olyat, ami hozzám illik. Lehet látni, itt vannak ezek a kis művirágok, gondolom, anyósom termékei, a tisztelet kényszerít arra, hogy megtartsam. Most hordom a könyveimet, a könyvesszekrényt... Részletekben költözködünk, mert nem akarok hiányozni az iskolából. Volt egy kis probléma... Nem a legmelegebben fogadtak. Elődöm fiatalon került az iskolába, férjhez ment. Ez hiányzásokkal járt. Utána terhes lett. Ez szintén hiányzásokkal járt. Aztán következett a gyereknevelés ideje. Emiatt az osztály nagyon el volt hanyagolva. Akik helyettesítették őt, meg lehet érteni, nem nagy lendülettel dolgoztak... A szülők felháborodtak, és már jelentgetni is készek voltak. Alig várták a szeptember 15-ét, hogy lássák az új tanító nénit, aki majd rendbe szedi az osztályt... Amikor megláttak, kétségbeestek - hiszen állapotos vagyok.

- Helyettesítettél már valakit ott Szerben? És magától értődőnek tartottad, hogy ezt nem kell komolyan csinálnod?

- Nem. Ott más volt a helyzet. Magyar nyelven végeztem a tanítóképzőt, anyanyelvemen tanítottam helyettesítéskor is. Itt, mostani osztályomban, amikor hiányzott az elődöm, olyan tanítónők is helyettesítettek, akik nem tudtak magyarul. Nem tudták megmagyarázni a gyerekeknek a tananyagot. Összevont osztályban tanítom a másodikosokat és a negyedikeseket. Összesen tizenkilencen vannak. Nyilvánvaló a negyedikes gyerekek szüleinek az aggodalma, hiszen nem mindegy, milyen tudással jutnak csemetéik tovább az ötödik osztályba. Az igazgató azt mondta, semmi kifogása nincs ellenem, de lássam be, hogy mi volt a helyzet. Én be is látom. Hallom, hogy a szülők azt terjesztik, hogy összevesztem velük. Ez nem igaz. Van néhány nagyképű szülő, aki megengedheti magának azt, hogy egy tanítónővel összeveessen. Megmondtam, hogy megértem a szülőket, de ők is lássák be, hogy mi a helyzet...

- Volt már szülői értekezlet?

- Még nem volt, de a megnyitón találkoztunk. Na aztán megmondtam az igazgatónak, hogy kérem, nekem ez a tizenkettedik évem a tanügyben. Be tudom bizonyítani, hogy tíz évig egy napra sem voltam kiírva betegség vagy más okból kifolyólag. Azt hiszem, tizenkét év alatt nekem is jogom van egyszer terhes lenni. Megígértem az igazgatónak, hogy szülés után nem fogok hiányozni. Mert milyen az anyai ösztön, ha baj van a gyerekekkel, az anya inkább kiírhatja magát szabadságra, így aztán megtörténhet, ha tanító az illető, hogy egyik héten bemegy az iskolába, másikon nem. Én inkább hazaviszem a gyermekemet a szüleimhez. Kénytelen voltam ezt megígérni az igazgatónak, hogy az osztályom ne kerüljön újra hátrányos helyzetbe. Két hónapról lesz szó, amíg kikapjuk a nyári vakációt. Azt mondták, hogy így még elfogadható...

- A más gyerekéért senki sem hanyagolja el a magáét; azt hiszem ezzel az önfeláldozó tettel jó pontot szerzel a szülők előtt... Milyen az osztály, milyenek a gyerekek?

- Jaj, a gyerekek? Azt hiszem, ez sem tartozik beszélgetésünkhöz... Úgy jöttem el a falunkból, hogy itt városon végre látok majd igazán értelmes gyerekeket. Szóval, ezt csak úgy zárójelben mondom: városon minden nagyobb! Még a gyengénfejlettség is. Elnézem a negyedikeseim, majdnem akkorák, mint én. És akkor holmi műtűrökkel, olyan kis úrhájó formájú ceruzahegyzővel, vagy mit tudom én mivel játszanak, csak úgy összeviszza firkálgatnak... Mondom nekik: Csillagom! Gondolj arra, hogy jövőre gimnáziumba mégy... És tudásban némileg le

vagy maradva... Egy tízéves gyermekhez már komolyabb játékok illenek. Valahogy még olyan gyerekesek... Nem is tudom, nevelték őket egyáltalán? Én negyedikes koromban nem így viselkedtem. Nem akarok dicsekedni... Serdülőkoromban rosszabb voltam, később elég hanyag lettem. De negyedikesen nagyon ambiciózus gyermek voltam. Lupényban végeztem az elemi, és a tanító néni kedvence voltam. Erős iskolánk volt, és ez meg is látszott rajtunk. Azokon, akik később például a tanítóképzőbe kerültek...

- Magam is azt hiszem, hogy az első négy iskolai évben tanultak nagyban befolyásolhatják a gyermekeket további előmenetelükben. Örvendek, hogy hasonlóan vélekedsz erről...

- Nagyon szívesen emlékszem vissza az első három iskolai évemre, amikor az a tanító néni tanított. Minden órán keresett néhány percet arra, ahogy mondják: beszéljen egy kicsit a lelkünkkel. Ha elkapott, hogy nem készültünk, vagy rosszak voltunk, akkor példálózott. Most is emlékszem, hogyan mondta: „... Már nyolcadik éve tanítok. Rám szívesen emlékeznek vissza a gyerekek, és köszönő leveleket írnak nekem”. Körülbelül ezekkel a szavakkal. Nagyon szeretném, hogy a neve nyomtatásban is megjelenjék. Nem volt alkalmam, hogy megköszönjem... Üzenem: Tanító néni, a kedvenced voltam. Énbőlőlem is tanítónő lett...

Ketten voltunk a kedvencei. A másik kislány viszonylag jó anyagi helyzetű családból volt, értelmes szülőkkel. Az én anyám falusi asszony, nem volt közös témája a tanító nénivel. A másik kislány anyukája baráti viszonyba került a tanító nénivel. Az természetes, hogy belőle tanítónő lett. De hogy énbőlőlem?...

- Hogy hívták ezt a jó tanítónőt?

- Bajnóczky Erzsébet. Amikor hatodikos vagy hetedikes voltam, csak akkor ment férjhez. Ahogy visszaemlékszem, azért tanított csak három évig, mert kevesen voltunk egy osztályban. Negyedikesen összezsáptak egy másik osztállyal, és átvett egy tanító bácsi, Bálint János.

- Mi lett a tanító nénivel? Eltűnt az életedből?

- Időnként még találkoztam vele az utcán, aztán valóban eltűnt az életemből. Talán meg is haragudott reám, de én őrá soha. Mi történt? Gyerek voltam, na, és versenyeztem azzal a kislánnyal, hogy ki a jobb tanuló. Neki volt egy kis előnye, abból a szempontból, hogy egyke volt, a szülei állandóan mellette álltak. Szebben is öltözködött, pedánsabban... Az én szüleim azt sem tudták, hogy nekem van leckém, van írnivalóm, én ezt magamtól elrendeztem. Ő rendszeresen készült, engem néha elkapott a tanító néni, hogy nem készültem. Ő volt az első tanuló. Engem ez egy kicsit bántott. Egyszer a barátnőim azt mondták, tudják, miért első tanuló Hajnal. Hát azért, mert mindig adnak egy-egy százast a tanító néninek. Ezt csak úgy kitalálták. Én továbbmondtam. Meghallotta a tanító néni, lett belőle egy nagy probléma. Kiállítottak az osztály elé. Feljött a kislány édesapja, szigorú, sovány, ideges természetű ember. Jaj, úgy féltem tőle... Azt mondta a tanító néni, Katica, eredj haza, és hívd fel édesanyádat. Akkor én nagyon megijedtem. Azt gondolták, hogy a szüleimtől eredt a dolog. Bocsánatot kértem, hogy ilyet többet nem mondok. Jó pedagógus volt, belátta, hogy gyerekszájon nem kell elindulni. De attól a pillanattól éreztem, hogy kiestem a kegyeiből. Azt hiszem, többet várt tőlem, nem azt, amit kapott...

- Azt hiszem, most érted igazán, milyen helyzetbe hoztad...

- Bizonyára emlékszik még reám, közel laktunk egymáshoz Lupényban. Miért is mondtam el ezt a történetet? Azért, mert sokszor elhangzik, sokan mondjuk, hogy példaképem volt a tanítóm vagy a tanárnőm. És ez így van. Engem is nagyon sokan tanítottak. Másokkal is így van. De az oktatók közül jó, ha egy-kettő hat igazán az emberre. Rám ez a tanítónő hatott. Akárhová megyek, nem találok egy olyan komoly nőt, mint az én tanító nénim.

- Most utólag, tudod-e, mivel hatott rád?

- Ha összehasonlítom az én tevékenységemet az övével, látom, hogy mit jelent valóban lelkiismeretesnek lenni. A mostani tanítók alig várják, hogy kicsengessenek. Kell a cigaretta, egy kávé vagy a pletyka. Amikor becsengetnek, a jó meleg irodában még melegsünk, még beszélgetünk egy kicsit, észre sem vesszük, hogy jó tíz perc eltelik az órából. Ezt nem csinálta az én tanító nénim. Szabály volt, hogy minden tízperc előtt a házi feladatos füzeteket kitettük az asztalra. Szünetben leült, és javított. Nap mint nap nevelt. Bennünk már nincs meg az a türelem... Ha észreveszem valamelyik gyermek fogyatékoságát, nap mint nap mondom neki... Pedig ha nem mondom, nem rögződik benne, hogy ezen változtatnia kell.

- Rajtad is javított valamit? Mondjuk, hajtincs lógott a szemedbe, ismételten elfelejtettél kitenni egy ékezetet, esetleg volt egy furcsa mozdulatod?...

- Nem emlékszem...

- De az megmaradt benned, hogy szeretett dolgozni. Azért ment az iskolába, hogy dolgozzék.

- Igen. Arra viszont emlékszem, hogy első osztályban - hány éve már? - bizony, huszonöt is megvan - veszekedett velünk. Persze nem használt közönséges szavakat, hanem szépen mondta, hogy ne legyünk hálátlanok, mert ő is megtehetné, hogy beüljön az irodába, és elhanyagoljon bennünket... Szóval nagyon rendes ember volt. Most közel állhat a nyugdíjhoz...

- Ezek után meg kell kérdezni, mit teszel, mit kell tenned hátrányos helyzetű összevont osztályodban a gyerekekért? Hiszen tőled függ, áldanak vagy elfelejtenek majd mostani negyedikeseid?!

- Az első dolgom az, hogy egy kicsit megmozgassam és felébresszem az érdeklődésüket. Tíz negyedikesem van. Elszomorító a tudásszintjük. Megkérdeztem: ötszázból elveszünk huszonötöt, mennyi marad? Csak bámult. Másikat szólítottam: igaz az a kijelentés, hogy egy méterben tíz centiméter van? Feláll, és azt mondja: igaz! Mondom: gondolkozzál egy kicsit. Gondolkozik, és azt mondja: Nem igaz! Ezer centi van egy méterben... /?!/

- És a halmazok?

- Kibékültem a halmazokkal. Mire jól megtanultam, gondoltak egyet, és már nem kéri csak egy részét a halmazokkal való gyakorlatoknak. Most már időnként nagyokat ugrunk ebben az anyagban...

- És a másodikosaid? Tudnak már olvasni?

- Tudnak. Nem rossz osztály. Viszont van egy másodikos kisfiú, aki tönkretesz... Még nem tudtam eldönteni, hogy normális vagy nem normális. Szívzörejével született. Az édesanyja sem gondolkozik értelmesen, elkényeztette a gyermeket. Ha szigorúbban bánnak a gyermekkel, gondol egyet és hazaszalad. Jön az édesanyja hozzám, hogy már feleltessem a gyereket számtanból, mert most nagyon tudja a számtant, igaz, a betűket elfelejtette. Mondtam neki, hogy tessék várni, még nem jött el a feleltetés ideje. Már a harmadik napon azt mesélte, hogy egész nap szaladgált a gyerek után, de az nem akart se írni, se olvasni. Tegnapelőtt valamelyik negyedikes megütötte, vette a táskáját, hazament. Az igazgató jóváhagyta, a kollégák beleegyeztek: „Menj haza, fiúcska”. Azóta nem jön iskolába, merthogy őt megütötték.

- Az igazgató elé került a dolog?

- Verekedős a fiúcska, elkényeztetett gyerek, kikezdett a negyedikkel, aki visszaütött. Erre ő elkezdett hisztizni. Ilyenkor csúnyán néz ki, kikészül. Nyilván haza kellett engedni. Nem tudom, mit lehet vele csinálni. Két osztállyal egyszerre foglalkozni és két-három ilyen

problémás gyerekekkel is, nem könnyű... De elhatároztam, hogy feltámasztom bennük az érdeklődést a tanulás iránt. Az nem lehet, hogy negyedikes gyerekek ne tudják a kötelességük. Törekedniük kell... Miután ez sikerült, nap, mint nap, ameddig bejárhatok az iskolába, egy-egy órát ottmaradok velük tanítás után is, hogy a legfontosabb tantárgyakból elismételjük a tudnivalókat.

- Mondja a férjed, hogy fáraszt az állapot...

- A lábam fárad, különben bírom a munkát. Probléma viszont, hogy szeretnénk ezt a kicsi lakást még most az ősszel rendbe hozni. Várjuk a kisbabát. A hozzá méltó környezetet szeretnénk idejében megteremteni. November végére, december elejére várjuk. Azt mondom, Katalin napjára érkezik...

- Mi lett a vágyaiddal, terveiddel?

- Férjhezmenetelem előtt szerettem volna megismerni a világot. Utazgattam. Az olimpia évében például a Szovjetunióban jártam. Nem voltam gazdag turista. Láttam, sokan reggeltől estig üzleti ügyeik után loholtak, és hogy emiatt sok látnivalót elmulasztottak. Én azért utaztam, hogy lássak. Ismerem a környező országokat.

- Tapasztalataidat tanítói munkádban is felhasználod? Úgy gondolom, hogy a sokat látott tanító többet nyújthat tanítványainak, mint az olyan, aki bár kifogástalanul tanít, a saját általános műveltségét nem igyekszik gyarapítani, bezárkózik falujába, és lemond a mai világ gyakorlati megismerésének lehetőségeiről. Aki járt például a prágai ásványtani múzeumban, annak azt hiszem könnyebb megmagyaráznia a gyermekeknek, hogy mi az arany, a gyémánt és más egyebek... Egyszerűen mindazt, amit láttál, valamiképpen hasznosítod munkádban?

- Természetesen. Szervezett kirándulásokat tettem belföldön és külföldön egyaránt, és minden esetben az volt a célom, hogy minél többet lássak, halljak, tapasztaljak. Ezért gyűjtöttem, a fizetésemet erre áldoztam. Tíz év alatt így mindössze tízezer lejt tettem a takarékbba.

- Kijössz a tanítói fizetésedből?

- Amíg szüleimnél laktam Szerben, keveset költöttem. Aki városban, kisvárosban vagy szülőhelyétől messze eső faluban tanít, lehet, hogy nem engedheti meg magának a gyakori utaztatásokat. Otthon egy gumicsizmában, farmerben és pulóverben jártam. Az én sáros falumban az öltözködés sem került sokba. Nem volt mit kezdek a nylonharisnyával, a testhezálló ruhával, a félcipővel. Ezek mind megvoltak nekem, de szekrényben tartottam őket, sokat megspóroltam belőlük.

- Városra kerülve most sem ilyen gondok foglalkoztatnak, hanem a rád bízott osztályok előmenetele. Mikor veszed ki a szülési szabadságod?

- Szülés után, így jó része a vakáció idejére esik. Ha úgy lesz, mint az utóbbi két évben, hosszúra nyúlik a szünidő. Mindössze néhány hétig kell majd helyettesítsenek. Még nem tudom, ki lesz az, de szeretném részletesen megbeszélni vele a dolgot.

- Minden kezdet nehéz. Családi életmódodra, közvetlen környezeted kialakítására is vonatkozik ez a mondás. Hogyan csináljátok?

- Nincs sok pénzünk. Először is a kisházunkat szeretnénk berendezni a gyerekeknek. Ezzel nemsokára elkészülünk. Aztán jön a konyha korszerűsítése. Úgy képzeltük, hogy a mindkettőnk életbiztosítása után járó pénzből ez éppen kitelik. Esetleg még spórolunk hozzá egy kicsit. Körülbelül másfél év múlva rendbe tesszük a lakást.

- Korszerű emberek vagytok, ha van életbiztosításotok. Kicsi falutokban a biztosítás előnyét belátni, egyféle „nagyvilági” életszemléletre vall.

- Ezerkilencszáznolcvantól fizetem. Sajnálom, hogy nem előbb kezdtem. A havonkénti száz lejt megéri az ember. Több szempontból is előnyös.

- Miként jutottatok lakáshoz?

- A férjem édesapja a lakásépítő vállalatnál dolgozik. Szatmári személyi igazolványa van. Igényelt és kapott is lakást. Anyósomnak is városi iratai vannak, de kinn lakik Szerben, a szülőfalujában. Apósom is visszamegy oda nyugdíjas korára, ez a lakás nekünk marad.

- Házasságotoknak bizonyára külön története van?

- Arról voltam híres otthon, hogy nekem nem kellene a falumbeli fiúk. Tanítónők, tanárnők, akik hozzánk jöttek, általában nálunk mentek férjhez. Jó ideig nem gondoltam a férjhez menésre. De mi történt? A magam és mások szórakoztatására csináltam a kultúrmunkát. Miből állt ez nálunk? Bármilyen komoly darabbal nem lehetett ott a közönség elé állni. Szórakozni jönnek a kultúrotthonba, van egy kicsi a fejükben, és nincs kitartásuk akármilyen komoly darabot végignézni. Akkor hát jó volt a kabaré, a vidám zene, szatirikus brigádműsor. Nem volt nekem kiadva az iskolától, hogy: tied a szilveszter, Kati, te csináljad! De a lányok, a kollégáim hazamentek szilveszterezni, én meg összeszedtem a fiatalságot, hogy csináljunk valamit. Szombatonként mindig hazajöttek a fiatalok, mert nem tagadják meg, hanem nagyon szeretik a szülőfalujukat.

- Egy riportkönyvben olvastam, hogy a faluból kikerülő építők legendásan dolgoz emberek. Isten háta mögötti falujukat is építik. Miért éppen a művelődésben szégyenkeznek?

- Szóval összehívtam a fiatalokat, hogy csináljunk valamit. Jóska akkor betegszabadságon volt. Olyan fiú volt, akit én elkényeztettem és vagánykodónak ismertem. Szomszédok voltunk, de nem kellett nekem, éppen csak köszöntünk egymásnak, és mentünk tovább. Két évvel ezelőtt történt, hogy ő is belekerült az agitációs brigádba. Szatirikus műsort állítottunk össze. Kezdtek a termelőségvetkezeti elnöknőjének a brigádjával, és sorra vettünk mindenkit. Paródia volt, de nem túloztuk el a dolgot. Én írtam, két kolléganőm segített, ha megakadtam. Tudtam a határokat, hogy meddig lehet elmenni. Elvégeztem a rendezői tanfolyamot Szatmáron. Ott úgy tanítottak, hogy az előadás előtti főpróbára meg kell valakit hívni a néptanács részéről, aki ott helyben jóváhagyhatja az előadást. Esetleg kihúzhat belőle egyet s mást. Rosszindulatú feljelentésre engem behívtak Bogdándra, látni akarták a szöveget. Elterjedt, az áll a brigádszövegben, hogy az elnöknő - koca. Persze eltúlozták, hiszen erről szó sem volt. Visszatelefonáltam, és kértem, jöjjenek át hozzánk és győződjenek meg, hogy jó az előadás. Eljött a párttitkár is. Megbeszéltük a szöveget, elhárultak az akadályok. Kellott a zenei kíséret is. Jóska tud gitározni. Megkértük...

- Meggyőztek - egészsíti ki Jóska. - Eleinte nem akartam menni. De hívtak egy pohár borra, beszélgetésre. Beteg voltam, nem sok kedvem volt. Katona voltam, tankot vezettem. Egy éjszakai gyakorlaton meghibásodott a gépem kormányműve. Mindent tisztán láttam, de nem tehettem semmit. Egy szakadék szélén álltam meg, ott lógtam a mélység fölött. Kiszálltam, szótlanul leültem a földre. Aztán jelentettem, mi történt. Mire megjött a parancsnok, már nem voltam eszméletemnél. Kórházban ébredtem fel, gyógyítottak, befejeztem a katonaságot. Betegszabadságot kaptam, ráértem kultúrmunkával foglalkozni. Talán még jót is tett nekem, miután meggyőztek, hogy valóban szükségük van rám. Végül is sikerült az a jó kétórás műsor. Utána reggelig bál volt.

- Azóta együtt vagytok?

- Nem, akkor még nem történt semmi. Hanem jött hozzám Börvelyből egy lány. Kolléganőm lett. Beszélgettünk. Szóltam neki, hogy régen szokás volt Thália szekerekkel egymást meglátogatni.

- Bocsáss meg, hogy közbeszólok - mondja Jóska. - Jöttek hozzánk a szomszédos községek-ből is előadásokkal. Illett visszaadni a látogatást. Ezekre a vendégszereplésekre már komolyabban készültünk.

- A sámsoniak jelenetei közül a Disznóvágás címűt - folytatja Kati - mi is bemutattuk. Tudtam, hogy a sámsoniak még a kolozsvári színháztól is kaptak jelmezeket és segítséget. Félttem az összehasonlítástól. Végül mégis eljöttek. Zsúfolásig megtelt a terem. Nem mint a mi előadásunkon. De aztán többen is mondták, hogy mi jobbak voltunk. Aztán mi is elmentünk két jelenettel, tánccal. Egy kislánytól ott hallottam: „Édesanyám, itt voltak a szériek! Szébbek voltak, mint a vásárhelyiek!” Hát ez jólesett. Aztán a helyi kultúrmunkával foglalkozó nő férje is elismerte, hogy jók voltunk. Pedig Sámson nagyközség. Aszfaltos útja van és kapcsolatai... Úgy illenék, hogy színvonalasabb legyen a műsoruk.

- Kik szerepeltek a falubeli „társulatban”?

- Műsorunk erénye az volt, hogy sok apró jelenetből állítottuk össze. Szórakoztató volt, de csak négyen szerepeltünk. Az ötödik egy gyerekszereplő. Aki nem ismert minket, az észre sem vette, hogy milyen kevesen vagyunk. Két óra alatt hatszor váltottunk jelmezt. Mindenikünk sokoldalú volt. Hol kilencvenöt éves aggastyán, hol miniszoknyás lány voltam. Segítségünk is hozzáértő volt, gyorsan vetkőzhettünk, öltözködhettünk.

- Azelőtt is próbálkoztál műsor-összeállítással, műkedveléssel?

- Próbálkoztam, de nem sikerült úgy, mint két évvel ezelőtt. A szilveszteri műsort mindig megcsináltam, de utána nem következett semmi. Különben kultúrműsort tavasszal vagy nyáron sem könnyű összehozni, mert mindenki el van foglalva.

- A szilveszteri bemutató nálunk régi hagyomány - jegyzi meg Jóska. - Ezt a nagymamától tudom.

- Igen, mert ott volt Oroszné. Leánykorában került ki Szerbe tanítónak. Fiatalkorában, mindenki-ben van lendület, benne is volt. Amikor aztán férjhez ment, és jöttek a gyerekek, meg a problémák, kezdte unni a dolgot. Nagyon nehéz szilveszter előtt a kultúrházat járni. Nálunk szilveszterkor rendszerint térdig érő sár van. Gumicsizmámat a kultúrotthonban cipőre cseréltem, kicsit kihúztam magam... Azért vacogtunk éppen eleget, mert el van hanyagolva a kultúrház, az ablakok kiverve, jár a huzat benne. Az előadásokat még ki lehet bírni, de a próbák-on nehezebb...

- Lépünk egyet a házasságotok felé. Hogy történt?

- Abban az évben - összegezi Jóska -, a sikeres szilveszter után több kiszálláson is voltunk. Egészen júniusig tartottak a vendégszereplések. Ez alatt az idő alatt melegeztünk össze. Augusztusban házasodtunk. Nem tartottunk nagy lakodalmat.

- Mit vártok a jövőtől?

- Nem vagyunk követelőzők - folytatja Jóska. - Ami a legfontosabb, a lakás megvan. Mi együtt vagyunk. Én már a hetvenes évek elejétől tanulok és dolgozom. Most, hogy Kati is állást kapott itt, nem panaszkodhatunk. Hogy mit várunk a jövőtől? Jó megélhetést. Gyereket, kettőt is. Azt szokták mondani, hogy a gyereket és az esőt nem kell kérni, jön magától. Amíg fiatal az ember, addig tervez... Nem vagyok nagy igényű. Kocsi meg ilyesmi? Hát ha úgy

sikerül, akkor lesz az is. Nincs nem tudom mekkora fizetésünk. De aminek meg kell lennie, az legyen meg mindig...

- Számítottok a szüleitek segítségére?

- Egyáltalán nem. Segítettek a lakással. Akkor azt mondtam, többet nem is kérek.

- Kati, te mit gondolsz a jövőről? Miként változtatsz majd életmódodon, óhajtasaidon, kedvteléseiden ahhoz, hogy ezek mind beilleszkedjenek a családi keretbe?

- Egyelőre nagyon lefoglal a gyerek, akit nagyon várok. A munkahelyem is olyan, hogy legfennebb egy évre tervezhetek előre, hiszen minden tanévben újra és újra kérem kell ezt a posztot.

- Ugyan már, ne bosszants - szól közbe idegesen Jóska. - Kisgyermekes anya leszel, itt a lakásod, miért ne adnának állást neked? Másra ne gondold. Legfennebb az egyik közeli faluba tesznek, kijársz oda, más is ezt teszi... Nekem azt ígérték, hogy a mostani helyén véglegesítik. Az a baj, hogy még most sem hiszi, hogy mindent elintéztem. Azt gondolja, majd visszakerül Szerbe. Erről szó sem lehet.

- Az, hogy bekerült a megye talán legeldugottabb falujából... olyan, mint egy csoda. Erre mondják, hogy ilyen nincs. És hogy véglegesítsék is? Jóska, ha te ezt kijártad, és ügyködésed tartósnak bizonyul, nagyon ügyes ember vagy! De Kati is a tapasztalt emberek közül való, hiszen évtizedes tanítói munkájában sokat látott, sokat próbált... Éppen erről szeretném kérdezni.

Kati, évekkal ezelőtt arra kértelek, hogy vedd össze a Bethlen Gábor kollégiumban tanultakat a gyakorlattal. Akkor szótlan voltál, bizonyára elegendőnek tartottad megmutatni a szegényes, sáros falut, az elhanyagolt iskolaépületet, a szárnyukszegett kollégákat és békésen tűrő, minddel megbékélő szüleidet. Az eltelt évek megtanítottak kívívni a sikereket, de megalkudni is. Végül is minden megpróbáltatás ellenére megmaradtál a tanítói pályán. Most azt is tudod, hogy a külvilágtól elzárt széri iskola van olyan, mert lehet olyan, mint a városi iskola. Bizonyos tekintetben talán előnyösebb, jobb. Említetted, hogy ezekben az években hivatástudatod megerősödött. Bizonyára annyira kiteljesedett, hogy nyugodtan építéd további életed erre az alapra.

- Szer nekem olyan szerencsét jelentett, mint az, hogy most ebbe a városi iskolába bekerültem. Eredetileg egy másik kicsi faluban tanítottam. Illetve kimentem oda jelentkezni. A lakosság nagy része román, nekem összevont osztályban kellett volna tanítanom az I-IV. osztályt. Az igazgató azt mondta, hogy a Szőlőhegyen van az az épület, ahova a magyar tagozatos gyerekek járnak. Egyedül lettem volna. Segített az igazgató lakást keresni. Egy „úriasszonyhoz” kerültem, aki városias módon alakította ki lakását. Vállalta, hogy főz is rám. Eljött édesapám is. Megegyeztünk a lakásban. De arrafelé nagyon ritkán épültek a házak. Negyedórát mentem, és csak három házat találtam a környéken. Villanyvilágítás sem volt. Félttem. Mit csináltam volna én azon a kietlen helyen? Aztán szóltak a falumból, hogy náluk is lesz még egy hely. A széri iskolaigazgató bevitte papírjaimat a tanfelügyelőségre. Kinevezésemre ráírták, hogy „Széren fog működni”. Amikor ezt megkaptam, azt hiszem, jobban örültem, mint most, városi elhelyezésemnek. És mindjárt az első osztályt kaptam. Akkoriban nagyon jó kis könyvek jelentek meg, tele didaktikus játékokkal, színessé lehetett vele tenni az órákat. Ezeket a könyveket már tanítóképzős koromban beszereztem. Remekelni szerettem volna. Huszonhat gyermekem volt. Nagyon lelkiismeretes voltam. Voltak olyan gyerekek, akik még nem tudták a ceruzát megfogni. Felrendeltem őket magamhoz órák után, foglalkoztam velük. Utána kicsit elrontott a környezetem. Az igazgató iszákos volt.

- A széri bor?

- Nem, már úgy érkezett a falunkba. Szerette az italt. És kedvezett neki a környezet, az, hogy ebben az eldugott faluban nemigen ellenőrizték. Az egész iskolában mindössze négyen voltunk szakképzettek. Aztán az úgy van, hogy ha az ember látja azt a sok hibát, azt a sok melléfogást, ahogy a szakképzetlenek tanítanak, kezd engedni maga is az előírásokból. Engedtem én is, ez volt a valóság. Kínlódtem én is négy tanéven át egy osztállyal, és aztán láttam, hogy ötödikben nem foglalkoznak velük úgy, ahogy kell. Nem volt romántanárunk, sem matektanárunk. Láttam, hogy megment az én osztályom. Akkor hát minek kínlódtem velük? Végül úgysem tudok büszkélkedni azzal, hogy olyan értelmes gyerekek kerültek ki nyolc-osztályos iskolánkból, akiket én indítottam, és másutt is megállják a helyüket... Első tanítványaim most tizedikesek. Van köztük egy kis lány, akire nagyon büszke vagyok. Varga Jutkának hívják. Elsőnek jutott be a gazdasági iskolába, tanárai dicsérik. Ötévesen vettem be az első elemibe. A kisfiúk közül is sokan voltak értelmesek. Jó számtanisták, de valahogy úgy alakult a sorsuk, hogy nem kerültek fennebb.

- Nyomon követed tanítványaid sorsát?

- Tudok egyikről-másikról. Olyan is van, akit négy évvel ezelőtt tanítottam, de már elfelejtettem a nevét. Ők is elfelejtettek, nem köszönnek az utcán...

- Szégyenlősek ezek a gyerekek?

- Én azt tanultam - mérgelődik Jóska -, hogy akivel találkozom a faluban, annak köszönni kell. Ehhez tartom magam ma is.

- Kati, te szégyenled, hogy nem tudtad megnevelni ezeket a gyerekeket és ezek szüleit?

- Az az igazság, hogy szerettem én tekeregni is. Ki-kimentem Nagykárolyba, Szilágycsehbe, Szatmárra. És előfordult, hogy hazatelefonáltam, hogy helyettesítsenek, mert még maradok egy napot. Az egyik igazgatónak az volt a véleménye rólam, hogy Kasza Kati is szeret teke-regni, de bepótolja hiányzásait.

- Bizonyára akadt néhány konfliktusod is az elmúlt évtizedben.

- Például az egyik igazgatóval, aki buta ember, de ezt nem ismeri be. Érettségivel kezdte, aztán elvégezte a hároméves pedagógiai főiskolát. Visszatérve a faluba, azoknak akart parancsolgatni, akikkel együtt dorbézolt. A tapasztaltabb és műveltebb kollégákat nem hallgatta meg. Ezzel az igazgatóval mindenünk konfliktusos helyzetbe került. Engem például azért nem kedvelt, mert az érettségivel tanító húga riválisának tartott. Pedig igazán nem érdekelt a húga udvarlója. De ez elég volt ahhoz, hogy nyomott hangulat alakuljon ki az iskolában. Szerencsére aztán ez az igazgató is elkerült a faluból.

- Most milyen a hangulat a széri iskolában? Kik tanítanak?

- Elszomorító a helyzet. Egyetlen képesített tanítónő van, egy idősebb asszony, aki a Mezőségről került a falunkba, és ott is ment férjhez. A többiek érettségivel tanítanak. Az egyik közülük már tizenhatodik éve tanít. A többiek fiatalok, most kerültek Szerbe.

- Mi a helyzet a *csak* érettségivel tanítókkal? Nem azért alkalmazzák őket, mert nincs más, aki vállalná az ilyen eldugott faluban a tanítást?

- Szükséges rossz. Vannak olyan tanítók, akik nem foglalják el a helyüket, és vannak olyan érettségizettek, akiknek megélhetési lehetőséget biztosít az iskola. Nyilvánvaló, hogy ezekben az iskolákban nem valami magas az oktatás színvonala.

- És mi a helyzet a széri V.-VIII.-ban?

- Két képesített tanár működik. Egy magyar-francia szakos, aki a faluban lakik immár hat éve. És van egy román szakos. A többiek érettségivel tanítanak. Mikor milyen tantárgyra van szükség. Munkájuk, helyük, kitartásuk ezen a pályán ideiglenes. A tanítónő lánya például, úgy tudom, bejön a városba gyári munkásnak. Mások egy idő után férjhez mentek, és elkerültek a faluból meg a tanügyből... Mi marad utánuk?... Kétszáz gyereket (az óvodától a IX.-ig) tizenegy ember tanít. Ebből négyen képesítettek...

- A következő években lesz elég gyerek?

- A mostani első osztályban tizennyolcan vannak, jövőre is lesznek ennyien. Utána már egyre kevesebb tanulóval számolhatunk.

- Hányszor sikerült végigvinned az elemin egy-egy osztályt?

- Első osztályban kezdtem a tanítást, és végigvittem az osztályt ötödikig. Azután már csak másodikig, mert csak ketten voltunk képesített tanítónők, és az első osztályban kötelezően tanítóképzőt végzett tanügyi kell hogy tanítson. Tehát második után újra az első osztállyal kezdtem, és így tovább. A helyettesítőknek jutott a harmadik és negyedik osztály.

- Akkor milyen létszámú osztályok voltak?

- Az én osztályomban huszonhatan voltak. De nem ez volt a maximum, hanem a következő generáció, akikkel újra kezdtem az elsőt. Ők harmincnyolcan voltak. Az eddigi legkisebb létszámú osztályban tizennyolcan vannak.

- Hol laknak a máshonnan jött tanerők?

- Egyre nehezebb megfelelő szobát kapni. A mostani igazgatónő még talált külön bejáratú szobát, de nemrég szolt a házigazdája, hogy bútort vásárolt, és jövőre nem adja ki a szobát. Mivel máshol nem talált lakást, kérte a néptanácsot, hogy az orvosi rendelő mellett lévő elhanyagolt helyiséget bocsássa rendelkezésére. Nem tudom, sikerült-e megszereznie. Azt sem tudom, hová szállásolták el a többieket. Régen könnyen jutottak lakáshoz a tanerők. Szeptember elején valósággal leszólítottak a faluban: „Kisasszony, ha jön valaki, küldje hozzám!” Most már nincs ilyen. Nem tudom, mi történt. Elég a pénzük? Magyarázni lehet ezt azzal is, hogy voltak olyanok, akiknek a viselkedése nem volt elfogadható.

- Mit csinálnak, hogyan élnek tanítás után a faludbeli tanügyiek?

- Hát vegyük például a mostani igazgatónőt. Mint tanárnő ideális. Jól felkészült, viszont eléggé magános ember. Olvasással tölti az idejét. Nincs más. Gyalog kell megtennie az utat a községközpontba, ahova elég gyakran lerángatják az igazgatót. Ez a tanárnő gyenge fizikumú. Amikor este hazaér, örül, ha rágyújthat egy cigarettára és kézbe vehet egy könyvet. Nyaranként még elutazik ide-oda. Tavaly a tengerparton volt.

- Nem olyan országyáró, mint te voltál?

- Én egy aradi származású matematikatanártól örököltam az országyárás szokását. Az én példámat aztán már nem követte senki. Az a fiatalember nagyon jól nevelt, rendes, becsületes ember volt. Néhány évig volt Széren. Ősszel, amikor újból összegyűltünk és mindenikünk mesélt a nyári élményeiről, az ő beszámolója voltak a legérdekesebbek. Nézzétek, mondta, itt én spórolok, és vakáció elején bemegyek az utazási irodába, ott ajánlanak nekem valami útirányt. Felíratkozom, és visznek. Könnyű neked, gondoltam, férfi vagy. Egy nőnek nehezebb, de azért vállalkoztam az útra. Először megkértem az egyik kolléganőmet, jöjjön velem. Jött, de nem volt benne kitartás. Később más ismerősöket szereztem, így mentem el a lipcsei vásárra, a következő évben a Kaukázusba. Félénk, félszeg ember voltam. Ezekkel az utazásokkal megjött a bátorságom.

- Amikor megismertem - veti közbe Jóska -, az oroszlán bátorságát hasonlítottam az övéhez, aztán kiderült, hogy félénk nyúl természete van. Megmutatkozott ez az állása elintézésekor is. Amikor visszariad valamitől, nincs bátorsága továbbfolytatni azt, és nem elég határozott.

- Pedig a tanítói pályához határozottság és nagy-nagy kitartás kell. Mit gondolsz, Kati, jól választottál életpályát?

- A tanítót általában lenézik, ezt vettem észre. De nincs kisebbségi érzésem azért, mert nem végeztem egyetemet. Vannak pillanatok, amikor úgy érzem, hogy itt, ezen a pályán van a helyem. De olykor, esős, szomorú napokon, amikor a családban is van valami zűr, unom a gyerekeket. Ebből a hangulatból rendszerint a gyermekek nyiladozó értelme segít ki. Az, amikor látom, hogy megmaradt bennük valami abból, amit tanítok. Aztán jön egy pedagógiai kör, amikor a kollégák is látják munkám eredményét - hiszen felmérhető -, és meg is dicsérik az embert. Olyankor azt mondom, érdemes volt. Van egy mondás, lehet, eredetiben nem pont így hangzik: Pénzem volt, szerelmes is voltam, de azért mégsem éreztem magam igazán boldognak. Az egyedüli, ami igazán boldoggá tesz: a munka! Ebben van valami igazság. Sokszor előfordult velem, amikor a nagy sárban hazafelé tartottam az iskolából, hogy arra gondoltam: ha látna most egy világot járt újságíró, bizonyára azt mondaná: „Szerencsétlen tanítónő!” De én nem szomorodtam el, mert úgy éreztem, hogy tartottam egy „izmos” matematikaórát a negyedikben és egy „izmos” nyelvtanórát is... És a román órát még meg is hosszabbítottam a tornaóra rovására, és ennek bizonyára nagy hasznát veszik majd a gyermekek. Ilyenkor, a látszat ellenére: boldog voltam.

- Olyannak ismernek, aki egyre többet akar az élettől. Emlékszem, hogy pályád kezdetén több folyóiratot járatnál, ami elég szokatlan volt ebben az isten háta mögötti faluban. Mindent elolvastál, napirenden voltál például az irodalmi élet akkori vitáival. Szórakozás volt ez?

- Tudatos törekvés volt ez nálam. Kényszeríttettem magam erre, növelni akartam az akaratomat. Már harmadikban azon kaptam magam, hogy sok-sok hasábot végigolvastam az Előréből. Szerettem volna tudni, hogy képes vagyok-e uralkodni magamon. Első évben inkább csak ismerkedtem a környezettel. Másodéven már rendszeresen bejártam a könyvtárba. Harmadéven a városi könyvtárat bújtam, azután pedig minden reggel kiszaladtam a könyvesboltba, hogy lássam, megjelent-e valami új könyv. Nemcsak gyűjtöttem a könyveket, hanem olvastam is. Így jutottam el folyóirataink rendszeres olvasásáig.

- Végig tudsz olvasni egy gyenge könyvet?

- Itt még nem tartok. Sajnálom rá az időt. Az általános műveltséghez még sok mindent kellene tudnom. Harmadikos tanítóképzős koromban például zenével is foglalkoztam. Nem járhattam operába, de tudni akartam, mi az. Eleitől végigolvastam az operakalauzt. Egyszer véletlenül elvittek az operába. Az egyetlen voltam az osztályban, aki előre tudtam, mit fogunk látni. Rendszeresen hallgattam a zeneszerzőket bemutató adásokat a rádióban. Szoktattam magam a klasszikus zenéhez. Aztán a külpolitika iránt kezdtem érdeklődni. Nem törődtem azzal, hogy társaimat ez vagy az egyáltalán nem, vagy csak kevésbé érdekelte. Bejött egyszer az osztályfőnököm és kitalálta, hogy a leckéből nem készültem. Velem az a helyzet, hogy én vagy tudtam, vagy nem tudtam. Az államvizsga előtt aztán meggyúrtam a dolgot... Pedagógiából tízest kaptam, románból tízest kaptam... Még ki se tették az eredményt, jött az osztályfőnök, és dicsért.

- Most arról kellene beszélned, hogy az olyan ember, aki tudatosan gyarapítja tudását és tágítja érdeklődési körét, miként tervezi a jövőt?

- Ez egy kicsit problémás, mert ehhez vissza kellene nyernem azt az érdeklődést, ami bennem volt.

- Elveszítetted?

- Időm is kevesebb, türelmem sincs. Nem tudom megmagyarázni, miért fogytam ki ezekből. Elmondhatom, hogy Utunk, Igaz Szó, Korunk, ilyesmi egy ideje nem fordult meg a kezemben. Nem arról van szó, hogy mostanában felvettem a kötenyt, kézbe vettem a fakanalat... A házasságunk sem ment simán, a szüleim ellenezték.

- Ettől mi még nagyon jól érezhetjük magunkat - szúrja közbe, a Kati szülei iránti legcsekélyebb ellenszenv nélkül, Jóska. - Az a fontos, hogy mi megértsük egymást.

- Jön a gyerek, és a nagyszülők érzelmileg is közelebb kerülnek majd hozzátok. Mit terveztek, hogyan lesz tovább?

- Kell ide egy kis képzeleterő... Ha megalkuvók leszünk, élünk, mint a szürke emberek.

- Gyereketek már városi ember lesz. Amilyennek alakítjátok az életeteket, olyan lesz az övé is. Tervezitek ezt a jövőt, vagy alárendelitek a magatok jövőjét annak, ami jön?

- Nekünk még nagyon új a város, itt új életet kezdünk. Meg kell tanulnunk tájékozódni. Például, mielőtt egybekeltünk, nem terveztük meg a lakásunkat, a szobák berendezését, a mindennapi életet. Nem volt rá mód, nem volt miért. Soha nem beszéltünk arról, miként osztjuk be a pénzünk. Most érkezünk az ilyen és ehhez hasonló feladatok elé. S aztán jönnek a munkánkkal kapcsolatos kérdések. Fokozati vizsgát kell tennem, Jóskát az elektrotechnika érdekli, szakmai vizsgákra szeretne jelentkezni. Egyikünk sem elégedhet meg a jelenlegi helyzettel...

3

A tanítónő is ember. Kétkedő, önmagával is elégedetlen ember. Vágyak és sikerek özönében néha nehezebb felrajzolni a jövőt, mint ezt az átlagember sablonokba szorított egyéniségéhez mérve gondoljuk. Gombosék útja az együttesen megtett rövid kezdet ellenére azért továbbgondolható, mert 1984 decemberétől már hárman vannak. Jövőjük ilyenformán kézzelfogható, ölbe kapható, gonddal, törődéssel nevelhető. Gombosék szeretik becézni jövőjüket. És mindent, de mindent megtesznek érte.

Két bikali lány egymás mellett

1

Az életben a legkülönbélebb véletlenek is megesnek. A Kolozs megyei Bánffyhunyad városhoz tartozó, de tőle egy kis völgykatlan mélyére húzódó kalotaszegi falucskában volt egyszer egy igen híres, nevezetes tanító házaspár: Naszódiék. A tanító bácsi kultúrotthon-igazgató is volt egyben, a tanító néni rendező, nőbizottsági vezető és önkéntes vidámság-felelős. Mindkettőjüknek még számos egyéb tisztségük is volt, ilyenformán tanítás után sem unatkoztak. Mindent olyan hévvel és kitartással vezettek és végeztek, hogy annak nemsokára csudájára jártak. Előbb a megyeközpontból jöttek kiváló, értelmes emberek, akik közül ki zenében, ki a néprajz valamelyik ágában volt tudós, mások pedig a műkedvelésben, a színházi előadások rendezésében szereztek nagy jártasságot. Segítségükkel a kellőképpen felkészült bikaliak régi hagyományait felfrissítve, és korszerűen tálalva elindultak, hogy különféle színpadokon messze hangzó sikereket érjenek el.

S történt aztán, hogy éppen azokban az években született a faluban többek között két kislány is. Annak rendje és módja szerint felcseperedtek egymás szomszédságában, mivelhogy szüleik telke mindössze kilenc házzámnyira esett egymástól. Éva és Gizella egy osztályba jártak, és már kicsi koruk óta megfigyelték a híres Naszódinét, aki nemcsak a gyermekeket tanította nagy igyekezettel, hanem jó szívvel bizony, az egész falut. Amikor elérkezett a lányok pályaválasztásának ideje, mintha összebeszéltek volna, mindketten tanító néni óhajtottak lenni. Tanítóképzőbe kerültek, jól tanultak. Egymás után következtek a névsorban. Rendszerint előbb Kovács Gizellát, nyomban azután Kozma Évát szőlítették felelni. Ha jól emlékszem, padtársak voltak.

Amikor elvégezték a tanítóképzőt, kicsi tablót készítettek. Hát ezen is éppen egymás mellé került a fényképük. Éva barna, Gizella inkább szőkés. Szót értettek és kihelyezéskor találtak egy olyan falut, ahova két tanító kellett. Nosza, mindketten ezt a helyet választották. Aztán még azon a nyáron együtt utaztak Désházára.

„Az élet szép. Tenéked magyarázzam...” - írta Éva az egyik kolléganőjének küldött kicsengelési kártyájára. Ugyanattól a kolléganőjétől Gizella a következő idézettel búcsúzott: „A boldogság és erény titka örömmel végezni azt, ami kötelességünk.”

Így gondolkoztak.

2

Zilahtól Szilágycsehig gyönyörű a táj. Különösen annak szép, aki szereti a szilágysági hepehupás változatosságot. A kiskocsik is szeretik, ha a dombokon átvezető úton mindenütt aszfaltot találnak. Ha nincs ilyen út, akkor lassabban halad az ember, de többet lát. Például éppen idejében észrevehető az egyik szilágyszegi útkanyarban az a tábla, amely Désháza felé mutatja az irányt.

Nyár eleje volt. A bekötő utat vastag rétegben borította a por. Lépésben haladva, volt időm kiszámítani, hogy Éva és Gizella hatodik éve tanítanak ebben a kicsi faluban.

Úgy tűnt, a falu egyetlen hosszú utcából áll. A falu utcájának közepén egyszer csak kilehelte benzinlelkét jó öreg „népi szekere”. Gyalog folytattam utam. Bokáig süllyedtem az előttem néhány órával érkezett nyári zápor által mosott-hordott homokba. Évát és Gizellát az iskolában találtam...

Estefelé együtt volt a két tanítónő minden hozzátartozója. Hervol András, az Éva férje Zilahra ingázott. Esztergályosként dolgozott az egyik új üzemben. Évák albérleti lakásában is megfordultam. Egy mutatós, emeletes házban kaptak szobát. Maguk bútorozták be. Tisztaság volt ott és rend. Gizellák kissé távolabb laktak az iskolától. Egy ún. nyári konyhát béreltek, amelynek mosdónak, éléskamrának, előszobának használt első része is volt. Két kisgyerek feledtette a nyári konyha sivárságát. Éjszakára náluk maradtam. Mindenféléről beszélgettünk. Nem titkolták, hogy nagyon nehéz két kicsi gyermekkel mostoha körülmények között élni és dolgozni. De nem panaszkodtak. Vakon József bányavidékről került a faluba. Nem mondta, de az volt az érzésem, hogy bányászgyerekként megszokta a nehéz életet. Miután elvégezte a főiskolát, ide Désházára kapta a kinevezést. Úgy rendelkezett a sors, hogy egy-másfél éves ismeretség után kolléganőjét kérje feleségül. A szerencsés véletlen folytán - hiszen Gizellának sem volt alkalma válogatni - két komoly, csendes, a jövőben szívósan bízó, munkában kitartó ember került egymás mellé. Olyanok, akikről első látásra tudja, érzi az ember, hogy szeretik a gyerekeket. A magukét és a másokét is. Áldás, ha az ilyent pedagógusnak teremti a Természet.

Sem Évák, sem Gizellák nem gondoltak arra, hogy városra költözzenek. De az albérleti lakást sem tartották örök időkre elfogadhatónak. Az eltelt évek alatt Éva és Gizella megszokta már a tanítást, az iskolai munka kötelezettségeit. Ismerkedtek a faluval, a szülőkkel, a fiatalokkal, a helyi szokásokkal. Nekem akkor úgy tűnt, hogy idővel a sok mindenben példakép Naszódiné nyomdokaiba léphetnek. Két fiatalasszony, ha a sarkára áll, megmozgathatja a legálmosabb falut is. Désházának pedig mindig is szüksége volt az olyanokra, akik valamely közös cél érdekében cselekvő közösséggé tudták lelkesíteni vágyakban-tettekben messzire nemigen néző, napi gondokban őrlődő lakosait.

3

Eltelt ismét hat vagy hét esztendő addig, amíg újra Désháza felé vitt az utam. Egy szeptember eleji napon nyitottam be a nagyon csendes, frissen festett iskolába. Éva megismert, Gizellát alig ismertem meg állapotában: ketten voltak. Újra ketten, jegyezte meg mosolyogva a fiatalasszony, s hogy csodálkoztam, hozzátette, a negyedik gyereket várja. Tiszta tanteremben ültünk le beszélgetni.

Gizella kezdte egy vallomással:

- A naplóban is én voltam előbb, nekem kell kezdenem a beszámolót életünkről, mindarról, ami velünk itt történt. Amikor először találkoztunk, akkor még csak két gyerekem volt.

- Zsolt és Róbert?

- Igen. Utána még két évig laktunk itt. Elköltöztünk abból a nyári konyhából, ahol addig laktunk, mert a szó szoros értelmében kipakoltak. Szükségünk volt a lakásra. Az iskola mellett kaptunk egy addig üresen álló, albérleti szoba-konyhát. Nagyon boldogok voltunk. De ez a boldogság sem tartott sokáig. Kimeszeltük, ahogy tudtuk, rendbe raktuk. Ősz volt. November. A kicsi, egyszerű ablakokon fűjt be a szél, beköltöztek az egerek is. Mindenütt sok volt a rés ebben a gerendás mennyezetű, földes lakásban. Egész télen fáztunk. Pedig éjjel-nappal fűtöttünk. Ennek ellenére nem költöztünk volna városra, mert a férjem nagyon

városellenes. Aztán megjött a harmadik gyerek. Fiú az is. Egyre nehezebb volt a vízhordás, a fűtőanyag beszerzése. Kezdtük járni a szilágycsehi néptanácsot, hogy adjanak lakást. De a személyazonosságunk nem oda szólt. Ezért sem kaphattunk lakást. Végül is elintéződött. Albérletbe költöztünk a városba. Aztán megvettünk egy lakást. A néptanács úgy adta, ha megvesszük. Megcsinálták a papírokat. Fizettük a lakást egy évig. Aztán jött egy olyan engedmény, hogy aki akar, visszaléphet, mivel megemelkedtek a lakásárak. Egész sor tömbház épült a környékünkön. A mi lépcsőházunkból nyíló lakásokból kettőt vásároltak meg, egy másik lépcsőházból szintén kettőt. Négyük közül a bátrabb elindult, és visszalépett a lakásvásárlástól. Mi is így tettünk.

- Hány szobás a lakásuk?

- Négyszobás. Jó is lenne, meg vagyunk vele elégedve. Csak az ingázás nehéz. De sehogy sem tudtuk vállalni, hogy tanítói fizetésből házat építsünk. Lakni meg emberi körülmények között szeretnénk...

- Tíz év után mekkora a javadalmazásuk?

- Az enyém kétezer körüli, a férjem fizetése pedig kétezer háromszáz...

- Öt felé, nemsokára pedig hatfelé osztva, nem nagy összeg.

- A házbérünk több mint kétszáz. A fűtés az külön, de erről nem jó beszélni. Motorinával nem olcsó. De fiúgyermekeim vannak, próbáljuk edzeni őket, pluszban nem fűtünk soha, villanyt erre nem használunk. Az első télen megvettük a villanykalorifert, de nem kapcsoltuk be, takarékoskodtunk.

- Megszokták már az ingázást?

- A férjem télen-nyáron kerékpáron jár. Én autóbusszal. Délben kettőkor indul vissza innen a városba. Nyáron, amikor hamarabb haza akarok érni, veszem én is a kerékpárt. És vasárnap is, amikor kijövünk kultúrmunkára.

- És a gyerekek?

- Már nagyocskák. Önállóak. A pici, amikor beköltöztünk, másfél éves volt. Bölcsődébe adtuk. A két nagyobbikat pedig napközibe. Tavalyelőtt ment iskolába a nagyobbik, a következő évben a másik. Amíg én hazaérek, magukra vannak. Még rosszat nem csináltak. Tizenkettőtől háromig...

- Nem volt aki segítsen? Aki vállalta volna, hogy vigyáz rájuk?

- Nem volt.

- És itt az iskolában miként alakult a sorsa? Milyen konfliktusokat tartogatott a maga számára az élet? Akarta-e már itt hagyni ezt a kicsi falut? Kitüntették-e jó munkájáért?

- Ilyen problémám nem volt. Örvendtem, amikor az inspekció jól sikerült. Mostanában elég gyakran jönnek. Az első három évben azt sem tudtuk, mi fán terem a tanfelügyelői ellenőrzés. Inkább az épület miatt volt baj, hogy nincs rendben. És a helyiek jelentgették, hogy sokan ingázunk. Mindenki ingázik, senki sem ül itt a faluban...

- Hányan tanítanak Désházán?

- Az óvónőkkel együtt, tizenöten. Három óvónő, négy tanító, egy romántanár az I.-IV.-ben, a többi pedig az V.-VIII.-ban tanít. A helyettesítők közül tavaly egyik itt lakott. És a magyartanárnő, aki most szülési szabadságon van. Ő kolozsvári. A képzetek közül ő az egyedüli, aki huzamosabb időt töltött a faluban.

- Mi is albertben laktunk - veszi át a szót Éva, aki másként kötődik a faluhoz, mivel a férje itt született. Kénytelenek voltunk lakást vásárolni a városban. A férjem akkor ott dolgozott. Előbb Zilahra, most pedig Benedekfalvára ingázik. Kétszobás lakásunk van. Reggel mindnyájan megyünk. Kislányom ötéves, óvodás. Nem mondhatom, hogy önálló. Nem marad otthon egyedül. Ha lemegyek vásárolni, jön velem. Most kezdem taníttatni az önállóságra. Kevés eredménnyel.

- Lehet, hogy testvér kellene neki is. Gizella, lám, már a negyediket vállalja...

- Állítom, hogy egy gyerekkel sokkal több a gond, mint hárommal. A nyáron nem mertem vállalni, hogy elmenjünk a gyerekekkel a nagymamákhöz, ezért aztán itthon maradtam a kicsivel, aki egyidős az Éva leánykájával, mindössze két hónap köztük a különbség. És alig tudtam elvégezni a házimunkát miatta. Mámi, gyere rajzoljunk! Mámi, gyere játszódjunk! Nem tudtam elmozdulni mellőle. Olvasni kellett neki. Nem beszélve arról, hogy nem maradt a gyerekszobában. Velem aludt. Későig néztem a magyar tévéadást, ő sem aludt rendesen, reggel fáradtan ébredt. Szóval, sokkal több a baj egy gyerekkel, mint hárommal.

- A tévé a legfőbb szórakozásuk?

- Városunkban a kultúrmunka szinte semmi. Színház ide nagyon ritkán jön. Ha jól emlékszem, a temesváriak jártak itt utoljára egy évvel ezelőtt. De a tévét azt nézzük...

- Pedig ez a város is szépen iparosodik, lakossága gyarapodik...

- Bútorgyára külföldi megrendelésre is dolgozik. És beindult a műanyaggyár, ahol nylon-zacskóból már készítettek valamennyit... Csakhogy nálunk kevés a víz. Ez sajátosan szilágysági probléma...

- Eltelt jó évtized. Bizonyára sok tapasztalatot szereztek munkahelyükön. Mi a véleményük az oktatás és a nevelés sokat hangoztatott fontosságáról? Kívülállónak úgy tűnik, hogy mostanság az oktatás került előtérbe. Tömjük a gyerekeket a sok tudnivalóval, miközben megfeledezünk arról, hogy a nevelt, a környezetét és a szokásokat jól ismerő, viselkedni tudó ember tájékozottsága elengedhetetlenül és mindenképpen fontossá válik tízegynéhány év múlva, amikor tanulónk elhagyja az iskolát, és nagy részük befejezi tanulmányait. Az oktatást és a nevelést nem különíthetjük el, de egyik rovására sem tehetünk engedményeket. A valóságban azonban az történik, hogy a tanulást tekintjük elsődlegesnek. Csak akkor kerül sor nevelő jellegű foglalkozások beiktatására, ha marad idő. Hogyan birkóznak meg ezzel a sziszifuszi munkával itt Désházán?

Gizella véleménye:

- Először is a szülőkkel való kapcsolatunk fonákul alakult. Az a véleményem - első perctől ilyennek ismertem meg őket -, hogy makacs emberek, nehezen hajlíthatók. Én ezt egy évtized után is állítom. Miben nyilvánul meg önfejűségük? Szeretnek dolgozni. De elsősorban maguknak. Hiába kérjük a segítségüket az iskola szépítésében vagy bármiben, erre nem hajlandók. Szépen és veszekedve kértük, de sehogy sem sikerült. Szülői értekezlet veszekedés nélkül ritkán zajlik le nálunk.

- Miből indul egy-egy ilyen veszekedés?

- Hát abból, hogy tőlük ne kérjünk, mert az nem az ő dolguk... Hogy magyarázzam?

- Éva, ha nem ért egyet azzal, amit Gizella mond, szóljon. Ha egyetért, akkor példával segítsen érthetőbbé tenni a kérdést.

- Példa, az van elég. Most az ősszel arról volt szó, hogy tegyük rendbe az iskolai vécét és a faskamrát. Pénz is kellett volna valamennyi... Voltak, akik jelentkeztek, hogy jönnek segíteni, de a többség nem vállalt semmit.

- Amikor idekerültünk, az volt a helyzet, hogy a gyerekek úgy jöttek az iskolába, ahogy az ágyból kibújtak. Három-négy év kellett hozzá, amíg egyenruhához szoktattuk őket. De még utána is csak kívül tiszták, a ruha alatt koszosak voltak. Nem szoktatták őket a reggeli mosdáshoz, fülmosáshoz. Az egyik szülő például meg akart rakni, mert miután napokig kértem, mosdassa meg a gyermekét, és nem tette, hoztam a lavórt, és megmosdattam a gyereket az osztály előtt. Később is azzal kellett fenyegetnem őket, hogy hozom a lavórt! Most már négyöt éve nem fordul elő ilyesmi. Volt jó példa is. Például egy cigányleánya. Jártam náluk. Kilencen laktak egy szobában. Megálltam az ajtóban, és néztem: hova tud abba a helyiségbe lefeküdni három felnőtt és hat gyermek? És az a kislány tisztább volt, mint osztálytársai. A tisztaságra való szoktatással végül is eredményt értünk el. De ez nem minden. Amíg itt laktunk többet foglalkozhattunk a gyerekek nevelésével, többet voltunk köztük.

- Kultúrmunkára is nehéz volt összeszedni őket. Itt az a szokás, hogy leány legény nélkül nem jön kultúrházba. A fiatal házaspárokat sem állíhattuk könnyen magunk mellé. Egyszer azt üzent egy fiatalasszony, hogy hagyjunk békét a férjének! A felnőttnevelés sem éppen olyan egyszerű, ahogyan azt egyesek képzelik.

- Az emberek késő este érnek haza. Van, aki egy héten egyszer tér vissza Tordáról, a Dregan-völgyből, az építkezésről... Nekik sem könnyű az élet.

- Az öltözködésük viszont gyorsan változott. Egy évtizede még falusiasan öltözködtek, a színeket sem válogatták. Ha most egymás mellé állítunk egy itteni és egy városi lányt, nem találunk különbséget öltözködésükben. Sokan járnak Szilágycsehbe, a kötődébe dolgozni. A nyolc osztályt, ha elvégezték, mentek férjhez, ki sem mozdultak a faluból. Most másképp van. Régen ebben a faluban csak szőttek és varrtak, most nagy tűkkel horgolnak, kézimunkáznak. És már nem öltözködnek olyan tarka-barkán, egyeztetik a színeket.

- Mi a kalotaszegi Bikalról jöttünk, mutattuk az írásos kézimunkákat. Tanítottuk is. Most már van olyan, aki jön a mintáért. Amikor megtudják, hogy hazalátogatunk szülőfalunkba, kérnek, rajzoltassunk kézimunkának valót. A férjem is rajzol, ha megkérik, és a mintakönyvet is kölcsönadjuk.

- Köszönni is mi tanítjuk a falut. Mielőtt mi idejöttünk, nem volt szokásban a köszönés. Legfennebb megkérdezték: „Hová megyen?” Én a mai napig is, a férfiak kivételével, előre köszönök. „Jött?”, „Jó napot kívánok. Jöttem.” A gyermekeknek most is odakiáltok: „Fiam, elfelejtettél köszönni!”

- Beszédjük csiszolatlan: „Adja ide!”, „Maga...”

- De élelmesek. Két kukoricacsőből egy az övék. Nem lopnak, de azt hiszem, nem érzik jól magukat, ha nem vihetnek valami akármilyen csekélységet haza.

- A szülők nagy része arra neveli a gyermekét, hogy legyen élelmes. Ez azt jelenti, hogy szeresse a másét.

- Egyszer a tyúkom is elvitték. Mindenhova elmentem és mondtam, öt éve itt élek, restellem, hogy ilyenek. Erre aztán visszahozták. Gyakran megállok az utcán beszélgetni velük.

- Én is azt vettem észre, hogy ha csak egy-két szót vált az ember azokkal, akikkel találkozik, jólesik nekik.

- Két éve történt, hogy Zilahon az egyik tanítványom utánam szaladt. „Tanító néni, tessék megállni, segítünk!” Cipekedtem. Igazán felemelő érzés volt, hogy megismertek. Máskor állok a buszban. Pedig terhes lévén, jólesne, ha valaki felajánlana egy ülőhelyet.

- Tegnapelőtt ez történt velem is...

- Én úgy érzem, mégis sikerült valamit adnunk a falunak...

- Amióta itt vagyunk, a lakásberendezésben is változott a szokás...

- Régen az egyetlen bútordarabot, a helyben készült üveges szekrényt pakolták a menyasszony szekérére. Most nemcsak korszerű bútort visznek, hanem kézimunkákat, képeket, goblent és egyéb dísz tárgyat.

- Nőtt a továbbtanulók száma is. Az idén hárman érettségiznek. Ez is nagy dolog. Mert értelmiségi, egy mérnökön, egy tanáron és egy állatorvoson kívül, nem került ki innen az elmúlt fél évszázadban. Olyan, aki ide visszatért, egy sincs.

- Véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a román nyelv tanítására „Acesta este masa. Acesta este scaunul”. Az ilyen szövegekkel nem sokra mennek a tanulók. Pedig anyanyelvükön szépen fogalmaznak, folyamatosan beszélnek. Előfizettem az elemisták-nak a Napsugárra. Kifizetem, aztán majd megadják a szülők. Ezt azért, hogy ne csak néhány sablonos mondatból álljon a gyermekek írásbeli dolgozata.

- De amikor kikerülnek a nyolcadikból, még nem tudnak románul folyamatosan beszélni. Egyelőre úgy segítenek ezen a tanügytől, hogy elküldenek bennünket román nyelvtan-folyamra.

- A leckevezetéseket ezután román nyelven kell elkészítenünk, hogy a tanfelügyelők el tudják olvasni. Amikor hozzánk bejön valamelyik inspektor, már a kapuban üvölt: „Hogy tudnak ilyen disznóólban tanítani!” Ha elromlik a kerítés, senki sem javítja meg. Jön reggelenként százötven-kétszáz gyerek gumicsizmában, mert itt mindenkor abban kell járni. Hiába állítunk a kapuhoz felelősöket, a sár nagyját lerázzák, de jut belőle a tantermekbe is.

- Nálam már járt olyan tanfelügyelő, aki a füzeteket is ellenőrizte, aztán alaposan kiértékelte a munkám. De megfordult már olyan is, aki bejött, és azt kérte az egyik tanulótól, mondjon egy hazafias verset...

- Engem egyszer az egyik tanfelügyelő felmásztatott az ablakpárkányra ablakot törölni. Akkor is terhes voltam. Azt mondta, festék maradt az ablakon. De nem festék volt, hanem valami üveghiba. Amíg én ott kapargattam, ő ette a rántottát.

- Olyan tanfelügyelő is járt nálunk, aki mindent megígért, aztán semmi se lett belőle. És az, aki már a kaputól ordított, pártunkat fogta. Az az igazság, hogy a neveléssel a tanfelügyelők se sokat törődnek, inkább az érdekli őket, hogy állunk a tanítással, a tantervvel.

- Egy alkalommal egy idősebb tanfelügyelő megnézte a gyermekek körmét, ellenőrizte, kinek van zsebkendője, és hogy tiszta-e? De a hajukra is kíváncsi volt. Ezzel sokat segített, hiszen a gyermekek és szüleik is meggyőződhetnek arról, hogy nem hiába kérjük, járjanak tisztán, rendesen.

- Az a helyzet, hogy ebben a faluban csak műveltséggel nem lehet tekintélyt szerezni. Amikor itt laktunk, volt egy kicsi kertünk a ház mellett. Úgy vettem észre, hogy a helyieknek jólesett látni, hogy mi is dolgozunk, megműveljük azt a darab földet. Hozzáértésünkkel aztán sikerült némi tekintélyt szerezni.

- Mi eljárunk az itteni lakodalmakra, eljegyzésre, szüretre, ahol elvárják, hogy ugyanúgy viselkedjünk, mint a többi falubeli. Az ajándékozás szokásait is ki kellett tanulnunk. Az egyik családlátogatáskor a férjére panaszkodott egy asszony. Jólesett, hogy megbízott bennem. Az ilyen jelekből tudjuk, hogy lassanként befogadnak minket is...

- Szüreten voltunk, szedtük a szőlőt. A férjem alkoholelles, de muszáj volt megigya a kínált pálinkát, mert nem akarta, hogy azt mondják: „A tanár úr megvet bennünket!” Olyan is előfordul, hogy este a tizenegyes busszal megyünk haza, addig a faluban vagyunk. Évenként kétszer kerül sor ránk valamilyen előadás rendezésében. Ilyenkor telt ház van.

- Különféle ismertetőket tartunk, gazdasági, egészségügyi, tűzvédelmi teendőkről. Kapjuk a szöveget, és lefordítjuk. Kifelé nem sok sikerünk van a kultúrmunkában. Két éve, két öreg-asszony énekelt a Megéneklünk Románia versenyen. Azelőtt fazekas mestereink szerepeltek. Az iskolában is működött egy időben fazekas szakkör. Három korongunk volt...

- Én szeretnék nyugdíjazásomig itt maradni ebben a faluban, és folytatni a megkezdett munkát, egyre közelebb férközni a helyiekhez, hogy ne tekintsenek idegennek, és hogy végleg befogadjanak. Szülőfalumban volt egy messziről jött tanítónő, az országszerte ismert Naszódiné. Tőle kellene megtanulni, hogy miként beszéljünk az emberekkel. A férjével együtt olyan szinten végezte a kultúrmunkát, hogy annak mindenféle híre volt. Ha minket úgy segítenének, és úgy jönnének hívásunkra, mint az övékre, akkor látszata volna a mi munkánknak is. De szerintem a legfontosabb, amit egy tanítótól várnak, az, hogy szépen beszélni, olvasni és írni tanítsa a gyermekeket. Erre törekszem magam is.

4

Késő ősz lett, mire harmadszor is ringatózhattam a Szilágyszegegről Désházára tartó kátyús úton. Vakon Gizella tanítónőt már nem találtam az iskolában. Két nappal azelőtt leánygyermeket szült a kisváros kórházában. Hervol Évával folytattuk a megkezdett beszélgetést.

- Mit tud a falu régi nevééről? Miért Désháza?

- Hogy őszinte legyek, nem tudom.

- Régi szokások, mesterségek?

- A fazekasság. Egyszerű edényeket készítenek. Barnával, zölddel zománcozzák. Nem díszítik. Két mester él még a faluban, Szarvai Gyula és Hunyadi Imre.

- Káposztásfazekat gyártanak?

- Igen.

- Hasonlítsuk ezt a falut a szülőfalujához. Vegyük például az öltözködést. Itt most városiasan öltözködnek. Régen mi volt a szokás? Bizonyára látott régi holmikat, amikor családlátogatáson járt.

- Használták itt is a bőszyknyát, a vászoninget, a parasztblúzt, kötényt. A férfiak sötétkék „surc”-ot piros virággal. Ezt adta a leány a legénynek. Meg a varrottas zsebkendőt. Lajbit viselnek fekete gombokkal. Hasonlít a bujkához.

- Bikalon mintha több volna az ünnep. Teremtenek alkalmat a mulatságra...

- Nekem úgy tűnik, hogy itt többet ünnepelnek. Kezdve a disznótortól, össze-össze jönnek a családok. Itt összetartó családok élnek. A házak mind kalákában épültek.

- Főznek valami különlegeset az itteni asszonyok?

- Hogy őszinte legyek, én nem szeretem, ahogy főznek. A májast is puhábbra töltik, mint nálunk, szegfűszeget tesznek belé. A disznót sem úgy vágják, mint nálunk, ahol hozzáértő emberek dolgozzák fel. Itt nincs mészáros, mindenki úgy darabolja, ahogy tudja...

- Más szokások? Például a házasságkötésben...

- Korán mentek férjhez. Volt olyan lány, hogy a nyolcadikat alig végezte el és már is férjhez adták. Az is előfordult, hogy már gyerekkorukban „kinézték egymásnak” a párokat. Most már egyre ritkább ez a szokás, mert a fiúk és a lányok mennek városra, járnak dolgozni vagy az iskolába. A tíz osztályt elvégezni nekik is kötelességük.

- Szőlő van a faluban?

- Van valamennyi.

- Isznak az emberek?

- Nem különösebben. De a gyerekeknek is adnak. Lakodalomban is, de télen mindig hoznak fel bort az asztalra. Nővából, meg mindenféle vegyes szőlőből készítik. Ritka az a ház, ahol különválogatják a szőlőt fajták szerint.

(Hiába faggattam Évát. Segítségével a sajátos, az érdekes, a különleges falut nem sikerülhet az olvasó elé tárni. Kozma Éva Hervol Andrásné nem néprajzos. A falu múltja, a családok története, a tájnevek, a szokások, a helyi népviselet, a folklór különösebben nem érdekli. Nem gondolt arra, hogy valamiféle felmérést végezzen, nem akar falumonográfiát írni. Életét teljesen lefoglalja tanítói munkája és saját családi gondjai. Évtizedre visszamenően a tanügyiek tizenegynéhányas csoportja jelentette számára a közösséget, a biztatást. Segítséget, elismerést csakis kollégáitól kaphatott. Hogyan és mennyi időre áll össze egy ilyen közösség? Sikerül-e közösen munkálkodniuk a tanítás színvonalának emeléséért, és tenni valamit kötelességükön túlmenően is? Képesek voltak-e felmérni a népnevelő munka helyi feladatait? Közösséggé alakult-e egyáltalán a désházai tanári kar? Ilyen és hasonló kérdésekre kerestem a választ, amikor a helyi iskola életéről faggattam Évát.)

- Amikor idekerült, milyen kollégákat talált az iskolában?

- Volt itt egy tanítónő. Két évvel előttem végzett Enyeden. Mi, akik ott végeztünk, valahogy összetartozunk. Módszerekben, felfogásban hasonlítunk, és mindjárt találunk közös beszéd-témát. Aztán volt egy tanító, Tasnádi János. Ő is előttem végzett a tanítóképzőben.

- Mit nyújthat manapság egy tanító? Mi a véleménye, jobban tanít, másképpen nevel és hat egy tanító bácsi, mint egy tanító néni?

- Én Tasnádi Jánost elég jó tanítónak ismertem meg. Ahogy előadott, ahogy nevelési kérdésekkel foglalkozott... De miután kinevezték, rögtön elvitték katonának. Visszajött, és talán még egy évig volt itt, elvett egy itteni óvónőt. Aztán elmentek Váradra. Mindketten otthagyták a tanügyet. Vonzotta őket a városi élet. És lehetőségük is volt rá, mert a bátyja valamiféle főnök Nagyváradon.

- Mindenki szereti a kényelmet. Legyen fűtött lakás, folyjék a csapból a meleg víz... Aztán ott a színház, a mozi, a vendéglő. Különösen fiatal korában vágyódik ezek után az ember. De a tanító tudja, hogy miért lesz tanító. És ebben az is benne van, hogy vállalja a falut, a mostohább körülményeket, a sarat, az ingázást...

- Úgy gondolom, hogy Tasnádi János szerette ezt a pályát, azért választotta. Türelmes volt a gyermekekhez, és a gyermekek is szerették, vidám természetű embernek ismertük.

- Hogyan kötődik a tanügyiek között a házasság?
- Előttünk történt. Kollégák voltunk. Barátság szövődött közöttük, ezt már a tanáriban is láttuk. Segítettek egymásnak. Mi lányok összejártunk. Meghívtuk egymást ebédre, vacsorára. Ők is házbérben laktak és maguk főztek. Akkor nem ingáztunk, mindenki itt lakott a faluban. Lakást kaptunk, kosztot nem. Így aztán mindenkinek főznie kellett. A férfiak is maguk főzték ételüket. Mi gondoskodtunk tüzelőanyagról, mindenről. Csak a szobát kaptuk, amiben esetleg egy asztal és egy ágy ha volt... Igaz, nem fizettünk sokat, hetvenöt lejt. Most már egyikünk sem lakik itt. Legutoljára a kolléganőm kétszáz lejt fizetett egy szobáért, ha jól emlékszem...
- Együtt voltak, tíznél mindig többen. Mivel töltötték az időt?
- Eltelt.
- Nem unatkoztak?
- Többet ültünk az iskolában, pótórákat tartottunk. Nem kellett a busz után igazodni. Mi nők, órák után összeültünk, kötöttünk, kézimunkáltunk. Játszottunk egy-egy römipartit. Ünnepeztünk névnapot, születésnapot. Az igazgatónő egy pécskai születésű magyartanárnő volt... Ő is elment innen. Sűrűn váltották itt egymást az emberek.
- Miért mentek el?
- Azért jönnek, mert ide helyezik őket. Jönnek mindenhonnan. És azért mennek el, mert hazavágnak. Az igazgatónő is hazament. Itt volt a férje is. Helyettesítő tanárként tanított, nem volt képzettsége. Földrajzot tanított. Biológiából készült és kétszer is megpróbálkozott a felvétellel, nem sikerült. Közben elzüllött, rászokott az italra. Amikor idejöttünk, nekem már rémes embernek tűnt.
- Hogy lehet itt elzülleni?
- Volt kocsma. Közben, mert kikerült a tanügyből, az egyik gyár elküldte a fővárosba szakképesítésre... De már itt elmaradtak egymástól. Nem is jött többet ide vissza. Aztán az igazgatónő vette a két gyereket, és elment haza, Pécskára.
- Ha nem megy férjhez, itt maradt volna a faluban?
- Nem valószínű. Bizonyára hazamentem volna én is...
- 1973-ban, amikor ide érkeztek Gizellával, gondoltak arra, hogy sorsuk végleg ehhez a vidékhez köti majd magukat?
- Nem gondoltunk erre. Azt terveztük, hogy letöltjük a kötelező három évet, és aztán, ha sikerül, húzódunk hazafelé. De nem került erre sor, úgyhogy nem is érdeklődtem megüresedett katedra után.
- Hát ilyen az élet? Ilyen szép? Kik voltak még a kollégái az elmúlt évtizedben?
- Legényemberek nemigen voltak a faluban. Kivéve a férjemet...
- Most talán több a férfi a tanári karban?
- Vannak. Az igazgató és a Gizi férje. És most helyeztek ki egy tornaszakost. Ő tanítja a magyart. Edző volt a csehi csapatnál... Aztán visszavették a tanügybe...
- Kik maradtak azok közül, akiket kihelyezésükkor itt találtak?
- Egy sincs már itt. Gizi meg én vagyunk a legrégebbiek... Aztán a Gizi férje következik, aki kilenc éve, hogy itt tanít. A sorban következő a jelenlegi igazgatónk...

- A régiiek összetartanak?

- A Gizi férje csendes ember. Sokat nem beszélgetünk. Köszön: Kezicsókolom, Éva néni! Ennyi. Egyszer régen elhívtam hozzám egy másik kollégával együtt fát vágni. Akkor még ott laktam a falu főutcájában, abban az emeletes házban. Talán törtpaszuly volt ebédre, ha igaz. Koccintottunk is. És azt mondta, szervusz. De azóta sem tegez. Nem tud felengedni, de nagyon rendes, szerény ember.

- Sokféle ember kerülhet össze a tanári közösségben. De biztosan volt itt vidám is, komolyabb is. És tapasztaltabb, tudatosan cselekvő, előrelátó...

- Volt itt egy vidám román fiú. Megtanult magyarul. Történelmet és földrajzot tanított. Megszokta, megszerette itt. Finta Dorunak hívják. A volt igazgatónő is eljött látogatóba. Mások is vissza-visszajönnek. A volt igazgatónő már kétszer is meglátogatott minket. A faluban is vannak olyan kapcsolatai, amelyeket tartani, ápolni akar.

- Össze tudná számolni, hány kollégája volt, amióta itt tanít a faluban?

- Sokan. Minden évben hármával is mentek innen a tanügyiek. Helyükbe aztán mások jöttek, tanárok, tanítók. Képesítéssel, de inkább tanári, tanítói képesítés nélkül.

- Gizellán kívül akart-e valamelyikük itt megtelepedni Désházán?

- Lehetséges, hogy voltak olyanok, de itt nincs lakás, házat építeni pedig nem állt módjukban. Az egyik tanítónő itt talált férjet. Egy vízvezeték szerelőt. Ők sem maradtak a faluban, beköltöztek Nagybányára. Most ott tanít. De olyan óvónőt is ismerek, aki három évig volt itt, aztán a férje Kolozsváron vásárolt lakást, és odaköltöztek. De még most sem dolgozik. Egy darabig helyettesített, aztán nem kapott helyettesítést sem. Jelenleg függőnycsipeszeket készít. Otthon. Valószínűleg nem ezért végezte az óvónőképzőt...

- Ha egyik tanár ment, a másik jött, nehezebben alakulhatott itt igazán jó közösség. Olyan tanári kar, amelyik közös erővel hatott volna a falura, és irányíthatta volna a sokágú népnevelést.

- Valahogy így van.

- De ha új barátságot, tartós szellemi kapcsolatot kollégáival nem is köthetett, maradt továbbra is a Gizellával való, a gyermekkorban indult, a tanítóképzőben edződött és itt Désházán is tartó barátnői kapcsolata. Ketten mégis csak könnyebben végezték a tanítást...

- Úgy választottuk a helyet, hogy együvé kerüljünk. Kolozs megyében nem volt hely. Désházáról addig nem hallottunk, de mert két hely volt, még ott Enyeden ezt a falut választottuk. Így aztán nem kellett az inspektorátust járnunk. Nem tudom, mit jelent tanévkezdés előtt katedráért vagy helyettesítésért kilincselni, könyörögni.

- Éva, ha maga lenne az igazgató a désházai iskolában, mit csinálna másként?

- Nem tudom, hogy képes volnék rá, mindenesetre megpróbálnék nagyobb pontosságot, több következetességet követelni mindenkitől. Szeretem a rendet. Hallgatnának-e reám vagy nem, azt nem tudom.

- A désházai iskola fölött nem gyülekeznek az elnéptelenedés fekete fellegei, van gyerek elég. Az ilyen helyen lehet és szükséges jól dolgoznia az egész tanári karnak. Itt érdemes volna építeni. Konkrétan és átvitt értelemben is, hiszen a kultúrát, a tudatos életválasztást téglafalhoz hasonlóan apránként emeljük.

- Maradhattunk volna a faluban, hiszen a kollektív elnöke telket ajánlott. Ha kölcsönt veszünk fel, akkor építkezhetünk volna. De nem gondoltunk erre, hiszen a férjemet mestersége nem köti a faluhoz. Végül kölcsönt vettünk fel, és azzal vásároltuk a lakást. Ami kis pénzünk volt, az a lakodalmi pénz. Kocsit vettünk belőle. Itt és szülőfalunkban is tartottunk lakodalmat. Itt apósom hívta a vendégeket és azt az osztályt, amelyiket akkor tanítottam, illetve a gyerekek szüleit. Kétszázan voltak.

- Hol tartották a lakodalmat?

- A kultúrotthonban.

- Abban az öreg épületben? Megbírtá?

- Meg.

- Bizonyára jobban nézett ki, mint most?!

- Így nézett ki az akkor is. Pedig azóta nagyon sok lakodalmat tartottak ott. Vacsora volt. Aztán eltartott reggelig... Tartották a szokást, hozták a tyúkokat, lisztet. A lakodalom itt ebéddel, vacsorával, reggelivel jár. Két napig is tart. Mi megelégedtünk a szerényebb keretekkel...

- Hogy telt a mai napja?

- Reggel, amikor megérkezik a busz a főutca közepére épült templom elé, leszállunk, mire a gyerekek berohannak az iskolaudvarra. Az idén harminckét gyerekem van az első osztályban. Az V-VIII. osztályosok délután járnak. A tanárok biciklivel közlekednek. Ma reggel zűrzavar volt, mert jöttek a nagyok is, és ott volt velük az egyik tanár. Praktika-napon ez így van. Összegyűlnek, aztán indulnak mezőgazdasági munkára. Szóval, megérkeztünk az iskolába: a három tanítónő és a nemrég városra került tanítónőt helyettesítő lány.

- Együtt utaztak. Miről beszélgettek a buszban?

- Ma történetesen egyikünknek sem volt mondanivalója.

- Hogyan kezdi a napot?

- Nálunk az a szokás, hogy fősorakoztatjuk az osztályokat az udvaron, elénekeljük a himnuszt, és bevonulunk az osztályba. Az első óra matematika volt. A halmazokról tanultunk.

- Már most, a tanítás második hetében?

- Igen. Hát nem mondom, még magas nekik, nehezen értik a közös halmaz fogalmát. Szerintem eléggé felesleges dolog. De már tavaly is kihagyhattunk részeket. Jött egy tájékoztató, hogy mit kell elhagyni a halmazok tanításában.

- A szorzótáblát is meg kell tanulniuk valamikor...

- Van olyan nyolc osztályos, aki még nem ismeri a szorzótáblát... A következő órán olvastunk. A baj az, hogy a faluban, de még a közeli kis városban sincs jelzőlámpa, és nem mindenik gyerek járt már a megyeközpontban. Hárman jártak Nagybányán, egy pedig Kolozsváron. Felrajzoltam egy jelzőlámpát, megtanultuk az idevágó versikét, a színek felismeréséhez szókárttyát használtam. Ez az óra tetszett nekik. A harmadik órán írást tanítottam. Egyelőre még csak betűjeleket. Az n szárait. Nehezen megy az összekapcsolás. Mindenkinek megkezdtem a füzetében, aztán ellenőriztem, miként írják. A kézimunkaórát is erre áldozzuk. Ezzel vége is volt a tanításnak. Házi feladatot úgy adtam, hogy megkezdtem a sorokat. A múltkor csak azt mondtam, írjatok öt sort... Tízen, ha írtak, a többi elfelejtette. A szülőknek nincs

idejük ellenőrizni a gyerekeket. A betakarítással vannak elfoglalva. A gyerekek is bontják a kukoricacsövet, hogy sietessék az érést, a szülők a cukorrépát szedik.

- Esemény az osztályban?

- Néhányan késtek. Aztán meg árulkodtak egymásra. Az egyik gyerek megrúgta a másikat. A harmadiknak a tízóraját elvették... Igazságot kellett tennem.

- A tanító néni mit csinál szünetben?

- Az első és második szünetben a füzetekkel bajlódtam. Egy szünetem volt, akkor bementem a tanárba.

- Kávéztak?

- Volt, amikor kávéztunk. De problémák voltak, mert jött egyik-másik szülő, és rossz hírüket keltette. Ez nem megengedhető. Hogy ne adjunk okot, inkább nem kávézunk. Volt, amikor üvegben vittük a kávé, és az üveg ott maradt az asztalon. Benézett valaki a néptanácsból, és képes volt arra, hogy beleszagoljon. Italt gyanított.

- Ellenőrizni a központi iskolaigazgatónak van joga?

- Mindenkinek. A tanító mindenkinek alárendeltje.

- Ez miben mutatkozik?

- Kérdőre vonhatják az embert. Igaz, volt olyan eset, hogy hamarabb elengedték a gyerekeket az óráról.

- A tanító munkája sokban függ saját önértékétől, lelkiismeretességétől. Viatorisz István, akivel együtt végezte a tanítóképzőt, mesélte, hogy az elemi egy olyan iskolában végezte, ahol sűrűn váltották egymást a tanárok, akik nem voltak tanárok, hanem érettségizett fiatalok. Az egyik egyetemi felvételre készült, attól még tanult valamit, a többiektől majdnem semmit. Évekig szégyenkezett elmaradottsága miatt, és csak szívós munkával tudta pótolni a kiesett tudásanyagot. Valószínű, hogy a tanulmányi színvonal gyenge volta miatt félnek a szülők, és innen a tanügyiakkal szemben támasztott fokozódó igényük. Néhol viszont nem a bogarászó ellenőrzéssel, a jelentgetésekkel, hanem tisztelettel és tekintélyt adó megkülönböztetett figyelemmel bánnak a tanügyiakkal. Akik aztán minden tudásukkal igyekeznek megszolgálni az előlegezett bizalmat. Nem ritka, hogy faluhelyen gyakran kap virágot, egy kis gyümölcsöt a tanító néni. Ezzel nem lefizetni akarják, inkább kifejezni hálájukat. Egyféle melegebb emberi kapcsolatot remélnek.

- Nálunk kevés a virág. Inkább csak Március 8. alkalmából szoktak hozni.

- Ajándékot?

- Tavalay nippet kaptam. Máskor egy babát, kávékészletet. Az is megtörtént, hogy nem pótolta minden szülő, és ezért az adományozók névsort mellékeltek az ajándékhoz. Amikor idekerültünk, nem volt szokás az ajándékozás. Nem is vártuk. Most sem fogadnék el értékes ajándékot, mert az már nem figyelemességet, hanem más jelentene.

- Mikor érezte, hogy olyan értelmiséginek tartják, akinek érdemes megfogadni a tanácsait?

- Kinevezésem után két-három évvel. Akkor még itt laktunk, és el-eljöttek hozzám egy kis beszélgetésre, kézimunkálni, kérdezősködni. Hívtak látogatóba. Többet voltam a falusiak között. Miután megszületett a kislányunk, a désháziak közül többen is eljöttek hozzánk, a városba. Ki finomra vágott házi laskát hozott, ki másféle apró figyelemességet, amit ilyenkor szoktak.

- Ha Szilágycsehben tanítói állást ajánlanának a városban, eljönne Dészázáról?
- Jönnék is, meg nem is. Tavaly már volt egy hely, de nem jelentkeztem, mert nem volt értelme, tudtuk, kié lesz az állás. Eljönnék a gyerek miatt, jövőre megy iskolába, és többet kell majd foglalkoznom vele. De maradnék is a faluban, mert már megszoktam, és félek az újrakezdéstől. Hogy mi lesz, azt nem tudhatom. Annyi bizonyos, hogy jövőre is lesz egy tanítói hely a városban. Ha én kapnám, megtakaríthatnám az ingázásra fordított időt.
- Mit csinálna fennmaradt szabad idejében?
- Jaj, nem tudom! Valaki azon sopánkodott, hogy nyugdíjba kell mennie, és nem lesz mit tennie a nap háromnegyed részében. A leánya férjhez ment, nincs kit kiszolgáljon, nincs akiről gondoskodják. Ezen szórakoztam nemrég a buszon. Elöttem ült az a nyugdíjba készülő asszony...
- Az ő helyében mihez kezdene?
- Többet foglalkoznék a férjemmel. Van úgy, hogy két-három napban alig váltunk néhány szót. A gyermekre is több időm jutna.
- Inkább úgy kérdezem, hogy mi az, amire most nem jut ideje?
- Olvasnék például.
- Szeret olvasni?
- Szeretek, de szégyellem, hogy nem jut rá elég időm.
- A busszal ingázóknak rendszerint ez a sorsuk. Mit olvasna?
- Regényeket.
- Bizonyára többet varrna a szép kalotaszegi írásos kézimunkából is.
- Szeretek varrni. A mintákat otthon rajzoltatom. Még él néhány idős író-asszony. Velük rajzoltatom. Aztán rendre kivarrogatom. Ez megnyugtató. És a lányomnak is lesz hozománya.
- Mi az, amit kérdezni kellene a tanító néniktől ahhoz, hogy megközelítőleg teljes képet kapjon az olvasó erről a pályáról? Mit mondana el még az életéről, abból, ami érdekelhetné azt az elképzelt kislányt, aki arra gondol, hogy megpróbálja ezt a hivatást? A tanítóktól sok mindent kérdeznek, mégis néha az az érzésem, hogy lényeges dolgok kimaradnak beszélgetéseinkből. Pedig nagyon szeretném, hogy több mint tízéves tanítói munkájuk során felhalmozódott tapasztalatukból sikerülne továbbadnunk a lényegest az utánunk következőknek. Ezért, úgy érzem, semmit nincs jogunk eltitkolni az olvasók előtt, ami valamiképpen hasznukra válhat.
- A barátnőm kislánya az idén végezte a nyolcadikat. Olvasta a tanítókról szóló riportokat, és mert pályaválasztás előtt állott, engem is megkérdezett, hova menjen. Jó tanuló. Az édesanyja az orvosi pályát gondolta, ő a tanítóit. Szereti a magyar irodalmat, a nyelvet. Kérdezte tőlem is, hogy mondjam meg őszintén, milyen tanítónak lenni. Mondtam, hogy jó. De van benne rossz is. Például az, hogy nem lehet tudni, hova kerül az ember. Pedig ettől sok függ... Aztán elment a leánya Szatmárra, magyar nyelvű líceumba, a mechanika szakra. Még lehet belőle tanárnő vagy bármi... Sokat olvas, az írással is megpróbálkozott. Írt egy kisregényt... Elriasztani senkit nem kell ettől a különben nagyon szép pályától, de fel kell világosítani mindenkit arról, hogy mennyi nehézséggel jár a tanító élete.

Két bikali lány egy szép napon elment Enyedre, próbát tett, bejutott a tanítóképzőbe, megbirkózott az összes vizsgákkal, és tanítói diplomát kapott. Egy szilágysági kicsi faluba kerültek, ahol férjhez mentek. Ketten öt gyereket szültek. Többnyire boldogan élnek...

Naszódiné egyikükből sem lett... Azért, mert Naszódiné csak egy van. Utánozni őt lehet, utolérni is, elhagyni is szabad, de nem könnyű. És azért is, mert minden falu más, és ehhez a máshoz kell alkalmazkodnia mindenütt minden értelmiséginek. Éva és Gizella is ezt teszik. És történetük még korántsem befejezett. Munkájuk, életük, küzdelmeik, de sikereik nagy része is még hátra van, ezután következik...

Más falvak, más iskolák

Első beszélgetés

Erős, régi és szép új házak, egyenes, tágas utcák, a domboldalon pincesorok, háromnyelvű, dolgos emberek községe. Emeletes, megügyelt, új iskolaépület. A mindig népes udvaron most bentlakók rúgják a labdát. Az igazgató ősz, de fiatal. A szomszéd falu szülötte. Egyik nyelvről a másikra fordítjuk a szót, ahogy az illendőség kívánja. Bélteken ez olyan természetes, mint a nyár, amely bő termést érlel. Amelyért mindenkor megdolgoztak, és most sem feledkeznek meg íratlan szabályaikról.

Néhány évvel ezelőtt alacsony, szemüveges tanító néni állt a bélteki iskola egyik katedráján, és pillanatig zavarban volt. Huszonegy gyermek fészkelődött a padokban, és kórusban kérte a tanítónőt: „Maradjunk még!” A tanító néni barna hajának pontos választéka, de még a kontyában megvillanó csat és gyűrődés nélküli köpenye is azt mutatta, hogy az iskolában mindenkor szigorú rend uralkodik. Ha eljön a dél, véget kell vetni a tanulásnak.

Mintha ma történt volna.

- Csukjátok be a könyvet. Holnap folytatjuk - mondta a tanító néni, és Tamás azt gondolja, tovább már nem fontos gondolkodnia, Enikő a könyvvel együtt táskájába süllyeszti azt a füzetbe jegyzett szótövet, amelyet személyesen sikerült megtisztítania egy hozzá nem illő ragtól. És Évának, aki mindenáron hosszú-hosszú mondatot akart felírni a táblára? Még neki is várnia kell holnapig...

A gyerekek összecsomagolnak, sorba állnak, és elkészönnnek. A tanító néni kikíséri őket. Miután visszatér a katedrára, nehéz helyzetbe kerül, saját magáról kell beszélnie.

- A szomszéd osztályban tanít egykori tanító nénim - kezdte halkan a kicsi szemüveges tanító néni. - Számomra ez különösen jó érzés. Jelenléte biztat és ösztönöz. Most is - így is - segít. Második éve tanítok a szülőfalumban. Nem könnyű, mert nekem itt bizonyítanom kell. Engem itt mindenki ismer, úgy érzem, figyelnek, vizsgáztatnak. De azért mégis csak a legjobb otthon. Különbö az apámtól tudom, hogy Forsteinbeizler volt a nevünk. Magyarok vagyunk. Apám évtizedekkel ezelőtt változtatta a nevét Forgóra... Igen, valóban érdekes, hogy a két névben az első szótag megegyezik. Nálunk ez gyakori...

Könnyen sohasem éltünk. A nővérem hét osztályt járt, és itthon maradt. Nekem más sors jutott. Már gyerekkoromban észrevették, hogy jó a hallásom. Azt mondták, tovább kell tanulnom. A szomszéd községben van líceum, gondoltam, majd oda járok. De az egyik tanárom az enyedi tanítóképzőt ajánlotta. Apám három gimnáziumot végzett, sokat tud, és engem is sok mindenre megtanított. Írni és olvasni például. A nővéremet németül is valamicskét. Aztán eljött az idő, hogy el kellett hagynom a szüleimet. Nem sírtam. Nálunk olyan pattogós a zene, az indulók ütemében készültem, hogy valamelyik zeneiskolába iratkozom. Végül a tanítóképző mellett döntöttem, jó hallásom is segített abban, hogy bekerültem. És nem bántam meg. Nem voltam jó tanuló, lassú felfogású voltam. És nagyon-nagyon érzékeny. Minden megjegyzésért rögtön megsértődtem. Most már tudom, hogy igen furcsa teremtem voltam. Alig barátkoztam valakivel, csiga módjára éltem, és örökké ideges voltam. Osztálytársaim, egy kivételével, hozzám hasonlóan bennlakók voltak. Érdekes, hogy furcsa természetem ellenére bíztak bennem. De erről csak azután adtam számot magamnak, miután végeztem. Egy mokány faluba kerültem, ahol akkor sok volt a pálinka. Furcsa érzés volt oda megérkezni. Hegyes-

dombos falu. Nem vártak, idegenkedve fogadtak. Nehezen kaptam lakást, gyakran kellett költözködnöm. Az is előfordult, hogy részeg férfiak jöttek be a szobámba. Nem tudom, mit gondolnak a férfiak az idegenbe került lányokról. Nem tudom, minek gondolják az óvónőket, a tanítónőket és a tanárnőket.

Kicsi falu, talán hatszáz lakosa van. A szülők nem foglalkoznak a gyerekeikkel. Sok pálinkát főznek. Számomra megoldhatatlan feladatokkal kezdődött tanítói munkám. Már az ötödik családnál laktam, amikor kezdtem beletörődni a sorsomba. Maradtam.

Szerettem belépni az osztályba. Szerettem kipróbálni, van-e tekintélyem? Mindabból, amit a korszerű tanításról a tanítóképzőben hallottunk, alig alkalmazhattam valamit a gyakorlatban. De maradtam, mert volt többek között egy igen okos kislány az osztályomban, érdemes volt vele foglalkozni.

A második évben, amikor hazajöttem vakációra, időm engedte, elmentem az orvoshoz. Többen is megvizsgáltak, és foltot találtak a tüdőmön. Egy darabig nem dolgozhattam. Amikor visszakerültem abba a pálinkás faluba, egyik kolléganőmmel együtt laktam. Érettségizett lány volt, helyettesített, és egy állatorvosit végzett fiú udvarolt neki. A család, ahol azelőtt lakott, nem nézte jó szemmel. Végül valósággal kitették a lakásból, amikor nemet mondott a házigazda fiának, aki feleségül kérte.

A következő évben egy öttagú családnál laktam, velük egy szobában...

Ahogy befejeződött a tanév, írtam a kérvényeket. Megtudtam ugyanis, hogy szülőfalumban megüresedett egy tanítói katedra. Választ csak évkezdés után kaptam. Nemleges választ, persze. Azt írták benne, hogy a helyet más kapta meg, mert elsősege volt reá. Tudtam, hogy ez nem igaz. Az iskola akkori igazgatója egyszer valamiért összeszólalkozott apámmal, és nem akarta, hogy hazakerüljek. Később kiderült, hogy az a tanítónő, akit felvettek, román nyelven tanít.

Nem hagytam abba. Felmentem a tanügyhöz. Írtam még egy kérvényt. Ugyanis a magyar nyelvű tagozaton betöltetlen volt egy hely. És sikerült. Megkaptam a kinevezésemet. Persze a bélteki iskola igazgatója ellenségesen fogadott. Gúnyolódott is. De akkor én már edzett voltam. Jogaimat akartam, és azt is tudtam, mi a kötelességem.

Később megbékült az igazgatóm. Tudniillik benne egy operaénekes veszett el. Nálunk nincs színjátszás, nincs versmondás, de van kórus. Maga az igazgató vezeti. Tagja vagyok én is. Lelkesen énekelnek. Nálunk a tanárok nagy része ingázik...

Úgy érzem, javulóban van közösségünk hangulata. Merészebbek a fiatalok, mint eddig. Gyűlésen is felhoztuk a megfelelő munkalétkör kialakításának kérdését. Az nyilvánvaló, hogy mi, fiatalok érzékenyebbek vagyunk. Aztán a legutóbbi március 8-án rendeztünk egy kis összejövetelt, táncoltunk is. Azóta mintha tűrhetőbb volna a hangulat az iskolában. Van itt két tanítónő. Az egyik tegez, a másik magáz. Régi tanáraink úgy szólítanak, mint egykor, amikor még tanítványuk voltam.

Hogy miért érdemes élni? Na, látja, erről csak mostanában kezdtem el gondolkodni. És mostanában fogalmaztam meg vágyaimat is. Utazni, látni szeretnék. Tanulni, mert úgy érzem, még sok mindent tudnom, ismernem kell ahhoz, hogy jól tanítsak.

Igen, szeretem a munkám. Megszerettem ezt a mesterséget és hivatásomnak tudom. Úgy hozta a sorsom, hogy nehéz próba elé kellett állnom. Azt hiszem, próbatételem sikerült. Most már érzem, hogy tekintélyem is van. Halk vagyok, és néha tétovázom, de az osztályban határozott és biztos vagyok a dolgomban. Talán kicsit hangosabb is a kelleténél, mert a gyermekeket szoktatni akarom a tiszta és szép, hallható beszédre. Legjobb tanárait követem és utánzom,

próbálok a nyomukba lépni. Első tanítóm, a nekem annyira kedves, drága tanító néni, itt tanít a mellettem lévő tanteremben, és úgy szól hozzám, mint a tanítványaihoz. És ez kimondhatatlanul jólesik. Nekem gyönyörűség a tanítás. Különösen az éneket és az irodalmat szeretem. És a nyelvek tanítását, amelyek tisztasága, szépsége és kifejező ereje - tudom - rajtunk is múlik.

Hogy miként kellene élnünk? Hát becsületesen. Csakis becsületesen. Mást erre a kérdésre nem felelhetek. Nem is mondhatnék mást, hiszen nem szoktam álmodozni. Lelkesedésem mindenem.

„Az élet bárhol szép lehet, ha az ember tudja, hogyan és miért éljen!” Forgó Mária, amikor eljött a Bethlen Gábor nevét viselő tanítóképzőben a ballagás ideje, ezt írta az egyik osztálytársa emlékkönyvébe. Olvastam ezt a komolyan gondolt és szép sort, és feljegyeztem magamnak, hogy megkérdjem Forgó Máriától, többéves tanítói pályája után mennyire hisz még ebben az igazságban. Már nem emlékszik, kinek az emlékkönyvébe rajzolta ezt a mondatot, de az akkor inkább fogadkozásként felfogható igazság mostanra kipróbált valósággá érett. A bélteki iskola legfiatalabb tanító nénijével beszélgetve, úgy éreztem, hogy naponta ennek az idézett mondatnak a hogyanjára és miértjére keres és kitartással ad, a körülötte lévők által elismerésre méltó, de önbecsülését is bizonyító választ.

Második beszélgetés

Kicsi, alacsony, szemüveges tanító néni áll a kéci régi iskola utcára néző tantermében. Azt kérdi a harmadikostól, tudja-e, mi a lángos. Egy olvasmányban fordult elő ez a szó, tudniuk kellene az értelmét. De a kéci gyerekek nem ismerik a lángost.

Margittához tartozó kicsi falu. Az állami gazdaságnál le kell térni az aszfaltról, és hat kilométert ringatózni a kátyús úton, aztán már ott is vagyunk a lankás dombok közé behúzó-dott faluban.

Az első utcakereszteződésnél kereszt áll, vele szemben a régi iskola. Elhanyagolt épület, benne elhanyagolt óvoda. És tanterem az elemisták részére. Az udvar kopár, letarolt libalegelőhöz hasonlít. Benn a faluban áll az új iskolaépület, amivel büszkélkedni lehet.

- A lángos - magyarázza a tanító néni - kenyértésztából sült palacsinta. Bizonyára kóstoltatok már?!

Az osztályban fejtörő csend. A lángost - a hajnalban befűtött sütőkemencében hólyagosra sült, káposztával, túróval vagy szilvaízzel töltött lángost, a ducos házikenyer előhírnökét - a kéci gyerekek már nem ismerik. Szüleik ingáznak. A falu városi kenyéren él.

A tanító nénit Kiss Máriának hívják. Ő is ingázik. Reggel hétkor jön Margittáról, és délután vagy este hétkor indul vissza. Gyakran vasárnap is kijár. A városközpontban lakik kétszobakonyhás tömbházlakásban. A férje almérnök, aki szatmári munkahelyét hagyta ott a margittai új fémipari vállalatért, közelebb akart kerülni a szülőhelyéhez.

A tanító nénit Bélteken ismerte meg. Néhány évig udvarolt neki, aztán feleségül kérte. Egy évig külön éltek. Az almérnök Margittán a vártnál hamarabb kiutalt lakásban, a tanító néni a falujában. Közben sikerült a tanügyben is elrendezni az áthelyezést. Így került Forgó Mária - Kissné - Kécre. Három évvel azelőtt jött először. Rábízták az elsősöket.

Nem tudom, mennyire tipikus tanítósors az ő sorsa. Más falvak, más emberek, más iskolák, más szokások és más nehézségek sorakoztak életében.

- A gyerekek mindenütt egyformán jók és tudásra szomjasak. Persze, sok baj van velük. Az a helyzet, hogy csak egy óvónőnk van, aki románul tanít. A gyermekek jóformán beszélni sem tanulnak meg. Mert nem járnak óvodába. Nyolcvan óvodaköteles gyermekből mostanában 14-20 gyerek jár, mert az óvó nénit egy érettségizett lány helyettesíti. Ezelőtt még feleannyian sem jártak óvodába. Az igazság az, hogy két óvónő kellene. De a szülők nem kérik, és az iskolaigazgató nem szorgalmazza. Háromszázötven ház van a faluban. A lakosság negyven százaléka cigány, harmincöt százaléka magyar, a többi román. A gyerekek úgy nőnek fel iskoláskorukig, hogy észre sem veszik őket. A háziállatokkal többet törődnek, mint velük. Olyan első osztályt kaptam, ahol a ceruza használatát kellett megtanítanom először. Nem tudták, mi az a rajzolás. Beszédkészségük minősíthetetlen. Sokat kellett velük foglalkoznom. Főleg a számtanra és az olvasásra helyeztem hangsúlyt. A tantervvvel nem szoktam elmaradni. Inkább nem tartok kézimunka- és tornaórát. A szülők kevés kivétellel nem ellenőrzik, nem segítik a gyerekeiket. Sokan nem is képesek erre. Másoknak nem jut az idejükből. Ingáznak. Otthon is gazdálkodnak, állattartással foglalkoznak. Órák után elmegyek egyik-másik gyermekhez. A gyerek mintha nem volna ezerszeresen nagyobb érték! Nem tudják vagy nem tartják fontosnak tudással táplálni őket. Vasárnaponként gyakran tartok szülői értekezletet. A múltkor is összesen két szülő jött el.

A felnőttnevelésről - a tanítói munka mostohájáról - váltunk néhány gondolatot. Kiss Mária tudja, mit kell tennie; látogatja tanítványait, elbeszélget a szülőkkel, a leginkább talán a cigánytanyát ismeri, de néha úgy érzi, igyekezete hiábavaló. A szülők nagy része nem számol a gyermeke jövőjével. Előbb a borjú, a nyúl, a liba és sok más egyéb, csak azután következik a tanulás, amely sok kicsi sokra megy alapon, anyagi áldozatokkal jár, de semmit sem hoz a konyhára. És mert a szülői kötelesség nem teljesítését elnézi a közösség, a szomszédság, a falu és az ilyen irányban gyenge kezű hivatalos ellenőrzés is, az iskola, a tanárok és a tanítók tekintélye sorvad; egyik-másik szülő szerint ilyen nincs is már.

Az osztályteremben, ahol a harmadikosok tanulnak, el kell zárni a kézimunkákat, a tanszereket, mert hűvösebb vagy esős hajnalokon az autóbuszra váró ingázók szennyes váróteremmé alakítják a tantermet.

Sokan hiányzanak. Az ablak melletti padsorban egyetlen kislány ül. Az osztálynak több mint a fele nem jött ma iskolába. Sohasem voltak többen, mint tizenhét. Tudjuk - kicsi, távoli falvak szülői tudják a leginkább -, hogy iskoláinkban a minimális osztálylétszám huszonhat. Itt ennél több gyermeket írtak be a harmadik osztályba. Olyanokat is, akik tavaly sem jártak rendszeresen, tavalyelőtt sem. És jövőre negyedikesek lesznek. A tanfelügyelő ismeri a helyzetüket... Megáll az ész... A tanítás vesztegel.

Felsorakoznak a gyermekek. Bemutatkoznak. Köszönnek. Hazamennek.

Kérem a tanítónőt, képzeletben kövessük őket, látogassunk el hozzájuk. Kezdjük ábécé sorrendben!

B. Árpád tudogat. A magyar utcában laknak, apja kocsis a termelőszövetkezetben, középkorú ember. Szívélyesen betessékeli a látogatót. Három gyermekük van, mindhárom fiú. Úgy nevelik őket, hogy amikor egyik szülő megdorgálja valamelyiket, a másik megvédi.

Cs. Imre édesapja műveltebb parasztember, régebben pálinkafőzéssel is foglalkozott. Ez meglátszik a környezetükön. Szép nagy lakásukat díofurnéros bútorokkal rendezték be. Van tiszta-szobájuk, de a gyermek nem ott tanul, hanem a konyhában. Négy fiútestvére és egy lánytestvére van. A két nagyobbik fiú már katonaviselt. Egyikük ingázik. Imre nem éppen lángész, viszont nagyon szorgalmas. Nem csavarog, otthon ül. Az apja mindennap kikérdezi, és magyaráz neki. Neveli is, munkára, becsületre.

N. Ernőéknél más a helyzet. Apja, anyja eljár. Egyik állatgondozó, a másik a konfekciógyárban dolgozik. Tisztaság van náluk. De a gyerekekkel nincs idejük foglalkozni. Három testvére van. Úgy segítenek neki, hogy leírják a leckéjét. A nagyobbik testvére nyolcadikba jár, román nyelven tanul. Nem mindenben tud öccsének segíteni. Ha nem segítenek, elkészítetlen házi feladattal jön iskolába. Édesanyja is mondja, vidám gyermek. Olvasni tud, gondolkodni nehezebben. Könnyelműsködő. De még így is ő tud a legtöbbet az osztályban.

H. Erzsébet külön ül a többiektől. Egyedül ül egy padban. És egyedül a padsorban. Ő választotta magának a helyet. Sajnos, idegbeteg. Hozzájuk nem merek bemenni, csak mikor az édesanyja is otthon van. Furcsa család. Hét gyermek van, köztük egy kislány, tavaly végezte a nyolcadikat. Otthon tartják, aztán majd beadják dolgozni valamelyik gyárba. Erzsikéből néha nem lehet egy értelmes szót kihúzni, máskor meg folyik belőle a szó. Nagyváradra vitték a kórházba. Értelmesen elmesélte, mi mindent látott abban a városban... A többieknek is szükségük volna olykor a kimozdulásra. Kirándulást szerveztünk a Medve-barlanghoz. Csak Cs. Imrét nem engedték el. Visszafelé késett valamennyit az autóbusz. Az egyik szülő tudni vélte, hogy valahol felborult egy busz aznap. Néhányan felkerekedtek, és elindultak gyalog a busz elé. A Medve-barlang vagy kétszáz kilométernyire van tőlünk.

M. Ferencéknél vagy kétszer magamban voltam, pedig a cigánytelepre nem ajánlatos egyedül látogatóba menni. Utánam kiáltottak, csúfakat mondtak. Feri apja elég rendes ember. Hetenként átlag négyszer küldi iskolába a gyerekeket. Egy tanár kollégámmal is jártam náluk. Büntetést is kaptak felelőtlenségükért. Mindhiába. Megszokott okokra hivatkoztak: nincs ruhája... nincs cipője a gyermeknek, beteg volt stb. Minden nap külön meghívót várnak. A margittai nőbizottság elhatározta, hogy segít, ahogy lehet. Ruhát, cipőt osztott. Nagy veszekedés lett belőle. Egy cigányasszony feljött az iskolába, és mutatta a ruhadarabot, amit kapott. „Ezzel szűrják ki a szemünket! Tudom, miért nem adtak nekem is cipőt! Mert azt az öreg tanító néni az unokájának tartja!” Képtelen vádak. Elhatároztuk, hogy többet nem foglalkozunk jótékonykodással. Különbösen is, a kapott ruhadarabokat, még a nagykabátot is, ha összepiszkolódott, a kűszöbre dobják törölrongynak, ahelyett, hogy kimosnák, kitisztítanak.

V. Piroskával úgy-ahogy elégedett vagyok. Szótagolva már olvas. Szülei nem dolgoznak a termelőszövetkezetben. Naponta bemennek Margittára. Két másik családdal osztoznak egy házon. Együtt laknak. Ügyelnie kell a kistestvéreire. Négyen vagy öten vannak testvérek. Az édesapja azt mondta, nem fél senkitől, a milíciától sem. Mi hiába megyünk hozzá, hogy rendszeresen küldje a gyermekeit iskolába, nem méltat figyelemre. Az igazgató pedig nem jön velünk. Nincs tekintélyünk. A néptanács alelnöke is ígérte, hogy kijön hozzánk egyszer, és gyűlést tart. Akkor talán mozdulnak majd valamiképpen...

V. Zoltán, bár az apja cigány, nem barátkozik cigánygyerekekkel. Az édesanyja nem cigány. Fiatalok, saját házuk van, maguk vették. Az édesapja traktorista. Négy gyerek van a családban. Rendszeresen jár iskolába. Emlékszem, Bélteken is volt két cigány kislány az osztályomban, de senki sem tett különbséget közöttük és a többiek között. Igaz, nem hiányoztak, tisztán öltözködtek. Itt bizony elkülönülnek tőlük. Rossz családi körülmények között nevelkednek, és még itt az iskolában is isszák ennek a levét. Pedig a lehetőségek adottak a változtatásra. A szüleiktől és a tanügyiiek szigorúságától függ, mikor lépnek már előbbre.

Sz. Árpád az első osztályban jól indult. Aztán láttam rajta, hogy fáradt, ideges, nyugtalan. Jártam náluk is nemegyszer. Az apja termelőszövetkezeti dolgozó. Részeget, bántalmazza a családját. Az anyja beteges, mindig sír. Elég jó házuk van, de rendezetlen. A két gyerek rendetlen. Árpád füzetei tele vannak foltokkal, nehezen megy nála a gondolkodás.

Miután ilyenformán hazakísértük az aznap iskolába eljött gyerekeket, bementünk Margittára. A tanító néni otthonában rend, amely valószínűleg nemcsak őt, hanem férjének rendszeretét is dicséri.

- Nemsokára éppen tíz éve tanít. Nem bánta meg, hogy erre a pályára jelentkezett?

- Nem bántam meg. Szeretek tanítani. Mehettem volna a férjem mellé műszaki rajzolónak. Nagyobb javadalmazással, mint amit most kapok. Mégsem vállaltam. A tanítás nekem elégtételt nyújt minden fáradtságért és megpróbáltatásért. Elmagyarázok valamit és látom, hogy a gyermek vissza tudja adni. Ez valami nagyszerű dolog. Pedig sokszor különleges módszerekre, ötletekre van szükségünk. Például Bernáth Judit kolléganőm javaslatára, az igekötők tanításánál kiválasztottam egy gyereket, ő volt az ige. Kötényt kötöttem eléje. Aztán hátul került a köténye... Megjegyezték, hogy a kötény állása szerint egybe vagy külön kell írni az igekötőt. És így tovább. Aztán ott van az énektanítás. Játék, és mégis munka. Élvezet, és mégis milyen fontos.

- A munkalétkörötől függően lehet kellemes és lehet nagyon nehéz a tanítás. Itt miként fogadták?

- Kolléganőimmal megértem magam, de itt még nem volt nevelőtanácsi ülés veszekedés nélkül. Amióta új igazgatónk van, itt minden szigorú parancsra történik, feszélyezett légkörben. Minden parancs tudat alatt ellenkezést szül. Amikor igazgatót választottunk, jelenlegi igazgatónk nem volt a jelöltek között. Aztán mégis őt nevezték ki. Közvetíti a feladatokat, és nem érdekli a megvalósítás módja, körülményei. Az ilyesmi nem szül összetartást, együttműködést. Bélteken egy szülő hibát vélt felfedezni az általam megoldott számtanpéldában. Beírta a füzetbe: Tessék jobban kiszámítani. Kétszeresen nem volt igaza. A példa jó volt, amit tett azt tekintélyrombolásnak szokták nevezni. És ez a gyerekek nevelését illetően nem elhanyagolható tényező. Bélteken lakásfelmérést, állatösszeírást, népszámlálást végeztünk. Ez sem éppen tekintélyadó foglalkozás. De kultúrmunkát is végeztünk. Énekeltem a kórusban. Tamásváralján is részt vettem a művelődési életben. Itt is vannak fiatalok, de nehéz őket összehozni. Ingáznak. Pedig elképzeltünk mi már színdarabot, cigánytáncot is velük.

- Miben hisz a tanító?

- Hinnie kell abban, hogy akikhez közel kerül, akiket tanít, még sokáig emlékezni fognak rá. És mondják majd, hogy ezt a tanító nénitől láttam vagy hallottam. Akármilyen csekélységet is tanulnak tőlem, arra büszke vagyok. Az iskolás korban a legboldogabb az ember, amit ekkor tanul, az végigkíséri egész életén.

- A felnőttnevelés fontosságában is hisz még?

- A szülők lerombolhatják mindazt, amit a tanítók építenek. De előbb-utóbb rájönnek, hogy mi nem akarunk rosszat. Van, aki reánk hallgat, foglalkozik a gyermekével. Nem bánja meg...

- Mit szeretne? Újabb munkahelyet? Más iskolát? Más lehetőséget?

- Egy teljesebb osztályt. Több gyereket. Bélteken harminchét gyermeket tanítottam két osztályban, mégsem volt annyi gondom, mint itt. Szeretném magam megértetni a szülőkkel. Sokkal többet vagyok közöttük, mint például egy városban tanító kollégám tanítványai szüleinek körében. Reggeltől estig itt vagyok, néha vasárnapokon is. De az eredményekkel nem dicsekedhetem.

Kiss Mária edzettségéhez hozzátartozik az is, hogy sikertelen gyermekszülés után több napig élet és halál között lebegett. Operáció vagy hosszabb kezelés előtt áll, de erre és régi betegségeire sohasem hivatkozott, felmentést sohasem kért. Munkáját hivatásból végzi. Olyan

szeretettel, amit sem megfizetni, sem meghálálni nem lehet. És ezt nem valamilyen hősiesség ígézetében teszi, hanem magától értetődően, hiszen nagyon szereti a munkáját. Még csak a költőt sem idézi, az „úgy érdemes”-t sem hangoztatja.

Kiss Mária minden megpróbáltatása ellenére boldog. Innen ereje és lelkesedése. Innen elégedetlensége is. És mert sikerült magát ilyennek nevelnie, sikerült szülői és iskolai indíttatással az önmegvalósítás sikeres útjára lépnie, abban hisz, hogy pályája ismételhető. Bárhol is tanítson hát, ezt úgy teszi, ahogyan az önmagukat becsülő emberek teszik. Azok, akik mindenkor és mindenütt tudnak értelmesen-szépen élni.

Kinek, hogyan érdemes?

Első találkozás

Koncz Anna minden hajnalban futva teszi meg az aradi állomásig tartó kilométeres utat. A Mosóczi-telep egyenesre vágott utcái ekkor még néptelenek.

„Köd van a piacon; dolgozatot írunk!” Egyik tanára bemondása jut eszébe. Aztán a tábla előtt lezajlott jelenet: „Jaj, tanár elvtárs! Elvétettem... - Elvétett valamit? Ugyan! Ezt nem most, hanem tíz év múlva mondja majd!”

Naponta százötvenkét kilométert vonatozik. Aradról Csermőre, egy dombhajlatra épült faluba, és onnan vissza. Ez az utazás kettőbe osztja minden napját, egész életét.

- Reggel nyolckor kilenc gyermek vár reám. Fújják a szorzótáblát. Ezt csak úgy, bemelegítőnek. Ezután csupa érdekes beszélgetés és csupa játék a tanulás. Versenyt is rendezünk, amiért csokoládé jár. Minden nap virágot hoznak nekem a gyermekek. Órák után ritmikus tornát tanítok. Mindenik osztályból vannak tanítványaim. Aztán be-benézek egyik-másik szülőhöz. Kérnek, írjak kérvényt, vagy beszélgetünk. Délután ötkor újból az aradi állomáson vagyok. Sietek haza. Ebédelek, átöltözöm. Hat órakor várnak a kultúrházban.

A kultúrház egyik ódon termében tíz-tizenkét lány és fiú várta. Többségük a közeli Majlátról Aradra került fiatal. Anna sorba állította őket, és egy legénnyel a sor elejére állt. Belekezdett egy dalba. Anna azt mondta, egyáltalán nincs hangja. Amikor felvételizett a tanítóképzőbe, egyetlen dalt tudott: „Már minálunk babám...” Olyan lendületesen, olyan szívből fújta ezt a dalt, hogy a tanár bólintott, mást nem kérdezett. Most is elsőpró eréllyel kezdte a dalt, a többiek nyomban segítségére siettek, és indult a tánc.

Koncz Annát tanítóképzőbeli osztálytársai maguk közül a legvállalkozóbbnak tudják. Mindig, mindent ő szervezett. Nem változott azóta sem. Pedig eltelt néhány év. Az ingázás nem vette el a kedvét. Mindenkor közösségbe vágyik, társakat keres művelődéshez, szórakozáshoz. A kultúrház magyar nyelvű színjátszó körének tagja, de nem marad ki a Tóth Árpád irodalmi körből sem. Társaival együtt előadásokat, kiszállásokat szervez, jegyet árusít, plakátot ragaszt. A tánccsoport betanítását amolyan ráadásként vállalta.

- Mi együtt járunk - mondják a fiatalok a táncpróba szünetében. - Otthon megszoktuk, hogy tánctanulással, kultúrműsor betanulásával szórakozunk. De moziba és focizni is együtt megyünk... A kultúrház ugyebár mindenkié. Az jön, aki akar...

Koncz Anna figyelmeztet: két hét múlva bemutatkozhat a tánccsoport. Sorra veszik és megbeszéljük a fellépés előkészítésének teendőit.

- Menjen! Csinálja, ahogyan kell! - mondja Koncz Anna édesanyja, aki óvónő volt. - Én igazán megértem őt... Jobb híján óvodai munkát vállalt. Két évig végezte ezt. Aztán még messzebbre került. Ingázik. Csakhogy taníthasson.

- Az óvodában úgy volt - emlékszik vissza Anna -, amit este anyámtól tanultam, másnap megtanítottam a gyermekeknek. Dehát az iskolai munka mégis csak más. Ezt tanultam, ezt szeretem. Csakhogy ez a mostani helyem sem végleges. Kevés a gyerek, nem jár nekik tanító.

Konc Anna négy évvel ezelőtt a következőket írta egyik osztálytársa emlékkönyvébe: „A földön semmi sem örök...” A szerteszét röppenő osztályt búsulta a József Attilától idézett verssorral. Most úgy érzi, inkább cselekvést igénylő ez a megállapítás. Újra meg újra indulnia kell az iskola mutatta úton.

Amikor évekkel ezelőtt a tanítóképző tanulmányi igazgatójának a biztatására osztálytársai nyomába szegődtem, körlevélben jelentkeztem mindeniküknél. Egyetlen válaszlevelet kaptam.

- Ki volt a válaszlevél írója? - tettem föl a kérdést rendre osztálytársainak. És osztálytársai mindannyiszor kitalálták, hogy az csak Koncz Anna lehetett. Rendes, pontos, lelkes ember. Tanítónak való.

Második találkozás

Elrepült még négy év. Koncz Anna élettársra talált. Férje matematikát végzett, tanári pályára készült, de egy darabig újságíróskodott, aztán üzemi számítási központban vállalt munkát. Kétszobás lakást vásároltak Aradon, a mikalakai lakónegyedben. Két szép kislányuk van. Annamária hároméves, húga egy. Szüleik minden szabad idejét lefoglalják a gyerekek. Délelőtt nyugdíjas néni vigyáz rájuk. A nap további óráiban a szülők semmit sem tehetnek nélkülk. Előbb a gyerekek, aztán a házimunka. És csak utána tévénézés, az olvasás, a pihenés.

Együtt a család. A gyerekszobában Kiss Károlyné Koncz Anna eddigi tanítói pályájára emlékezik, nem a családi, hanem külön tartott „iskolai” képes albumát lapozgatva.

- Itt van ez a torockói kép azokról a babákról, amelyeket négyhetes gyakorlati tanításunk alkalmából kaptunk. Itt van ezen a képen az első osztály, amit ott tanítottam. Aztán kineveztek Feketegyarmatra. 1973 és 1975 között tanítottam ott az óvodában. Fénykép készült az első óvodai osztályomról, és külön a nagycsoportosokkal is megörökítettek. Emlékezetes óvodai kinevezésem. Édesanyámmal mentem ki az első nap. Az óvoda udvarán mindössze két szál gyermek szaladgált. Nem nagyon szerették az elődömet. Aztán, hogy nem sikerült a véglegesítő vizsgálja, betöltetlen maradt a helye, és így kerültem én oda. Két év elteltével, amikor eljöttem, negyvenhat gyermeket hagytam ott... Erről is van fényképem. A következő felvétel az ötéves találkozónkon készült. Itt csaknem az egész osztály együtt van. Három lány és az egyik fiú akkor még nem talált magának élettársat. Külön fényképet készítettünk a tanárokkal is. A találkozó után évenként készítettem tanítványaimmal közös képet. Olyan ez a képesalbum, mint valamiféle napló. Pontosan és nagy örömmel vezetem: beragasztom a képeket. Itt van például a zimándi osztályommal készült képem. Ezek nagyon ügyes gyerekek. Nemrég olvastam az újságban, hogy szavalóversenyt nyertek. Boldog vagyok, amikor hallok egykori tanítványaimról. Úgy érzem, hozzám tartoznak immár mindörökké.

Feketegyarmaton kértem az áthelyezésem az iskolába, mert jó volt az óvodában, az édesanyám is óvónő, rendszeresen segített a munkámban, de én írni, olvasni és számolni szerettem tanítani a gyermekeket. Így kerültem Csermőre. Ez egy román község, 76 kilométerre Aradtól. Kevés a magyar család. Az I-IV. osztályban összesen kilenc gyermekem volt. Miután megszűnt ott a helyem, áthelyeztek Zimándújfaluba. Tizenkét kilométerre van Aradtól. Nagyon jó arra a közlekedés. A harmadik osztályt kaptam. Itt látható az osztályom a harmadik év végén, és a következő évben, amikor férjhez mentem. Látszik a fényképen az állapotom is, hiszen júliusban született a nagyobbik lányom, Annamária. Jó osztályt adtam tovább. Nagyon édesek voltak. Több versenyen is részt vettek, és nyertek. Aztán kisgyermekkel már nehezebb lett volna ingázni. Ekkor áthelyeztek az aradi 13-as iskolába. Magam is

itt végeztem az elemít. Ideiglenes áthelyezésemet segítette az a tény is, hogy Zimádon megszűnt a tanítói helyem. Kevesebb volt a gyermek és csak két tanerő kapott ott munkát. Hiába, közel a város, és aki tehet, beköltözött, ott hagyta a falut. A fiatalok mind Aradon dolgoznak, és úgy nőülnek vagy úgy mennek férjhez, hogy nem haza, hanem városba kerüljenek.

Szóval, én is visszakerültem a szülővárosomba. A következő évben véglegesítő vizsgát tettem, később pedig versenyvizsgát az aradi iskolákban kiírt öt tanítói állás egyikére. Csak hármunknak sikerült a versenyvizsgálja, mivel el kellett érünk a hetes átlagot.

- Miként zajlik le egy ilyen versenyvizsga? Bizonyára komoly a versengés, hiszen nem akármilyen kenyérkereseti lehetőség a tét?

- Későn tudtam meg, hogy egyáltalán megtartják-e vagy sem abban az évben a versenyvizsgát. A körülményekhez tartozik az is, hogy a Mosóczi-telepi 13-as iskolában egy ötvenhárom éves tanító néni halálakor vettem át az osztályt. Nem kaptam végleges kinevezést, ezért nyilvánvalóan arra kellett törekednem, hogy véglegesítsenek valamelyik aradi iskolában. Abban az évben is a negyedik osztályt tanítottam. Arra gondoltam, talán maradhatok, és indíthatok egy első osztályt. De fogyófélben volt már akkor az iskolában a gyermeklétszám. Jártam a negyedet, gyermekkorom világát, felkerestem az óvodások szüleit. Szerettem volna tudni, kitelik-e az első osztály. Hívtam a szülőket műsoros rendezvényünkre, amelyet azért szerveztünk, hogy aki akarja, még mielőtt beíratja oda a gyermekét, megismerje a telepi iskolát. Végül a gyermekek összlétszáma az I-IV.-ben kisebb volt, mint a kötelező szám, amelynek megfelelően négy tanítót alkalmazhatott volna az iskola. Pedig nemcsak én látogattam a szülőket, hanem mind a négyen, ahogyan ez már szokás volt ebben az iskolában. De még a felső tagozati tanárok is besegítettek. A telepen nincs magyar nyelvű óvoda. A műsoros rendezvény is arra szolgált, hogy megtudjuk, milyen nyelven akarják taníttatni gyermekeiket a szülők. Az egyik családnál vegyes házasságból született gyermeket látogattam. Az apja magyar nemzetiségű, de a gyermeket az anyanyelvén óhajtották taníttatni. Tiszteletben tartottam az elvet, hogy azon a nyelven taníttatja a gyermekét, amelyiken akarja. Persze, ha az óvodát nem anyanyelvükön végzik a gyermekek, akkor már a szülők erősen gondolkodnak azon, hogy melyik iskolát válasszák, melyik lesz könnyebb vagy előnyösebb gyermekük számára.

Így aztán egy kolléganőmmel együtt éppen ezért kértük a magyar nyelvű óvoda létesítését. Semmi sem lesz magától. Hát kijártuk. Két év alatt összegyűlt ezekben a szép tömbházakban egy óvodára való gyermekesereg. Most van hová járnia Annamáriának is. Később pedig, amikor eljön az ideje, kérjük majd a magyar nyelvű oktatás bevezetését lakónegyedi iskolánkban is.

- Mikalaka régen városszéli falu volt?

- Igen. Most pedig terebélyesedő lakótelep. Kolléganőm idevaló. Ő annak idején itt végezte az első négy elemít, aztán ájtott hozzánk a hídon. Egy iskolában tanultunk a Mósóczi-telepen.

- Visszatérve a versenyvizsgára, hogyan zajlott le végül is ez a nem könnyű próba?

- Egyszer a központban találkoztam egy kolléganőmmel. Azt mondja nekem: Tudod, hogy lesz versenyvizsga?! Mondom, nem. Az utolsó pillanatig nem tudtuk biztosan, lesz-e vizsga vagy sem. Ez, ha jól emlékszem, májusban volt. Felmentem a tanüghöz és érdeklődtem. A magyar nyelvű oktatás tanfelügyelője azt mondta, hogy még semmit sem lehet tudni. Beadták ugyan a kérést, de a választ későbbre várják. Végül megígérte, hogy augusztus folyamán értesítenek, ha sor kerül a vizsgára. De ha valóban érdekel, akkor olvassassam az újságot, és menjek el naponta a tanüghöz. Félig komolyan, félig viccesen tanácsolta ezt.

Zavarban voltunk azon a nyáron, mert a férjem szabadsága elég rövid az enyémhez képest. Nem tudtuk, miként tervszerűsítsük, hogy jó legyen. Annamáriának idült hörghurutja volt. Levegőváltásra volt szüksége. Hargita megyében rokonaink vannak, gondoltuk, meglátogatjuk őket. Mielőtt elutaztunk volna, újból felmentem a tanügyhöz. Azt mondták, ha lesz vizsga, azt augusztus tizenötödike előtt semmi esetre sem tartják meg. Július elején indultunk hát szabadságra. Vittem néhány könyvet magammal. Végül július végén hallottam, hogy néhány soros hírt közölt a Scânteia a versenyvizsgákról. Mi a helyi lapot olvassuk és az Előret. De szerencsére szóltak a lakótársaink, mert tudták, hogy mi a szándékom. A szomszédasszony vigyázott a lányomra, ő hozta a hírt. Újból rohantam a tanügyhöz. Mondták, hogy augusztus nyolcadikára tűzték ki a „nagy” napot. Volt még egy hetem. Gyorsan átszerveztem családi életünket. Kiköltöztünk a konyhába. A férjem átvette a kislány gondozását. A férjem barátja iskolaigazgató. Ő mondta, hogy az ötödikes számtankönyvben van vagy kilencszáz feladat. Ha sikerül valamennyit megoldanom, bizonyára sikerül a versenyvizsgám. A kolléganőm is a férjem segítségét kérte. Ő a kilencszázból tizenvalahányat nem tudott megoldani. Jaj, mondtam, akkor én egy hét alatt hányat oldok majd meg? De a férjem sokat segített. Kiválogatott példatípusonként néhány feladatot, és amelyiket nem tudtam megoldani, azt megmagyarázta. Háromszáz kiválogatott példából csak kettőt nem tudtam megoldani. Nyilván azt a kettőt kaptam a vizsgán. Persze, nagyon akartam, hát tudtam. Vágtam a nyelvtant és a gyermekirodalmat is. Sikerült. Hárman értünk el hetesnél jobb általánost, és mindhárman az 1-es számú iskolát választottuk, mert ebben az iskolában három nyelven folyik a tanítás, és nincs baj a gyermekutánpótlással. A szülők szívesen adják ide a gyermekeiket, mert jó iskola. Erős tanítói és tanári gárda gyűlt össze itt. Az igazgató rendkívül szigorú fegyelmet tart, de nemcsak az iskolában folyó neveléssel, hanem az iskolán kívüliekkel is törődik.

- Nemsokára tíz éve végezte a tanítóképzőt. Most nem azt kérdem, amit egykori tanárja: „Elvétett valamit?” Hanem azt, hogy milyen érzés ma tanítónak lenni?

- Sok itthon a gond. A néni, akit mi „nagyamának” hívtunk és szomszédasszonyunk, az ösztől nem vállalta a gyerekek ügyelését. Idősebb, és sok a dolga, nem bírja már. Meg aztán idejét lefoglalja a sorban állás. Szemben a tömbházunkkal van egy nagy élelmiszerüzlet. Mindegyre hoznak valamit, be kell állnia. Így aztán egy másik néni jár hozzánk. Rendszerint egy órakor felváltom. De nyolctól egyig nekem eszembe sem jutnak otthoni gondjaim. Van dolgom ott éppen elég. Állandó a futkorászás a szemléltető anyagok után, mert ezekkel - és nemcsak szerintem - célravezetőbb, nívósabb a tanítás. Miután kilépek az iskolából - csakis akkor - jut eszembe, hogy kenyeret kell vennem és vásárolnom kell, amit lehet.

- Nehezebb vagy könnyebb most a tanítás?

- Nem nehezebb, de nem is könnyebb. Mindig lelkiismeretes voltam. Sohasem megyek be órára lecketerv nélkül. Ezt a munkát minden este, miután lefektetem a gyermekeket, elvégzem. Vázlatot készítek. Ha dolgozatot íratok, előbb itthon megoldom a feladatokat.

- Mikor háziasszony? Mikor főz?

- A beszerzés a legnehezebb, de ebben édesanyám segít. Ezenkívül vasárnap főz nekünk néhány napra, és elküldi édesapámmal. Néha még hét közben is küld ételt. Nekem már csak ki kell egészítenem egy krumplipürével, egyebekkel.

- Tehát az iskolában a gyerekek... Itthon a gyerekek...

- Igen. És mindkét helyen jó a hangulat. Az iskolában kolléganőim segítenek. Ez már hagyomány, hogy a párhuzamos osztályok tanerői érdeklődnek egymás munkája iránt. A férjem bizonyíthatja, hiszen abba az iskolába járt annak idején, amelyikben most tanítok, hogy mindig kitűnően oktatták és nevelték ott a gyermekeket. Ez jórészt az iskola kitűnő igazga-

tóinak volt tulajdonítható. A mostani igazgató is nagyon fegyelemtartó, szavatartó, igazi nevelésre termett ember. Színházba, a csillagászati megfigyelőbe vitte a gyermekeket. Most pedig a számítási központba tervez látogatást. Matekovics Mihály igazgató nevét nálunk sokan ismerik. Kijárta, hogy bevezették a központi fűtést az iskolába. Gyakran ellenőrzi a tanítókat, sűrűn jár óralátogatásra. Nálam kétszer volt ebben a tanévben. Matematikus, és nyilván egyik számtanórámra akart bejönni, de azt én aznap az első órán megtartottam. Meghallgatta a magyarórámat. Utána megbeszéltük a tanulságokat. Sokat tanulok tőle. Például pontosságot. Amikor kihirdeti, hogy nyolc óra tizenöt perckor az első osztályos tanítókkal tart negyedórás megbeszélést, akkor tudjuk, hogy pontban nyolckor megkezd, és egy perccel sem haladja túl a kiszabott időt. Hetvennyolc tanerővel dolgozik, mégis győzi idővel, mindenütt jelen van. A gyermekes anyákat a vakációban kíméli, de a tanítási időt mindenkinek szigorúan be kell tartania.

- Ezek után bizonyára végleg lemondott a műkedvelésről, és arról a baráti körrel, ahol pályája kezdetén olyan jól érezte magát.

- Nem mondtunk le végleg. Férjemmel felváltva eljárunk még a próbákra, az előadásokra. De együtt voltunk nemrég kiszálláson is. Szüleim vigyáztak akkor a gyerekekre. A férjemet ingázás közben ismertem meg. Aztán velem jött a kultúrházba is. Annyira kitartóan járt a próbákra, hogy egy szép napon rábíztunk egy szerepet. Először csak másodszeresposztásban vállalta. Időközben csoportunk, Znorovszky Attila vezetésével, népszínházi rangot kapott, és felvette a Periszkóp nevet. Különféle műfajokkal kísérleteztünk. A kiszállásokon inkább a népszínművek, helyben pedig a vidám darabok a kedveltek.

Jöttek a gyerekek, időközben a férjem egyre több szerepet kapott és vállalhatott, kivívta magának a jogot, hogy többet járjon a csoportba, mint én. És ha már belekezd egy szerep tanulásába, kimaradásával hátráltatná a többiek munkáját. Én ritkábban járhattam, de így is hasznossá tudtam tenni magam, mert mindig volt mit segítenem. A legtöbbször sűgő voltam. Aradon nincs magyar nyelvű színház. Mindig is úgy éreztem, szükség van rá. Amit mi teszünk, azt nemcsak a magunk szórakoztatására tesszük, hanem szolgálatból. Ennek pedig az a sajátossága, hogy sohasem lehet befejezni. Kialakult a törzsközönségünk. Néha úgy érzem, nagyon várják jelentkezésünket. Kíváncsian figyelik új produkcióinkat. Hasonlót érzek tanítványaim előtt is. Azt hiszem, erre szokás mondani, hogy jó az, ha hivatásának élhet az ember. Ez ideig valahogyan sikerült ez nekem...

Apácai Csere Rozália

„Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni!”

Apáczai Csere János

- Miért lett tanító?

- Nem tanácsra, hanem példaképem nyomán indultam el ezen a pályán. Tanítónőm hétfalusi származású volt. Ingázott, de annyira lelkiismeretesen, öntudatosan foglalkozott velünk, hogy nagyon megszerettem. Hogy mit jelent az ingázás, csak később értettem meg, miután magam is tíz évig ingáztam. Nagyon szerettem a kézimunkát. Tanítónőmtől a különféle kézimunkálás minden ága-bogát megtanultam. Még most is őrzöm azt a sűrűn horgolt terítőt, amelyet akkor készítettem. Aztán az ötödik osztályban egy olyan osztályfőnökre akadtam, aki tovább folytatta a tanító nénim által kezdett munkát. Ezt az asztalon látható terítőt hatodik osztályos koromban horgoltam. Egy másikat hetedikben fejeztem be, de azt elkérte a nővérem.

- Ki volt az a tanítónő, akit példaképének választott?

- Zăgreanu Ilonának hívták. A férje román volt. Nyolc évvel ezelőtt még találkoztunk, aztán már csak a halálhírét hallottam. Amikor engem tanított, még a középkorú tanítónők közé tartozott, de eltelt az idő, én is már tizenegy éve tanítok.

- Román nyelven végezte az elemi?

- Nem is fordult meg az eszemben ez. Annak idején a szülők nemigen adták a gyermekeiket más nyelvű iskolába. De mire katedrára kerültem Földváron, változott a helyzet. Később azért szűnt meg az állásom, mert a gyerekek java részét a román tagozatra írták be a szülők. Pedig szerettek, de azt mondták: tanító néni, ötödik osztálytól felfelé úgyszincs magyar tagozat... A téglagyári telepen tanítottam.

- Ez volt az első munkahelye?

- Az első. Tíz évig tanítottam ott.

- Térjünk vissza a pályaválasztáshoz. Már az első négy osztály elvégzése után tanító szeretett volna lenni? Egyedül választott, vagy osztálytársai közül többen is erre a nehéz pályára gondoltak?

- Még volt egy dolog, amely befolyásolt a döntésben. Az osztályfőnököm nagyon szeretett kultúrmunkát végezni. Csak később értettem meg, hogy a tanügyi káderek kötelesek ilyen munkát is végezni, és nemcsak azért, mert szeretik a közművelődést. Nagyon szívesen foglalkozott a fiatalokkal, a fiatal házasokkal. Választott színdarabjaiban mindig szükség volt gyermekszereplőkre is. Ezeket osztályából, a jobb tanulók közül választotta ki. Én is többször szerepeltem. Arra gondoltam, ha tanító leszek, magam is sok ilyen szép dolgot végezhetek. Így gondoltam, de az életben bizony csalódások értek... Amikor visszagondolok, amikor muszáj visszagondolnom, mert nem szívesen teszem ezt, jön, hogy sírjak. Elvégeztem a nyolcadik osztályt, és bejutottam a tanítóképzőbe. Az volt az elhatározásom, hogy ha nem sikerül, fodrásznő leszek. Ezt sem tanácsolta senki. Szüleim parasztemberek. Tőlük mindig csak azt láttam, hogy dolgozni kell és szeretni a munkát, ez a megélhetőség. De arra is

felhívták a figyelmemet, hogy ha jól tanulok, egyéb is lehetek, mint „földtúró”. Mert édesapám így nevezte a maga munkáját. Annak idején, amikor katona volt a háború alatt, kórházban dolgozott egy orvos mellett szanitécként. Háború után ott maradhatott volna, de meghalt anyja és az apja, rámaradt a föld, a gazdaság, amely hazahívta. Támasza nem volt, megnősült, családot alapított. Egy év múlva visszahívták a kórházba. Nagyon szerette ott, de nem ment, mert azt mondta, hogy amit a szülei ráhagytak, azt kell továbbvinni... Aztán minket - a nővéremet és engem - tanítottak. A nővérem főkönyvelő, és én is elértem a célomat.

- Ezt úgy is mondhatnánk, hogy az édesapja engedett a föld hívó szavának - romantikus regényekben találkozunk ilyen hősökkel -, és feláldozta magát a gyermekei boldogulásáért? De lehet, hogy az ősökre való tekintettel nem akarta elpredálni a szülői házat. Erről jut eszembe, hogy a patai házról van szó, és magát Csere Rozáliának hívták. Nagy tanítónk, Apáczai Csere János családnevével és az ő nyomában tanító lenni, gondolom, felemelő, büszke érzés lehet.

- Az elemi iskolában nemigen beszéltek nekünk arról, hogy falumnak milyen hírneves embere volt Apáczai Csere János. De a nagymamámtól hallottam, hogy nem az apám, hanem az anyám származik az anyanyelvű oktatás úttörőjének családjából. Tulajdonképpen édesanyám nagymamájáról van szó, tehát egyik oldalági leszármazottja vagyok a nagy magyar tudósnek.

- Azt hiszem, tanítóként elmondhatja, hogy Apáczai Csere János egyenes ágú leszármazottja, hiszen követi tanácsait. Azokat, amelyeket Joachymus Fortius által adott egy tanulásban elcsüggedt ifjúnak: „Mihelyt Isten segedelméből az tudomány dolgában valami kis ítéletet tehetsz, azon igyekezzél, hogy napotló-napestig (egész napon át) taníthass. Ha pedig minden disciplinákban még magodat annyire nem gyakorlottad, vagy munkád után még annyit nem gyűjtöttél, hogy egymás után sokáig cselekedhetnéd azt: azt taníts, az mit tudsz, különb-különb helyeken és órákon. Így semmi nem lesz nehez, ha mindenkor rákészülés nélkül taníthatsz. Elég, ha csak egy lesz is az, ki téged hallgasson. Azon közben az magad gyakorlása által csudálatos, mely nagy dolgok bőségét szerzed tennen magadnak.” És amit az Encyclopaedia iskolával foglalkozó részében a jó tanárról ír: „A tanítóban, hogy tisztiben hasznosan járhasson el, megkívántatik, hogy tanításához illendő életet éljen, s tanítványainak jó s dicséretes példát adjon, hogy elég tudós légyen, hogy jó lelkiismerettel s isteni félelemmel amit tud, azt másokkal közölje. Tanítványit mint atyjok, úgy szeresse. Tanítsa őket világosan, röviden és teljességesen (tökéletesen)... Ne légyen ajándékokon kapdosó; tanítványainak erkölcsöket és nyelveket igyekezze leginkább újítani. Egyedül csak arra igyekezzék minden dolgában, hogy tanítványaival ő magát szerettesse; magát a különb-különféle elmékhez jól alkalmaztassa.” Olyan pályát választott, amelyen mindenképpen találkoznia kellett Csere Jánossal.

- Érdekes, hogy az iskola homlokzatán lévő tábláskára soha senki sem hívta fel a figyelmünket, hogy gyermekek, itt ez és ez áll! „Hol a kicsiny ház, melyben bölcsőjét ringaták Cserének...” Amikor már akkora voltam, hogy megtanultam az ábécét, eljárógtam a nagy iskolába (úgy mondtuk, hogy nagyiskola, mert az iskola épületei szerteszét voltak a faluban, ahol volt egy szoba, oda betettek egy osztályt), szóval mentem a nővéremhez a nagy iskolába, és kiböngésztem a felírást: „Hol a kicsiny ház...” Nem látszott jól a felírás. Innen tudtam meg, hogy a falunkból indult Apáczai. Arról, hogy Aletta van der Maet volt a felesége csak később hallottam. Nagyanyám ki sem tudta ejteni a nevét. A tanítóképzőben hallottam bővebben Apáczai Csere Jánosról. Király László magyar szakos tanáromtól tanultam sok szépet, értéket és jót róla. Egyszer óra végén arra kért, kísérjem el a tanári szobáig. Kíváncsian követtem. Csere, kérdezte, van testvére? Mondom, van egy nővérem. Amikor férjhez mennek, elveszítik a nevük. Azt tanácsolom, tovább kellene éltetni a Csere nevet. Mégsem így történt. A férjem után László a nevem.

- Még nem késő az új mellé visszavenni a régi nevét. De Apáczai Csere János emlékének ápolása másféleképpen is lehetséges. Például olyanformán, hogy ma is hisszük és hirdetjük *Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról* vallott tanait, mert örökké igaz, hogy „teljesen elveszünk, ha még idejében észre nem vesszük magunkat.” És példája nyomán magunknak is kutatnunk kell „bajaink forrását és földalatti ereit, hátha még idejében eltömhettük őket.” Ahogyan ő szerette volna tudni „honnan van a mi házi tűzhelyeink körében is annyi gonosz család, annyi rossz családapapa, családaya, rakoncátlan fiú, csalárd, verekedő és kegyetlen földesúr, ármányos és hűtlen szolga... az iskolában annyi élősdiehenkórász, a tudományok híveinek álarcát magukra öltött üresfejű emberek, az iskolaügyek rókái... az állami életben annyi megvásárolható bíró, Bileámkövető ügyvéd, annyi igazságtalan per, méltatlan adóztatás, zaklatás, zsarolás... a nép körében annyi panasz, siránkozás, sóhajlás és jajgatás... annyi feldúlt ház, birtok és falu, romos város, piszkos utca, elcsúfított, ronda tér...” - annyi rosszul intézett közügy? - nekünk éppen úgy kell tudnunk és keresnünk a magunk hibáit. A tanítóknak - minden nevelőnek - sürgetőleg hangoztatnunk kell „az erkölccsant, mely megfékezi a bűnöket; az ökonómiát, mely igazgatja a családok életét; az orvostudományt, mely megőrzi az egészséget; a matematikát, mely városokat, utcákat, templomokat, palotákat és tornyokat emel; végül a filozófiát, mely gyökere minden tudománynak és mesterségnek.” Híres kolozsvári beszédéből tudjuk, hogy három évszázaddal ezelőtt is volt gondunk éppen elég. Ma sem könnyebb a tanítónak. Olykor ma is elég lenne, ha a professzorunk által emlegetett bölcslet utánózva egyetlen szót mondanánk: iskola! Szükségességérből, hasznáról, igényeink szerinti kiteljesítéséről mindnyájunknak igenlő a véleménye. A gyakorlatban azonban az apró teendők sokasága bonyolítja, nehezíti, kérdőjelezi a tanító munkáját.

- Harmincnyolc gyermekem van az idén, kedvvel tanítom őket. Annak idején én nemcsak azért tanultam, hogy jó jegyet kapjak. Most is így kellene hogy legyen. De a szülők csupa jó jegyet akarnak. Emlékszem, szerettem hallgatni a tanító nénit földrajz- vagy történelemórán, jó volt megkeresni a térképen a szóban forgó városokat, hegyeket. Jó érzés volt szép füzetet készíteni, pontos, rendes lenni. Ma a gyerekek java része csupán a jó jegyért tanul. Mi ennek a magyarázata?

- Úgy gondolom, hogy otthonról magával vitte szorgalmát, azt hogy nem várta minden tetteért a fizetséget. A mai szülőknek ezt nehezebb belenevelni a gyerekekbe. Hogy miért? Megváltozott, felgyorsult életvitelünkben lehet a hiba, rosszul értelmezett igényességünkben, amelyet a látszatra építünk.

- Így van. Nem egy, hanem három ilyen esetem volt az első évharmadban. Az egyik jó tanuló bekapott egy négyest, mert elfelejtette elvégezni kijelölt feladatát. Első osztályban általában nem adunk házi feladatot, de olykor, hogy ellenőrizsem mindeniket, és tudjam, még mi a tennivalóm egyik-másik lecke rögzítésében, kijelölök néhány elvégzendő tennivalót. Az egyik gyermek elfelejtette, a másik szólt az anyjának, és az felejtette el, a harmadik pedig bevallotta, hogy ki sem nyitja otthon a füzetét. Figyelmeztetőül négyest kaptak. Az egyik fiúcska nagyobb testvérével otthon kitörülte a kilencesek és tízesek közül a rossz jegyet. Jött az édesanyja hozzám, és elmondta, mi történt. Tanácsot kért, mit tegyen. Azt kérdeztem tőle, mit gondol, miért tette ezt a gyerek? Bevallotta, hogy a férje azt mondta, fiam, ha négyest hozol, nincs mit keres itt a családban. Óriási büntetés! Apámtól tanultam, hogy a gyerekekkel szemben is be kell tartanunk a szavunkat. Amit ígértünk, annak úgy kell lennie. Félelmében cselekedett tehát rosszat az a gyerek. Mit lehet tenni? A hibát csak az édesapja javíthatja ki.

- Segíthet a tanító is, ha komolyan veszi a felnőttnevelést.

- Beszéltem is az édesapjával. Rájött, hogy nem kellett volna ilyen módon maximális igényeket támasztania. Velem diákkoromban ilyen nem fordult elő. Viszont emlékszem, hogy szerettem a szépírást, mégis kilencesem volt belőle. Eltettem a füzetem, és ma csodálkozva látom, hogy összehasonlíthatatlanul gyengébb írásra jobb jegyet adnak a tanítók. Mutatom a füzetet a lányomnak is, akit első osztályban tanítok, hadd lássa, hogyan indultam. Különben a lányom is tanító szeretne lenni. A múltkor munkáról, foglalkozásról, mesterségről beszéltünk az osztályban, és megkérdeztem, ki mi szeretne lenni. Általában a szülők foglalkozását választják. Később olyan pályák iránt éreznek vonzódást, amelynek képviselőit közelebből is megismerték.

- A nagyenyedi tanítóképzőben tanulta az emberi kapcsolatok kialakításának sokféleségét? Barátai, tanárai alakították szokásait, jellemét, módszereit a gyermek- és felnőttnevelésben?

- Öt éven át egy olyan osztályközösségnek voltam a tagja, amelyben az általános osztályzat nyolcas és tízes között mozgott.

- Éppen azért írok - az iskola igazgatóságának javaslatára - osztályukról, mert példamutató közösség voltak. Az eltelt tíz évben valamennyiüket megismertem, a sors szétszórta őket, életük valóban izgalmas és bonyolult, eddigi pályájuk nagyon tanulságos. Vallomásaikkal bizonyára segítenek az utánuk következőknek eligazodni a tanítói pálya sohasem könnyű útján.

- A tanárok is büszkék voltak reánk. Főleg az osztályfőnökünk. Szükszavú ember volt, de látszott az arcán, amikor felkészülve bejött az órára, hogy legjobb énjéből akar adni nekünk valamit. Beismerte, hogy a többségében lányokból álló osztálynak nem tud nyújtani olyasmit, ami sajátosan nőket érdeklő téma, ami lányoknak való tanács, de az élet minden ága-bogáról sokat és nagyon szépen beszélt nekünk. Az államvizsgán a vizsgáztató terem ajtajában velünk együtt izgult, és bátorított, pedig biztos volt benne, hogy ott is kiteszünk magunkért. Tudta, hogy szükségünk van a bátorításra, a tanítóhoz méltó biztos fellépésre.

- Ott tanulta a bátorságot?

- Igen.

- És még mit a tanítói tulajdonságok közül?

- Mindent. Olyan tanáraink voltak... Biális János és Nemes János igazgatók. Nemes János nem tanított minket, de nem volt olyan nap, amikor ne fordult volna meg az osztályunkban. Miután eltemettük, éreztük igazán hiányát. És még kit említsek? A román nyelvet Ștef Leon tanította. A véglegesítő vizsgán olyan tételelem volt, hogy rögtön eszembe jutott Ștef tanárunk dörmögő hangja. Két-három általa idézett sorról eszembe villant, hogy tulajdonképpen miről is kell beszélni. Mondtam is a találkozóon, hogy neki köszönhetem a sikeres vizsgám. Román nyelvből mi egy kicsit gyengébbek voltunk. Két okból is. Egyrészt, mert faluról jöttünk, másrészt mert olyan helyről származunk, ahol kevesebb alkalmunk volt ezen a nyelven beszélni. Apáca magyar falu. Én ott Enyeden, és utána az életben tanultam meg románul. Amíg az ember nem gyakorolja, addig nem bírja a nyelvet. Szóval, a véglegesítő vizsgát is az osztályhoz méltó jeggyel tettem le. Elégedett voltam, mert azon a nyáron építkeztünk. Szobát és kamrát építettünk a szüleim részére, hogy egy udvarban megférjünk. Abban az évben mentem férjhez. A szüleim a mezei munkával nem maradhattak el. Jött az építő. Rám maradt a főzés, a házi munka. Kevés idő jutott a tanulásra. Közben változtak a tankönyvek, nehezebb volt a lépéstartás. Új tankönyvekhez hozzá sem jutottam. Abból éltem, amit a tanítóképzőben jól megtanultam. Sok mindent kaptunk onnan útravalóul. Emlékszem Rimbás Viktor tanáromra. Rengeteg jó tanácsot, életbevágóan fontos dolgot tanultunk tőle. Lányok, mondta, minthogy rossz tornaórát tartsanak, inkább semmilyen! A találkozóon elmondtam, hogy olyan iskolába

kerültem, ahol se tornaterem, se felszerelés. A szabad levegőn mindig megtartottam a tornaórát, de amikor az időjárás miatt bennrekedtünk az osztályban, akkor inkább nem tartottam meg. Tehát szót fogadtam a tanáromnak, hiszen az osztályban csak poroztunk volna. Ez pedig ártalmas a gyermekek egészségére. De nemcsak tanáraimtól tanultam, hanem társaimtól is. Első perctől kezdve, amikor sorba álltunk, és bementünk az osztályba, Kocsis Mária mellé kerültem. Mai napig tart a barátságunk.

- Mit tanulhat egy tanítónő barátnőjétől?

- Nagyon sajnálom, hogy ő most óvónő. Elmondja, hogy milyen nehézségekbe ütközik, én is elmondom a magam iskolai problémáit. Ő engem jobban megért, mint én őt. Miután kikerültem a tanítóképzőből, egy évet óvodában tanítottam, de azóta sok minden változott ott is. Akkor is foglalkoztak és most is foglalkoznak ott a gyerekekkel, de a munkaterv egészen más. Elpanaszoltam, hogy van három gyenge gyerekem. Sajnálom őket, mert nem hibásak ebben, a szüleik nemigen törődnek velük. Tanácsokat adott, miként foglalkozzam velük, és ellenezte, hogy meghúzzam, elbuktassam őket. Ha csüggedek, lelkesít, érdeklődik, telefonál.

- És az osztályközösség?

- Bennlakásban laktunk, sok mindent láttunk egymástól. Egyszer történt egy lopás. Kinyomozták a tettest. Azután sohasem történt ilyesmi. Amikor felvételiztünk, az internátus szakácsnője azt mondta, lányok, aki ide bejut, abból embert faragnak. Igaza volt Ilonka néninek, valóban így történt. A fiatal mindig jobban emlékszik az idősebbekre. Így voltam én is azokkal, akik felsőbb osztályba jártak. Már sokszor találkoztam egy kolléganővel, akit nem tudtam, honnan ismerem. Mondom, ne haragudj, de nem tudom a neved, elfelejtettem. Kiderült, hogy alattam járt a képzőben. Volt egy harmadéves lány, akit Szerénkének hívtak. Én akkor elsőbe jártam. Mindig jókedvű, mosolygó, barátságos volt. A tanulóban szemben ültünk egymással. Mindig csodálkoztam, hogy mennyire vidám. Már akkor megfogadtam, ha lányom lesz, Szerénkének fogom nevezni. Azóta sem találkoztam vele. Biztosan jólesne neki, ha tudná, hogy a lányomat róla neveztem el.

- Hol kezdte tanítói pályáját?

- Kihelyezésem elég sok verejtékembe került. Édesapám azt mondta - lehet, tévedett -, hogy ha elhelyeznek engem valahová messzire, mondjuk Szatmár vidékére, akkor ezt nem fogja engedni. Mindig ragaszkodtam ahhoz, amit a szüleim mondtak nekem vagy kértek tőlem, így aztán a felajánlott helyekből nem választottam, mert egy sem volt Brassó környékén, hanem azt kértem, küldjenek a megyémbe. Később bántam, mert barátnőm Kusalyba került, Szilágy-sámszon mellé. Írta, hogy az első fizetéséből gumicsizmát vásárolt. Olyan helyre került, ahol nem ismerték a szőnyeget, az ágyra terítették, és más furcsaságokról is beszámolt. Férjem az iskolai évek alatt is udvarolt. Zilahon volt katona, és szanitéc iskolába került. Az orvosa nagyon szerette, hívta, hogy szolgálata leteltével maradjon mellette, mert ott fokozatosan csak előbbre léphet. Nem maradt, miattam. Ha akkor én elvállalom valamelyik Szilágy megyei tanítói helyet, talán még most is ott lennék.

- Ebben a történetben sok a hasonlóság az édesapjáról meséltekkel.

- Úgy látszik, a sorsot is örökli az ember. Szóval, hazajöttem. Jártam minden nap a Brassó megyei tanfelügyelőséget. Augusztus 15-től szeptemberig. Hogy mi volt ott a folyosón! A korai vonattal jöttem és sorba álltam, hogy rám is sor kerüljön. Nagyon izgatott voltam, nem tudtam, mi lesz a sorsom. Gyenge diáknak éreztem magam. Pedig ott határozott fellépésre, rámenősségre van szükség. Olyan fölényesen bántak velem, olyan hidegen, hogy rögtön megbántam, hogy tanító lettem.

- Ilyenkor sírni is szoktak a lányok.

- Jött ez is. Később... Végül egy óvodai helyet kaptam. Azt mondták, ha elvállalom Földváron a magyar nyelvű óvodát, akkor jó, ha nem, nincs más. A tanfelügyelő úgy beszélt velem, mint aki a saját óvodájában szorítana helyet nekem. Mindig a nyílt, egyszerű beszédet szerettem. Nagyon elkeserített, miként bánnak az emberrel. Elvállaltam. Nem volt családom, időből kitelt az ingázás. Földvár tizenhat kilométerre van Apácától. Vonattal mentem, jöttem. Ha azt mondom, téglagyári munkatelep, már következethet arra, hogy milyen emberekkel volt ott dolgom. A szülőket csak az érdekelte, hogy reggel beadják a gyerekeket és este kivegyék. Napközi otthonos óvoda volt. Reggel hatkor már ott voltam, délután négykor indult visszafelé a vonatom. Nyolctól kilencig reggelizés, kilenctől a tanítás délig, azután az ebéd, utána lefektetés. Nekem ezután már nem volt a gyermekekkel dolgom, mert a délutános óvónő foglalkozott velük. Amikor mindenki elaludt, akkor jöttem ki a hálóból. Az időt sehol sem töltöttem hiába, nagyon sokat kézimunkáltam, kötöttem, varrtam. Ötkor keltem, sokszor még a reggeli vonaton is kézimunkáltam. Délután szintén. Minden ami a lakásomban van, magam csináltam. Nem szerettem kimenni az óvodából, mert annyi furcsa ember került oda a gyártelepre. Annak idején a téglagyár tulajdonosa nagyon sok családot telepített Arad és Bihar megyéből. Ezekben a családokban nagymamák is vannak... Két másik lánnyal jelentkeztem az óvodánál. Mindhárman frissen végzettek voltunk. A telepen rendetlen fiatalság élt. Jól ellátott telep volt, sok mindent lehetett ott vásárolni. Amikor kimentem vásárolni, vagy egy limonádét inni, az is megtörtént, hogy megfogták a karomat, húztak, kérdezték, te ki vagy, mit keresel itt, gyere! Mindennap egy galuskával a torkomban mentem haza, és otthon sírva fakadtam, hogy engem hova helyeztek, és mit vállaltam. Később aztán látták, hogy engem hiába szólítanak meg, se szépen, se csúnyán nem reagáltam, nem válaszoltam, akkor békén hagytak. Hármunk közül egyik engedett a csábításnak. Az lett a vége, hogy be kellett költözzön Brassóba. Amikor odakerült, lakást kapott, és annyira a rendetlenek hatása alá került, hogy ne mondjam csúnyábban, el kellett onnan menekülni. Még egy dolog, ami nem tetszett: a fegyelemzetlenség. Már a kisgyermekeknél is megmutatkozott. Festettünk minta után kacsákat. Két színt kellett használni. Sárga kacsák voltak, piros csőrrel. A gyerekek szépen elkészültek vele. Mondtam, hagyjuk száradni. Valamit rendeztettem az asztalnál, mire megfordultam, a kacsák barna, kék és minden színben pompáztak. Otthonról úgy jöttek, hogy nem tudták, mi a fegyelem. Nem tudták, hogy mikor mesét hallgatunk, mesét hallgatunk, amikor pedig rajzolunk, akkor rajzolunk. Ez év végéig így volt. Mindennap kedvtelenül mentem haza. Az volt a szerencsém, hogy lány voltam, egyéb gondok nem társultak ehhez.

- Otthon sem pihent?

- Munkában nőttem fel, azóta is csak ezt ismerem. Mindig javítottuk, szépítettük a házat, úgy szerre, mindig csináltunk valamit kevés pénzünkből.

- És a következő tanévben?

- Az egyik földvári tanító néni versenyvizsgával bekerült Brassóba. Megpályáztam a helyét. Átkerültem az iskolához. Kutyt nem cseréltem, csak láncot. A kutya volt maga a telep, a lánc pedig az óvoda helyett az iskola. Egy szerencsém volt. Az, hogy azokat a gyerekeket kaptam első osztályba, akiket az óvodában tanítottam. Könnyebb volt, mert ismertem őket, ismertem a szüleiket, és ők is ismertek engem.

- Milyenek voltak a földvári szülők?

- Huszonnyolc gyerekem volt az első és a harmadik osztályban, együtt tanítottam őket. Négyen voltak harmadikosok, az egyik gyerek nagy mértékben beszédhibás volt. Az elsősök közül azoknak a szülei, akiket az óvodában tanítottam, rendes emberek voltak. Voltak cigány-

gyerekek is. Nem szerettem különbséget tenni köztük. Mindig ösztönöztem, jutalmaztam őket. Füzeteket, ceruzákat vásároltam nekik, és ott tartottam az iskolában őket, mert változott a menetrend, korábban érkeztem, később indultam hazafelé. Együtt írtunk, együtt tanultunk.

- A barátnője mesélte nekem, hogy ő sem tesz kivételt a cigánygyerekekkel, még meg is csókolja őket, hogy szeretetét éreztesse velük.

- Megtörtént, hogy egyiknek-másiknak két lejt adtak tízóraira, mert az volt a szokás a telepen, hogy nem csomagoltak a gyerekeknek. És volt olyan gyerek, amelyik a két lejére hóvirágot vásárolt nekem. Tudtam ezt, és elosztottam a tízóraitam közöttük. Lehet, hogy jobban esett nekik az én zsíros kenyerem, mint az a néhány szem cukorka, amit pénzükön vásároltak volna maguknak. Tíz évig magyaráztam a szülőknek, hogy ne adjanak pénzt a gyerekeknek. De nem sikerült megértetnem velük azt, hogy helyesebb, ha csomagolnak. Fizetés után néhány napig pénzben úsztak, utána semmi.

- Végiglátogatta a szülőket?

- Végiglátogattam és mindenféle összeírás alkalmával felkerestem őket. Kívülről nagyon szép lakásokban laktak, de amikor az ember oda bemegy, alig tudja, hogy forduljon meg, hogy minél hamarabb kijusson onnan. Vannak régebbi és újabb tömbházak. Már a lépcsőházban látszik, hogy rendetlen emberek lakják. A gyár mellett van egy nagy, vízzel telt gödör, egy tó. Körülötte házak vannak. Ennek a résznek a neve: Litoral. Éppen csak a tengerparti üdülőkhöz nem hasonlít. Innen voltak azok a tanulók, akik nem jártak az iskolába. Meglátogattam őket, szalmán aludtak. Egyik helyen kilenc gyereket találtam meztelenül. Tél volt, és ruhájuk sem volt. Aztán voltak olyanok, akik a „suprak alatt laktak”. Ezek régi szárítók, amelyeket befalaztak. Egészségtelen, penészes lakások. Nem jó róla beszélni, hogy mit láthat ott az ember. És a sok részeg ember! Jött reggel a gyermek táskával. Mi történt? Hát édesapám elkergetett, mert részeg volt. Ez nagyon sokszor előfordult. De jöttek a gyerekek az iskolába. Azt mondhatnám, hogy miattam jöttek. Mindig mondtam nekik, gyertek az iskolába, ha otthon nem is tanultok, gyertek, legalább hallgassátok, mit mondok, mit tanulunk. Jöttek táskával. Az első négy évben többségükben rendes gyerekekkel dolgoztam. Utána már nehezebb volt, csupa cigánygyereket tanítottam. Így telt el az újabb négy esztendő. Utoljára már csak hét gyerek járt az I-IV. osztályba. Egyedül maradtam magyar tanító.

- Közben férjhez ment. Szaporodtak otthoni gondjai is?

- Nem mondhatom, hogy munkámban gátolt volna ez, otthon megosztottuk a munkát. Amikor hazaérkeztünk, azzal kezdődött a nap, hogy elmondtuk egymásnak napi gondjainkat. A férjem az egyik brassói gyárban esztergályos. Neki is volt mit mesélnie, de inkább nekem. Mindenben segített. A mai napig is főzni, mosni és vasalni én szoktam, a takarítást a férjem végzi. Sokat segítettünk a szüleimnek is a mezei munkában. Persze, aztán jöttek a gyerekek. Előbb Szerénke, aztán Ildikó-Karola. Ekkor aztán megint szükséges volt a szüleim segítsége. Segítettek is. Igyekeztünk mi is visszasegíteni nekik azzal, hogy részt vettünk a mezei munkákban.

- A férje is apácai?

- Igen. Itthon is folytathatta volna az egészségügyi munkát, de azt mondta, visszamegy az iparba. Igaza volt, mert jól keresett, és ma is megbecsülik. Árva gyermekként nőtt fel, ezért megfogadta, hogy első a család. Szórakozásunk az együttutazás, kirándulás. Bútort mindenféle hozományba kaptam. Hűtőszekrényt, tévét, ilyesmit vásároltunk és a konyhai felszerelést.

- Milyen az apácai esküvő?

- Ami nekem nem tetszik a helyi lakodalmi szokásból, az, hogy külön tartja az esküvőt a leány és külön a fiú. Ugyanazon a napon, de külön. Otthon vagy a kultúrotthonban, esetleg a vendéglőben.

- Ez nem valami leány- vagy legénybúcsúztató?

- Nem. Ez maga a lakodalom. Végül a menyasszony és a vőlegény a fiús háznál vannak. A falu nem olyan nagy, hogy ne lehetne egyik végéből a másikba elmenni. Ajándékozás idején a fiatal pár elmegy a lányos házhoz is. Ha már egy vendégség, miért nincsenek mind együtt? Valahogyan furcsa dolog ez. Úgy is történt, hogy két vendéglőben tartották ugyanazt az esküvőt.

- Így tettek maguk is? Nem hágták át a szokást?

- Nem hágtuk át. Nagyon szeretek falun lakni. Apácán nőttem fel, ragaszkodom szülő-helyemhez. Mégis is el kellett jönnünk. Megszűnt a földvári helyem. Ezt már előre láttam. Azt is tudtam, hogy nem kerülhetek haza és a szomszédos falvakba sem. Errefelé nagyon megcsappant a tanulók száma. Így aztán úgy döntöttünk, hogy beköltözünk Brassóba. Hátha elhelyezkedhetem. A férjem kért és kapott lakást. Pár éve gépbeállítóként dolgozik, de csak a neve az, mert a mesterek kisegítője, helyettesíti őket.

- A szülők mit szóltak a beköltözködéshez?

- Még nem nyugodtak bele. Már a második tavasz, amit itt érek meg, de mintha hiányozna valami. Amikor kisüt a nap, mint a legyek, kíváncszom ki a levegőre. Hiányzik nekem a kerti munka.

- Megbánta valamikor, hogy tanító lett?

- Először, amikor a kihelyezésnél naponta mentem a tanügyhöz, és ott mindig *nincs* volt a válasz. A második pofoncsapás az volt, amikor színdarabot akartam tanítani, de nem volt kinek. Persze köteleztek is. Szívesen hozzákezdtem. Kezdtük a próbákat, hiányzott három szereplő. Másnap kettő. Kérdeztem aztán, miért nem jöttetek a próbára. Cukrászda előtt jöttem el, hangzott a válasz, megkívántam a kávé. Italt is árulnak ottan. Nem lett semmi az előadásból. Panaszkodtam. Jött az igazgató, mégsem sikerült. A román kolléganők közül voltak olyanok, akik azt mondták, hogy ők majd megmutatják... Nekik sem sikerült.

- A tanítók többsége arra vágyik, hogy közemberként is elismerjék. Apácán, baráti társaságban sikerült *valakivé* válnia? Előadást, felolvasást tartott-e?

- Rám ilyen feladat nem hárult, az ilyen alkalmakra engem meg sem hívtak. Ez nagyon rosszul esett. Az én osztályfőnököm végzett kultúrmunkát, de aztán elmaradt az is. A tanügyiek valahogy elhidegültek egymástól. Pedig Apácának erős kultúr-csoportja lehetne. Muszájból van egy tánccsoportja és egy színjátszó csoportja, de nem mondhatjuk el, hogy kitűnőek. A Brassói Lapokban is megírták, hogy az apácaiak nem készültek fel komolyan a kultúr-versenyre.

- Miként került végül is a városi iskolába?

- Az úgy volt, hogy 1983-ban nem nyaraltunk. Addig minden évben két társasutazáson vettünk részt. Külföldön nem jártunk, de az országot megismertük. Azt terveztük, hogy Félix-fürdőre megyünk, van ott egy nagybácsim. Hitegettek, hogy versenyvizsga lesz, arra készültem. Amikor megszűnt az állásom Földváron, szülőfalumhoz közelebb adtak helyet, a hét faluból álló régi község egyikében. Elfelejtettem mondani, hogy a földvári állomástól húsz percnyi utat kellett megtennem egy mezőn át. Télen-nyáron hideg szél fújt ott, eső, vihar, sár várt reám. Beteg is lettem, a vesémmel volt valami baj. Szerettem volna már abbahagyni az

ingázást. Két gyerekkel az nem könnyű dolog. A gyermekeink otthon voltak a szüleimnél, valósággal elszoktak tőlünk. Mondtam a férjemnek, hogy nem vagyok nyugodt, ha nincsenek mellettem a gyermekek. Mi itt a nagy kényelemben, a gyermekek meg otthon, ez nem rendes dolog. Édesanyám foglalkozott a gyermekekkel, de közben édesapám megbetegedett. Nekik is nehéz volt. Aztán a férjem nagy nehezen elérte, hogy mindig délután dolgozzon a Hidromecanickában. Délelőtt ő volt a gyerekekkel. Sohasem találkoztunk. Este mire hazaérkezett, én már aludtam. Reggel ötkor keltem. Amikor valami fontos dolgot meg kellett beszélnünk, igyekeztem valami alkalmi kocsival bejönni a városba. Így ment, és akkor egész nyáron át vártam a vizsgát. Közben beadtam az irataimat, ideiglenes áthelyezésemet kérve. Eltelt július, eltelt augusztus. Azt válaszolták, hogy nem kaphatok ideiglenes helyet a városban. Mentem kihallgatásra a néptanácshoz, a főtanfelügyelőhöz. Ment a férjem is. Végül is hogy, hogy nem, megadták az ideiglenes áthelyezést a 28-as számú iskolába. Előbb azt mondták, hogy nincs hely. De én nem hagytam magam, mint első kihelyezésemtől. De igenis van, mondtam, és azt is, hogy hol, melyik iskolánál. Tömbházunk mellett van a 23-as iskola, valamivel lennebb pedig a 28-as. Ismertem a helyzetet. Így aztán most itt tanítok a közelben, ezzel rengeteg időt és energiát takarítok meg. Reggel együtt kelünk, és indulunk az óvodába és az iskolába a gyerekekkel. Végre rendes mederbe terelődött családi életünk. Jövőre és talán azutánra is meghosszabbítják ideiglenes kinevezésemet. Az a szabály, hogy faluról nem jöhetnek be végleges tanítónak városra.

Most harmincnyolc gyereket tanítok, köztük a lányomat, mert ez a legközelebb eső magyar nyelvű iskola. A kolléganők megkérdezték, hogy miért nem adom román nyelvű iskolába a lányomat. Nem akartam nekik mondani, de azt hiszem, tudniuk kellene, hogy ez nem jól nézne ki egy magam féle tanítónőtől. Belekapaszkodtam ebbe a harmincnyolc gyerekbe, és szépen haladok velük előre a tananyagban. Remélem, sikerül negyedik osztályban is tanítanom őket. Ez az osztály most alakult, senkinek a helyét nem foglaltam el, senkit nem helyettesítetek. Úgy gondolom, a gyerekek, az iskola és a saját érdekem diktálja, hogy itt a lehető legjobban tanítsak. Itt az ideje, hogy fokozati vizsgára jelentkezzem. A földvári iskolában olyan gyenge volt a színvonal, hogy az igazgató jobbnak látta, ha lebeszél erről. Most már nyugodt lélekkel feliratkozhattam tanfelügyelői ellenőrzésre. Ha ez megvan, jövőre beadhatom az irataimat, két év múlva pedig vizsgázhatom.

- Ez már a jövő. Ha már itt tartunk, megkérdelem, hogyan képzeled a jövőjét? Mit vár, mit tervez?

- Nem merek tervezni. Pedig tervezni a legkönnyebb. Amikor megkaptuk a lakást és elrendezkedtünk, meglátogattam a közelben lakó egyik barátnőmet. Kimentünk a városba, és ott haladtunk el a 10-es számú iskola előtt, ahol, ha nem csalódom, az első román úrhajós tanult. Mondom a barátnőmnek, hogy látod, itt fogok én tanítani, többet már nem ingázom. Miután megkezdődött a tanítás, azt mondta nekem, tudd meg, hogy igazat szóltál. Mit mondtam? Hát azt, hogy itt fogsz tanítani. Mondom, nem ott tanítok, hanem még közelebb a lakásomhoz.

- Úgy látszik, merészet kell gondolni, s akkor sikerül.

- Nagyon szeretném, ha végleg itt maradhatnék a városban. Ha az ember dolgozik, munkájának van eredménye. Ismerek olyan tanárt, akinek az első fokozata is megvan, de azt mondja, nem jönne városra tanítani, mert ott nagy a szigorúság, sok az ellenőrzés. Igaz, nálunk is nagyon szigorú az ellenőrzés az igazgatóság részéről, de mi egyebet tehet az iskolaigazgató hatvan tanügyi káderrel. Meg kell fognia a gyepőt.

- Tehát nincs ellenére a szigorúság. Aki jól akar tanítani, annak az természetes és szükség-szerű. De maga már megbánta egyszer-kétszer, hogy ezt a pályát választotta. Változott a véleménye?

- Most már kijavítom magam, újra szeretek tanító lenni. Már a második tanévben, amikor taníthattam, megváltoztattam a véleményemet, mert láttam munkám eredményét. Nincs annál nagyobb öröm, mint a tudás felé egyengetni a gyermekek útját.

- Mi a nehéz mostani munkájában?

- Nekem az tűnik most nagyon nehéznek, hogy annyiféle írásbeli jelentést kérnek tőlünk. Például ma addig nem jöhettem el az iskolából, amíg nem írtam le az önkritikámat. Saját magamat kellett értékelnem. Ez nekem nehéz dolog. Annyi a dolgom, naplót lezárni, ellenőrző könyveket kitölteni és a többi, s akkor újra összpontosítani kellett arra, hogy mit írjak a magam elé tett hófehér papírlapra.

- És mit írt?

- Igazság szerint, az igazgatóság már képet alkotott a munkámról, többször is voltak nálam óralátogatni. Hallottam, hogy megkérdezték a szülőket is, elégedettek-e velem. Tudják, hogy pontos vagyok és rendes. Végiggondoltam a sólymokkal való foglalkozás tervét, aztán arról írtam, mit sikerült jól és mit kevésbé jól megvalósítanom. A végén pedig fájo szívvel odaírtam, hogy százszázalékos az átmenők száma, de ezt nem érdemli meg minden tanuló, a hátra levő évharmadban a gyengébbeknek be kell hozniuk a lemaradásukat.

- Milyen szülőktől származó gyerekeket tanít?

- A legtöbb munkás. Aztán mester és mérnök. De a gyerekeken ez nem látszik. Az a szülő, aki csak annyira foglalkozik otthon a gyermekével, hogy igyekszik továbbvinni azt, amit az iskolában megkezdtem, annak a gyermeke könnyen, szépen halad előre. Három cigány-gyerekem van, de kettő közülük úgy jár iskolába, olyan rendes, olyan szépen öltözködik, hogy ha nem lenne olyan szép barna, senki sem mondaná róla, hogy miféle. A szülőkkel nagyon jó a kapcsolatom. Már az első évharmadban szoros kapcsolatot alakítottam ki velük. Azt mondta a férjem, ha ezt te így fogod folytatni, bele fogsz zavarodni. Hazajövök az iskolából, főzök. Kettőig Szerénke játszik, akkor elővesszük a tanulást. Ilyenkor sok mindenre rájövök, hogy még mivel kell foglalkoznom az osztályban. Itthon szigorúbb vagyok. Meg is jegyezte Szerénke, hogy az iskolában jobb vagyok, mint itthon. Igen, mert itthon még rá is koppintot-tam, ha nem figyelt. Aztán meg jön a férjem négy óra felé és ebédelünk. Utána útnak indulok. Mindenkit lelátogattam. Ilyenkor mondom el a gyermekek hibáit, a szülői értekezleten nem szoktam megnevezni a tanulókat. Az első szülői értekezleten elmondtam, hogy mit várok a gyermekektől és mit a szülőktől. Azóta is ehhez ragaszkodom. Hetenként egyszer konzultálok a szülőkkel. Jönnek rendesen. Négy-öt szülő ha hiányzik a harmincnégyből. Mihelyt észreveszem, hogy valamelyik gyereknél hanyatlás mutatkozik, szólok vagy írok a szülőknek. Legutóbb a Szülők iskolájában a zsebpénzről tartottam tőlem telhető előadást. A példákat különféle lapokból gyűjtöttem össze. Témák szerint füzetbe ragasztom a hasznosítható információkat.

- Furcsát kérdezek: gondolt-e már a nyugdíjra?

- Olyan messzi van, hogy azt mondtam, meg sem érem a nyugdíjas kort. Egyelőre csak azt remélem, hogy a mostani osztályomat elviszem az ötödikig. Még jó negyedszázadom van a nyugdíjig.

- Az én idős tanító nénimnek idegesen rángatózott a feje. Ugyanezt az önkéntelen mozdulatot figyeltem meg a nővéremnél, aki több mint három évtizede tanít. Tíz év oktatói munka után gondolt arra, hogy óvakodjék az idegeskedéstől?

- Magamon még nem vettem észre ilyen jeleket, de tudom, hogy a szüleim is nagyon idegesek, és ez örökölheto. A saját gyermekemhez már kevesebb a türelmem. De lehet, hogy más tanügyi is így van ezzel, elhanyagolja a saját gyermekét. Egész nap beszélek, és este, amikor megkér a lányom, hogy mesét olvassak, nincs már kedvem. Olvasom, de valahogyan úgy fáj nekem az, hogy elfogyott a kedvem.

- A cipésznek lyukas a cipője, a szabónak rongyos a nadrágja... A tanítónak nevetlen a gyermeke? Gondolt-e már arra, hogy megelőzze idegnyűvő foglalkozása ártalmait? Talán azért választották a családos országjárt is?

- Nem egészen tudatosan, de kerestük az idegnyugtató kikapcsolódást. Otthon jártunk az erdőre. És szénát takarni...

- Mit ajánlana annak a lánynak, aki most indulna tanítóképzőbe?

- Aki szereti a tanítói pályát, ha ideges is, akkor is nyugodtan választhatja, mert magamról tudom, hogy munkánk értelme pillanatok alatt feledteti a kellemetlenségeket. Gyermekekkel dolgozni nagyon szép... Széppé teszi a felelősség, mert a tanítónak meg kell felelnie a nevének.

- Apáczai Csere János szerint „csak azok a tanulók felelnek meg illő módon saját nevüknek, akik tanulmányaik folyamán szorgalmasaknak és lelkiismereteseknek bizonyultak, és olyan munkát végeznek, amely méltó a komoly és szép feladathoz.” Áll ez a tanítókra is. Veszélyes lenne azonban nagy bajaink forrásait továbbra is közönyös szemmel néznünk. Sürgősen készülünk fel arra, hogy eltömjük őket, de úgy, hogy külön-külön mindenki keressen megfelelő orvosságot a saját területén folyó forrás betömésére. Tömjék be a magukét a tanulók is, meg a tanítók is...

- Az enyedi tanítóképzőben a felvételi vizsgán megkérdezte tőlem Biális aligazgató, hogy meg tudnám-e mondani, mivel ment fel Apáczai Csere János a kincses városba? Ha arra gondoltam volna, amit róla olvastam és a tanáraitól hallottam, nem tudtam volna megfelelni, de eszembe jutott, hogy mit mesélt a nagyanyám... Szekérrel, válaszoltam. De az aligazgatóm már nyugtatott, hogy úgymond zárójelben kérdezte. Az ilyen zárójelekben is sok minden elfér. Mostanában magam is mesélem a nagyobbik lányomnak, hogy ki és milyen tudós tanítónk volt az évszázadokkal ezelőtt élt falubeli rokonunk... És idézem: „Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlui!”

Sok(k)próba

1

- Tenkéről indult, innen, ebből a nagyon hosszú utcában álló szülői házból. Miért választotta Enyedet? Miért a tanítói pályát?

- Szerettem a tanárait, ők voltak a példaképeim. Úgy éreztem, hogy közel áll hozzám ez a pálya. Mindig szerettem olvasni, tanulni, foglalkozni a gyermekekkel. A közelben lakik egy tanító néni, ő is biztatott. Énekelni tanultam tőle, mert az gyenge oldalam volt. Felkészített a felvételre.

- Arra emlékszik, hogy egyik osztálytársa egyetlen dalt tudott csupán a felvételin. De azt olyan határozottan fújta, hogy mást nem kértek tőle?

- Nem emlékszem. Sokan voltunk. A húsz helyre hatvan-egynéhányan jelentkezünk. Kemény vizsga volt. Úgy tudom, hogy mind a húsz bejutott első volt abban az iskolában, ahonnan jött.

- Helyben végezte a nyolc osztályt?

- Itt végeztem 1968-ban. Kevesen voltunk az osztályban. Mindössze tizenketten. Ketten mentünk tanítóképzőbe... Amikor megláttuk azt a nagy iskolát... És az, hogy elég messze van a szülői háztól, még vonzóbbá tette. Nagyon megszerettük a képzőt. Előttem is jártak oda ismerős lányok, még rokon is. Édesanyámmal mentem. Amikor látta, hogy az óvónőképzőbe kevesebben jelentkeztek, le akart beszélni a tanítóképzőről. Nem engedtem. Mondtam, hogy megpróbálom, ha sikerül jó, ha nem, úgy is jó. Jobban illik hozzám az I-IV. osztály, mint az óvodás gyermekek. Most mégis úgy hozta az élet, hogy óvodában kell tanítanom.

- Mit gondolt akkor a tanító hivatásáról?

- A hivatástudat ott formálódott bennem. Én akkor csak azt tudtam, hogy gyerekek között akarok lenni. Szeretem a pontosságot, a rendet. Azt is, hogy tudom, melyik órán mit kell tanítanom.

- Hol tanulta a rendszerességet?

- Itthon a családban. Apám nagyon szereti a pontosságot, a rendet. Akármikor, akármire megkérk, sohasem mondja, hogy nem. Nem mondja, hogy majd máskor, most fáradt vagyok. Nem szereti halogatni a dolgokat. Amit eltervez egy napra, azt megcsinálja. Édesanyám is, ami tőle telik, mindenben segít. Mikor iskolába mentem, már tudtam, mi a kötelesség, mit kell leírnom, mit kell megtanulnom. Akkor olyan „magolós” típus voltam. Enyeden jöttem rá, hogy tulajdonképpen miként is kell tanulni. Ott tudatosult bennem a rendszeret. Mostanában, hogy újra itthon vagyok, és nincs sok dolgom, hiszen anyám mindent elvégez, sokat gondolok az iskolámra, az életemre...

Kávét főz, cigarettára gyújt. Amióta egyedül vagyok, mondja, rászoktam a dohányzásra. Télen kevesebb a munka, van időnk bőven, magyarázza. Elképzeljük, hogy van valahol egy lány, aki úgy készül az életre, talán éppen a tanítói pályára, hogy figyel a mi beszélgetésünkre is. Ezért úgy döntünk, hogy maradunk még a hivatástudat kialakulásának kérdésénél.

- Enyeden nagy volt a szigorúság. Visszahúzódó természetű voltam, de nagyon figyeltem másokra, láttam, hallottam, tapasztaltam. Közben sokat változtam magam is. Megfigyeltem, hogy ki hogy tanul, hogy beszél. Próbáltam mások után igazodni, javítani magamon. Sokan vannak, akiket nem érdekel semmi, mennek a maguk feje után. Én nem tudtam ilyen lenni.

- Kikkel barátkozott?

- Kozma Évával nagyon jóban voltunk három évig. Aztán Cseke Évával is. Mi hárman együtt tanultunk, együtt bontottunk fel minden hazulról jött csomagot. Nemrég voltak nálam látogatóban. Mit tanultam tőlük? Hamarjában nem is tudnám elmondani. Sokat kézimunkáltunk, tele volt az iskola a lányok munkáival. Jóban voltam Farkas Ferivel. Nagyon jól megértettük egymást. Barátok voltunk. Senki sem hitte el nekünk, hogy csak barátok voltunk. Feri mindig udvarolt valakinek. De jött és megkeresett, hogy beszélgessünk. Komoly beszélgetéseink voltak. Az életről, mindenről. A tanítói hivatás észrevétlenül tudatosult bennünk, miközben fokozatosan felnőtté váltunk. Az iskolában kialakult sajátos légkör, a tanárok és társaink hatása következtében értettük meg az oktatói munka fontosságát, felfedeztük hivatásunk szépségeit, amiért érdemes vállalnunk pályánk nehézségeit és megpróbáltatásait is.

- Hol kezdte a tanítást?

- Sok utánajárás után Albişon. Margittától tizenegy kilométerre van ez a falu. A megyébe kaptam a kinevezésem, de a tanügynél csak ősszel tudták megmondani, hogy hova kerülök. Nagyon rendes, jó igazgató fogadott. Négyosztályos iskolában tanítottam. Kolléganőmmel laktam egy kétgyermekes családnál. A férj kőműves volt, a felesége könyvelő a tévész-irodán. Nagyon jól kijöttünk velük. Most is tartom velük a kapcsolatot. Tavaly nyáron meglátogattak. Olyanok voltak ezek az emberek, akikkel ki lehetett jönni. Mintha odatartoztunk volna a családhoz. Az utca felőli szoba volt az enyém. Kétszáz lej fizettem, és ebben benne volt a reggeli, ebéd és a vacsora is. Álom volt. Úgy viszonzottuk, hogy segítettünk a mosásnál, a szülőben, vigyáztunk a gyerekekre, etettük, mosdattuk a két kislányt. Mindent dolgoztunk, amit kellett. Volt időnk, lányok voltunk. Kolléganőm is falun született és az enyedi tanítóképzőben végzett. Árva lány volt. Annyit sem járt haza, mint én, aki minden két hétben hazajöttem. Hosszú volt az út, de vágytam haza. Ahogy nőttek a kislányok, vittük őket magunkkal. A kisebbik volt az enyém. Róla neveztem el a lányomat Juditnak.

- És milyen volt az iskolában?

- Óvodában tanítottam. Nem volt más hely. Örültem, hogy állást kaptam. Kolléganőm segített, adta a lecketerveit, amíg belejöttem. Nem volt különösebben nehéz az élet, mert munka után lakótársnőimmal mindenhova elmehettünk. Két lány szabadabban mozoghat. Jártunk moziba, táncolni, bált szerveztünk és lakodalomba is meghívtak. A háziak is vittek a rokonokhoz, még disznótoros vacsorákon is voltunk. Otthon éreztük magunk a faluban. Kolléganőmnnek bemutattak a rokonságból egy fiút, a tanév végén, miután eljöttem Albişról. Férjhez is ment hozzá. Már áprilisban kérvényt adtam be a tanügyhöz, mert iskolában akartam tanítani. Még el sem telt az évharmad, és megjött a válasz, hogy a következő évtől mehetek Fenesre.

- Az merre van?

- Belényes mellett. Négy-öt kilométerre. Hát az egészen más vidék. Váradtól északra, fenn. De negyven kilométerre van Tenkétől, és jó volt a buszjárat.

- Mit vitt magával az albişi légkörből?

- Albişon az óvoda külön volt, az iskolában nemigen jártam, de mindenkit ismertem, mert rengeteg kultúrmunkát végeztünk. Sokat szerepeltünk, brigádműsort írtunk. Versenyekre mentünk Otományba, Szalacsra és Margittára. Jó közösség volt. A kultúrigazgató egy székel

ember, mindig jókedve volt, és szeretett bennünket. Sok volt a fiatal, és szerveztük a táncot. Naponta hazajártak Margittára. Érdekes volt számomra a bál. Régen nálunk is rendeztek bált, de akkor még kicsi voltam. Aztán kiment a divatból a táncestély. Mi inkább névnapokon szórakoztunk. A téli vakációban egyik névnap a másikat érte. Albişon másként volt. Ott csakúgy nyüzsgött a falu.

- Ki udvarol a tanító néniknek falun?

- Hát ha öreg a pap, családos az agronómus, és ingáznak a tanárok, akkor senki. Albişon voltak olyan fiatalok, akik udvaroltak volna, de az én vágyam mindig az volt, hogy haza-kerüljek. Időközben udvarolt már a férjem. Ő is tenkei. De gyermekkoromban nem ismertem, mert tőlünk távol laktak. Egy névnapon ismerkedtünk meg. Az a szokás, hogy egy-egy baráti körbe időnként valakinek vagy valakiknek a távolabbi rokonait és ismerőseit is meghívják. Így került az én férjem is a mi társaságunkba.

- Volt, talán még most is van, némelyik lányban attól való félelem, hogy ha húszéves korban sem kap férjet, akkor valami szörnyűség kezdődik az életében. Úgy tudom, a tanítóképzőben önállóságot, önbizalmat is kaptak, kialakult a lányokban az a határozott viselkedésmód és belső biztonság, amely a tanügyben dolgozó lányok és asszonyok sajátosságához tartozik.

- Így van. Közösségben jól érzem magam, szeretek mindenkivel beszélgetni. És mindenkivel egyformán beszélek. Nem kerestem valakit, akinek lekötölezzem magam. Lehet, hogy hibám volt, de én mindig előre terveztem az életem. Például megfogadtam, hogy amíg le nem teszem a véglegesítő vizsgát, addig nem megyek férjhez. És ezt be is tartottam. Nyolc évig udvarolt a férjem. És mégsem ismertük meg eléggé egymást. Akárkinek meséltem, hogy nem megyek férjhez, amíg nem véglegesítőzöm, kinevetett. Ellentétben osztálytársnőmmel, Bálint Katival, aki mindig hangoztatta, hogy mindent egyszerre tud csinálni. Tehát tanítani, feleség is lenni, gyereket nevelni és véglegesítőre tanulni is. Lehet, hogy azért tettem így, mert magolós típus voltam, szerettem mindent pontosan, tökéletesen és idejében elvégezni. Rengeteget tanultam a véglegesítő vizsgára.

- Bizonyára azért szeret egyszerre csak egyet csinálni, hogy azt tökéletesen végezhesse, és semmi se zavarhassa a siker elérésében. Feltételezem, hogy a véglegesítő után nagyon jó feleség akart lenni. Vagy csak nagyon jó tanítónő?

- Úgy gondoltam, hogy csak ilyen módon lehetek egész ember. Bálint Katinak könnyebb volt, mert iskolavégzés után egyenesen a szülőfalujába mehetett vissza óvónőnek, és nem bánta, hogy oda kell hagynia a tanítói pályát. Várta őt a falu, a hazai környezet, a vőlegénye. Egyenes vonalban, simán fut a hozzá hasonlók élete. A véglegesítőt én nagy próbának tartom. Olyanokkal vizsgáztam, akik harmadszor próbálkoztak. Én biztosra mentem. Másként nem is tudom elképzelni... Férjem akkor nagyon türelmes volt, úgy éreztem, hogy tud alkalmazkodni, és nagyon jól megértjük egymást. 1976-ban vizsgáztam, augusztusban. A következő év márciusában házasságot kötöttünk. Vártuk, hogy közelebb kerülök, vagy ő talál a közelemben munkahelyet. De nem sikerült. Hat évig voltam Fenesen. Nem ingáztam, ott laktam. Nagyon nagy ez a falu. Még hosszabban elnyúló, mint Tenke. Egy özvegyasszonynál laktam a falu végén. Amikor először mentem onnan az iskolába, azt hittem, sohasem látom meg. Hosszú utcák vannak ott a patak két oldalán. De egy szép őszi napon történt, hullottak a falevelek. Nagyon tiszták voltak a házak és az utcák. Kellemes látvány volt. Ez is számít abban, hogy miként érzi magát az ember ott, ahol tanítania kell. A néni margittai származású volt. Járt hozzá a sógornője. Együtt kézimunkáltunk, beszélgettünk. Így aztán nem ragadt rám a helyi tájszólás. Nyújtják a szavak végét, és sok tájszót használnak. Például a csupornak az mondják, hogy *csupirkó*, a gyerek az *pasla*. Mennek a paslák az iskolába, mondják. Egy Székelyföldről

jött kolléganőm este érkezett a faluba. Reggel, amikor felkelt, az volt az érzése, hogy az emberek énekelnek. Hangosan beszélnek, gyorsan pereg a nyelvük. Sok szavukat nem is értettem.

- Ezekben az években miért volt nehéz a tanítás?

- Nem éreztem nehéznek. Valójában ott kezdtem el a tanítást. Először a negyedik osztályt kaptam. Kevés gyerek volt az osztályban. Rengeteg időm volt, jól felkészülhettem minden órára. Félnap az iskolában, a nap másik fele családlátogatásokra, iskolai dolgokra, felkészülésre ment el. Szombaton hazautaztam. Hétfőn újrakezdtam. Csak az iskolának éltem.

- Nem is tudtam, hogy lehet így is tanítani. Mint az agrármérnök, aki hajnaltól késő estig a mezőn van. Mint az orvos, aki örök szolgálatos, hiszen akármikor szólíthatják. Mint a gazdálkodó, aki a kedvező időjárást kihasználva minden kampányban hajtja magát. Így tanított?

- Így tanítottam. És nagyon élveztem a munkát.

- Ezt nem lehet megfizetni.

- Nem lehet. Pénzben ez ki sem számítható.

2

Nagyváradon folytattuk a beszélgetést. Köteles Irén (a férje után Kozma) húgának Rogerius negyedi szépen berendezett lakásában ülünk. Kérdem a tanító néni húgát, hogy miért nem lett ő is tanügyi. Lebeszél a nővérem, mondja, és hozzáteszi, hogy elégedett a sorsával. Számítási intézetben dolgozik, és nem zárta magát ki a világból, nem kuksol egy távoli faluban, városon él, férje és saját munkájának köszönhetően korszerű körülmények között. Tanítónő nővére, nem tudom, miért, úgy érzi, mentetnie kell húgát.

- Nem volt a tanításhoz elég türelme. Idegesebb típus. Eredjél másfelé, mondtam neki, amikor arról volt szó, hogy felvételizik a tanítóképzőbe.

- Honnan tudja, hogy sikerült megállnia a helyét a tanítói pályán? És miből meríti a türelmét?

- Mindig kíváncsi voltam arra, hogy miként vélekednek rólam. Sokat adok a gyerekek véleményére is. Időnként fogalmazást íratok velük *A tanító néni* címmel. Számítok a gyerekek őszinteségére és megfigyelőképességére. Ezeket a dolgozatokat megtartom, szeretettel őrzöm. A gyerekek megjegyzései hozzásegítenek ahhoz, hogy változtassak velük szembeni magatartásomon. Igyekszem közelebb férkőzni mindenikükhöz.

A fenesi gyermekek dolgozatából találokra egy harmadikos kislányét húzzuk ki:

„A tanító néni nagyon jó. Én nagyon szeretem a tanító nénit. Én azért szeretem a tanító nénit, mert jószívű, ha meglát egy hibát, megmondja. Ha rosszak vagyunk, akkor nem ver meg, csak ránk kiabál. Tornaórán sokat játszunk a tanító nénivel. A tanító néni gyermeknapra cukorkát hozott és filmet is vetített. A tanító néni sokat ír és sokat tanít.”

Két évvel később írta egy kislány:

„Én negyedikes vagyok. A tanító nénit Köteles Irénnek hívják. Magas, hosszú hajú, göndör és szőke. Barnás-kék szemű. A tanító néni hozzám és az egész osztályhoz szerintem jó. Van órája, és nagyon szépen beszél magyarul. A tanító néni szeretné, ha jobban tanulnánk. Én is szeretnék jobban tanulni és az osztálytársaim is. A tanító néninek Tenkén van a szülőföldje. A tanító néni szép, csinos ruhában jár. Sokat kínlódik velünk. És sokat kacagunk vele. A tanító néni hozzám viszonyítva jó. Sokszor megbocsát nekünk.”

Egy negyedikes fiú, ki tudja miféle tapasztalatok alapján, összehasonlításos vallomást tesz a tanító néniről:

„A mi tanító nénink Köteles Irén. Ő elég magas, a haja barna, a szeme barnás-zölde, a szemöldöke barnás-fekete. A tanító néni jó mihozzánk. Nagyon jól érti a számtant. A tanító néni amellet, hogy jó, egy kicsit szigorú is, de ez nem baj. Az a jó, hogy jól tud osztályozni, és odafigyel, amikor felel valaki, és jól megfigyeli, hogy mit mond, hogy le tudja osztályozni. Nem tesz úgy, mint egy-egy tanítónő vagy tanár, aki nem figyel oda.

Én szeretném, hogy minden tanítónő ilyen legyen.”

A dolgozatok között egy levelet is találunk, amelyet Codreanu Viorel román tanár Köteles Irén Fenesről való távozása utáni tanévben írt.

„Dragă Irina!

Această scrisoare am vrut să oi-o scriu în urmă cu două-trei săptămîni, ca urmare a bucuriei, provocată de foștii tăi elevi, acum în clasa a V-a B (diriginta Szatmáry Gizella), care la inspecția de gradul II făcută de d-l insp. sc. Graoian Gal, au răspuns exepoional la toate întrebările, iar eu am fost notat cu 10 (zece), apoi și ei fiecare a primit un zece de la mine.

Din cei 13 copii, nici unul nu este corigent (mai slăbuoi Levente, Feri, Benedek K. și Miklós I.) dar și ei se descurcă acum binișor.

Este cea mai disciplinată clasă din școală, cea mai curată, la fel oinuta, cred că vor ocupa locul I la concursul organizat pe școală, premiul fiind o excursie la Peștera Urșilor.

Sînt foarte mulțumit de Boros Tünde, apoi de Emese Miklós, de Arpy, de Murgui, de Paul Ildikó (tot timpul cu mîna sus la mine!!! are note mari la mine, ce zici?!), de Apolonia, de Fenesi Elisabeta (e f. f. timidă, ce păcat!)

Ar fi mai multe de spus, dar sper să ne întîlnim curînd, totuși eu îoi mulțumesc din inimă pentru felul cum i-ai format și pregătit, îoi doresc multă sănătate și fericire, oie, fetiței tale dragă Judit, sořului și părinților tăi.

Cu stimă: prof. V. Codreanu.”

A levél volt tanítványai soraival folytatódik. Románul ír, talán ezzel is bizonyítani akarják tudásukat. „Mi-e dor de dvs. - írja Murgui Enikő Tünde. - Vă doresc multă fericire și vă pup de mii de ori. Iertaoi-mă dacă v-am supărat vreodată” - veti papírra elérzékenyülve Benedek Ferenc. Miklós Emese bővebben ír:

„Scumpa tovarășă învăoătoare,

sînt foarte bucuroasă că am ieșit bine la inspecția pe care a avut-o tov. prof. Codreanu Viorel, toři ne-am descurcat foarte bine, am răspuns frumos la întrebările puse de tov. inspector, care ne-a întrebat cine ne-a fost învăoător în clasele I-IV.

Tov. prof. Codreanu este foarte mulțumit de noi și tot timpul este cu noi, vinerea de la șapte la opt avem consultație, ne-a învățat cîntece românești, ne-a dus la film, pe care l-am povestit la oră și am scris în caietul suplimentar, apoi ne-a dus de la Beiuș cartea lui Creangă.

Cu dînsul am dat și multe programe artistice și dorim din inimă să venioi într-o zi la noi, la oră de română, să vedeți cum ne descurcăm. Vă îmbrăoișez cu drag.”

- Figyelembe venni a gyerekek véleményét és változtatni magatartásukon? Azt hiszem, ez a téma megérne egy szakköri dolgozatot. Nem gondolt rá?

- De igen. Különben amikor hetedikes voltam, mivel a számtant szerettem, és vasárnaponként rengeteg feladatot megoldottam magánszorgalomból és kedvtelésből, a számtantanárnőm megkért, hogy matematika körön vezessek le egy órát. Olyan jól sikerült, hogy elhatároztam, tanítani fogok.

- Hogy hívták a tanárnőt?

- Győri Ilona. Már nyugdíjban van. Az ő példája nyomán szerettem volna számtantanár lenni. Nekem mind ilyen tanáraim voltak...

- A tanítók és a tanárok is szeretik a jó tanulókat. Így van ez magával is?

- Én is szeretem a jó tanulókat, de nem kivételezek velük.

- Az elemi iskolában különválasztható az oktatás és a nevelés? Később úgy tűnik, hogy csak az oktatásra van energiája a tanügyieknek. Az anya nevel, az apa nevel. A tanító néni ezt miként csinálja?

- Főként figyelmeztetéssel. És nyíltsággal. Az osztályközösség megteremtésével. Ha észrevettem valamiféle hibát valamelyik gyereknél, lejegyeztem, és igyekeztem minél előbb meglátogatni és megbeszélni a dolgot a szüleivel. Majd meglátja a tanító néni, mondta némelyik anya, majd, ha gyereke lesz!... Nem hagytam egyik után sem. Ha nem írta le a házi feladatát, elmulasztotta a tanulást vagy bármilyen kis feladatát, nem hagytam. Nem engedtem ki szünetben a gyermeket vagy elhívtam haza hozzám. Tanítványaim közül sokan jártak hozzám, és a legtöbbről bebizonyosodott, hogy képes megtanulni a leckéjét. Így serkentettem bennük a szorgalmat, a becsületet és a tisztesség érzését.

- Említette, hogy már csak szép emlékeit tartja észben Ferencről. Mondjon erre egy példát, lássuk, mi az a szép egy tanítónő emlékezetében.

- A múltkor bejött az árvaházba egy édesanya a kislányával. Nem voltam szolgálatos. Azt üzenték, hogy szerettek volna látni. Négy évig tanítottam a kislányt évekkel ezelőtt. Jólesett, hogy nem felejtett el. Az elmúlt szeptemberben voltam Fenesen. Időnként visszamegyek, meglátogatom barátnőimet. Az utcán találok tanítványaimmal. Megállítottak, beszélgettünk. Van közöttük olyan, aki már tanítóképzőbe jár. Azt hiszem, szerénységgel elmondhatom, hogy részem van sikereikben. És abban, hogy egyik-másik engem tekint példaképének, és hivatásomat választja.

- Hogyan került el innen?

- Amikor megszületett a kislányom. Tudtam, hogy nem ingázhatom. Magammal sem vihettem. Kaptam egy tanítói helyet Szalontán. Helyettesítenem kellett négy hónapot. Busszal fél óra utazás. Ott is jó volt. Sok gyerek volt. Még nyílt leckét is tartottam. Így sikerült. Aztán vissza kellett mennem Fenesre. Óvodába tettek, mert a kolléganőm kérte, hogy engedjem meg, vigye végig a negyedik osztályt. Két hét volt még a tanévből. Jött a nyár. Mentem Nagyváradra a továbbképzőbe. Ott találok volt osztálytársaim közül a Bihar megyeiekkel. Közben megszűnt a fenesi posztom. Kérvényt adtam be a tenkei árvaházhoz. Szeptemberben küldték a kinevezésemet. 1978 őszétől ott dolgozom. Eleinte nagyon nehéz volt. Szülő nélkül nevelkedett kicsi gyermekekkel foglalkozunk, csakis román nyelven taníthatjuk őket. Nem ismertem az igényeket, a lehetőségeket. Az igazgatónő nagyon kedves, mindenben segített.

- Tehát vége tanítói pályájának?

- Úgy néz ki, hogy vége. A tenkei iskolában két tanítónő nyugdíj előtt áll. Többen pályázunk a helyükre. Lehet, hogy az kapja a helyet, akinek jobban sikerül a versenyvizsgálja. Már egy versenyvizsgán részt vettem. Hatan voltunk egy helyre. A matematika feladatokat jól oldottam meg, ha akkor sikerül bekerülnöm Szalontára, talán másként alakul az életem.

- Hogyan?

- Férjhezmenetelem után még három évig tanítottam Fenesen. Hétvégeken jártam haza... Aztán elromlott a házasságunk.

- Miként romolhat el egy tanítónő házassága? Hiszen pedagógiai ismeretekkel rendelkezik, türelmes, sokat látott és tapasztalt ember...

- Minden nagyon szépen és jól indult. Jöttem, jártam haza. A férjem is eljött hozzám. Voltunk az ötéves találkozókon. Onnan elmentünk a tengerre. A kislányom fél éves volt, amikor jöttek a problémák. Anyósommal egy konyhán voltunk. Ezen nem lehetett változtatni. Akkor már naponta otthon voltam, és sok mindent másként akartam csinálni, mint az anyósom. De nem tehettem, mert a férjem az anyja pártján állott. Így aztán magamra maradtam. Következtek a viták. A szüleim se jöttek szívesen hozzánk. Sok minden történt addig, amíg elhatároztam, hogy elmegyek. Nekem is vannak szüleim, van hol lakjam.

- Ennyire elmérgesedett a helyzet? Úgy tűnik, egészen apró nézeteltérések miatt romlott meg a házasságuk...

- Pontosan így van. Csak annyi, hogy nem foglalt állást az anyósom és közöttem lévő ügyekben. Nem látta be, hogy nekünk külön és másként kell élnünk. Lakhattunk volna a nagyanyámnál, kérhettünk volna blokklakást... Szerettem volna saját háztartást vezetni. Naponta hallottam, hogy „ez az én házam, és itt úgy kell csinálni, ahogy én akarom”. Albison és Fenesen is családban laktam. Ott is alkalmazkodnom kellett. Úgy gondolom, ami tőlem telt, azt megtettem. Fogtam a gyereket és eljöttem.

- Az idő majd segít...

- Harmadik éve külön vagyunk. A férjem állatorvos-technikus, falun dolgozott, de most már idekerült ő is Tenkére. Azt mondta, menjek vissza, ő nem jön el a háztól. Az édesapja meghalt, nem akarja az édesanyját egyedül hagyni. De visszamenni nem tudok. Már egyszer megpróbáltam.

- A férfiakban van egy olyan igény, hogy szeretnének a család fejévé válni. És a feleségnek mindenben követnie kell a férfit...

- Tudom én azt. És elismerem ezt az igényt. Tűrni is tudok, de itt másról van szó. Amikor egy hónap távollét után visszamentem, a férjem azt mondta, minden másként lesz. De amit ő mondott, anyósom nem fogadta el: jöttek a csúnya veszekedések. Anyósom nem tudott, nem akart megérteni...

- Elváltak?

- Nem akarok elválni. A férjem látogatja a kislányt. Szereti, foglalkozik vele.

- Ez a helyzet mennyiben befolyásolja elképzelt jövőjét? Mit kezd most összegubancolódott életével?

- Továbbra is tanulok, és vizsgázom. Az árvaházban és az iskolában is megtarthatom a vizsgákhoz szükséges órákat. Nehéz lesz, mert közben sok a változás a tantervben, a módszerekben, de vállalom. Alaposan felkészülök a következő fokozati vizsgára. Hogy a magánéletemmel mi lesz, azt nem tudom.

- Amikor érdeklődtem Tenkén, hogy merre találom a házukat, azt mondták, hogy elvált asszony. A község ezek szerint könnyen döntött...
- Igen, mert hogy már annyi idő óta külön vagyunk... Jöttek a tanácsadók, de a férjem sem kalácsot, sem tanácsot nem kér, nem hallgatja meg őket. Így aztán marad minden a régi.
- Az ember lehet makacs, de végül is társas lény, és egy idő után döntenie kell még a legkényesebb ügyekben is. Tehát folytatja a tanítói pályát?
- Igen. Az árvaházban többen dolgozunk olyanok, akiknek tanítói képzettségünk van. Néhányan már az első fokozatot is megszerezték. Šerban Ana igazgatónő támogat és bátorít mindnyájunkat.
- Hol érezte jól magát, milyen baráti körben?
- Mindenütt feltaláltam magam, mindenütt találkoztam jó emberekkel...
- Mondjon egy példát a jó emberre.
- Ez csak úgy kijött a számon. Úgy értem, hogy találkoztam olyan emberekkel, akikkel meg-egyezett a véleményem. Akikről tudtam, hogy közös az álláspontunk különféle kérdésekben. Például Fenesen a később odakerülő Kádár Arankával nagyon jóban voltam. Vagy a Belényesben tanító Novák Magdával. Elmentem hozzájuk, moziba mentünk, zenét hallgattunk, beszélgettünk, vitatkoztunk.
- Észben tart még olyan beszélgetést, amelyből úgy érzi, kapott valamit, tanulságot, útbaigazítást, szép gondolatot?
- Volt egy magyartanárnő... Belényesen lakott, Fenesen tanított, aztán versenyvizsgával a megyeközpontba került. Nagy Máriának hívják. Hozzá sokat jártunk. Segítségével rengeteg könyvet rendeltünk postán. Kölcsön is kaptunk tőle könyveket, és megbeszéltünk minden olvasmányt.
- Közösben gondolkoztak?
- Valószínűleg ezért vonzódtunk hozzá, mert segített abban, hogy gondolkozzunk.
- A tanítóképzőből tanítóként, de népnevelőként is indult az életbe. Hol és mikor jutott olyan helyzetbe, hogy érezte, eleget tesz népnevelői hivatásának? Segíthetek a válaszadásban, hiszen bizonyára sok szülőt nevelt az elmúlt években.
- Állandó kapcsolatban voltam a faluval, mert a falu szomszédokból, ismerősökből, szülőkből áll. Kérvényt írtam, postai küldeményt feladtam, mindenben segítettem, ha megkértek, de a sok apróságból nem tudnám különválasztani a népnevelő dolgát. Idősebb kollégáimtól gyakran kértek tanácsot az emberek a legkülönbébb kérdésben, hozzám talán azért fordultak kevesebben, mert a fiatalabb értelmiségiekben nem bíztak annyira, mint a tapasztaltabbakban. Ami a szülőket illeti, nem könnyű nevelni őket. Falun a tanító és a gyerek közül inkább az utóbbinak hisz a szülő. Jöttek a gyerekek, és mondták. Az úgynevezett „népiskolában”, ahol az I-IV. osztályból kellett vizsgáztassunk idősebbeket, más volt a hangulat, mert akkor ránk szorultak. Felkészítettük őket, könyveket adtunk. Egy nénire emlékszem, aki Belényesen dolgozott egy üzletben, és fiatalkorában nem végezhetett el az elemi. Kénytelen volt könyvet venni a kezébe, de ha már olvasott, kérdeztetett, érdeklődött is. Nem tanult formálisan. Az ilyen emberekkel könnyebb szót érteni.
- Most miként él? Bemegy az árvaházba, helyettesíti valamelyik kolléganőjét, aztán hazamegy és kész? Másnap kezdi előlről?

- Nem éppen. Tagja vagyok a tenkei iskola kórusának. Tulajdonképpen a kultúrházban működünk. Tavaly is részt vettünk az énekkarok fesztiválján.
- Mit gondol a saját jövőjéről? Miről álmodozik? Hogy szeretne élni?
- A kezdet olyan, mint a roham. Már előtte tele van az ember várakozással. Úgy érzi, hogy valami fontosnak kell történnie. Aztán nem történik semmi különös, nincs semmi...
- Minden végtelen, csak az életünk véges. Ez azt jelenti, hogy be kell osztanunk.
- Igen. Csakhogy egyelőre nincs semmi elképzelésem.
- Akkor beszéljünk egy magával azonos korú tanítónőről. Milyen életet képzel számára?
- A másét el tudom képzelni. Bizonyára jobb lenne, ha merészebb volna. Ha megpróbálna kitörni megszokott környezetéből. Elképzelem, hogy otthagy mindent, és új életet kezd. Éppen az este beszélgettem a húgom férjével. Azt mondta, gyere hozzánk, itt van a harmadik szoba, munkát pedig kapsz. Hagyd ott a falut. De nem tudom. Mert az volt a vágyam, hogy tanítónő legyek. És ez volt a veszttem... Maradhattam volna Albison és Fenesen, de én haza akartam kerülni. És amikor végre hazakerültem... Most már nem tudnék eljönni, mert ott vannak a szüleim. A húgom eljött, úgy érzem, nekem maradnom kell.
- Olyan ez, mint a sakkban, amikor az ember nem tudja hova lépjen. Jó volna visszalépni. Van, aki képes önmagán átlépni, hogy utat találjon. Mások felégetnek maguk mögött minden hidat. Képzelt tanítónőnk merre keresi a kiutat?
- Nem tudom, mikor találom meg az általam követhető utat. Lehet, hogy beletörődtem adott helyzetembe.
- Tanítóképzős osztálytársai közül ismerek olyanokat, akik nehezebb helyzetbe kerültek - ilyen az élet -, de hátha mégsem teljesen kilátástalan?
- Aranyos gyereke van. Benne minden örömöm.
- És ennyi elég?
- Nem elég, de ez van.
- Vannak lányanyák, akik nem vállalják a házasságot, anyóst, apóst, férjet, de gyereket akarnak. Nagy merészség. És megszülik a gyermeket. Olyan is van, aki többet is szül. És felnevelik őket, erre áldozzák az életüket. Szép, emberi cselekedetet hajtanak végre. És még sincs igazuk! Mert valamiféle makacsságból nem hajlandók alkalmazkodni a társas élethez.
- Az igaz, hogy a gyermeknek mindkét szülőre szüksége van. Ezt tanítóként és árvaházi dolgozóként is elmondhatom. De látom, hogy a lányom a nagyapjával próbálja helyettesíteni az apját, mivel hiányzik neki a vele való állandó együttlét... Ilyen az élet.
- Tanítja ezt az iskola? Egyáltalán taníthatóak az ilyen fontos életlépések?
- Nem mondhatom, hogy nem volt szó erről a tanítóképzőben. Voltak olyan órák és voltak olyan tanárok, akikkel nagyon sokat beszélgettünk minden apróságról, amit tudnunk kell ahhoz, hogy az élet nagy lépéseiben ne tévedjünk. Sipos tanár elvtárs, Szatmári tanárnő, de mások is, valósággal megosztották tapasztalataikat velünk. Ezek a percek és órák nem szerepeltek az órarendben, de most tudjuk, hogy nevelésünket szolgálták.
- Látja, milyen jó iskolája volt, és mégsem tudták megtanítani, hogy kivédje az élet furcsa csapásait.

- Ami velem történt, azt nem lehet tanulással megelőzni. Ezen csak akkor lehet felülemelkedni, ha mindkét házastárs akarja. Mert a házasság nemcsak az egyiket kell hogy formálja és alakítsa, hanem mindkettőt.
- Ha a férje is az enyedi iskolába járt volna, gondolja, hogy jobban megértették volna egymást?
- Lehetséges. Mindenesetre sokunkból hiányzik az, amit csakis az emberi kapcsolatok iskolájában, valamiféle szorosabb baráti közösségben tanulhatunk.
- Elképzelhető, hogy a férje hasonlókat gondol.
- De ha nem vallja be, akkor mit ér? Én őszinte ember vagyok. Lehet, hogy túlonként őszinte...
- És még milyen?
- Az őszinteséggel jár a nyíltság is.
- Mennyire nyílt? Például figyelmeztetné barátnőjét, ha olyan kalapot viselne, amely nem állna jól neki?
- Van, akinek ezt is meg lehet mondani, mert megérti, másnak viszont nem lehet szólni, mert meggaragszik. Ilyenkor az ember inkább hallgat. Így volt az anyósom házában is. Előbb nyílt voltam, aztán kezdtem elzárkózni. De amikor már teljesen elzárkóztam, akkor sem volt jó. Az én munkám idegmunka. Az a rám bízott tizenöt gyerek tizenötféle. És az a hat óra éppen elég ideg feszültséggel jár. És akkor azt mondják, mit csinálsz te ott? Egész nap csak ülsz!
- Minden nevelő önmagából is ad. Azt hiszem, ez lelkileg is, biológiailag is értendő. Az én tanító nénimnek rángatózott a feje. És ugyanezt a rángatózást látom most a nővéremen, aki több mint három évtizede tanít már.
- Tudom magamról, hogy ideges típus vagyok. Lehetnék türelmesebb is. De sikerül levezetnem az idegességemet. Tudok alkalmazkodni, megértem, talán igenis megértem az embereket. Viszont önbizalmam biztos, hogy nincs.
- Ez hogy lehet? Hiszen elvégzett egy nehéz iskolát, túl van már egy nehéz szülésen... Ilyen tettekből nem születik önbizalom? Ha úgy fogjuk fel, hogy a férje a tanítványa is, akit nem sikerült megnevelnie, akkor talán van oka az önbizalom hiányának. Ez a baj? Nem buktathatja meg...
- Ha csak ennyiből állna, és ha mindent el lehetne felejteni...
- Egyenlő felek. Még végzettségük is azonos szintű, hiszen ún. középkáderek.
- Élettársam megválasztásakor arra a szempontra is figyeltem, hogy férjemnek legalább érettségije legyen. És olyan legyen, akivel el lehet menni egy társaságba, akivel mindenről lehet beszélgetni... Úgy éreztem, hogy megtaláltam ezt az ideális embert. Úgy képzeltem el, hogy naponta olvasunk, művelődünk valamennyit, és ezt együtt is megbeszéljük. Nászútra is könyvet vittünk. Ötéves találkozókon is nagyon jól telt, mert ahogyan mi, lányok összeszoktunk és megértettük egymást, ugyanúgy, persze sokkal rövidebb idő alatt, megbarátkoztak egymással a férjek. A tízéves találkozóra már egyedül mentem.
- Nem hívta a férjét?
- Nem hívtam, mert úgyis tudták, hogy külön vagyunk. Színészkedni nincs értelme.
- Alkalom lett volna a kibékülésre.
- Már volt ilyen kísérletem. Meghívtuk a húgom eljegyzésére. Jól érezte magát, képet készítettünk. De minden maradt a régi. A lakodalomra már el se jött...

Köteles Irén vallomása, hangos töprengése munkájának és életének gondjairól nyilván tovább folytatódik befejezetlenül a megoldásig, és azon is túl, mert ő sem kivétel, mindnyájunknak hasonló, megválaszolásra váró és megválaszolhatatlan kérdéseket tesz fel a körülöttünk állandóan lüktető élet. A magánélet bármennyire is befolyásolja mindennapi munkánkat, közösségi életünket - sérthetetlen terület. Néha a legjobb tanács sem segít, a beleszólást el kell kerülnünk. Valójában semmi különös nem történik: egy tanítónő küzd a sorssal, küzd önmagával. Veszíthet is persze, de miért kételkednénk próbákat bíró erejében?! A tanulságok, melyeket ránk bízott, hasznunkra lehetnek. Az ő esetében is igaz a mondás: a pedagógus mindig és mindenütt tanít...

Hétfalusi labirintus

Amikor először jártam Tomos Ilonánál, sírt elkeseredésében. Kihelyezésének kálváriáját bizonyító kérvényeiből, az erre küldött válaszokból és más hivatalos átiratokból vett idézetekkel megtöltöttem egy jegyzetfüzetet. Úgy tűnt, kissé megfeledkeztek róla. Szókimondó környezetben ezt lélektelen ügyintézésnek nevezik. Néhány éve folyt már a kíméletlen hercehurca.

Abban a tanügyi évben Tomos Ilona helyettesített valakit. Az iskolakezdés utáni napon újabb igénylő jelentkezett a tanítói helyre. Tomos Ilona kulcsra zárta az osztályt, az osztálynaplót. Nem volt hajlandó átengedni a helyét. Tanítani akart. Persze, rendet csináltak az iskolában. Tomos Ilonának türelmet parancsoltak, várnia kellett.

Az ügy bonyolultságára való tekintettel, Mirk László kollégámmal folytattunk vizsgálatot magyar nyelvű ifjúsági lapunk megbízásából. Ennek egyik „eredménye” a következő érdekvédelmi írás, amelynek általunk elképzelt rendeltetése az lett volna, hogy mindenkit meggyőzzön egy banális igazságról: a tanítónak tanítania kell. Tomos Ilona akkoriban ment férjhez, és szokás szerint felvette a férje nevét.

Köpe Ilona tanítani akar

Nem most született benne ez a vágy. Évekkel, évtizedekkel ezelőtt, még elemista korában, amikor nagyon megszerette a tanítónőjét. Akkor gondolt először arra, hogy ezt a pályát választja. Később, amikor megértette, hogy miben is áll a tanító munkája, elhatározása erősödött. Szecselevárosban született, innen indult a Bethlen Gábor tanítóképzőbe. Öt évig tanult olyan osztályban, amelyről az iskola igazgatója, Biális János mondja, hogy „hosszú idő óta talán a legkiválóbb” volt. 1973-ban végzett.

A tanügy-minisztérium 1973/44 090. számú rendelkezése értelmében abban az évben a végzősöket július 5-én konkrétan megnevezett munkahelyekre osztották be. A helyeket a megyei tanfelügyelőségek jelentették a minisztériumnak. Brassó megye, ahonnan Köpe Ilona jött (a megyei tanfelügyelőség küldte) a tanítóképzőbe, nem közölt egyetlen helyet sem. Ebben az esetben, a fenti rendelkezés egyik alpontja értelmében, az elosztó bizottság annak a megyei tanfelügyelőségnek a rendelkezésére bocsátja a végzeteket, ahol lakóhelyük van. Így került Köpe (leány nevén Tomos) Ilona, a 2633/21. számú átirat alapján Brassó megyébe. Az átiratnak nyoma veszett. A Bethlen Gábor tanítóképző az átiratot 1973. július 7-én 1973/428-as számmal küldte el.

Köpe Ilonát azóta sem helyezték végleges állásba.

Köpe Ilona tanítani akar. Ezért egyetlen, a tanügy által hivatalosan felajánlott munkahelyet sem utasított vissza.

A Brassó megyei tanfelügyelőség 1973. augusztus 30-án kelt átirata (5854. szám, XIV/I. iratcsomó) alapján kinevezték a Szecselevároshoz tartozó brădeoi (Ósánc) preventorium óvodájába helyettesítőnek. A kinevezés szeptember 1-től a következő év augusztus 31-ig érvényes.

1973. november 19-ig maradt Brădeten. Ekkor a szecselei iskola harmadik elemi osztályába hívták helyettesíteni. Végre taníthatott. Nagyon akart, és ez meglátszott a munkáján is. Peltán István igazgató mondja: „őszintén szereti a tanügyet, ez biztos. Lelkesen és jó eredménnyel tanít... Sokat dolgozott. Azok közé tartozik, akik nagyon sokat tettek a gyermekekért. Sok szemléltető eszközt készített, foglalkozott a gyengékkel, lakásukra is eljárt tanítani őket.”

A következő tanév kezdete előtt Köpe Ilona újra jelentkezett a megyei tanfelügyelőségnél. Az iskola igazgatósága támogatta, újabb helyettesítő-tanítói állást kapott. A megyei tanfelügyelőség 194/1974-es számú rendelkezése értelmében (6790/1974. november 1., 14/I-es irat-csomó) október elsejétől kinevezték helyettesítő tanítónak a szecselei reál-humán líceumba. Az átirat is bizonyítja, hogy a helyettesítésért is sokat kellett kilincselnie, a kinevezést a tanév megkezdése után két hónappal kapta meg. Köpe Ilona úgy emlékszik ezekre az évekre, hogy időt és idegeket prédáló hetekkel kezdődött minden tanév. Javadalmazást szeptember hónapra rendszerint nem kapott. 1975-ben például, december elsejétől szól a kinevezése.

Köpe Ilona mégis azt mondja, hogy ez a három év volt élete legszebb időszaka. „Nem tudok tanítás nélkül élni.” Ekkor kötött házasságot is. Férje tervezőmérnök a helyi Electroprecizia üzemben. Éjjél utánig tartó vitatkozásaik örökös témája az iskola, a tanítás, a hivatás. Az ember azt csinálja, amit szeret, ha azt akarja, hogy a maga és a közösség javára a legtöbbet, a maximálisat adhassa. Köpe Ilona évről évre folytatta küzdelmét, vállalta a helyettesítő tanító bizonytalan helyzetét.

1976. szeptember elsejétől kinevezik a 3-as számú általános iskolába. Itt is csak helyettesít. (A Brassó megyei tanfelügyelőség 200/1976 augusztusában kelt rendelkezése.) Ebben az évben párhuzamos első osztályok indultak a 3-as számú általános iskolában, a tanulók nagy részét Köpe „tanító néni” még a nyáron felkereste, és felkészítette az iskola kezdésére. Munkahelyének elfoglalása ebben az évben sem volt akadálytalan. Történt, hogy egy tanárnő sírva hagyta el az iskolát. Köpe Ilona pirulva maradt, kétségek között, hogy mit gondolnak róla a kollégák, akik a kialakult szokás szerint a helyettesítés elsőbbségének jogát korosabb tanügyi kádernek ítélik. Köpe Ilona nem tehetett arról, hogy tanítótársainál jóval fiatalabb volt. De mert fiatalabb volt, lelkesen vállalta az első osztállyal járó nehézségeket.

„Öntudatosan foglalkozott az osztályával, amely szokatlanul gyenge képességű gyerekekből állott. Fél év után sikerült a megkövetelt tanulmányi szintre emelnie osztályát. Ebben az igyekezetében maga mellé állította a szülőket, cselekvésre biztatta a szülői bizottságot.” Így vélekedik róla a 3-as számú iskola igazgatója. Az 1977. március 3-án végzett tanfelügyelői szakellenőrzés alkalmával felvett jegyzőkönyvből idézzük: „Lelkiismeretesen készül az órákra, sok és változatos szemléltető eszközt használ. Tanítási módszerei sokfélék, a meséltetést váltja a beszélgetéssel, az egyéni munkát a didaktikai játékokkal. Nagy figyelmet fordít a tanulók logikus gondolkodásának kialakítására, valamint magyar és román nyelvű szókincsének gazdagítására. Szoros kapcsolatot tart fenn a szülőkkel.” A jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy Köpe Ilona gazdag iskolán kívüli tevékenységet folytatott. Pionír osztagparancsnok, a művelődési otthon énekkarának tagja, a Nők klubjának, valamint a városi népi egyetemnek lelkes szervezője. Munkatársai előtt tekintélyt és méltó elismerést szerzett.

Végleges állást mégsem kapott.

De semmi sem térítette el céljától: a nyáron sikeres véglegesítő vizsgájával megerősítette és bebizonyította, megérdemli a képzőben elnyert tanítói képesítést. Idézzünk abból a jellemzésből, amit a 3-as számú iskola igazgatósága adott, és amellyel tanügyi fokozatra javasolta: „Az elvtársnő jól képzett tanítónő, aki a gyerekek tanulmányi szintjének emeléséért mindent elkövet. Iskolai és iskolán kívüli feladatait nagy felelősségtudattal végzi.”

1977. szeptember elsején magasabb tanügyi fokozatba sorolják. Az iskolakezdés napján még nem tudja, hol fog tanítani. Szeptember elsejétől naponta jár a tanügynél: amikor délelőtt dolgozott a gyermekekkel a mezőn, akkor délután ment be Brassóba, amikor pedig délután foglalta le az iskola, akkor délelőtt intézte állásügyeit. Közismert, hogy év elején a tanfelügyelőség felbolygatott méhkas. Napokig eredménytelenül előszobázott. Végül beszélhetett a főtanfelügyelővel, akitől szóbeli ígéretet kapott ügye rendezésére. Tanévkezdés napján érte a meglepetés. Udvarra felsorakozó „osztálya” mellett már állott egy tanítónő. Vártak - és jött! - a harmadikat is. Egyiküknek sem volt írásbeli kinevezése. Köpe Ilona ragaszkodott tanítványaihoz.

A szülőknek és tanulóknak egyaránt feltűnt, hogy a tanévnitó ünnepség a szokásosnál jóval később kezdődött. Várták azt a tanítónőt, akit az igazgató a tanügy szóbeli utasítása alapján egyedül jogosnak vélt a második osztály tanítói helyére. A szülők felháborodtak. Az igazgatóhoz fordultak, kérték, hogy Köpe Ilona taníthassa továbbra is gyerekeiket. Köpe Ilona „makacskodott”. Két napig tanította a gyermekeket, a harmadik nap tanterembe lépését megelőzte riválisa.

Köpe Ilona ez alkalommal is fiatalabbnak bizonyult, mint a szóbeli megbízással érkezett nyugdíj előtt álló tanítónő.

Köpe Ilona sérelmével a felsőbb szervekhez fordult. (Ugyanakkor a II. B. osztály szülői bizottsága kérvényt szerkesztett, amiben kéri a helyi és megyei szerveket, hogy gyermekeiket Köpe Ilona taníthassa. A kérvényt csaknem minden szülő aláírta.) Meghallgatták, és a következő írásbeli eligazítást kapta: „Kérésére közöljük, hogy Szecselevárosban tanítói állást csakis versenyvizsgával foglalhat el, ha megüresedett hely akad. Az 1977-1978-as tanévben jóváhagyjuk beosztását a brădeti 10-es számú óvodába, helyettes óvónőként.” (A megyei tanfelügyelőség 2062/1977 szeptember 26-án kelt átirata.)

Köpe Ilona elfoglalta a felajánlott munkahelyet. Négy év után ugyanoda jutott vissza, ahonnan indult. Helyzete továbbra is bizonytalan.

Meglátogattuk a brădeti óvodát. Kiderült, hogy a húsz tanerőt foglalkoztató intézményből évenként tízen-tizenhárman újra meg újra helyet cserélnek, mindig újak jönnek: tanítónők és tanárnők. Az óvodai nevelést-gondozást szolgáló munkájuk nem haladja meg a napi ötven percet. Nyilvánvaló, hogy ez a munkakör nem elégítheti ki egy nemrég végzett, ambíciózus tanítónő munkával szembeni igényét. Szecselevárostól hat kilométerre, gyönyörű festői környezetben, mondhatni nyaralásnak beillően könnyű a munkájuk.

Köpe Ilona többet akar. Képesítését érvényesíteni, a tanítói hivatásnak élni. (A preventórium igazgatójának véleménye szerint ebben a különleges óvodában eredményesebben dolgozhatna sok nyugdíjazás előtt álló óvónő és tanítónő, akik több évtizedes, sokoldalú tapasztalattal értőbben foglalkozhatnának a néhány hónapig ott tartózkodó 2-6 éves tüdőbeteg-gyanús gyermekekkel. Ehelyett csupa kezdő tanerő oktat itt, akiket az át nem gondolt, sietős kihelyezés juttatott ide.)

Köpe Ilona nem fél az ingázástól. Nem kényelmi szempontok késztetik arra, hogy kitartsa a tanítói pálya mellett. Bár férje kívánságára kitanulta a műszaki rajzolást, és helye van az Electropreciziában, mégsem gondol arra, hogy hivatását felcserélje.

A tanítónő sorsát vizsgálva helyi és megyei tanügyi vezetőkkel, volt és jelenlegi kollégáival beszélgettünk. Akik mellette vagy ellene vannak. Ami megdöbbenő, az, hogy az érdekelt szülőkön kívül senki sem gondol a gyermekekre. Véleményünk szerint, az I-IV. osztályokban fontos a folytonosság, az, hogy ugyanaz a tanító oktassa és nevelje a tanulókat. Azt nem

tagadja senki, hogy a nemrég végzett fiatal tanítók a legkorszerűbb módszerekkel, hozzáértően tanítanak. Érthető, hogy a szülők szívesebben bízzák inkább rájuk az elemistákat.

Ezért állunk mi is Köpe Ilona mellé.

Nyilvánvaló: félreértés történt. Ezért nem is vitatjuk elsőbbségi jogát valamely szecselevárosi tanítói hely betöltésére, ahol, mint tapasztaltuk, bántóan gyakran váltják vagy helyettesítik egymást a tanítónők. A megyei tanfelügyelőség elismeri, hogy minden tanulmányait befejező, képesített tanítót el kell helyezni. Nem helyettesítőként! A szecselevárosi iskolákban és óvodákban úgy tudják, hogy Köpe Ilonát iskolavégzés után elhelyezték, de a felajánlott helyet nem fogadta el. Ebben az esetben valóban úgy „illene”, hogy a sorára várjon. De Köpe Ilona eddig minden felajánlott munkahelyet elfoglalt.

Jelenleg ugyanabban a helyzetben van, mint négy évvel ezelőtt, amikor elbúcsúzott az enyedi Bethlen Gábor tanítóképzből. Most is - nem akárhogyan - tanítani akar. Elhelyezését várja.

*

A cikk megjelenése után vizsgálat indult, mi is kilincselünk, azonnali megoldást senki sem tudott ajánlani. Teltek az évek. Időnként levélben, ha úgy adódott, személyesen is felkerestem Köpééket.

Reménykedő levelek

„A fejleményekről csak annyit, hogy már kiszálltak a tanfelügyelők a helyzet tisztázására. Talán ijedtükben, összevonták a párhuzamos osztályokat, többek között azt a második osztályt is, amelyért hárman harcoltunk. Az egyik tanítónőnek vissza kellett mennie régi helyére. B.E. tanító néni állítólag nem bír a negyvennégy tanulóval. Naivul reménykedtem, hogy elmegy betegszabadságra és visszakapom az osztályt. Persze ehhez az igazgató jóindulata is szükséges, hogy engem és ne másokat kérjen.” (Szecsele, 1977 október 22.)

„Aki ismeri a helyi adottságokat, szokásokat, hagyományokat, arra nincs szükség? Az mehet és harcolhat még három-négy évet? Arról lehet azt állítani, hogy »visszautasít helyeket és ragaszkodik ahhoz, hogy Szecselében tanítson«? Létezik egy törvény, miszerint mindenki ott dolgozhat, ahová való, ahol a családja lakik. Egy kovásznai vagy egy bákói nem ismerheti úgy az itteni utcákat, hegyeket, hagyományokat, mint egy helyi. Különösen akkor kellene érvényesülnie ennek a törvénynek, amikor akad munkahely, amit be is bizonyítottam, és a tanfelügyelő is tudott róla. Jövőre M.R. nyugdíjba megy. Ezért is adtak az ósánci óvodában helyettesítést, hogy a következő évben megkapjam M.R. helyét. Miért nem kaptam meg? Ki volt a hibás? Én, én, én! Mert nem tudtam meggyőzni a tanfelügyelőt. És az iskolaigazgató, mert nem tette fel a kérdést: Ki jelent a társadalom számára nagyobb hasznot? Az, aki leg-fennebb még nyolc évet, vagy az, aki harminc évet taníthat? Az a tanító, aki M.R. helyett jön, nem maradhatott volna továbbra is mezőgazdasági tanár, ahogyan ezt tizenegynéhány évig tette?

Kérem, ne bolygassák ügyemet tovább. A volt tanfelügyelő sem emlékszik majd semmire, hiszen óvja magát a további zaklatástól. Az is előfordulhat, hogy végül kineveznek egy távoli faluba. Hogy aztán valóban igaz legyen: visszautasítottam egy kihelyezést! Most itt nálunk nemsokára nyugdíjba megy két tanító. Szép szóval talán többet el lehet érni, mint igazságkereséssel.

Ha versenyvizsga lesz, nekem is fel kell iratkoznom? Miért? Hiszen egyszer sem helyeztek ki még? (Az iskolaigazgató szerint a meghirdetett hely azé lesz, akinek több a pénze.)

A tanfelügyelő is azt mondta, hogy senkit sem szabad addig faluról behozni, amíg az idevalósiakat nem véglegesítik. De minden évben jött egy-két tanerő. Mert ideköltözött. Mert ide jött férjhez. Emberibb volna, ha a megüresedett helyeket az idevalósiak foglalnék el, és a fennmaradt helyekre hirdetnének versenyvizsgát.

Közben igazi élményekből is kijut. Ne vegyék dicsekvésnek, tegnap megállítottak a tavalyi növendékeim azzal, hogy mikor kirándulunk a Cenkre? Megígértem nekik. Majdnem sírva feleltem, hogy ha szép idő lesz, a jövő vasárnap. Én számár! Miért is válaszoltam ezt? Talán mert most sem tudom elhinni, hogy jövőre nem őket tanítom. Még éltet a remény.

Az egyik alkalommal megyek a varrónőmhöz. Megszólítanak valami hetedikes tanulók: Tovarășe învătătoare! Nu venioi cu noi la Babarunca, la tabără? Mondtam nekik, hogy én már rég nem tanítok a líceumban. Azt felelték, hogy azért hívnak, mert olyan jól játszottam velük, és számócahabot készítettem nekik. Keserűen válaszoltam, majd meglátjuk. Miért is írom mindezt?” (Szecsele, 1977 november 7.)

„Ha nem volna a mindennapi kocsira való várakozás, hogy valaki könyörületből felvesz és elvisz a preventóriumig, nem volna érdekes az élet. Miután magam mögött hagyom a szecselei busz végállomását, az első kanyar után rendszerint két kolléganőmmel találkozom. Mondják, megjött a szerencsés ember, nemsokára jön egy kocsi, és felvesz bennünket. Valóban jön is rönkszállító. Letesz a kapu előtt, hálából nem csapjuk be a kocsi ajtaját, köszönjük a szívessegget, és vágta az osztályokba. Nyolcra beérünk. Megjött a kemény télidő, kevesebb a szerencsém, Istvánkát az ágyban hagyom. Felkel, pizsamában áll az ablak előtt úgy tizenkettőig, amikor megjön a nagymama, aki nem küldi az óvodába, mert ő úgy hiszi, az nem fontos. Mást nem tehetünk, helyeselünk. A szomszédasszony hétszáz lejért sem vállalta, hogy viszi és hozza a gyereket az óvodából... De azért nem csüggedek. Megpróbálom a vizsgát a román tagozatra. Tanulnom kell. Panaszomat nem kell komolyan venni, ne tessék még a tanügy felé se menni. Gondolom, máshol sem jobb a pedagógus helyzete.” (Ósánc 1981. december 2.)

„És mégis mozog...”

- Most már minden rendben van! - Ezzel a megnyugtató mondattal fogadott Köpe Ilona tanítói diplomája elnyerésének tizenegyedik évében. Végre Szecselén taníthat. Fiával, az óvadás Istvánkával tértek haza városszéli házukba. Tulajdonképpen egymás mellett két házuk van. Nagypja régi, nagycsűrös csángó-háza is az övék, amióta az öreg végleg elköltözött ebből a sokat változó világból. Férje is megjön a munkából. A tanító néni nagyjából összeszedi a házat, és máris indulnia kell vissza az iskolába, onnan temetésre és egyéb kötelező megjelenésre. A tanító nénivel megbeszélte esti viszontlátásig a férje megmutatja a régi házat, a kiskertet, a nyulakat, a mesebeli csúrt. Foglalkozunk Istvánkával. Sakkozunk. A késő esti órákban jön a tanító néni. Beszélgetésünket korlátozza az idő.

- Tanévkezdés után egy hónapra megjött az engedély a második első osztályra. Addig ötvenhat tanuló volt egy osztályban. Most 27 gyereket tanítok. Befejeztük az ábécét. Tizenötön szinte folyékonyan olvasnak.

- Mikor tanított utoljára első osztályt?

- Magyar tagozaton ezelőtt hat évvel. Most a globális olvasás tanítási módszerrel nem volt könnyű újra belejönni a munkába. Kép- és szóegyeztetésből áll. Udvarhelyen felkészítettek erre is az elmúlt nyáron. Ez a módszer hozzásegíti a tanulókat ahhoz, hogy ne csak szótagokat, hanem szavakat lássanak meg. Ezzel gyorsul az olvasás ritmusa. A jó felfogású gyermekek gyorsabban, a gyenge felfogásúak nehezebben tanulnak meg ezzel a módszerrel olvasni. A gyengékkel külön kell foglalkoznom a klasszikus módszerrel... Öt ilyen gyermekem van. Most volt a zárókonferencia az iskolában. Jó számadást készítettem. Senki sem bukott meg, kevesen hiányoztak, problémás gyerekeim nincs. Úgy osztottuk el az osztályt, hogy akik együtt jártak óvodába, egy osztályba kerültek.

- Amikor legutóbb itt jártam, megegyeztünk abban, hogy az időre bízzuk elhelyezkedésének ügyét.

- Néhány évvel ezelőtt még ingáztam. Délelőtt tanítottam. Nem lehet a mostani körülményeimhez hasonlítani. Utoljára beszédhibás gyermekek kisegítő iskolájában románul tanítottam. Tizenkét kislányom volt. Fejlődésükben láthattam a munkám eredményét. Végigvittem elsőtől negyedikig az osztályt. A következő évben csak nevelői állást ajánlhattak. Ugyanott és délutánra. Természetesen ismét kilincseltem a tanfelügyelőségen, hogy jogosultság szerint vagy versenyvizsgával visszakérülhessek magyar tagozatra. Nem sikerült, mert nem volt egyetlen megüresedett állás sem. Így aztán elfogadtam a 7-es számú iskolában a román tagozatú második osztályt. Ez az 1982-83-as tanévben volt. Központi „normális” iskolában tanítottam, elég nehéz volt. Akkor már feliratkoztam fokozati vizsgára, és óráról órára készültem, jegyzeteket, vázlatokat készítettem. Megszoktam ezt is. 1983 őszén második fokozatú vizsgát tettem. Magyarul vizsgáztam, és tisztában kellett lennem az anyanyelvi oktatás újdonságaival is. Az 1983-84-es tanévben folytattam a tanítást a román nyelvű harmadik osztályban. Nem tudtuk, engedélyezik-e a magyar tagozat ötvenhatos létszámú osztályának kettőbe választását vagy sem. Engedélyezték. Addig Szabó Erzsébet tanító néni vezette ezt az „óriás” osztályt. Október elsején vonult nyugdíjba.

- Említette, hogy most már diplomatikusabban közelítette meg a célt, megvárta, amíg kinevezik az újonnan alakult osztály tanítói állásába. Tíz évvel ezelőtt harciasabb volt.

- 1983 őszén már nem volt akkora harc a helyekért. Hárman-négyen jelentkeztek. Különben ez a hely, amit kaptam, nem végleges helyem, hanem helyettesítés. Jövőre nem biztos, hogy én kapom.

- És akkor mihez kezd majd?

- Bízunk abban, hogy a helyemen hagynak. Ha nem, akkor hátha újra párhuzamos osztályok indulnak az első osztályban... Nem is merem végiggondolni. Egy brassói tanítónőnek a mi iskolánkban van a végleges helye. Hátha nem foglalja el... Egy nálunk tanító nőnek szülőhelyén üresedik meg egy hely. Biztatnám, hogy azt foglalja el. És itt helyben év végén felszabadul egy tanítói hely. Hátha itt maradhatok...

- Tíz évvel ezelőtt azt álmodta, hogy kinevezik valamelyik hétfalusi (szecselevárosi) iskolába, első osztályt kap, és taníthatja tanulóit végig, a negyedikben is. Aztán újra kezdi...

- Ezt álmodtam. Most jutottam oda, hogy álmom egy része valóra vált. Milyen jó volna, ha végigvihetném ezt az osztályt!

- Van még ereje a küzdésre?

- Megedződtem. Nem félek annyira, mint az első években, hogy katedra nélkül maradok. Sokkal higgadtabban, nyugodtabban várok. Kevesebb az eshetősége annak, hogy kimaradjak, hogy elfeledkezzenek rólam.

- Továbbra is hivatásának akar élni?
- Folytatom. És nem engedek abból a színvonalból sem, amellyel évtizede indultam a tanítóképzőből.
- Milyenek a mai gyerekek a tíz évvel ezelőtti indultakhoz képest?
- Azok a gyerekek sokkal magabiztosabbak voltak. Játékosabbak voltak, de fegyelmezettebbek. Az akkori hatévesek érettebbeknek tűntek nekem, mint a mostani iskolakezdők. Igaz, most osztályomban is több a hétévesnél, de még a hat és fél évesnél is kisebb gyerek. A tanítónak nagyon fel kell készülnie ahhoz, hogy negyvenöt percig lekösse a figyelmüket.
- Mit gondol, miért e változás?
- Az életritmus, a társadalmi fejlődés velejárója, a családi helyzet... Egyre inkább olyan módszerek kellenek, amelyekkel sikerül „megfognunk” a gyerekeket. Fontos a fegyelemre való nevelés. Nemcsak az órán, az osztályban, hanem a szünetek idején is. A megfelelő utcai és otthoni viselkedés kialakításáért is többet kell tennünk.
- Ez nemcsak nevelői, de állampolgári feladat, amely feltételezi a tanítónak a felnőttek nevelésében és a közművelődésben való fokozottabb részvételét. Az eltelt évtized alatt ezen a téren milyen tapasztalatokra tett szert?
- Az új lakónegyed nőbizottságának elnöke vagyok. Munkám abban áll, hogy havonta összegyűlünk. Idősebbek, fiatalok, édesanyák, nagymamák. Érdekes témákat dolgozunk fel. Szülői értekezletek után szoktam rendezni a találkozót. Ilyenkor többen összegyűlünk. Gyerekeim nagy része itt lakik a negyedben. Ezeken az összejöveteleken összefonódik valahogy a család és az iskola.
- Mivel foglalkozik még a nőbizottság?
- Városszépítéssel, nők nevelésével, támogatásával. Tanítjuk egymást, miként lehet gazdaságosabban kihasználni az energiát, például a villanyenergiát. A negyedben szülők, gyerekek pucolják az utcákat. Kimentünk például vasárnap, és összeszedtük az eldobált papírokat, a szemetet összesepertük. Megbízta a gyermekeket, hogy figyelmeztessék a felnőtteket, ha szemetelnek. És arra biztattam őket, ha szemetet látnak, hajoljanak le, vegyék fel, tegyék a szemétládába, a helyére.
- És a közművelődés?
- Beszerzem a jegyeket a kultúrházban tartott előadásokra. Kabaré, Csángó-guzsalyos, Vadrózsák. Ezek az előadáscímek.
- Mi változott a környéken, amióta visszatért a tanítóképzőből?
- Leaszfaltozták az utcánkat. Városrendészeti munkálatokba kezdenek, közlekedési utat szándékoznak építeni. Villamos köti majd össze városunkat Brassóval. Felmérték a kerteket, és azokból vesznek el.
- Milyen itt az élet?
- Jobb itt élni, mint tíz évvel ezelőtt. Jobban megismertem az embereket, melléjük férköztem, elismerést nyertem. Észrevesznek, köszönnek, megkérdezik, hogy vagyok. Ez jó érzés. Különösen jó érzés.
- Olyan, amiért érdemes tanítónak lenni?
- Igen. Ha valaha is mondom, hogy nem érdemes tanítónak lenni, ez csakis a szeptemberekért van. Amikor mindig kilincselni kell az iskolai munkahelyért.

- Ha most választana pályát, mit választana?
- Most még inkább tanítóképzőt végeznék, mert minden látszat ellenére szükség van a tanítóra. Itt nálunk szükség lenne egy egészen új tanítói-tanári értelmiségi gárdára, akik megváltoztatnák a helyi kultúréletet. Akik újra életre keltenék a régi csángó hagyományokat. Az emberek mindennapi nehézségeikkel vannak elfoglalva. Ezeket a nehézségeket is könnyebben el lehetne viselni egy-egy jó összejövetellel, kóruspróbával, műkedveléssel. Ki kellene zökkenteni az embereket az unottságból, a panaszos hétköznapiakból.
- Panasz is van?
- Nagyon sok.
- Mit ismer belőlük?
- A megélhetés nehézségei, az ellátás...
- Szellemi éhség gondjai?
- Nem tudom, mire gondol.
- A jövőre. Például: mit tervez az elkövetkező tíz évre?
- Hát szeretném például a régi csángó-mondásokat összegyűjteni.
- Már meg is kezdte?
- Van egynéhány. Nem sokat gyűjtöttem. Kellene ahhoz egy társ, aki segítene.
- Más?
- Végre folyamatosan tanítani szeretnék. I-től IV. osztályig. Annyit tervezek, amennyit gondolom, el is érhetek. Szeretnék új lakásba költözni. Távol vagyunk a központtól. Cserélnénk, építenénk, esetleg átalakítanánk egy régi házat. És vállalnánk még egy gyereket.
- Fiút vagy lányt?
- Fiúnak lány pár kellene. De mindegy az, csak kisgyermek legyen...

*

Köpe Ilona azt mondta, minden rendben van, ezután már csak tanítani fog valahol. A jövőben is. Elszántság, akarat, kitartás... ezek a jó tanító jellemzői. A többit megadja az élet magától? Ki hiszi, hogy mindez ilyen egyszerű?

Tizenkét év és napi húsz kilométer - két falu között

Ismerkedés

Papp Mária désaknai bányászcsaládból ment az enyedi tanítóképzőbe. Miután végzett, Máramaros megyébe helyezték, a Sülelmed melletti Monóba került. Aztán megismerkedett a szamosardói tiszteletessel. Szamosardó és Monó két Sülelmedhez tartozó falu, oda-vissza húsz kilométer távolság van közöttük. Amikor összeházasodtak Molnár Kálmánné Papp Mária Szamosardóba költözött.

Néhány hetes kislányát gondozta, amikor először felkerestem. A falu központjában a templomdomb alatti tekintélyes házban rend volt és nyugalom. Emese-Júlia lányuk harmonikus családi élet közepébe érkezett. Az első hónapokban valamelyik nagymama mindig közelében volt.

Sűrűn telerakott könyvespolc alá ültünk beszélgetni. A férje által kialakított környezetet meglepően korszerűnek találtam. Olvasmányaikból rögtön kitűnt, hogy lépéstartásuk a világgal tudatos szándék eredménye.

Mária az ingázás nehézségeiről beszélt és arról, hogy szeretne Szamosardóra kerülni, de egyelőre várnia kell, amíg megüresedik valamelyik tanítói hely. Sajnálja az ingázás alatt elrepült időt, és azt latolgatta, hogy a helyi iskolában mennyivel többet tehetne, jobban dolgozhatna, mert ott olyan a közösség, hogy arra lehetőség és igény is van. Vicsai János, fiatal történelemtanár igazgatta az iskolát. Mária úgy gondolta, hogy vezetésével sok mindent megvalósíthatna abból, amit a tanítóképzőben tanult.

Jártam Monóban. Sáros, elhanyagolt falu. Az volt az érzésem, hogy olyan, mint a vetetlen ág, amit hajnalban kelő, sietős emberek hagynak maguk után. Monóból is sokan ingáztak a környék különféle ipari létesítményeibe. Az iskola is beilleszkedett ebbe a nem éppen dicséretes képbe. Magam sem tanítottam volna szívesen ebben a faluban.

Mária elmondta tízéves találkozásjukon is, hogy helyzete nem változott. Otthon a kiegyensúlyozott élet és az Emese után jött Imola várja, a kultúrkörnyezet, az oázis. Munkahelyén pedig ennek ellenkezője: az elhanyagolt környezethez illő igénytelenség, az akarnokság. És a csökkenő gyereklétszámmal járó, eszközökben nemigen válogató küzdelem azért, hogy máshonnan hozott gyerekekkel tartsák fenn a nyolc osztályos iskolát.

Amikor újra ellátogattam Szamosardóba a Czikói-szoroson át vitt az utam. Éppen az új út betonját öntötték. A már elkészült útfélen lépésben haladhattam az itt bővizű Szamos mentén. A festői környezetben úgy tűnt, hogy a Czikótól Szamosardóba vezető néhány kilométeres bekötőút is járhatóbb, mint máskor volt. Bár telefonon előre bejelentkeztem, kiderült, hogy a kétgyermekes tanítónővel hosszabb beszélgetést folytatni szinte lehetetlen. Különösképpen, ha a tanítónő háziasszonyi minőségben, a vendég kedvéért ki akar és ki is tesz magáért. Vadast ettünk, és hógolyóhoz hasonló friss fehér gombát, amivel tele van a környékbeli erdő.

Mária élete annyiban változott, hogy szorosabb barátságot kötöttek a szomszéd községben lévő gyógyszerészéssel, és egy harmadik faluban is találtak magukhoz illő értelmiségieket, akikkel összejárnak, beszélgetnek, kirándulnak, szórakoznak. Mária nem változtatott munkahelyet, továbbra is naponta ingázik. És az évek folyamán kialakult tapasztalatok birtokában egyre igényesebben tanít.

Beszélgetés

1985 nyarán, vakáció idején kopogtattam újra Molnáréknál. Mária csak délután érkezett kerékpáron Monóból, ahol szolgálatot teljesített az iskolában. Emese a másodosztályos kislányok komolyságával kitűnő beszélgetőtársnak bizonyult. Kálmánnal is cseréltünk néhány gondolatot arról, hogy a jelen körülményei közepette mit és mennyit tehet a falun élő értelmiségi azért a közösségért, amelyben él, és mit tesz azért, hogy az ólálkodó elszigetelődéstől családját és önmagát mentse. Ebéd után átjött Molnárékhoz Vicsai János, a helyi iskola igazgatója is. Imolát néhány nappal azelőtt az aradi nagyszülőkhöz vitte az apja, helyette ismerős házaspár-vendéget hozott. Mint ilyenkor szokás, mindenről beszélgettünk, sok minden szóba került. Aztán, Emese bánatára, igyekeztem a tanügyiek életére és egyéb komolyabb dologra terelni a szót.

- Milyen volt az idén a Tanítók Napja?

- Mint rendesen, ünnepi gyűlést tartottunk a községközpontban. Nyolc falu tartozik oda, összesen több mint száz tanügyi káderrel. Az idén a megyei tanfelügyelőség küldöttje is jelen volt. Az egyik fiatal tanítónő, aki a pionírtevékenység felelőse, díszoklevelet kapott. Ennyiből állott az ünnepélyesség. Utána baráti találkozó következett. Ezen nem mindenki vett részt. Monóból például tizenegy tanító és tanár közül csak én voltam. Eljött a férjem is. Kíváncsi volt, hogy miként zajlik le egy ilyen találkozó. A sülelmedi vendéglőben találkoztunk. Egy évben egyszer mi is együtt lehettünk, beszélgethettünk, erre jók az ilyen találkozók.

- Megértő kollégák nélkül nehezebb a pedagógusnak? Kikkel osztja meg gondjait?

- Mind ismerősök a kollégák. Közelebb állók közül Lakatos Etelkát említhetem. Egyik évben az I.-III.-at, a másik évben a II.-IV.-et tanítja. Együtt dolgozunk. Helyben kapott férjet, nem kell ingáznia. Aztán itt vannak a szamosardói iskolában tanítók... Vicsai János, az iskola igazgatója, régóta jó barátunk.

- Hány éve tanít?

- Tizenkét éve járom az odáig tartó utat. Kerékpáron, busszal, ahogy lehet.

- Akinek sok az ismerőse, az általában könnyebben elintézi az áthelyeztetését.

- Ardón egyelőre nincs tanítói hely. Majd, ha lesz...

- Ilyenkor nyáron, vakáció idején, miért kell a tanítónak iskolába járnia?

- Hogy legyen ott valaki...

- Kérdezzük meg Jánost is, iskolaigazgatói minőségben.

- Mindig akad valami tennivaló. Például összeszedik a tanfelszerelést.

- Azt mi egy nap alatt összeszedtük...

- Vezetik a pionírszervezet akcióit... A selyemhernyó-tenyésztést irányítják... Fentről jött elképzelés, hogy a vakációban is van tevékenység az iskolában. A valóságban nemigen van. De azért jó, ha van valaki az iskolában, mert olykor el kell végeznie az adódó papírmunkát. Jönnek, ki kell állítani egy iskolai bizonyítványt. El kell készíteni egy tervet... Telefon-szolgálatos is kell. Jöhet valami értesítés...

- A községi néptanács nem tudja ellátni ezeket a feladatokat?

- Csak részben.

- Ott is van mire felügyelni?
- Az iskolának két külön épülete van, és külön telefonja...
- Történt valami szenzációs dolog az eltelt tanévben az iskolában?
- Nem minden a nyilvánosság elé való...
- Beszéljünk olyan dolgokról, amelyek valamiféleképpen közügyek.
- Ilyen volt az osztályok elosztása az iskolában. A cél az volt, hogy minden osztály délelőtt járjon, és az alsó ciklus együtt legyen az óvodával. Ilyen megkötöttségekkel az osztályok elosztása úgy sikerült, hogy például egy négyszer négyes szobában huszonhat magyar gyermek tanult, míg egy sokkal nagyobb tanteremben mindössze tizenegynéhány román. Az igazgató-nőnk év elején ismertette a szülők előtt a tervet. Az óvodások szülei, mivel szépen rendbe hozták addig használt termeiket és a mellékhelyiségeket is, kérték az igazgatónőt, hogy hagyja meg, ne vegye el tőlük ezeket a termeket. A válasz az volt, hogy a szülők parancsoljanak a saját házukban, az iskola igazgatónője pedig úgyszintén parancsolni fog a sajátjában. A sajátja alatt persze az iskolát értette.
- Ez valóban fogas kérdés: kié az iskola? A tanároké vagy a szülőké? Általában igyekeznek mindenütt kifejleszteni a szülőkben az iskola iránti felelősség érzését. Monóban az ellenkező-jét teszik? De lehet, hogy az iskola igazgatónője biztos abban, hogy ha új helyre, elhanyagolt osztályba osztja be az összefogásból jelesre vizsgázott szülőket, akkor ők azokat az osztályokat is szépen rendbe teszik...
- A szülők közül azok, akik nagyon felháborodtak a dolgon, bementek a tanügyhöz. Ott éppen akkor volt valami átszervezés, és mivel ilyen apróságra, mint a monói ügy, nem mindig jut idő, maradt minden a régiben. Később azt hallottam vissza, hogy felbujtottam a szülőket. Ebből annyi igaz, hogy kolléganőm, az óvónők és jómagam is meglehetősen felháborodtunk, hiszen tizenkét gyereknek miért lehet több joga, mint huszonhatnak.
- Az, hogy hatni tud a tanító néni a szülőkre, nem jó dolog? Ha így van, ezért dicsérni szokták a tanító néniket.
- Később jöttek hozzám a szülők, és mondták, hogy hagyjuk az egészet... Mert nem lehet széllal szemben... Az igazság az, hogy letörte őket... az igazságtalanság.
- A szülők összefogásáról sok jó példát jegyeztem fel. Vásárhelyen például egy csupa munkás-szülőkből álló közösség csodákat művelt, mindent előteremtettek, amire a tanító néninek szüksége volt a jó tanításhoz és a megfelelő neveléshez.
- Falun nehezebb megértetni magunkat a szülőkkel. Télen még hagyján, de amikor reggeltől estig dolgoznak a mezőn, a közösben és a háztájiban, nincs idejük segíteni az iskolát. De amikor kellett, kiállottak érdekeikért. Így történt, hogy kivívták az anyanyelvi óvoda folytonosságát, amikor „tévedésből” román óvónőt helyeztek ide, aki nem tudta magát megértetni a gyermekekkel. Tóhátra pedig olyan került, aki éppen jó lett volna Monóban, hiszen magyar. Éppen csak meg kellett cserélni a két óvónőt, és minden a legnagyobb rendben volt. Persze nem ilyen egyszerű megváltoztatni a kinevezéseket. Hivatalosan még ez a csere sem végleges, mert hiányzanak hozzá a papírformák.
- Jövőre hány gyerek lesz az elsőben?
- Hét. Az I.-III.-ban összesen tizenkilenc. Eddig ennél kevesebb egyetlen évben sem volt nálunk.

- Lehet, hogy a lányomat is oda íratom - mondja Vicsai János. - Monói vagyok, édesanyámmal ellehet a gyermek. Nem az iskolát dicsérném ezzel a tettemmel, hanem a tanítónőt, vagyis Marikát. Mert nem mindegy, milyen színvonalon végzi a gyermek az első négy osztályt.

- Nem dicsekvésből mondom, de nálunk az alsó tagozaton jól mennek a dolgok. A felsőn a tanároknak nincs tekintélyük. Egyszer bementem egy osztályba; az igazgatónő szerint üresnek kellett volna lennie, de a franciatanárnő éppen ott íratott magyar dolgozatot. Hát olyan láрма volt, hogy csodálkoztam, miként lehet ott dolgozatot írni. Az egyik tanuló befejezte dolgozatát, odaadta a tanárnőnek, miközben hangosan mondta: nesze! Elszörnyülködtem. Nincs tekintélyük a tanároknak. Óráról kimennek, pótórákra nem járnak a tanulók... Tizenhárom gyengén felkészített gyermek hagyta el az iskolát, ennyien végeztek 1985-ben.

- Hol folytatták tanulmányaikat a gyerekek?

- Nagy részük Sülemedre, a községközpontba iratkozott a kilencedik osztályba. Elvégzik a kilencediket meg a tizediket, s valahol majd jók lesznek valamilyen munkára. Két-három gyermek mehetett a nagybányai szakiskolába...

- Ezek után úgy képzelem el, hogy élete egyféle sártengerben való hajózás két sziget között. Az egyik sziget az otthona, a másik a munkahelye, ahol egyetlen tanítónővel kötött igazi barátságot.

- Szakmai érdeklődésünk az, ami összeköt. Itthon inkább van alkalmam és valamennyire időm is, hogy barátainkra figyeljek.

- Tanítványait végigviszi mind a négy osztályon. Utána is számon tartja a sorsukat? Van olyan tanítványa, aki érettségizett?

- Az idén a legelső első osztályomból való Bertók Józsi beállított hozzánk vasárnap. Kicsengetési kártyát hozott. S kértem tőle...

- Ne szégyellje a könnyeit, tényleg megható dolog ez!

- Nagyon megörültem neki. Közepes tudású gyereknek indult, de szépen felküzdötte magát. Nagybányán érettségizett. Készül egyetemre. Pótórákra járt, nagy ambíció van a gyerekben.

- Más ilyen példát?

- Nincs más. Esetleg az ellenkezőjét mondhatom. Olyan inkább volt. Alig vártam, hogy megszabaduljak egyik tanítványomtól: kötekedő, rossz gyerek volt. Sokszor vettem neki füzetet, de nem törődött, szétszórta őket. A szülei sem foglalkoztak vele...

- Milyen falu Monó?

- Most már inkább munkások lakják. Ingáznak.

- A szakmailag is képzett munkásember bizonyára többet foglalkozik a gyerekével, ösztönzi a tanulásra.

- Nem mindenik.

- Azok a jobb szülők, akik maradtak és gazdálkodnak?

- Ezt sem mondanám. A gyerekeket befogják munkára. A szorgalmasabbja este tanul, ha tanul. Miklós János például, ha legeltetni ment az állatokkal, vitte magával a könyvet, olvasott. Tantárgy olimpiára küldtük. Matematikából elérte a városi szintet. Jobbat is elérhetett volna, de ahhoz, hogy részt vehessen a megyei versenyen, fél ötkor kellett kelnie, és tíz óráig ácsorgott. Mire nekikezdhett a feladatnak, eléggé elfáradhatott, hiszen egy tízéves gyerekről

volt szó! Most végzős az egyik nagybányai liceumban. Az iskolában tiszta tízes tanuló volt, de mikor bekerült a városba, akkor lepődött meg, hogy tudása milyen keveset ér!

- Ebből arra lehet következtetni, hogy a monói iskola gyenge színvonalú?

- Igen. Az a gyerek, aki nálunk az első négy osztályban ötös-hatos, a felső tagozaton már kilences. Még a szülők is neheztelnek ránk, hogy milyen szigorúan osztályozunk. De a monói nyolcadikban elért kilencesnek, tízesnek nincs miért örülniük, nem mutat valós értéket.

- Ezzel próbálják a környékbeli gyerekeket odacsábítani - jegyzi meg János. - Köztudomású, hogy ez az iskola gyerekhiánnyal küzd. Gyakori baja ez sok falusi nyolcosztályos általános iskolának. A szamosardói szülők is panaszkodtak a tanároknak, hogy az innen Monóba átiratott gyerekek két jeggyel nagyobb érdemjegyeket kapnak, mint szülőfalujuk iskolájában. A szülők az értesítőbe írt jegyek után ítélik meg az iskolát, gyerekeik tudását hogyan is tudnák másként lemérni? Az első erőpróbán, a sikertelen felvételin túl - már késő. Hiába kapnak észbe, a kihagyott tudást nehéz pótoltatniuk gyerekeikkel... Van még egy Miklós János! Itt végzett nálunk, Szamosardón. Második tanuló volt. Az unokatestvére a monói iskolában szintizes tanulóként végzett. Elmentek és mindketten ugyanabba a megyeközponti iskolába felvételiztek. Miklós János ott is második tanuló maradt, unokatestvére pedig az első éven hét tantárgyból megbukott. Gondolom, nem véletlenül történt. Miklós János különben informatikát végzett, felsőiskolán is bizonyított.

- Ez a példa mutatja, hogy csakis az igényesség célravezető. A tessék-lássék tanári munka a gyerekek és a szülők kárára van, gátat jelent a fejlődésben.

- Olyan ez, mint mikor három tonnát elbíró híd jelzőtáblájára valaki felelőtlenül vagy viccből a hármashoz hozzáír egy nullát. Jön a kamion, megnézi a jelzőtáblát, és nyugodtan ráhajt a hídra, amely leszakad alatta.

- A szülőknek nem sikerül megmagyarázni, hogy amennyiben a tanító vagy a tanár kisebb jegyeket ad, akkor is a gyerekek javát szolgálja? De ha nagyobb jegyet ad, többszörösen káros dolgot tesz, hiszen jó jegyért kevesebbet kér a tanulótól, és ezzel továbbfejlődésében is gátolja.

- A szülőknek ezt nehéz megmagyarázni. Mert a lelkük mélyén mindig jobbnak tartják saját gyerekeiket, vagy pedig „a gyengébb jeggyel is éppen oda jut” megjegyzéssel hessegetik el az oktatók szigorát, igényességét.

- Hova kerülnek e két faluból a gyerekek a gimnázium elvégzése után?

- A kötelező tíz osztály után, néhány kivételtől eltekintve, kapálni mennek. A lányok a szőnyegszövődében és a kosárfonóban dolgoznak, a fiúk esetleg géplakatosként, esztergályosként boldogulnak.

- Azt hiszem, most már nem szégyen otthon maradni a faluban. Talán gazdálkodni sem szégyen, hiszen a korszerűsödő mezőgazdaság számos mesterséget kínál a fiataloknak. Ha állandósul a következő években a falu lakossága, az eddiginél is nagyobb szükség lesz az értelmiség hatékony szerepére a falusi életmód tudatos megváltoztatása céljából. Nyilvánvaló, hogy az értelmiségiek, ha másként nem, életmódjukkal, jelenlétükkel, mindennapi cselekvésükkel, környezetük kialakításával, még szórakozásaikkal is hatnak a falura. Minden tanítónő tudja ezt, és ennek megfelelően viselkedik. Mi az, amivel úgy érzi, hatott környezetére e két faluban?

- A gyereknevelésen, a művelődésen és más egyebeken kívül példát kívánunk mutatni a helyi értékek megbecsülésében is. Sikerült például egy eredeti hagyományos, helyi mintákkal díszített abroszt kivarnunk. Próbálkozunk leszoktatni az asszonyokat a giccses kézimunkákról,

hogy ne töltsék hiába ilyen haszontalan dolgokkal az idejüket. Van itt elég eredeti szilágysági minta, amelyek sokkal értékesebbek és szebbek, mint a sok összevissza színes holmi, amivel egy idő óta foglalkoznak az asszonyok.

- Elmentünk jó néhány családhoz - szól közbe Molnár Kálmán -, kiszedettük a ládafiából a régi holmikat, és elbeszélgettünk arról, hogy melyik szebb, a mostani új vagy a régi hagyományos. Feleségem rajzolt szép szilágysági mintákat, többen ezek után igazodva szőnek.

- Megmondtam kerek-perec, hogy a gobelinvarrásos színes kézimunkák nekem nem tetszenek, ízléstelenek.

- Én pedig leszedettem az iskolában az ilyen kézimunkákat - mondja János.

- Fiatal házásoknak berendezett szobákban már láttunk az általunk ajánlott kézimunkákból - jegyzi meg Kálmán elégedetten, amiből arra következtethetünk, hogy a helyi értelmiségiek tudnak hatni a lakosságra.

- Nyilván nemcsak a lakások esztétikájának kialakításában hatnak a falura, hanem sok más dologban is.

- Lehet, hogy ez is periférikus dolog, de elmondom, hogy társaságban, amennyiben lehetséges, nem énekeljük a giccses nótákat, a műdalokat, hanem a „tisztá forrásból” merítünk magunk is. Népdalokat meg virágénekeket dalolunk.

- Az ízléseket családban egyeztetni szokták, mert lehet egyeztetni...

- Hatni sokféleképpen lehet a közösségre. Például a feleségem elmegy a könyvesboltba, megvásárolja a jó könyvet, és felhívja a szülők figyelmét arra, hogy mit vegyenek meg feltétlenül gyerekeiknek.

- Kérték is a szülők, hogy vegyek a gyermekeiknek meséskönyveket, mert erre nekik nincs mindig idejük. Szívesen teszek eleget ezeknek a kéréseknek. De hatni lehet a szülőkre az év végi műsorokkal is. Most például színdarabot mutattunk be, és karnevált rendeztünk. A jelmezeket díjaztuk és könyvjutalmat osztottunk ki.

- Ez hol, melyik faluban történt? Merthogy mindkét helyen otthon van...

- A monói iskoláról beszéltem, de a jó példát az ardóiaiak szolgáltatták. Az iskolaigazgató révén, de másokkal is beszélgetve, ismerem az itteni iskola és a helyi értelmiség munkáját.

- Az én véleményem az - mondja Kálmán -, az értelmiségieknek itt falun szükségük van arra, hogy gondolatot cseréljenek. Bármennyire is népszerű egyik-másik falusi értelmiségi valamely faluban, az nem elégítheti ki, hogy rendszeresen szóba áll a János bácsikkal, elbeszélget az emberekkel. Szükségünk van magasabb szintű eszmecserékre is ahhoz, hogy egymást serkentve mi is továbblépjünk a fejlődésben.

- Abban, azt hiszem, megegyezhetünk, nem feltétlenül a végzettségtől függ az, hogy ki az értelmiségi, és ki nem. Itt falun is így van ez. Szamosardón például kiket sorolhatunk ebbe a kategóriába?

- Nem hiszem, hogy jó lenne egy ilyen felsorolást megejteni. Sértődés lenne a vége. Maradjunk abban, hogy nem minden főiskolát végzett tekinthető értelmiséginek. Aki viszont annak tartja magát, az tesz is valamit a falusi ember felvilágosításáért, a közművelődésért, testi, lelki épülésünkért. Azt is tettek tartom, amikor eljön hozzánk egy tanár, és azt mondja, hogy beszélnie kell a gyerekeknek például a falusi fazekasságról. Leemelek egy ezzel kapcsolatos könyvet a polcra, és odaadom, nézzen bele, bizonyára sok hasznos dolgot továbbadhat belőle.

- Hallottam egy olyan idős falusi emberről, aki falta a könyveket, de nem elégedett meg az olvasással, hanem minden könyv után felkereste a tanítót, hogy beszéljék meg a könyvben található gondolatokat. A tanítónak, mert nem akart szégyenkezni, lépést kellett tartania az idős, talán néhány osztályt végzett emberrel. Mindketten értelmes életet igyekeztek élni.

- Ilyen ember nálunk nincs... - mondja Mária.

- Csak példát mondtam arra, hogy sokan tartozhatnak azok közé, akiket értelmiséginek nevezhetünk.

- Nemrég temettük Márton bácsit, a termelészövetkezet elnökének az édesapját. Úgy beszélte a magyar nyelvet, hogy azt felsőiskolán lehetett volna tanítani. Amíg élt, de most is rá hivatkozhatunk, szép beszédre biztatva a gyerekeket és felnőtteket egyaránt - jegyzi meg Kálmán.

- Kit, kiket sorolnak még az értelmiségiek kicsiny táborába?

- Emese lányom tanító nénijét például. A tanügyieket általában.

- Az agrármérnök, az állatorvos, az állategészségügyi technikus, a gazdaság más iskolázottjai ardói szemmel nézve, értelmiségiek?

- Válogatva. Az agrármérnök ingázik, de azért hetenként egyszer-kétszer megfordult körünkben. A termelészövetkezeti szövetség főmérnöke sem szakbarbár. De kissé messze vannak az emberektől. Akár a többi műszaki ember. Orvos nem lakik a faluban, néha jár erre...

- Van valamiféle hatása az emberekre? Testükkel, lelkükkel törődik-e?

- Megmondom én - ajánlkozik János. - A múltkor azzal kezdte a betegek rendelését az orvos, hogy megkérdezte sorban őket, voltak-e az ismert művész szavalóestjén? Aki nem volt, azt büntetésből a vizit végére hagyta. Persze, amúgy tréfásan évődött az emberekkel, akik így értenek a „jó szóból”. Ez is egyféle értelmiségi módon való jelenlét a faluban, mert meggon-
dolkoztatta azokat az embereket, akik elmaradtak Banner Zoltán szavalóestjéről.

- Mi volt műsoron?

- Összeállítás Arany János verseiből. Többen propagáltuk, hogy el kell menni erre az előadásra. És akik eljöttek, nem bánták meg. De volt itt nálunk Kriterion-találkozó is! Ezt sem mondhatják el akármelyik eldugott faluról. Kihasználtuk, hogy a szerkesztők eljöttek megnézni a szamosardói műemléktemplomot. *Meglepetés Szamosardóban* címmel cikk jelent meg az ez alkalommal rendezett könyvkiállításról. Jánosékkal összeálltunk, és összegyűjtöttük a magánkönyvtárakból a Kriterion kiadványait, aztán kiállítottuk mindet az internátus egyik termében. Jó része rég elfogyott, rég nem látott sikerkönyv volt. Összesen nyolcszáz kötetből állt a könyvkiállítás. Akkor nálunk és Jánoséknál üresen maradtak a könyvespolcok. Domokos Géza mindjárt kitalálta, hogy a „lényeg” az ott van a kiállításon. Ebből is látható, hogy a falusi értelmiségi legjobb barátja a könyv. Akinek van mit olvasnia, az nem szigetelődik el, műveltségét fokozatosan elmélyítheti. Az a falu, ahol nyolcszáz különféle jó Kriterion-könyv található, nem lehet a világtól elzárt, hiszen nyolcszáz kapuja nyílik hagyományra, múltra, jövőre. Csakhogy az értelmiségieknek meg kell szeretnetniük a falu lakosságával a könyvet, az olvasást. Hogyan és miként tesszük és tehetjük ezt - íme, ez is sokszor lehetne vitatémánk.

- Lássuk hát, ki foglalkozik ebben a faluban a felnőttneveléssel? Az iskola?

- Volt néhány kezdeményezésünk. Például országyárásra szoktattuk tanítványainkat. Rendeztem már olyan kirándulást, hogy egy alkalommal tizenöt megyében jártunk. De voltunk Kalotaszegen. Jártunk a Gutinon. Hol nem jártunk? Mindezt azért, hogy kimozdítsuk a falusi embereket. A fiatalok követték példánkat. Most már csak kétnapos kirándulásokat szervez-

hetünk. Például a Szamos-mentén Félixre. De készültünk máramarosi túrára is: át a Gutinon, végig az Iza-völgyén, ásóval, csákánnyal felszerelve a szentbenedeki kolostornál jártak. Csak úgy, saját kezdeményezésükből. Mások összegyűjtötték a ragadványneveket, a dülőneveket. De nemcsak itt, hanem két másik helységben is. Az egyik monói srác iskolánkból kikerülve, öt év elteltével visszajött, hogy még egyszer összeírja a czikói dülőneveket, mert mint mondta, most már másképpen látja a dolgokat, sokat olvasott és tanult, tehát elmélyülten foglalkozhat a helyismerettel. Szobafestőként dolgozik, de általános műveltségét nem hanyagolja el, hagyományápolásban jeleskedik. Most a mi egykori tanítványainknak is vannak már tanítványaik. Kirándulni viszik őket, sokrétű érdeklődésükkel ébren tartják bennük a művelődés, a kulturált szórakozás igényét. Ugyanakkor a szülőfalujukat akarják minél jobban megismerni és értve szolgálni. Ők azok a felnőttek, akikhez hasonul a jövőben a falu többi lakója, és alkotnak az eddiginél magasabb színvonalú közösséget. Olvastam egy Beke-riportban, hogy a régi zilahi iskola hagyományai közé tartozott: a végzett diákok megajándékozták iskolájukat egy-egy könyvvel. Létesítettünk nálunk is egy emlékkönyvet, ahova minden könyvet ajándékozó tanuló saját kezűleg beírja a nevét. Ez a könyvtárunk ma már háromszáz kötetes. És ez a felnőtté válást és a felnőttnevelést is egyszerre szolgálja. Gondolom, évtizedek múlva is jó érzés lesz olvasni azt a könyvet, amelyet valamelyik tanulónk adományozott a könyvtárnak. Nevüket megőrzi emlékezetében a szülőfalu.

- Mostanában máshol is igyekeznek ilyenformán terjeszteni a kultúrát. A kolozsvári Brassai Sámuel Líceumban, az 1964-ben végzett diákok évente ezer lej értékű könyvet és sportfelszerelést ajándékoznak a kitűnt tanulóknak, a könyvtárnak, illetve a sportszertárnak. Ez azt jelenti, hogy nem akarnak elszakadni attól a közösségtől, ahonnan életre való indíttatásukat kapták, és ahova gyerekeik révén most is tartoznak.

- Nevelünk mi is a sokféle kultúrműsorral, a magunk készítette előadásokkal is. Akár itthon, akár valahol a környéken lépünk közönség elé... Legutóbb a helyi kultúrház új épületét avattuk, ötszáz ember is belefér. Időnként ünnepélyes alkalmakkor műsoros estet rendezünk benne. Most már mások is, például a szatmári színház is, meglátogathatnak, van hol fogadunk a vendégeket.

- Az értelmiségiek egyik erénye a helybenmaradás. Vannak, akik hivatásuknak élve évtizedeken át megmaradnak egy helyen. Róluk valóban elmondhatjuk, hogy a népet szolgálják. Ha értik, hogy miért ez a szolgálat, ha érzik elhivatottságukat, akkor életük nem önfeláldozás, hanem értelmes élet.

- Lehet, mert kell! - mondja tömören Kálmán.

- Ha nem is így van, de hasonlóképpen - erősíti meg János, aki immár tizegynéhány éve igazgatja a szamosardói iskolát, és életét végleg összekötötte ezzel a faluval. - Ha majd nem leszek jó történelemtanárnak, géplakatosnak akármikor elmehetek.

Így csak a bölcs, a mindenre elszánt emberek beszélnek. Tanítónőnk sem hiszi, hogy életének célja az önfeláldozás kellene hogy legyen. Feleségként sem lehet ez a célja. Végül megegyeztünk abban, hogy a falusi értelmiségnek úgy kell kialakítania az életét, hogy az ne csak másnak, hanem először is magának tessen. Ehhez pedig elengedhetetlen a folytonos küzdés. Küzdés önmagunkkal és állandó küzdelem a környezetet meghamisítókkal, a közösséget figyelmen kívül hagyókkal. Nem velük, hanem ellenük...

- Fejezzük be ezt a beszélgetést azzal, hogy az eltervezett, a falu által elvárt munkákról, a jövőről szólunk. Mit kell változtatni az elkövetkezőkben itt, ebben a faluban?

- Építenünk kell - fogalmaz tömören Mária, és férjére néz, aki már bizonyította a falu és a világ előtt, hogy otthonos ebben a „műfaj”-ban.

- Tennünk kell a kényelmünkért is valamit. Például illenék már fürdőszobát építenünk - konkretizálja Kálmán.
- Iskolaépületünk nagyon régi. Végigjártam már a megyei hivatalokat, de az elkövetkező iskolai évet már lekéstük ahhoz, hogy támogatást nyerjünk - mondja János.
- Amikor a művelődési házat építettük, azt fogadtad, hogy olyan diplomátatáskát vásárolsz, amelyikbe a legmagasabb üveg is belefér, és úgy indulsz majd támogatókat szerezni?!
- Igen, ez a klasszikus módszer, de főleg a falu erejére támaszkodhatunk igazán.
- Van olyan elérhető cél, amely az egész falut lelkesítené, összefogásra buzdítaná?
- Van. Például a nyári napközi otthon kialakítása, hogy a szülők nyugodtan dolgozhassanak, ki a mezőn, ki az iparban... Mindenképpen célunk lehetne a tízosztályos iskola kialakítása is. Mi már dolgoztunk itt tíz osztállyal.
- Lesz elég gyerek?
- Huszonhat nyolcosztályosunk volt. Húszan maradhattak volna, hogy itt járjanak kilencedikbe is. Az anyagi feltételek megvannak. Kellene még négy tanár. Ugyanaz a négy tanár, akiket ezekért a gyerekekért Sülelmeden foglalkoztatnak. Még úgy is jó lenne, ha négy tanár ingázna ide, ahelyett, hogy húsz gyerek ingázzék oda. Egy évvel ezelőtt javasoltam, de még nem kaptam rá érdemben választ. Eddig mindig segítettek a megyénél...
- Monóban van ehhez hasonló közösségi cél?
- Nincs. Pedig lehetne - gondolkozik el Mária. - Például a sáros utcák rendbetétele... Az iskolánk ügyét is János intézi. A mi igazgatónőnk helyett, mert egy községhez tartozunk. Nekem egyik faluban dolgoznom kellett, a másikban élnem, gyermekeimet iskoláztatnom, nevelnem. Két falu gondját hordoztam, az csak természetes, hogy szívesebben vállalnék többet az ardóiak gondjaiból. Tennivaló mindenütt bőven akad, de az ember otthona körül mindig szívesebben dolgozik. És minden bizonnyal eredményesebben is...

Nehéz messzeségben kicsi fáklya

*Az élet bárhol szép lehet, ha az ember
tudja, hogy miért és hogyan éljen.*

Pénzes Ilona

Vallomás I.

Besötétedett, amikor Csernátonból elindulhattunk. A kocsí felmászott a dombon, aztán utunk a tarlón át vezetett a völgybe szorult faluig. A gépkocsivezető tudta, hol lakik a tanítónő. Már láttuk a ház világító ablakát, amikor nagyobb kátyú elé kerültünk. A további utat gyalog tettük meg. Az volt az érzésem, hogy a világ végén járunk. A gépkocsivezető azt mondta, ha esik, innen késő tavaszig ki nem megyünk.

Szalonnát, kenyeret, hagymát ettünk a mag ízű szilvapálinkához. Egészséges, maszatos gyerek aludt a félig vetett ágyon. Pénzes Ilona az elzárt értelmiségi vendégfogadó örömeivel fogadott. Egyszerű, nyílt és nagyon őszinte asszonyként ismertem meg. A tanítónői hivatás és az egyéni élet megpróbáltatásainak gondolatot és érzést égető tüzeiben vívódott. Tudta, hogy mit vállalt, amikor ebbe az istenhátamögötti faluba jött tanítónak, egy szál értelmiséginek. Romantikusan szép pályát kezdett és folytat, amely tele van kényszerű önfeláldozással. Nem takargatta sebeit, kudarcait. Nem lakkozta sorsát a mindent kibíró, önmagát is legyőző hősiesség elnyerésének szándékával. Pénzes Ilona nem titkolta, hogy nehezen bírja a rászakadt élet megpróbáltatásait. Panaszkodott.

- Négy osztály anyagát kell egyszerre és színvonalasan tanítanom, lecketervet, nyilvántartást napra elkészítenem, az iskolát, a magam háztartását rendben tartanom, kisfiamat gondoznom. Éppen most bővítjük a házat, beszorultunk a konyhába. Kapkodva élünk, alig észrevehetően változhatnak nálunk a dolgok...

Közben hazajön a férje. Fáradt, csendes ember. A szomszédos községben soförként dolgozik. Ismeri tanítónő felesége panaszait, maga is szenved a nehezen változtatható dolgok miatt, de komolyan, konok kitartással óvja és gyarapítja családját. Nemcsak álmodja a tanítónőnek megfelelő környezetet, de naponta tesz valamit azért, hogy közös álmaik valósággá váljanak.

Ülünk az asztal mellett. A gépkocsivezető tekintetében a figyelmeztetés: indulnunk kell visszafelé, már várnak reánk. Engem az ikafalvi tanítónő élete érdekel. Előre kigondolt kérdéseimet a felszikkázó keserűség fényében nagyon sablonosnak érzem, nincs mit kezdenem velük. Egy idegen faluba került fiatal lány életindulásának felvillantott darabkáiból elriasztó kép alakul ki bennem. Mindennek ellentmondanak a tények: Pénzes Ilonával elégedettek a tanügynél. Keze alól jól képzett gyerekek kerülnek ki. Az ellenőrzések során megállta a helyét. Módszeresen dolgozó, rendszerető és rendtartó pedagógus. Jellemzésében az is jó pont, hogy a faluból való emberhez ment férjhez, gyereke van, tehát jó három évtizedig elláthatja a tanítói munkát.

Miközben szépen mondjuk a megszületett gyermeket, feledjük az édesanya kínját és jajkiáltásait. A tanítónők élete is ilyen: egy idő után - legyen bármilyen nehéz is a kezdet - ők maguk is nagyon szépen látják. Ezt már a tarlókon, legelőkön guruló kocsiban gondoltam a magam megnyugtatóra. A legszívesebben ott maradtam volna a faluban, hogy lánnyá változva a tanító pályakezdés küzdelmeit magam is kitapasztaljam.

Vallomás II.

Két kisfiú ül előttem az iskolapadban. A kisebbik elbágyadt a nyári melegben, fejét a padra hajtva bóbiskol. A nagyobbik élénken figyel, forgolódik, mozgolódik a padban.

- Pénzes Ilona - szól a katedráról az egyik idősebb ember.

- A férjem után Nagyoláh a nevem - mondja a kisfiúk édesanyja állva, ahogyan az iskolások szokták, amikor kérdezi őket a tanár. Csend van a teremben. A gyerekek anyja meghatódottságával küszködve felel.

- Amit tudok, azt mind az iskolánknak köszönhetem. Elsőnek választottam katedrát Kovászna megyében. A Csernátonhoz tartozó Ikafalvára így kerültem. Huszonkilenc gyereket találtam ott. Előttem egy házaspár tanított ebben az eldugott kicsi faluban. Nyugdíjba mentek. Osztatlan osztályokkal kellett dolgozni, így aztán érthető, hogy a tanítók húzódtak ettől a helytől. Itt is kell lenni valakinek. Hátha éppen rám van itt szükség. Így gondolkoztam. Az ilyen távoli helyekre általában azokat helyezik, akik gyengébb eredménnyel végezték a tanítóképzőt. Miután megismerkedtem a szülőkkel, mondtam nekik, hogy én nem azok közül való vagyok, akik gyengén tanultak. Később aztán nem akartak elengedni. Mit is mondhatnék még? Azt, hogy a boldogság nem egyszerre jön. Csalódás is ért. Egy esztendeje egyedül tanítok az iskolában. Mintha ebben a kicsi faluban én volnék a fáklya. Mindennel hozzám fordulnak az emberek. Ha kérvényt kell írni, ha beteg valaki, ha tanácstalan valamiben. Nagyon jó érzés, hogy mindenben segítségükre lehetek. Nem is akarok én ebből a faluból elmenni.

Kikerülve ebbe a faluba, udvarlóm is elmaradt. Katonáskodása után barátságunk megszakadt. Helybéli ember kért feleségül. Jól megértjük egymást. Mindenben segít nekem. Két fiam van. Elhoztam őket, hadd lássák, milyen szép iskolába jártam. Magam tanítom őket. Tanítványaim Kézdivásárhelyen folytatják az iskolát. Nyomon követem mindenkinek a sorsát. Jól tanulnak. Velem is elégedettek a szülők. Már olyan tanítványom is van kettő, aki férjhez ment.

Kudarok és sikerek között zajlik az életem. Azt hiszem, a legtávolabbi iskolából érkeztem. Sok mindent kellene még elmondanom, jó lenne kibeszélnem magamból a kételkedést, az egyedüllétet, mindent. Nagyon örvendek, hogy sikerült eljőnnöm erre a találkozóra. Egészen biztos, hogy továbbra is helyemen maradok, ahol mindenkor mindenkit szívesen látok. Ne tessenek engem kikerülni...

A kisfiúk moccanás nélkül ülnek az iskolapadban. Anyjuk melléjük ül, rájuk mosolyog. A gyerekek hozzábújniak.

Vallomás III.

- Az iskolában mindig mondták nekünk, hogy igyekezzünk, tanuljunk, mert aki jó általánossal végez, az jó helyet kap. Nemcsak ezért tanultam. De ki nem vágyik egy jó helyre? Azt hiszem, harmadik voltam az államvizsgán. Az osztályfőnök biztatott, menjek Udvarhelyre, és az ottani tanítóképzősökkel együtt válasszak magamnak helyet. Kovászna megyéből való vagyok, szerettem volna ide visszakérülni, hogy közelebb legyek a szüleimhez. Elmentem Udvarhelyre, hogy onnan helyezzenek ki, de ott görbén néztek rám, mivel a médiám szerint első voltam közöttük. Nem volt sok hely, mindössze két kis falu. Az egyiket választottam. Nem volt, aki kioktasson, hogy jobb lett volna, ha a megyét választom, és ott aztán a médiám szerint jobb helyet kaphattam volna. Azt mondták nekem, hogy legjobb lesz, ha az egyik helyet választom, mert az is megtörténhetik, hely nélkül maradok. Akkor még nem gon-

doltam, hogy olyan hely is van, ahova nem vezet jó út, és ahol teljesen egyedül kell tanítanom. Ikafalváról nem is hallottam. Így történt, hogy becseppentem a nehézségek kellős közepébe. De tele voltam lelkesedéssel. Jól fogadtak, nagyon jól. Azon a nyáron feliratkoztam egy országos kirándulásra. Aradon is megálltunk, és találkoztam a nagybátyámmal. Felajánlotta, hogy elvisz a tengerpartra. Ott voltunk egy hónapig. Eltelt az idő. Közben az ikafalviak már kerestek. Kipuhatolózták, hogy ki vagyok, hova való vagyok. Egyszer olvastam a Tükörben, hogy Ikafalvára új tanítónő kerül. A nyilatkozó azt is tudta, hogy az új tanítónő almási születésű. Jó érzés volt, hogy várnak. Először mikor ide jöttem, Csernáton felől próbálkoztam. Lebeszéltek. Hosszú az út, mondták. Nagy volt a sár. Visszatértem. Azután Futásfalva felől próbálkoztam. Ott annyi ösvény volt, azt sem tudtam, merre menjek. Kaszás emberek igazítottak útba. Én igazítottam útba a tanító nénit, mondja azóta is az egyik bácsi, amikor találkozunk. Még nyár volt. Egyenesen az iskolába mentem, ott volt az óvónő. Akkor még volt napközi otthonunk. Mátiś Mária most került el innen. Azt tanácsolta, nincs értelme, hogy kovártélyba menjek. Az iskola nagy, van hol lakni. A szomszédok közel vannak. Egy évig ingyen laktam az iskolában. Egy szobát használtam. Otthonról hoztunk bútort, egy ágyat. Volt itt asztal, szekrény és szék. Aztán a fizetésemből részletre vásároltam egy rendes szobabútort. A traktoristák nagyon kedvesek voltak, elhozták Csernátonból a remorkával, be is cipelték. A kolléganőm férje traktorista, ő szólt nekik. Nagy szenzáció volt, hogy egy házaspár helyett fiatal tanítónő került a faluba. Ostromoltak. Egy-egy kultúrműsor próbájára annyian jöttek, hogy alig fértek a teremben. Most meg alig tudok tíz-tizenöt embert összeszedni. Ahogy szokták mondani: új szita a szegen függ! Mindenki udvarolni akart. Mindenki szeretett. Gondoskodtak rólam. Étkezni a napközibe jártam. Unszoltak. Egy tányér étel kitelik, mondták, amikor szabadkoztam, hogy nem akarok ingyen étkezni. A tanító bácsi, aki előttem volt, mindent megmagyarázott. Átadta az iskolát. Mondta, hogy iskolaigazgató és kultúrigazgató kell hogy legyen egy személyben. Ő, tanítónő feleségével együtt elkerült innen. Látták, hogy itt nincs elég gyerek, azért mentek el. Az irodai munkára ők tanítottak meg. Nem is konyítottam hozzá. Megmutatták, hogy kell kiállítani a bizonyítványokat, az inspekciós naplót és egyebeket. Tőlük tudtam először, hogy nagyon rendesek az idevaló emberek. Intettek arra, hogy megismerjem a nyelvüket s azt, hogy melyikkel miként kell bánni. Meg kellett szoknom az önállóságot. Nem tudom, ha máshova kerülök, miként viselkedem, hogyan szokom meg a tanítói munkát. Itt egyszerre minden a nyakamba szakadt, de nem bántam, nagy lelkesedéssel dolgoztam, örömmel igyekeztem. Mivel teltek a napjaim? Volt mit csinálnom. Délutánonként elmentem a gyengébb tanulóimhoz, akkor jobban ráértem, mint most. Huszonkilenc gyermeket tanítottam. Még olyan esetem is volt, hogy a gyerekekkel együtt az édesanyját is tanítottam. Így teltek a délutánjaim. Aztán végeztem a kultúrmunkát. Időnként el-elmentem, be a városba. Akkor már volt autóbusz, negyedháromkor indult a városba. Este hatkor jöttem vissza. Bevásároltam, moziba mentem. Hétvégeken hazamentem. Jöttem vissza felpakolva. Kézdin buszt váltottam, hétfőn reggel nyolckor az iskolában voltam megint. Van egy domb, Tóthegy a neve. Télen szánkóval jöttek, a csomagomat elvették, vártak. Ha nem ragaszkodtak volna hozzám annyira, még nehezebb lett volna. Talán még el is keseredem. De mindig volt mit csinálni, mindig készülni kellett valamire. Itt kialakult, hagyományos műsorrend van. Kezdve a szüreti bállal, minden dátumhoz van kötve, és ez mindig így megy. Regruta bál, szilveszter, egy-két vendégszereplés, amire minket várnak. Aztán áprilisban van egy bál, a búcsú-bál. Meghívtak, rokonok jönnek erre a napra, találkozni a falu szülöttei. Sosem voltam nagy táncos, így aztán inkább színdarabokat tanulunk erre az alkalomra. Akkoriban több volt a faluban a fiatal, volt kivel előadást rendezni. Később elköltöztek, családot itt ritkán alapít valaki, évről évre kevesebben vagyunk. Szóval, miután idejöttem, egy színdarabbal eljuttottunk a községek közötti versenyre. Aztán az agitációs brigáddal versenyeztünk. Dicsérték a szövegét, amit én írtam. Az ellátás, az utazás nehézségeiről írtam és az iskolakertről,

amelyben a fiúk kíméletlenül bántak a cseresznyefákkal. És arról, hogy miként viselkednek helytelenül a bálban a fiatalok. Ahogy idekerültem, rögtön kellett menni a bálba. Jó bálók voltak, sokat táncoltam. Az egész falu ott volt például a szüreti bálon. Eljött a községközpontból a titkárhelyettes és a központi kultúrigazgató. Bemutattak a falunak. Akkor egy előadást tartottam a román nyelvtanulás szükségességéről. Erősen drukoltam, hogy mit fogok én ott mondani. Aztán jól sikerült. Már az iskolából volt valami anyagom a témához. Mindenkiel megismerkedtem. A szülők pedig hívtak mindig. Televíziót nézni eljártam ide-oda. Aztán a fiatalság klubjának is vásároltunk tévét. Ha mindenkit beleszámítunk, a nyolcadikosoktól kezdve a katonaviseltekig, lehetett vagy száz fiatal a faluban. Úgy éreztem, hogy szeretnek. Aztán, hogy teltek az évek, és férjhez mentem, talán úgy gondolják, hogy most már van más, aki szeressen. Megszoktak. Tizenegyedik éve jöttem. Másfél évet laktam az iskolában. A szomszédasszony főzött reám. Itt tanultam meg főzni. Otthon sohasem érdekelt a háztartás. Elképzelni sem tudtam, miként készül például a tészta. Az ízek itt is éppen olyanok, mint otthon. Később anyósomtól tanultam főzni, sütni, meg mindent. Egy fél évig náluk laktunk, amíg a mi házunkat előkészítettük. A férjem most is mondja, hogy amíg egyedül laktam az iskolában, tejjel keltem, tejjel feküdtem. Annál jobb nem is kellett, ha már kiszegődtem a tejet. Egy tanítványom hozta, letette az ajtóba. Azzal éltem, és amit még otthonról hoztam a hét elején. Az iskolakertben volt veteményem, pityókát is ültettem. Jöttek, segítettek. Azt mondták, itt az a szokás, hogy ültetés végén a háziasszonyt bele kell nyomni a földbe, hogy legyenek nagy pityókák. Velem is így tettek. Furcsa volt nagyon, és rosszulest, hogy belecsaptak a földbe. De hát a szokás... Ősszel a gyermekek segítettek kiszedni a pityókát. Pincébe hordtuk. Gyümölcs is rengeteg volt. Most is van. Jöttek és mondták, annyit szedjek, hogy télire is legyen. Kompótot nem raktam el, almát tettünk a pincébe. Szóltam a gyermekeknek, segítsenek, aztán télen megesszük. Hoztunk is fel a próbákra egy-egy kosárral. Jóízűen ették, jó volt. Barátkoztam a fiatalokkal, szánkóztunk is együtt, de komolyabban egyikkel sem foglalkoztam. Most is szokás, hogy fiúk és lányok szánkóznak az iskola melletti dombon. Csengettyűs szánkóval mentünk, utána jó volt melegedni a szobában. Sohasem voltam egyedül. A takarítónőnek volt egy nyolcadikos forma leánykája, az velem aludt. Amikor elkerült a faluból, a szomszédból hívtam egy leánykát. Egyedül féltem, mert nagy ez az iskola, s amikor fúj a szél, recsegték az ablakok, úgy nyikorogtak, hogy irtóztam. Férjhez menetelemnek külön története van. Beszéltem egy nagyon intelligens fiúval, öt évig voltunk barátságban, az enyedi évek alatt leveleztünk. Egy faluból valók vagyunk. Talán az volt a legnagyobb baklövése, hogy így mondjam, hogy sokat adott a szóbeszédre. Ilyen típusú volt. Miközben katona volt, idevaló munkatársai igyekeztek elrontani tőle. Szeretett volna udvarolni nekem az egyik munkatársa. Talán éppen ő kezdte el a szóbeszédet. Miután hazajött a katonaságtól a fiú, akivel beszéltem, eljött hozzám, és azt mondta, nem barátkozhatunk többet amiatt, hogy né, miket hallott rólam. Nekem nagyon rosszulest ez, de büszke voltam, nem magyarázkodtam. Utána nagyon elkeseredtem. Nem támaszkodhattam senkire. Szegény édesanyám akkor már nagybeteg volt, neki sem mondhattam el. Amikor az a nagy árvíz volt, Marosvásárhelyen voltak, és idegösszeroppanást kapott. A húgom és én nem voltunk otthon. Sokáig nem tudtunk neki írni, nem tudta, mi van velünk. Azután sem beszéltem erről senkinek. Közben a férjem akkor már a sarkamban volt. Jött, mindig jött. És közeledett a tél, az egyedüllét, a pletykák. Férjhez mentem. Arra mindig nagyon vágytam, hogy nekem is legyen gyermekem, gyermekeim. Most két egészséges, szép fiam van. Úgy érzem, az embernek a munkában kell keresnie élete értelmét. Nekem azóta is fáj, hogy az a fiú, akivel annyi évig barátságban voltam, akármit elhitt rólam. A férjem pedig mellém állt, megvédett. Nekem itt kellett maradnom. A véletlen hozott ide, de évek alatt nagyon megszerettem a munkám. Értelmét látom annak, amit csinálok. Rám itt szükség van, ezért nem akartam már az első évek után innen elmenni. Amíg gyermekek vannak, addig tanítani kell őket, mégpedig úgy,

hogy mindenütt megállják a helyüket... Vannak egypáran, akikre szívesen visszaemlékszem, akik a szívemhez nőttek. Nem mindig a jó tanulót szereti meg az ember. Nemcsak az okosságukért szeretem a gyermekeket, hanem másféle jó tulajdonságukért is. Értékelni kell a gyermekben a szorgalmat, a szerénységet. Sajnos, kikerülve innen, már nemigen érdeklődnek a tanárok a gyermekek emberi tulajdonságai iránt. Mi még úgy tanultuk, hogy a tanítónak minden ötödik osztályba lépő gyermekről jellemzést kell készítenie. Most nem kérik ezt sehol. Pedig abban nagyon sok szempont szerint kell leírni a gyermeket. Temperamentuma, jelleme, akarata stb. szerint. Én rendszeresen készítettem a gyermekekről ilyen jellemzést. Aztán hogy nem kérték, nem írtam, de a négy év alatt annyira megismertem őket, hogy bármikor el tudom mondani, melyik mire képes. Bántott, ha valamelyikről olyat hallottam, ami nem fért össze azzal, amit én tudtam róla. Egyszerre négy osztályt tanítok. A képzőben mindig óvakodtunk attól, hogy ilyen osztályban végezzük a gyakorlatot. Ott is volt I.-II. és III.-IV. osztály. Itt tanultam meg, hogy olyan órarendet készítek, amelynek megfelelően ésszerűen párosíthatom az órákat. Időt kell hagyni nekik az önálló munkára és a direkt foglalkozásra is. Kurtapatakra mentem egy nagyon lelkes tanító bácsihoz, akit köri gyűlésben ismertem meg, ő segített az órarend összeállításában. Elekes Balázsnak hívják. Eleinte ő is négy osztályt tanított, most a negyediket küldi a közeli községbe. A felesége is tanítónő. Segítettek a munkaterv elkészítésében is.

Különben mindenki magán tanul. Elmondhatom, hogy ügyes fiatalokká lettek tanítványaim. Egy részük most újra a kezem alá került, hiszen őket kell hívjam kultúrmunkára. Jó érzés elbeszélgetni velük az iskoláról. Vakációban mindig felkeresnek. Ekkor van rá idő. Máskor reggel ötkor mennek, este jönnek.

Most tizenöt gyermekem van és számos iskolán kívüli feladatom. Nem tudok elmélyülni egy-egy dologban, hogy azzal alaposan foglalkozzam.

Van iskolai könyvtárunk, van falusi könyvtárunk. Ezt is vezetni kell. Sok olvasónk nincsen, de néhányan rendszeresen olvasnak. Az iskolai könyvtárban százötven kötet van. Az utóbbi időben nem nagyon gyarapodik. Brassóból kaptunk utoljára könyvet. Amióta átkerült a könyvelosztás a megyeközpontba, egyáltalán nem kaptunk könyvet. A falusi könyvtár a csernátoni községi könyvtár fiókja. Salamon tanár a könyvtáros, ő szokott küldeni egy-egy paksamétával, jelenleg ezer kötetnél több könyvünk van. Ötvenen-hatvanan olvasnak. Szabó Erzsébet néni mindig egy-egy szatyorral visz. Eleinte voltak olvasókörök. Nagyon élveztem, hogy egy-egy házhoz kiosztottam valamennyi könyvet, aztán onnan a fiókkönyvtár fiókjának felelősei adták tovább. Megszűntek a fiókok. Azzal magyarázom, hogy a fiatalok közül most már többen vásárolnak könyvet. Szívesen olvassák Jókait, Móricz Zsigmondot. Délben jönnek könyvért, amikor befejezem a tanítást, adok. Szekrényben tartom a könyveket az iskolában, hogy kéznél legyenek.

Van mit csinálni... Ott a kultúrmunka. Az idén nagy sikerünk volt. Megtanultunk egy három-felvonásos színdarabot. Nem volt ülőhely a bemutatón, kétezer lejen felüli bevételt számoltunk, ami nagy összeg ebben a kicsi faluban. A vén bakancsos és fia, a huszár. Szerették. Tizenöt fiatal szerepelt. Szilveszter előtt naponta próbáltunk. Az a baj, hogy nincs zenekarunk. Nehéz bált tartanunk. A fiatalok megértének. Van egy vezetőjük, nekem nem kell azzal törődnöm, hogy csendben legyenek, meg fegyelmezetten viselkedjenek. Ezt maguk között elintézik. Mi tartozik még az egy szál tanítóra? Hát az iskola rendben tartása. Nyáron a meszelésnek kell utánajárni. A néptanács küldi az embereket. Aztán fát kell szerezni, és felvágatni. Papírmunkák. Pionírtevékenység. Hazafias munka. Aztán volt állatösszeírás és ehhez hasonló munka is. Az idén belátták, hogy egyedül vagyok, kihagytak ebből. Elvégezték a termelőszövetkezet alkalmazottjai.

Kik tanulnak az ikafalvi iskolában? Az első osztályban két gyerek volt. Az egyik kicsit gyenge felfogású. Szülei mindent megtesznek azért, hogy a szükségeseket biztosítsák a gyermek számára. Az óvónő azt mondta, nem hiszi, hogy valamit ki lehet belőle hozni. Ennek ellenére már olvasgat és ír. Meg vagyok elégedve vele. Igaz, vakációban is foglalkoztam vele. Eljött hozzám egy párszor, ragaszkodó gyermek. Rendes viselkedésű. A másik első közepes tanuló. Nyolc-harminchetes médiával zártam. Második osztályba mind jó tanulók járnak. Hárman vannak. A harmadik osztályban két nagyon jó tanuló van, köztük a fiam, a másik a kolléganőmé, Mátis Máriaé. Idevaló, de naponta gyalogol Csernátonba, az óvodába. Hat negyedik osztályos tanuló közül kettő nagyon jó tanuló, a többi közepes. A szülők támogatják az iskolát. Kijavították a kerítést például. Minden munkát ők végeztek. A gyermekek is teljesíteni tudják hazafias tervüket, ha a szülők segítik őket. Fával, fűtéssel sohasem volt baj. Rendszerben tartjuk az iskolakertet. A férjem lenyesegette a száraz ágakat, és azokat is felhasználjuk a fűtéshez. Itthon is sok a dolgom. Feladatlapokat készítek minden gyermeknek, másként hogyan is taníthatnám egy teremben a négy osztályt. Minden napra készülnöm kell. A gyermekek is megszokták már a közös tanulást. Lényegében minden órát négybe kell osztanom. A gyermekek mégis elsajátítják a tantervben kijelölt anyagot, mert az összevont osztálynak nemcsak hátránya, hanem előnye is van: a gyermekek előtt nem idegen az az anyag, amit esetleg csak a következő évben tanulnak. Nem tiltom meg, hogy a harmadikos, ha elvégezte a feladatát, odafigyeljen a negyedikesnek szóló előadásra. Olyan is előfordult, hogy a harmadikos hozzászólt a negyedikes anyaghoz, és tudta. A gyermekek is segítik egymást. A nagyobbakat megbízom a kicsik ellenőrzésével, egymás mellé ültetem őket. Olyan nagy az osztály, hogy a csendes magyarázat nem hallatszik az egyik feléből a másikig. A táblánál szeretnek dolgozni. A nagyobbak diktálnak a kisebbeknek. A múltkor az első osztályt egy negyedikes tanította kivonásra, addig én foglalkozhattam a többivel, kinn az udvaron. A román nyelv tanításánál nagyon előnyös, ha mind a négy osztálynak román órát tartok. Van úgy, hogy közös témát tárgyalunk meg együtt. Például a nyárról. Persze minden osztály megfelelő szintű feladatot kap. Ehhez egyeztetnem kell a tantervben szereplő különféle igényeket. Mindez olyan, mint egy labirintus, fel kell találja magát benne az ember. Az is előny, hogy végeredményben négy év áll a rendelkezésemre. Ha az egyik osztály lemarad valamiben, pótolhatom a következő évben.

Mindent meg lehet szokni. A szokásokat is. A férjem elmesélhetné, hogy milyen szokások vannak itt. Például szilveszterkor bál van. Tizenkettőkor a zene megáll, mindenki hazamegy. Barátok, rokonok egymáshoz elmennek egy kis vacsorára. Aztán visszamennek a kultúrotthonba. Reggelig mulatnak. Akkor a legények maguk mellé veszik a zenészeket, és mennek köszönteni. Eljönnek a tanítóhoz is. Így kezdődik az új év. Csernátonban csak szűk baráti körben ünneplik az újesztendőt, nálunk az egész falu együtt ünnepel. Ritka, ha valaki más faluba elmegy ilyenkor. Inkább idejönnek az elszármazottak, a rokonok. Régen többen laktak itt. Az iskolában hatvan-hetven gyerek volt, láttam a beírásokat. Nemrég vagy négy család hazaköltözött, jöttek dolgozni a termelőszövetkezetbe. Csernátonhoz tartozunk, amely elég híres gazdaság. A férjem Torján dolgozik, naponta átgyalogol oda a mezőn.

Mit hoz a jövő? A gyerek minden évben egyre kevesebb. Hat-hét évre már előre lehet tudni a létszámot. De még változhat a helyzet. Itt nálunk egy darabig nem volt szabad építkezni. Most újra engedik. Épülnek új házak, még gyarapodhat ez a falu. Városiak is kíváncsiak falura. Az út is javulhat. Nyolcosztályos iskolának is van hely. Az autóbuszozás elrontja a gyermekeket. Sok időt elpazarolnak. Visszahat ez a fejlődésükre és a viselkedésükre is.

Előre mehetne ez a falu, mert dolgozó nép lakja. Mátis, Fetis, Dombi, Dénes a gyakoribb családnevek. Rokoni szálak kötik egygét ezt a falut. Most én is végleg idetartozom.

Pofonok, amelyeket tanító nénik kapnak

*„Légy őszinte akkor is, ha összetörnek,
mint tükröt az öregek.”*

*Marozsán Mária
kicsengetési kártyájáról*

- Mi volt az, ami a Bethlen Gábor Kollégiumban maradandó élményt nyújtott?
- Még mielőtt a kérdésre felelnék, elmondom, hogy amikor én otthonról elkerültem, megfogadtam: tanítónak oda vissza nem megyek. Nem a tanulással voltak nekem problémáim, bár ezen a területen is kaptam kisebb-nagyobb pofonokat az élettől. A tanítóképzőben akkor olyan volt, hogy elvágytunk onnan. Lelki ügyeink voltak, leánykorunk problémái. Mindig tanultunk, mindig korán keltünk, fáradtak voltunk szellemileg és lelkiileg egyaránt. Hajtani kellett az ösztöndíjért.
- Kezdjük előbből. Honnan és hogyan jutott a tanítóképzőbe?
- Érszemlyéne születtem. Gyermekkoromban sok minden szerettem volna lenni. Színésznő, táncosnő... Hetedikes lehettem, amikor végleg eldöntöttem, hogy pedagógus leszek. Nem feltétlenül tanítónő, hiszen most is inkább szeretnék nagyobbakkal foglalkozni. Otthon is tanítósdit játszottam. Nem azért, mert olyan nagy élményem lett volna az iskolával való találkozásom. Jó tanítom volt, és szerettem is, de nem akartam utánózni. A tanítósdik nekem jó játék volt. Kicsit talán több mint játék. Tanítványaim voltak, rám bízta egy-egy gyereket, és én foglalkoztam velük, még meg is vertem néha őket. Inkább fiúkkal barátkoztam. Mozgékony voltam, és bevettek mindenféle csatába. Ennek az volt az ára, hogy minden reggel elkészítettem a házi feladatukat. Utána egész nap játszhattam velük, helyem volt a csapatukban.
- Jó tanuló volt?
- Első tanuló voltam. Otthon nem segítettek. De apukám joggal tarthatta magát művelt embernek, mert sokat olvasott. Most is olvas, érdeklődő ember. Emlékszem, az utcában nekünk volt először rádiónk. Huszonegynéhány évvel ezelőtt, tengerifejtéskor sokan, talán százan is összegyűltek nálunk. Én akkor is tanultam. Egy széket húztam az egyik sarokba, és nem zavartattam magam. Nyolcadikban, amikor már a tanáraim is tudták, hogy tanítóképzőbe készülök, a magyartanárnom minden nyelvtanórán engem is kihívott a táblához. Szóval, rengeteget gyakoroltunk. Hárman indultunk Enyedre felvételizni. Székely Éva az óvónőképzőbe, én a tanítóképzőbe jutottam be. Harmadik társunk kiesett az orvosi vizsgán.
- Befolyásolta a választásban az otthoni elhelyezkedés lehetősége? Azért ment tanítóképzőbe és osztálytársa óvónőképzőbe?
- Nem gondoltunk mi erre. Különbben is, már akkor elhatároztam, hogy az iskola elvégzése után nem térek vissza a szülőfalumba. Az óvónőképzőben kevesebben voltak, szóltak is, hogy iratkozzunk át, de én nem vállaltam, mert bár szeretem a gyerekeket, úgy érzem, a kicsikkel nem tudnám azt nyújtani, amit elvárok magamtól. Izgalmas, erős mezőnyben zajlott a felvételi. A következő években már megyénkénti kiválogatással lehetett bejutni a képzőbe. Ilyenformán közel sem sikerült olyan színvonalas társaságot összegyűjteni, mint a mi osztályunk. Beindult a tanév, és aztán jött az első pofon. Kezdtünk szeptember 15-én, hétfőn. Kedden négyest kaptam románból. Mert nem húztam alá két vonallal a lecke címét. Az első évet valahogy átvészeltük ezzel a tanárral, a második évben pedig nagy szerencsénkre Ștef

Leont kaptuk, akinek nagyon sokat köszönhetünk. Megszerettette velünk a román nyelvet és az irodalmat. Első év végén kaptam az újabb pofont, amikor az osztályvezető tanár azt mondta, számítsam újra az általános osztályzatomat, mert nem hiszi, hogy második lettem az osztályban. Fáj a bizalmatlanság, érzékeny voltam, ma is az vagyok. Később Cseke Évával felváltva voltunk elsők. Aztán voltak másféle pofonok is...

- Bizonyára kis és nagy szerelmek, amelyeket nem lehetett eltitkolni, hiszen bennlakásban éltek.

- Iskolánknak híres parkja van, és a tornakert fölött ugyancsak híres temetője. Szerettem oda elhúzódni, ott kettesben beszélgetni. Szép és tiszta diákszerelmek szövődtek...

- Pályáját, életét mennyiben befolyásolta a diákszerelem?

- Most nem ilyen volnék és nem így állnék, ha akkor a szerelemmel kapcsolatban is irányítani tudtam volna az életemet. Talán igen büszke voltam. Nem tudtam, mit akarok. Lebegtem és hagytam, hogy vigyen az ár, ahova akar. Most másként csinálnám, most már tudom azt a lépést, amit akkor büszkeségből nem tettem meg. Végeztünk és szétszóródtunk a világban. Új környezetbe kerülve, küzdenem kellett volna a szerelmemért, őszintébbnek kellett volna lennem magam és megtalált társam iránt.

- Ez tanulásnak jó, de mert késői beismerés, sokat nem használ. Az egyedül maradt ember megkeseredik, elhessegeti magától a világot. Csak az idő, a munka gyógyítja, és állítja újra lábra.

- És akkor kapja az újabb pofonokat az élettől...

- Az első tanulók általában kiemelkednek a közösségből, és elzárkóznak. Egy évtized telt el azóta, mi a véleménye akkori önmagáról?

- Ez csak részben igaz. Attól függ, hogy a jó tanuló miért jó. És hogy milyen. Én nem záródtam ki a közösségi életből, minden „buliban” benne voltam. Sokszor voltam főkolompos. Hát persze, olyan sok mindent nem tudtunk mi ott a bennlakásban csinálni. Néha megünnepeztük egymás születésnapját, összepótolunk vermutra, és táncoltunk. Éva viszont csendesebb, zárkózottabb volt, és félrehúzódt.

- Próbáljuk meg azt a játékot, hogy nem egy Marozsán Mária van, hanem kettő. Az a régi és ez a mostani. Bizonyára arról a régiről is van véleménye, bizonyos cselekedeteit talán el is ítéli. Azt hiszem, hogy a tanulás miatt időnként jó, ha belemegy az ember ebbe a játékba.

- Első- és másodéven Pénzes Ilonkával barátkoztam. Az ő részéről ez amolyan féltékeny barátság volt. Nem járt moziba, színházba. Én nagyon szerettem menni. Ez bántotta. Nem értettem meg, hogy neki több szeretetre lett volna szüksége. Gyermekkorától kezdve nagyon nehéz sorsa volt. Most sem könnyű. Egy félreeső, apró székely faluban egyetlen tanerő, mindentől elzárt értelmiségi. Utána Venczel Marikával barátkoztam. Nagyon szép barátság volt. Ma is az. Mindkettőnk hanyagságán múlik, hogy nem mondható szoros barátságnak. Rengetegszer megbántottuk egymást. Járt egy fiúval, de én nem szerettem azt a fiút, öntelnek találtam. Egyszer kapott tőle egy csokor szegfűt. Elvettem tőle és összetörtem a virágokat. Nem értette, hogy kettőjük kapcsolatából nem lehet semmi, mert nem egymáshoz valók. Az ő helyében nyilván én sem értettem volna. Persze sírt egy sort. Rájöttem, hogy nem kellett volna ennyire megbántanom. Kimentem a folyosóra, addig kószáltam ott, amíg össze nem találkoztunk, és egy ablakmélyedésben jól kisírtuk magunkat.

- A tanár-diák viszonyról milyen emlékei vannak?

- Sok jó barátom volt. Már az első beszélgetésünk alkalmával is említettem, hogy csodáltam és most is csodálom azt a türelmet, amelyet Király tanár úr velünk szemben alkalmazott.

- Mint jó tanuló nemcsak a tanárok jó oldalait, hanem hibáikat is jobban látta. Mindkét esetben példát szolgáltatott arra, hogy miként kell és hogyan nem szabad tanítani.

- Persze. Volt egy tanárom, akinek senki sem mert visszafelelni, csak kolléganóm, Dobó Regina. - Magát is kőbőlcsőben ringatták, fiam! - mondta egyszer a tanár. Felpattant Regina: - De kérem! Én nem vagyok hülye! Mások ezt nem merték megtenni. De mondok egy másféle példát, amelyből a tanár viselkedésének nevelő jellege kitűnik: tudást és rendkívüli nyugodtságot sugárzott mireánk Király László tanárunk. Milyen a diák? Puskázik, ha kell, ha nem. Mi sem voltunk kivételek. Nem esett jól a dolgozatírás vagy a felelet, ha egy-két adatot nem lophattunk. Ha tudtam, akkor is piszkálgattam, forgattam a jegyzeteimet. Nála csak egyszer tettem. Tudtam, hogy mindig utolsónak feleltet magyarból. Egy verset tanultunk akkor, én egész szilencium alatt olvastam, aludtam, mással foglalkoztam. Másnap magyar órán hallom a nevem, szólít a tanár. Nem hittem el, hogy engem szólít. Nem álltam fel. Szólít még egyszer. Persze, bele sem néztem a könyvbe. Azelőtt mondták a társaim, hogy valószínűleg éjszaka felkelek, és akkor tanulok, másként megmagyarázhatatlan a tudásom. Na, de akkor elkaptak. Felálltam, és „telefonáltam”, adjanak egy kötetet. Kinyitottam a könyvet, és nekitámasztottam Cseke Éva széles hátának, aki előttem ült. Elolvastam egy szakaszt és elmagyaráztam. Aztán a második szakaszt és így tovább. A tanár bólogatott. Lehet, hogy észrevette, mit csinálok, de nem szólt. Szerette, ha önálló véleményünk van, nála ez számított. Én meg mondtam a magamét. Ha el is olvastam azt, ami a tankönyvben állt, csak azért tettem, hogy lássam, mások miként vélekednek egy-egy műről. Ilyen volt Ștef Leon is. Vele lehetett vitázni. Például Morometéről azt állítottam, hogy nem normális ember. Végül kiegyeztünk abban, hogy szuperintelligens paraszt. Aztán ott volt Sipos tanár úr. Éppen az éjszaka jutott eszembe, hogy negyedéven kaptunk egy matematikai feladatot. A megoldása az volt, hogy egy 18 éves lány és egy 24 éves fiú. Akivel én jártam akkor, egy évvel volt idősebb nálam. Így aztán, amikor rákérdezett a tanár, hogy „testhezálló” a példában kijött fiú, azt feleltem, hogy nem. - Kicsi szívem - ez volt a szavajárása -, majd meglátja, hogy nem hat, hanem tíz év is megengedhető különbség. Legfennebb a tenyerén hordja majd magát! - Most meg kellene kérdezni osztálytársnőimet, ki az, akit „tenyerén hord” a férje. Sipos Árpád is jó nevelőnk volt. Akár a többi, akik mertek foglalkozni életünk kérdéseivel. Különben engem minden matekdolgozat előtt „megskalpoltak”.

- Mi történt?

- Hetesnél jobbat sohasem tudtam írni. Volt nekem kilencesem is, de bizonyára nem érdemeltem meg. Fej nélkül dolgoztam. Pedig logikusan gondolkodom. Ezt onnan tudom, hogy miután végeztünk, bevezették az első osztályban a halmazokkal való műveleteket, és ezeket én nem könyvekből, hanem logikus levezetéssel sajátítottam el. Szóval sokat kaptunk mi az iskolánktól, jó indítást mindenekelőtt. Miután végeztünk, a következő évben visszamentem barátnőim ballagására. Emlékszem, Biális János tanulmányi igazgatónkkal megálltunk a kiürült díszterem ajtajában, ahol elmondta: hanyatlik az iskolánk. Akkor ott a díszterem ajtajában egy idős ember és egy lány könnyezett. És akkor megígértem, hogy teljesítem és teljesítjük kérését. Ahányszor tehetjük, mindig visszatérünk iskolánkba, hogy erőt merítsünk, és ne felejtjük, kaptunk valamit ott, amit máshol nem kaphattunk volna, és ami nagyon fontos a mi életünkben.

- Biális János maga is tanító volt egykor, ismeri a pálya minden szépségét és buktatóját. Különböztől hallottam először a maguk osztályáról, és arról, hogy a tanítóképző sokévi átlagában magasan a legjobb osztály voltak. Olyanok, akiktől méltán elvárható az eredményes nevelőmunka, a tanítói hivatás gyakorlatban igazolt tisztelete.

- Nekünk biológiát tanított. A biológiaóra után rendszerint testnevelés volt kötelezően pontos megjelenéssel. Ehhez nekünk még át kellett öltöznünk. Biális János viszont mondta, csak mondta az anyagot kicsengetés után is. Csendben kilógtunk. De az utolsót megfogta, és elmondta neki a leckét, hogy legyen, aki továbbadja. Alaposan megfigyeltük tanárainkat, szükségünk volt példájukra. Akaratlanul is tanultunk viselkedésükből. Egyszer Vita Zsigmondot is megsértettem, ellógtam egy franciaórájáról. Megfogott a folyosón: - Marozsán Mária, hát maga is?... Csak ennyit mondott. Nagyon szégyelltem magam. Pedig felmentést kérhettem volna, mert aznap székelyföldi turnéra indultunk a tornakörrel, és hat ruhát kellett kimosnom, kikeményítenem, kivasalnom.

- A város mit jelentett a diákévek alatt?

- Keveset jártunk ki az intézetből. Az első években nem mertünk. Fekete harisnyások, fekete szveteresek voltunk, ilyen felszereléssel nem lehetett csavarogni. Különböztől osztályunkban nem volt egy sem olyan, aki szeretett csavarogni. Mondta is egyszer Jarosevits Zoltán tanárunk, hogy mi nem tudunk rosszat csinálni. Apró csínyeinket nem számoltuk. Azt, hogy cigarettáztunk, senki sem hitte volna el rólunk. Ötön-hatan osztóztunk egy cigarettán.

- A kihelyezéskor is ennyire összetartottak?

- Igen. Megegyeztünk mi, Bihar megyeiek, hogy úgy választunk, kerüljön mindenki közelebb a szülőfalujához. Két hely volt, Remetén és Tótiban. Az első Cseke Éva, a másodikat én választottam.

- Milyen volt a fogadtatása?

- Kiderült, hogy ott nincs tanítói hely. Hat kilométerre a sváb tanyára akartak küldeni, ahol nem is volt iskolaépület. Nem fogadtam el. Végül hazakerültem a szülőfalumba helyettesíteni. Az igazgató és a tanárok: volt tanáraim. Maguk közé fogadtak. Első munkatervemet is segítségükkel készítettem. Aztán a végén szegény igazgató bácsim túlságosan feldicsért - és ezzel mindent elrontott. Akkor nem éreztem jogtalannak a dicséretét, hiszen nagyon gyenge osztályt kaptam, egy sokat betegeskedő tanítónőtől vettem át, és a szülők segítségével sikerült egyenesbe hoznom a dolgokat. Negyedik osztályról volt szó, és nem volt mindegy, milyen tudással lépnek át a gimnáziumi osztályba. Iskolán kívüli tevékenységemben is igyekeztem, nem volt egy szabad vasárnapom. Ezért dicsért Traian bácsi. Csakhogy jelen volt a kiértékelésnél a megyei tanfelügyelő is. És kollégáimnak, egykori tanáraimnak éppen ez nem tetszett. Maguk között dicsértek, de a felsőbb ellenőrzés előtt a legfiatalabbat elismerni nem szokás, éppen ezért sértésnek érezhették. Meg is sértődtek.

- A következő tanévben hogyan alakult a sorsa?

- Jött egy rendelkezés, hogy minden tanerőnek el kell foglalnia a kinevezésén feltüntetett helyét. Visszamentem Tótiba. Akkor már volt hely számomra is. Hét évet tanítottam ott.

- Hogyan sikerült beilleszkednie ott?

- Volt egy kolléganőm. Már nem fiatal, de nagyon fiatalos, és kedveli a fiatalokat. Barátsággal fogadott. Velem együtt végzett óvónő került oda. - Gyertek, drágáim - szólított meg a kolléganőm -, elviszlek benneteket lakni. Egy nyugdíjas tanítónőhöz vitt, aki azelőtt temette el a férjét. Szüksége volt reánk, nekünk pedig a lakásra. Nála laktam három évig.

- Mire kell figyelnie egy tanítónőnek lakása megválasztásakor? Mert ugye, nem mindegy hova, milyen családhoz kerül. Ha például özvegyasszonynál lakik, akkor is megszólhatják. Ha olyan családhoz kerül, ahol fiatalember is van, megint csak nehéz. Mit tapasztalt, hogyan viselkedett?

- Eleinte minden gyönyörűen ment. Nem volt férfi a háznál, nem volt rokonság. Mindent magunk végeztünk. Amíg nem volt önálló véleményünk, addig minden jól ment. Háziasszonyom rengeteget olvasott. Én is. Például többek között Adyt. Csakhogy neki más véleménye volt Adyról, mint nekem. Mert neki mást tanítottak a költőről. Moderneket is olvastam, a háziasszonyom nem. Magyarítani is tudom ezeket a verseket. Ha összejöttünk egyik-másik délután, gúnyolódva mondta: „Kérdezzétek meg Méritől, mert ő mindent meg tud magyarázni.” Gittai István egyik verséről volt szó. Nem értették azt, hogy az „ablaktalan ablakban az ablak”. És azt sem, hogy mi az: „Ma reggel láttam a tested a hóban / fehér volt a tested a hóban”. Valahogy így van. „Délben is láttam a tested a hóban. / Fehér volt a tested a hóban. / Este is láttam a tested a hóban. / Fekete volt a tested a hóban”. A magam módján én ezt értelmezni tudtam. És szerettem vitázni.

- Bizonyára voltak más, mindennapos súrlódások is, amikor a fiatalabbaknak kell engedniük?

- Úgy nevelkedett, hogy nem értett a házimunkához. Mi a fát, a vizet behordtuk, talán észre sem vette. Ha egyszer nem volt víz, hát akkor következett az ajtócsapkodás, a sértődöttség. A végén ahelyett, hogy szólt volna, nem akarja kiadni tovább a szobáját, mert anyagilag rendbe jött, átrendezte a bútorokat, hozott egy hatalmas, vastag rámás festményt - valamelyik keresztes háború volt a témája -, és azt mondta, tegyük fel a falra. Akkor elhatároztam, hogy a következő tanévben más lakást keresek. Még az is baj volt, hogy az iskolai ügyeket otthon én nem tárgyaltam. Nyugdíjas tanítónő volt a gazdaasszonyom, szerette a pletykát. Én ezt nem szeretem. Aztán beteg lettem. Találtam egy másik lakást, különálló szoba-konyhát. Persze rögtön megkaptam a magamét, mással is így történik ez falun, azt mondták, azért költöztem oda, hogy az jöhessen hozzám, aki akar. De baráti köröm nem változott. Történt olyan, hogy nagy csizmanyomokat láttam reggel az ablakom alatt. Máskor téglát találtam ott, amiről beszélődtek az ablakon. Falun, akik valamivel kiemelkednek az átlagból, talán úgy gondolják, jogot formálhatnak a tanítónőre, arra, hogy vele bratyizzanak. A traktorista például... Az egyedülálló nőről pedig feltételezik, hogy rögtön az első férfi nyakába borul. Beteg voltam, nem volt szabad nehéz testi munkát végezni, akadt két jó barátom, akik segítettek becipelni a fát. Még a kollégák között is volt olyan, aki rám fogta, hogy intim kapcsolatom volt velük.

- Gondolkozzunk komolyan, egy huszonnégy éves nőnek miért ne lennének ilyen kapcsolatai is. A falu életét évezredek erkölcs szabályozza, de ott is megtalálják a módot a teljes, a normális életre.

- Nekünk ezt nem szabad. A tanítót az egész falu figyeli. Főleg azok figyelik, akik fiatalságuk alatt millió erkölcstelenséget követtek el. Van hozzá fantáziájuk, hogy kiszínezzék a dolgokat. Tisztelem azt, aki ennek ellenére meri vállalni a szabadabb életet. Aki túlteszi magát a rágalmakon, és ha igaz, vállalja azt, amit megtett. A megoldás nem az, ahogyan én védekeztem a vádakkal szemben. Mert én idegszorongást szedtem. Van, aki ideggyógyászatra kerül az elburjánzott mendemondák, igazságtalan vádak miatt. De ez inkább pályánk elején fordul elő. Később megszokjuk ezt is. Idősebb kollégáinknak kellene ebben segíteniük. Azt hiszem, valakinek nevelnie kellene őket is erre. Elmondok egy ártatlan esetet. Valaki húst kerített a múltkor, és megkért, tegyem be a hűtőszekrényembe. Ritka csemege, később jótevőnk nagyvonalúan lemondott a húsról. Kié legyen a jó falat? Nem tudtuk eldönteni. Végül úgy határoztunk, megfőzzük és közösen elfogyasztjuk. Két kolléganőm lakik a tömbházban. Udvarukon főztük meg a bográcsgulyást. Eljött mindenki, egyik kolléganőnk kivételével.

Másnap az egész falu tudta, hogy mi házibuliztunk. De hát már sötétedéskor otthon voltunk. És mit csináltunk volna fényes nappal, kinn az udvaron, a bogrács körül? Más példa: Volt itt már ankét is. Kollégánk válik a feleségétől. Valami táncosnővel jár, és egyéb rettenetes dolgok... Folyik a válóper, eszik egymást csúnyán. Eljött a férj egyszer hozzám, két kolléganőmmel együtt. Beszélgettünk. Hazakísértem az egyik lányt. Mire visszatértem, befut az öcsém, aki mikor jó idő van, felül a kerékpárjára, és elszalad hozzám. Másnap tárgyalják a faluban, hogy gruppszex volt nálam.

- Ismerik és használják ezt a kifejezést itt falun?

- Hogyne. Megmondtam anyukámnak is, készüljön fel, ha ilyet hall rólam, ne ijedjen meg. Ő sokat ad arra, amit a falu mond. Így szokta meg. Itt egy néninél lakom, ő tudja, milyen vagyok. Egy év alatt megismerhetett. Mégis, amikor ilyet terjesztenek rólam, rosszulesik.

- A tanügy és a falu aszkéta életet követel a tanítótól? Ha elgondoljuk, hogy a tanító életvitele szorosan összefügg alakuló tekintélyével, talán szükséges is ez. Mégis, úgy tűnik, hogy a falu elfogadja a részeges és nőcsábász tanítót, de tanítónőben a hasonlót nem szenvedti.

- Íme, az én konkrét esetem. Ugyanaz a kolléganőm, aki válófélben lévő férje miatt a cirkuszt kavarta, eleinte mindenkinek dicsért. Elterjedt a híre, hogy jól tanítok. Akkor volt az, hogy sokat dolgoztam, délelőtt tanítottam, délután ott tartottam az osztályt, hogy bepótoljuk az anyagot. Három tanulóm harmadikban még analfabéta volt. Láttam, érdemes velük foglalkoznom, és sikerült is egyenesbe kerülnünk. Szóval egész nap foglalt voltam, sehova sem jártam, senkivel sem barátkoztam. És én voltam a legjobb. Elmentem egy kávéra, egy beszélgetésre, hiszen nem megy mindig a munka és az otthon ülés, amikor arról beszélgetek a nénivel, hogy tojnak-e a rucák, és kotlik vagy nem kotlik a tyúk. Néha az ember közösségbe vágyik. Hiányzik a szórakozás. De ha kilép legszűkebb köréből a tanítónő, akkor már nem jó a falunak.

- Azt hiszem, hogy a tanító és a tanár „erkölcsi bizonyítványa” itt végül is a falusi értelmiségen múlik, mert akit ők elfogadnak olyannak, amilyen, azt a falu is elfogadja. De, akit kikezdenek, azt a falu is szájára veszi. A falu szigorú erkölcsénél talán valamivel lazább a falusi értelmiségiek erkölce. Ha a falu azt látja, hogy egyik-másik tanerő ennek a lazább erkölcsnek sem felel meg, akkor nyilván megszólja és lenézi a kirekesztett embert.

- A múltkor azt kérdezte tőlem, hogy mit várnak a szomszédok, az idősebbek a tanítótól. És mit várnak tőle a fiatalok? A fiatalok azt várják, hogy az ember totálisan közéjük tartozzék, ahogy itt szoktuk mondani, bratyizzék velük. Ezt sem lehet. Mert ha mindenkivel tegeződünk, akkor nem tudunk nekik parancsolni, nem tudjuk őket összehozni kultúrműsor rendezésekor. Elvárják, de nem tehetem. Az idősebbek azt várják, hogy kiüljek velük a lócára, és elbeszélgessek velük a tehenekről, a borjúról, esetleg arról, hogy kinek mit mondott a kollégám. Ezt sem tudom megtenni.

- Nem biztos, hogy ez kirekesztettséget is jelent. Egy éve él itt, új munkahelyén. Beilleszkedéséhez valószínűleg több időre lesz szüksége. Új életet kezdett, éppen úgy, mint a régi helyén, amikor elköltözött a nyugdíjas tanítónő házából.

- Akkor ott azért mondták rám, hogy önfejű vagyok, mert munkámban és életemben is azt cselekedtem, amit jónak láttam. A nyílt lecke után is megbeszéltük ott a teendőket, és a tanácsokból ki tudtam szűrni a jót és azt, amit az irigység vagy az általuk elért színvonal meghaladásának képtelensége miatt nem helyeseltek. Hasonlóképpen egy-egy kultúrműsor összeállításában igyekeztem továbblépni mindattól, ami megszokott, ami sablonos: a lendületest, a korszerűt szeretem. Ezért még jól kijövök a kollégáimmal. Kivéve azt az esetet,

amikor az egyik tanárnő feljelentette a másikat a tanügynél, hogy állítólag felbontotta a vizsgadolgozatok témáját tartalmazó borítékot. Az ilyen embereket nem szeretem.

- Milyen falu Tóti?

- Magyarok lakják. Az emberek szorgalmasak, munkásabbak, mint máshol. Perzsaszőnyeg szinte minden házban van már. A férfiak jó része bányász. Az érmelléki emberekhez hasonlítva segítőkészebbek, közvetlenebbek. A szülőfalumban bizonyára nem történhetne meg az, amit a rétaljaiaknál tapasztaltam. Fát hoztak nekem. Amire hazaértem, hívták a favágót, felvágatták és be is rakták a tüzelőmet. És a szomszédasszony, a Mancsi néni, soha úgy kenyeret nem sütött, hogy abból nekem ne küldött volna. Minden töltött káposztájából ennem kellett. Mások is így tettek, ez itt a szokás.

- Megbecsülték a tanítókat. Ilyen „apróságokkal” éreztették megbecsülésüket.

- Éreztük azt mi a legkülönbélebb alkalmakkor. Több kultúr csoportunk volt. A férfikórust bömböldének neveztük. Citerazenekarunk volt és tizenkét páros tánc csoportunk. Szerepeltünk a tévé magyar adásában is. Fiatalokkal, bácsikákkal jól megegyeztünk, ügyesek voltak. Szívesen vették, hogy vezettük, irányítottuk őket. Kevesen voltunk tanügyiek, mindössze tizennégyen, de munkánknak látszata volt. Miután hazatértünk egyik-másik vendégszereplésünkről, szendvicseket készítettünk, italt szereztünk, és elmulatoztunk. Szerettem a helyiek társaságát. Ha összezőrdültek, kibékíthettem őket, erős szóval, rábeszéléssel. A bácsikákkal jártam egy-egy keringőt, és helyreállt a béke.

- Miért kellett onnan eljönnie?

- Megszűnt az állásom. Csak három hely maradt az alsó tagozaton. Kevés volt a gyerek. Nyolcvanketten kellett volna hogy legyenek, de csak hatvan- valamennyien voltak. A tanítók közül én érkeztem oda utoljára, nekem kellett elmennem. Idősebbek is voltak nálam és családosak. De nem mentem el rögtön, egy évig ott maradtam a felső tagozaton; történelmet, fizikát, kémiát és zenét tanítottam.

- Ottani életébe hogy fér bele az, amit a tanítói pálya kibontakozásának szoktak nevezni? Gondolom, már öt év alatt is szerez annyi gyakorlati tudást a tanító, hogy értékelje magát, és megállapítsa, mennyit ér. Ki és mi segítette szakmai továbbfejlődését?

- Abból, amit az iskolában tanultunk, még sokáig „táplálkozhat” az ember.

- Van olyan tanító, aki sok év után sem képes gyakorlatba ültetni csak tört részét annak, amire az iskolában tanították. Egyszerűen nincs lehetősége erre, nem olyanok a körülmények, az emberek, a falu. Ez nem azt jelenti, hogy ugyanakkor nem tanul újat és mást, mint az iskolában, ha érdeklődő és ha munkájukat szerető társakra talál.

- Mi ott Tótiban, az iskolából későn hazajáró tanítótípusok voltunk. Órák után megtárgyaltuk a különleges eseteket, tapasztalatokat cseréltünk. Volt egy kolléganőm, aki nagyon tudta fegyelmezni magát. Ha valami fegyelmezetlenség történt az osztályában, nem hangoskodott, hanem szépen, nyugodtan elmagyarázta a gyermekeknek, miben hibáztak. Utána szabad volt neki dühösnek lenni, de csak magunk között, a tanárban. Engem olykor elkapott az indulat. Láttam, hogy helytelenkednek a fiúk az udvaron. Agyonverem őket, mondtam és indultam kifelé. - Most rögtön - jegyezte meg a kolléganőm angyali nyugalommal. Ettől egyből elpárolgott a dühöm, az idegességem. Különbösen nagyon is megértettem én magam a tanulókkal. Az egyik április elsején megbeszéltem a nyolcadikosokkal, hogy a fizikumban berendezzük a poklot. Az ajtóra felírtuk: Ki itt belépsz, hagyj föl minden reménnyel! Benn teljes sötétség. A csontváza lepedőt kötöttünk, és egy szerkezet segítségével, távirányítással időnként felemeltük a karját. Zajos poklot képzeltünk, ezért mindenféle zajokat magnóra vettünk, ordításain-

kat, csengettyűszót, nyikorgást, mennydörgést. A végén, hogy megrézfáljuk rendkívül ijedős, harmincéves kollégánkat, üvegkannába mondtuk: „Harminc éve várlak!” A csontváz ekkor felemelte a kezét, fények gyúltak, elaludtak. A hang folytatta: „Ha életed kedves, teljesítsd tanítványaid kívánságát!” Hátborzongató röhögés következett. A tanár értette a tréfát, méltá-nyolta a tanulók gyakorlati tudását fizikából. Nem sértődött meg, óráján kitűnő hangulat alakult ki. A gyerekek nekem is hálásak voltak, virágot hoztak talán azért, mert hajlandó vol-tam részt venni csínytevéseikben. A neveléshez több kölcsönös bizalom kell, mint az oktatás-hoz. Főleg, ha ezt az utóbbit olyan rideg módon cselekedjük, ahogyan szívtelen pedagógusok teszik. A hetedikesek és nyolcadikosok hozzám jöttek ügyes-bajos dolgaikkal. Például egy hetedikes lánynak megtetszett egy fiú a szomszéd faluból. Levelezett vele. Hozzám jött, hogy válaszelevelét megmutassa, megkérdezzen, helyesen cselekszik-e. Segítettek nekem például a szöveget berakni, utána főztünk egy nagy pudingot. Este sokszor alig tudtam hazaküldeni őket. Ha valamelyik osztálynak lyukas órája volt, örültek, ha bementem hozzájuk.

- A község hivatalos embereivel milyen volt a kapcsolata?

- Erről annyit, hogy bár mindenütt ilyen lenne.

- Volt része állatösszeírásból és egyéb, nem éppen tanítói munkából?

- Nemegyszer. Ha a titkár megkért, hogy segítek, néha reggelig dolgoztam. Népszámláláskor, szavazáskor, mindig, amikor szükség volt reám. Az is igaz, ha valamire szüksége volt a tanároknak, ők is segítettek. Fát kaptunk. Tudták, hogy beteg vagyok, soron kívül adtak. Máshol ez nagy cirkusszal megy.

- Tudna róluk nem úgy beszélni mint titkárról vagy elnökről, hanem mint emberekről? Sikerült valamelyikükkel emberközelibe kerülnie?

- Nem tudom, mostani helyemen ez hogy lesz. Tótiban ez sikerült. A titkár most már nyug-díjas bácsi. Ő volt a második apám. Lányomnak nevezett. Úgy is bánt velem. Anton Ioannak hívják. De segített az elnökhelyettes is, aki jelenleg a néptanácsi elnök.

- És a tanári kar? Ott is egyedüli egyedülálló volt?

- Viszonylag fiatalokból állott a tanári kar. A legidősebb tanítónő kollégám negyvenhárom éves volt. Fiatalok? Hát az óvónő, akivel együtt laktam, amíg férjhez nem ment. Egyedülálló volt még a magyar szakos tanárnő, aki nem ment férjhez, most negyvenéves lehet. Elégge megkeseredett ember. Hogy miért, nem tudom. Valahol nagyon megbánthatták. Nem tudom, mikor és miért, talán ő sem tudja már.

- Milyen tapasztalatokat hozott a maga számára az ott töltött hét év?

- Emberismeretben gazdagodtam. Amit ott tévedtem, azt még egyszer máshol nem ismétlem meg. Kivéve talán azt, hogy a háziakkal nem szabad családi viszonyba kerülni. Mostani helyemen is dolgozom a kertben, mert szeretek ott dolgozni, segítek a néninek, elviszem az orvoshoz, orvosságot veszek neki. Segítenem kell, mert itt él, és én is a világon vagyok. Úgy gondolom, hogy az sem jó, ha a fiatalokat túlságosan közel engedem magamhoz. Inkább egyedül legyek, mint hogy megszóljon érte a világ. Nem bántam meg azt, hogy összehaver-kodtam a tótiakkal, mert ki tudtam válogatni azokat, akik megbecsülnek. De itt más a helyzet, az újrakezdés mindig nehéz. Az ilyen kapcsolatokból, ha őszinte kitárulkozásról van szó, a kívülállók nem mindig vonnak le reánk vonatkozóan előnyös következtetéseket. Az egyik kolléganőm például féltette a férjét tőlem. Otthon veszekedtek, mint a dühös ebek. Férje is kollégám volt, hozzám jött panaszaival. Már azért is útban voltam, mert amikor veszekedtek, a férj kijelentette, kap ő még leányt. Pedig nem olyan típusú volt, aki nekem kellett. Szép, tunya ember, semmi egyéb.

- Mondja, kihez megy férjhez a tanítónő? A tiszteletes úrhoz, az agronómushoz, kollégájához? Van érzelmi alapja ezeknek a házasságoknak? Lesz-e?

- Nem tudnám megtenni érzelmi vonzódás nélkül. Ha másként nem lehet, akkor legalább ötvenkét százalékos legyen a vonzódás. De lehet, hogy ezt csak azért mondom így, mert már nem vagyok tizennyolc éves. Városon nagyobb lehetőség van arra, hogy megfelelő élettársat találjon az ember.

- Tanítók, más falvakból való tanügyiek találkoznak néha? Kialakulhat közöttük a szakmai érdeklődésen túl másmilyen kapcsolat is?

- Pedagógiai körökön találkozunk. De közöttük nincs már férjnek való, korban hozzánk illő. Igényeink is nagyobbak, lakásra vágyunk, családra. Az egyik szomszéd bácsi, látván, hogy otthonülő vagyok, kapálok, gyomlálgatok a kertben, azt gondolta, jó leszek én az ő mészáros unokaöccsének. Elhozta a mészáros unokaöcsöt hozzám. Nem utasítottam vissza, hiszen találkoztam én nagyon értelmes munkással, nem is eggyel. Nem is az volt a baj, hogy nyolc osztályt végzett, és csak féléves szaktanfolyamot. Műveletlensége riasztott. Miről beszéljek én egy ilyen emberrel? Az egyik este vacsorázunk a házinénivel. Jön a legény, húst hoz. Nem fogadtam el, hiszen nem vőlegényem, nem udvarlóm, de megkészítettem, és közösen elfogyasztottuk. Ülünk az asztalnál. Egyszer csak azt mondja a házinéni: „Jaj, Marika! Negyvenkét évvel ezelőtt, amikor férjemet megismertem, ő sem tudott késsel és villával enni!” A fiatal-ember annyira buta volt, hogy még ezután sem vette magát észre.

- Jó, hogy nem vette észre, talán még meg is sértődik.

- Nem lehetett másként elküldeni, mondtam a házinéninek, hogy feladom neki a leckét. Nem nagy az én diplomám, de valamit csak tudok, és nem tudnám elviselni egy buta ember mellett az életemet. Állandóan oktatnám.

- Meg is utálná...

- Megutálnám bizonyára...

- Fordítva gondoltam. Magát utálná meg a folytonos okításért, a sok kiigazításért.

- Ezenkívül a kollégáim társaságáról nem tudnék érte lemondani. Ezt valószínűleg ő nem tudná elviselni. Mondtam neki, tanuljon, érettségizzen. Ha akarja, segítek. Nyilván nem vállalta. Elment. A végén még azt hallom majd vissza, hogy megint nem vettek el feleségül.

- Lehet, hogy a külalakja sem tetszett...

- Udvarolt nekem egy fiú. Munkás volt. Olyan csúnyát még életemben nem láttam. Kimondottan lóarca volt. Vékony volt, két méteres, tiszta csont. Kilátszott a tömegből. De olyan értelmes volt, olyan sokat tudott. Zenéhez értett, színházjáró, művelt volt. És megláttam a szépet a szemében. Szép volt a fogsora, a szája. Szóval nem annyira a külalak a döntő abban, hogy valakit szépnek látunk vagy sem.

- Az ördögnél azért legyen valamivel szebb - úgy tartják, és az is nagyon valószínű, hogy mindennek eljön az ideje. Persze, minél később választ az ember társat, annál igényesebb, annál inkább látja a választottja hibáit is.

- Egyetlen baj az, hogy az a valaki nem tudja, hogy én létezem. Mások meg megházasodtak, mielőtt engem megismertek. Jó volna utazni, látni, ismerkedni. A szakszervezet engem még egyszer sem küldött üdülni.

- Úgy tűnik, hogy abból, amit elmesélt az életéből, az a tanulság, nem kell túlságosan őszintének lenni, mert a jóságért rendszerint gáncsot kap az ember cserébe. Csakhogy ezzel ellentmondunk legbensőbb akaratunknak: az ember nem lehet embertelen.

- Van egy tulajdonságom, amit ki kellene nevelnem magamból: én örökké lelki szemetesláda voltam. Már a tanítóképzőben észrevettem, hogy amikor beszéltem, elmondtam valamit, csend támadt, meghallgattak. Aztán jöttek hozzám panaszkodni, elmondták bánatukat, bajaikat. Pedig náluk sem érettebb, sem okosabb nem voltam. Talán csak annyi, hogy jólelkű voltam, tudtam őket vigasztalni. Most is ez a helyzet. Megosztják velem a bajokat. Sírní is szoktam a kolléganőimmal.

- Valószínűleg erősebb, mint ők.

- Gyengébb vagyok valójában...

- Az lehet, de mást mutat. Ezért vonzódnak magához a gyengébbek.

- Jöttek hozzám meglelt emberek is a citerások és a bömböldések közül. Egyszer éppen napoztam. Valami szerelmi botrány volt, ki kellett békítenem a feleségeket. Jó tanácsot vártak tőlem, bíztak bennem.

- Mindezeket otthagya Tótiban. Itt az új helyén új alapokról indult.

- Félttem ettől a helytől, félek Érmelléktől. A mi családuk kapott egyszer egy hatalmas pofont. Mondtam, hogy apukám könyvelő volt, a lelkét adta a „kolhozért”, a faluért. Kilencéves voltam, amikor a téészen megtörtént az összezőrdülés. Apám becsületes, nem tűrte, hogy lopjanak. Minket is becsületes embernek nevelt. Nemrég mondtam, és a testvéreim is mondták, hogy nem lett volna szabad ilyennek nevelnie bennünket. Persze, valójában helyesen cselekedett. Jól tette, hogy igazságszeretőnek nevelt, de az is nyilvánvaló, hogy ha nem ilyenek volnánk, jobban élnénk. Apám mindig azt mondta, akkor jó, ha az ember nyugodtan feküdhettek le. De ő ugyanazt kapta, amit én, amit más becsületes ember. Azt állították róla, hogy a kollektív téglájából és cementjéből építette a házát. Holott én is tudom, hogy egy gramm cement sincs abban a házban, mert falusi vályogház. Szorgalmasak voltak a szüleim, disznót neveltek és borjakat, takarékosan éltek. De elkapott valakiket apám, akik loptak a téész vagyonából. És azok feljelentették apámat. Azt állították, hogy kijelentette: a kommunis-ták rablóvezérek! A szöveg szó szerint így hangzott: „Sanyi! Te rablóvezér vagy!” A brigá-dosról volt szó. És aztán kijöttek ankétra fentről, és apukámat visszahelyezték a régi munka-helyére. Akkor hazajött, és azt mondta, nem bírja tovább. Harmadikos lehettem. Felkapott, és csak rázott, mint Isten a vargát. És azt mondta, ha nagy leszek, ebbe a faluba vissza ne térjek, mert ezekért az emberekért nem érdemes egy lépést tenni. Régebben ő a helyi fogyasztási szövetkezet elnöke volt. Hátán hordta az árut, és hitelbe adta. Voltak olyanok, akik sohasem törlesztették adósságukat. Nagyon megbántották, és bár nekem lett volna alkalmam végleges tanítói helyet elfoglalni szülőfalumban, nem mentem. Szüleim sem hívtak, rám bízták, gondoljam meg jól a dolgot. És jól tettem, hogy nem mentem haza. Így is mindegyre belém akadtak a faluban. Ha nyaralni mentem, azt firtatták, milyen pénzből. Ha fürdőruhában kapáltam, erkölcsтеленnek tartottak. Nem tudtam megbocsátani a falunak, hogy miként bántak édesapámmal, aki végül Váradra járt be, és cipészként dolgozott, mert fiatal korában ezt a mesterséget is kitanulta. Látni sem bírom őket. Apám lánya voltam. Bátyám a konyhában segített anyámnak, én meg ástam és fát vágtam apámmal. Ugyanakkor mi ketten olvastuk a legtöbb könyvet. Két fiútestvérem van, egyikünk sem kíván letelepedni otthon.

- Ezzel pedig megnehezítik az életüket. Általában a szülők azért akarják otthon tartani a gyermekeiket, hogy azok folytassák megkezdett munkájukat, átvegyék a megépített házat, a kialakított gazdaságot. A gyökértelenség nehéz próba, elválni a gyökereket kockázatos.

- Nagypám a Szunyogh-birtokon dolgozott, kinn a falun kívül. Nagyanyáméknak tanyájuk volt. Nekik sem volt könnyű. Nekem sem könnyű megszokni az új környezetet, de szerencsém is volt, itt is segített egy idősebb tanítónő, Násztán Katalin. - Ne félj, kisfiam - mondta -, jó lesz neked itt. - Segített lakást keresni, miután három hétig alkalmi kocsikkal jártam ide tanítani.

- Az új tanügyi káder elhelyezése nem az iskolaigazgató és a néptanács feladata?

- De igen. Csakhogy éppen felmondott a régi igazgató, az újat még nem nevezték ki, és ahogyan ilyenkor történni szokott, munkájukat nem volt ki elvégezze. De aztán kinevezték a matematikatanárt igazgatónak, és teljesült tóti igazgatóm kívánsága, éppen olyan jó igazgatót kaptam, mint amilyen ő volt. Ez sokat jelent nekem, mert amikor idejöttem, kineveztek pionírparancsnoknak, és ezt a munkát jól csinálni igazgatói segítség nélkül nem lehet. A gyerekek okoznak nekem örömet, a mindennapi élet nem. Nagyon szeretem őket. Órák után elviszem az osztályt kirándulni, védem őket, mint az anyafarkas a kölykeit. Viszonzásul elvárom, hogy ne hazudjanak, őszinték legyenek.

- Elégedett a munkájával?

- Itt lehet tanítani. Eltekintve a kisebb összezőrdülésektől, a munkaközösség jó, kitűnően képzett emberekből áll, akik akarnak és tesznek is az iskoláért, a tanulmányi színvonal emeléséért. De azért gondoltam már arra, hogy megpályázom a városi katedrát. Ha idejében megtudom, hogy szabadon maradt tanítói hely, jelentkezem versenyvizsgára. Gyermekirodalomból és matematikából kell vizsgázni.

- Városon talán rendezni tudná végre az életét?

- Legalább lakáshoz jutnék. Falun mikorra tudnék házat építeni magamnak? Szolgálati lakás nincs. Három kollégám lakik ilyen lakásban. Így éljem le az egész életemet?

- Beletörődhet abba, hogy itt maradjon, innen menjen nyugdíjba? Talán akkor, ha ez egy csodálatos hely volna, ha itt megtalálná az élettársát, és együtt építenének házat. Bizonyára már elképzelt magának egy fürdőszobás lakást. Nem nagy álom, van olyan falu, ahol már többen is megvalósították ezt.

- Azt hiszem, be kell mennem városra, lakást szereznem és férjet. Vagy előbb férjet, akinek lakása van.

- Meglátni és megszeretni... Néha hosszú évek telnek el, amíg változtathat az ember a sorsán.

- Mi szűk körben mozgunk. Pionírvezetőségi gyűlésre, tanügyi konferenciára megyek. Az ott megjelentek között egyet találtam nőtlent, de az nem hiszem, hogy értelmes volt. Kétnapi ismeretség után mindenáron feleségül akart venni.

- Ezek után újra megkérdem, megbánta-e, hogy a tanítói pályát választotta?

- Nem bántam meg. Azt hiszem, nem is tudnék más pályát választani. Csak azt bánom, hogy nem kerültem városra.

- Mit jelent akkor hát a maga számára a tanítói hivatás?

- Az, amit nekem jelent, az már az egyik véglet, mert én a gyermekek nevelésében élem ki magam. És ez így már nem egészséges. Mint mindenki más, teljes ember szeretnék lenni.

- A tanító értelmiségi, és mint ilyen, különleges szerepe van a faluban. Itt hányadik embernek érzi magát?

- Sokadiknak.

- Érzy, tudja azt, hogy a falunak szüksége van magára?
- Érzem. Lemértem például azt, hogy jobb tanító vagyok, mint aki előttem volt. A szülők becsülnék is ezért. Más szempontból a tanító nem sokat számít. Nincs már akkora tekintélye, mint régen volt. Nincs már akkora szükség reá. Legelső ember az élelmiszerbolt vezetője, aztán az, aki segíthet még a beszerzésben. Aki tengerit, kombinált takarmányt szerez. Az állatorvos például. Utána a néptanács vezetősége. Először kerül a felsorolásban a rendőr, aki lakást kap, akinek kertje van és hatalma. Ezzel szemben a tanítót ki segíti? Nem kaptam öt ár földet, holott szívesen szerződtem volna húsz kiló paszulyt vagy mit tudom én mit. Ha vannak jogaim, akkor követeléseim is lehetnek. Úgy volt, hogy mi tanügyiek kapunk két hektár répa-földet, és közösen megdolgozzuk, hogy legyen egy kis cukrunk. Végül kapott földet az igazgató, mert szerződött egy disznót. Kapott egyik kollégánknak, mert a néptanácsnál nagy nemtudommicsoda, és mert sajnálta magát, pedig dinnyeföldje is van. És kapott egy harmadik, mert kapott...
- Tehát akadnak kivételek. Megszavazták vagy kijárták?
- Itt helyben elintézték. Folytatom a sorrendet: azok következnek, akik motorinát tudnak szerezni. Valahol hátul mi következünk, tanítók.
- Miben számít még a tanító?
- A közművelődésben számít, mert ha műsort kell készíteni, akkor mi vagyunk azok, akik összeállítjuk és rendezzük.
- Ez a felülről jövőeknek számít. Hát a falunak?
- Nyűg. Februárban fiatalokat toboroztunk színházi vetélkedőre. Kötéllel sem tudtunk embereket fogni. Nagy részük ingázik, nincs kedvük kultúrházba járni. Amikor hazatérnek, örülnek, ha leülnek a tévé elé, vagy ha megdolgozhatják a kiskertjüket. Van másfajta falu is, ahol nem nézik a tévét, és hagyománya van a kultúréletnek. Elkezdtek valamikor, és most már folytatni kell. Jönnek az emberek a hangulatos kiszállásokért, a vonatozásokért. Így volt ez Tótiban is. És az ilyen helyen segít a fentről kapott ösztönzés. Mi például kaptunk a tévé magyar adásától egy tévékészüléket és egy magnetofont. Idősebb kollégáimtól hallottam, hogy itt is volt régen művelődési élet, művelődés. Tóth Imre iskolaigazgató tizennégy éve kultúr-otthon-igazgató is. De már a tavasszal a színházi vetélkedőre csak minket, tanügyieket tudott összehozni. Egyik kollégánom betanította az Aranyos öregek című egyfelvonásost. Ezzel jelentkeztünk. Hajdan volt itt kanásztánc... Most van egy népdalénekesünk.
- A műkedvelésnél tágabb értelmű a művelődés. Többet és mást is jelent. Van erre példa ebben a faluban? Igény például az általános műveltség megszerzésére?
- Irodalmi érdeklődésük tanár kollégáim, néha amikor összegyűlünk, irodalommal kapcsolatos kérdéseken is elvitatkozunk.
- És mások? Például az állatorvos nem „közeledik”?
- De ő is jár a társaságunkba.
- Él itt az az elképzelés, hogy a népet magasabb műveltségi szintre kellene emelni? És ennek érdekében tennie kellene valamit az értelmiségieknek is? A nyolc osztályt végzett falusi emberre is ráférne még a tanulás.
- Úgy látom, nem igénylik, nem hagyják magukat tanítani. Közhely, de így van, hogy a félművelt embernél nincs rosszabb. De itt az emberek még félműveltek sem. Viszont nagyon okosnak képzelik magukat. Olyanok is vannak, akik mert pénzük és idejük van, estibe járnak,

érettségiznek, és azt hiszik, hogy a diplomával együtt műveltséget is szereztek. Ezekkel mit lehet tenni?

- Ezzel a kérdéssel eljutottunk a tanító társadalmi szerepéhez. Mit gondol, mit várnak magától a falu fiataljai? És az idősebbek?

- Említettem már, hogy mindenki azt várja, hozzá hasonlítsak. Ezek szerint meg kell elégednem annyival, amennyi nekik elég. Többet nem akarhatok. Tapasztaltam, hogy azt, aki olvas, színházba jár és mást akar, kinézik maguk közül. Azt, aki a könyvet szereti, gyűlölik azok, akik nem olvasnak. Ez nem túlzás. Nem szeretik például, hogy éjjel egy óráig olvasok. Csináltam már olyat, hogy elemlámpával olvastam a dunyha alatt. Azért, mert nem akartam, hogy másnap megszóljanak a villanyfogyasztásért.

- Kilenc év, ugyanennyi tanév letelt. Mit csinálna másként?

- Ha most kezdeném, igyekeznék legalább kisvárosba kerülni. Egy tanfelügyelő fel is ajánlotta a „segítségét”. Úgy történt, hogy körútja felénk hozta, és elbeszélgetett velünk. Megfogta a vállam: - Maga milyen szép, mondta. És ehhez hasonlókat, amiket ilyenkor mondani szoktak.

- Segítek én magán... - Természetesen nem vállaltam. Ára volt annak. Annakra naiv azért akkor már nem voltam. Egy másik tanfelügyelő jóvoltából lakást és állást is kaphattam volna a megyeszékhelyen. Voltak, akik ilyenformán karriert csináltak. De például Cseke Éva évek óta ingázik. Nem tud bejutni Szalontára, pedig családja van, és üres hely ott majdnem minden évben volt. Ismertem viszont olyan tanítónőt, aki rádiózott órákon, és pocsék dolgokat művelt, de szép fekete haja volt, és tudta, kihez forduljon. Hát ő bejutott, katedrája van egy városi iskolában.

- Festett haja volt a tanítónőnek?

- Dehogy. Természetes, szép fekete haja...

- És erkölce. Vagy nevezzük a természetadta előnyök gátlástalan kihasználásának? De ugyancsak a természet nyújtotta tulajdonságaink közé tartozik az is, hogy az ilyesmit utálni tudjuk. Emberileg teljesen értelmetlen kapcsolatról van szó, ami után nem jöhet más, csak a kiszolgáltatottság. Melyik lány vállalja ezt? És milyen tanítónő?

- Megpróbáltam én másként csinálni, ésszel rendezni az életemet, de ebbe beleszólt a betegségem. Amikor végeztem, nem felvételizhettem egyetemre, mert anyámat rákkal operálták. Akkor már pénzünk sem volt. Az lett volna a rosszabb, ha bejutok. Különbösen a vásárhelyi pedagógiai intézetbe készültem filológiára. Egy év múlva próbálkoztam a filozófián. Nem jutottam be, nem készültem fel eléggé. Utána még tanultam, olvastam különféle filozófusokat. Most is abból élek, amit akkor tanultam, ha politikai leckét kell tartanom. De már a második tanítási évem tavaszán beteg lettem. Nem tudom, hol szedtem fel, nem tudom, mi okozta. A sok munka, hideg szobák, köházak. Emlékszem, amikor táncpróbáról olykor tizenegy óra után hazamentem, a hidegtől süttött az ágyam. Amikor pedig időnként hazautaztam a szüleimhez, nagymosást rendeztem. Anyám akkor már nagyon beteg volt. Egyszer aztán nagyon kimelegedtem, és tüdőgyulladásban megbetegedtem. Az orvos azt mondta, az idegeim és a szívem nincs rendben. Végül, amikor összeestem, idősebb kolléganőm elvitt egy másik orvoshoz. Margittán kivizsgáltak és kiderült, tüdőbajos vagyok. Négy és fél hónapig tartottak a kórházban. Szeptemberben onnan mentem dolgozni. Tanév végén aztán, jött egy professzor Kolozsvárról, és átnézte a tüdőfelvételeket. Kiderítette, hogy még komolyabb a betegségem, mint addig hittem. Behívtak a kórházba. Akkor nem éreztem betegnek magam. Meghíztam. De azért bementem. Ott aztán az egyik orvos azt mondta, meg kellene operálnak. Egy másik pedig azt, hogy dolgozzam nyugodtan tovább. A megyeközpontban volt egy nagyon jó tüdőspecialista, ő döntött: - Engedlek dolgozni. Hol tanítasz? - Mondtam. - Ott laknak a szüleid? -

Nem ott laknak. - Albérletben laksz? - Igen. - Na, akkor nem mégy sehova! - Kilenc hónapig betegnyugdíjas voltam. Véglegesítő vizsgámra is a kórházból mentem el. Azt mondják, gyógyítható a betegségem, de a három méter távolságot velem szemben betartják az emberek.

- A tüdőbaj népbetegség volt. Még él bennünk az irtózat iránta. Olyan ez, mint amikor elkerüljük a sáros helyet, még akkor is, ha ott tiszta lábbal átkelhetünk.

- Idegileg akkor kikészültem Próbáltak lelket önteni belém otthon azzal, hogy másoknak is van ilyen betegsége és mégis egészséges gyermekei lettek, normális életet él. Ettől lettem igazán dühös. Mert más - az más. Én - az én vagyok. Tépelődtem. Időnként még most is elkap ezért az idegesség. Tudom, hogy másmilyen életmódot kellene folytatnom. Olyant, ami nagyon nehezemre esik. Állandóan vigyáznom kellene magamra. Táncba, lakodalomba nem járhatok, mert meg talállok hűlni, és akkor újra elővesz a betegség. Egy pohár italt ne igyam, ne dohányozzam. Nagyon szerettem túrázni. Le kell mondanom erről is. Mert sátorban nem alhatom, könnyen megfáznék. Hát akkor mit csináljak? Borzasztó, hogy örökké ügyelnem kell magamra. Mert könnyen visszatérhet a betegségem. És mert nem bírnám ki, hogy újra hosszasan kezeljenek. Nem tudnék magamnak elszámolni az ott töltött idővel. És még sok más kérdésre választ kellene adnom. Ha tudnék válaszolni. A kórházban mellettem öngyilkos lett egy nő. Mert nem bírta tovább. Nem tudta, miként folytassa az életét. Nem tudta, érdemes-e folytatnia tovább. Tűzön-vízen megyen az ember keresztül, hogy többre vigye. Szerettem volna filozófiát vagy irodalmat tanítani. Hiszem, hogy többet tudnék nyújtani, mint amennyit most nyújtok.

- Mindenki él ez az érzés. Vágyaink nem elérhetetlenek. Hinnünk kell magunkban. Mit tehetünk egyebet?

- Nekem mindent meg kell próbálnom, hogy Váradra vagy a környékére kerüljek. Tanulnom kell. De az anyagiakra is szükségem van. Megszoktam, hogy a magam pénzével gazdálkodjam.

- Bizonyára nincs takarékból több tízezer leje, a tanítói fixből valószínűleg nem sokat tudott félretenni. Tehát dolgoznia kell. Azt írta Vita Zsigmond, hogy „nemcsak munkaszeretetet, de hivatástudatot kaptak örökül tanáraiktól az enyedi kollégium falai között.” Mi maradt ebből?

- Mindkettő megmaradt bennem. A munkát a munkáért szeretem. Mindig szerettem dolgozni. Otthon is erre szoktattak. A tanítóképzőben is ezt láttam. Például amikor az iskola 350. évfordulója közeledett, éjt nappallá téve dolgoztak a tanárok és diákok. Enni is elfelejtettünk. Később azt is felértük ésszel, hogy mennyit kellett dolgoznia a tanárnak azért, hogy valóban jó órát tartson nekünk. A gyakorló elemiben megtanultuk, ha nem dolgozunk, akkor sikertelen az óra. A siker pedig kell. Nem lehet nélküle élni.

Nem kőbölcsőben ringatták

Marosillye és Lugos között valahol félúton asztallap simaságú síkon, egy-két percnél tovább nem áll a személyvonat. Az utasok többsége a közeli Facsetről vagy Facsádról (régi helységnévtárban Bükkös) jön, ahol dolgozni vagy bevásárolni, illetőleg hivatalos ügyeket intézni volt. Az utasok között sok az ingázó líceumi tanuló. Miután továbbmegy a vonat, a sín pár két oldaláról ki jobbra, ki balra veszi útját. Hogy kik tartanak a vasútvonalhoz egyaránt közeli Răchitára és kik Igazfalvára, azt az utasok ruházatáról is könnyű kitalálni. A bal oldaliaknak városiasabb a külsejük. Még a konfekciós ruhát is másként viselik, mint hagyományörzőbb szomszédaik. Balra indulok én is, Igazfalvára, ebbe a szabályos, egyenes utcákkal, hosszú, tisztán tartott házakkal, aprólékosan megmunkált kertekkel, meszelt fákkal, mindig frissen sebert udvarral, utakkal, kőlapos járdákkal magát tisztelő faluba, amelyet mintegy száz évvel ezelőtt vésztői és köröstarcsai emberek alapítottak. A vasútvonallal párhuzamosan a síkságot a Ruszka-havas vonulata zárja. Azt mondják, valamikor tölgyerdő volt ezen a helyen. Zágoni Attila másfél évtizeddel ezelőtt újságírói minőségben még beszélt Vámos Gáborral, aki akkor egyidős volt a faluval, és emlékezett rá, hogy a század elején félezer sertést tartottak, és üszöből is több volt mint négyszáz darab. A Falvak Dolgozó Népe munkatársának a rendezett utcák, a tisztaság és a libatömés szokása keltette fel a figyelmét, meg egy tanítónő, aki a helyi bábosokat irányítva szerzett a falunak hírnevet. A férje ugyan csak tanító. Ez a házaspár, akár a többi nevelő, s köztük a sokáig iskolaigazgató Csongrádi János vitték előre a falut és tanították összetartásra, közösségi életre. De 1966-1967-ben az iparosodás hulláma elérte Igazfalvát is. A közeli városok mágnesként magukhoz vonták az embereket. Előbb a bégamonostori fafeldolgozóban, később a marzsinai vegyi üzemben, a facsádi helyiiparban és varrodában meg a lugosi textiliparban helyezkedtek el. Az elvándorlás nem volt nehéz, a környék szikes földjén akkor sem volt, és most sem könnyű a gazdálkodás. A helyi termelőségvetkezet mostanában sem büszkélkedhetik kiváló eredményekkel. A Béga Facsádnál sem nevezhető bővizűnek. Igazfalván a jó vízért 236 méter mélységig fűrték le az artézi kutat. A libák is valahogyan elfogytak, nincs ki, nincs mivel és nincs miért tömjé őket.

Az idevalósiakat sem ringatták kőbölcsőben... - gondolom, miközben átvágok a falu tágas főterén, és Dobó Regináról kérdezem azt a néhány járókelőt, akikkel a különben néptelen utcán találkozom. Útbaigazítanak. Továbbmegyek az ünnepi tisztára festett házak, kerítések és kapuk előtt. Nem hiszem, hogy ilyen rendszerető, szorgalmas emberek ne kitűnően, ne eredményesen dolgoznának akárhol is dolgoznak.

Dobó Regina tanítónő édesapja nyugdíjas. Kiülünk a hosszú asztalhoz, ahonnan jól látszik a széles udvar, a tavaszi zsendülésben pompázó virágoskert, a baromfiudvar elkerített része, a nutriák ketrece, ahová gombnyomásra friss vizet lehet szivattyúzni, és a határ egy darabja, amely üde zöldjével a szemet nyugtatja. Közel a dél, süt a Nap. Kicsi, szíjas vidám ember Dobó bácsi, és azt hiszem, joggal büszke arra, hogy fia és lánya is tanult ember, életük jó kerékvágásban indult. Az ősökről szívesen beszél.

Sokgyermekes családból való. Azért maradtak ezen a vidéken, mert apja szűrszabó mester-ségét értékelte a havasi nép, akiknek dolgozott. A Ruszka-havas környékéről került a kuncsaftköre, a földművelés mellett ebből éltek. Ennek kapcsán szóba kerül még a második világháború is, amikor a kiszámíthatatlan sors román katonaként, de olasz egyenruhában sodorta orosz földre és onnan vissza, hogy Torda alatt saját rokonaival kerüljön szembe a harcban. Ez friss újság: nemrég derítették ki egy távoli rokonnal való találkozás és borozgatás közben! Hogy miért lett a lánya éppen tanítónő, ezt Dobó bácsival csak találgattuk. Talán mert Nagy Teréz, az a bábszínházzal híressé vált tanítónő szegről-végről rokonuk?

- Nem éppen - siet segítségünkre Dobó Regina Szakács Antalné, miután kocsijukkal berobognak a szélesre tárt kapun, lugosi bevásárló körútjuk végeztével. - A VIII osztály végéig még úgy igazából nem alakult ki bennem az, hogy mi leszek. Gondoltam például arra, hogy elmegyek Tordára üvegfestőnek. Szerettem rajzolni és festeni. Volt nálunk itt egy fiatal tanítónő, aki akkor a felső tagozaton tanított, tehát tanárom volt. Ő beszélt nekem először Enyedről. Ott végzett, és sok jót mondott iskolájáról. Nagy Jánosék próbálták lebeszélni, nem ismerték az akkori tanítóképzőt, de azt mondták, nem vagyunk mi olyan szinten, hogy azt felérjük.

Dél volt. Dobó néni hozta a kitűnő lebbencslevest. Beszélgetésünk témája elkanyarodott a különféle ételreceptek irányába. Közben azzal is gazdagodtunk, hogy jóízűen kanalaztunk a hagyományos szegénylevesből, és azt kívántuk, máskor is legyen bőven belőle! Nem a szegénységből, hanem a hagyományból, mert mindenkinek - tanítónak mindenképpen - mindig érdemes hazajárnia, és mérítenie a „tisztá forrásból”.

- Végül egy fiatal tanárnőnkkel utaztunk Enyedre - folytatja Regina tanítóskodása kezdetének történetét, miközben édesapja borát dicsértük. - Amikor megérkeztünk, és megláttuk azokat a komor falakat, valahogyan nem tetszett. Megnéztük a várat, és benne a templomot is. Osztálytársam, Juliska, az óvónőképzőbe, és meg a tanítóképzőbe iratkoztam. Nagy izgalommal mentünk a felvételi vizsgára. De az utolsó vizsga előtt - emlékszem, történelem volt - elhatároztuk, hogy nem mondunk semmit, hogy essünk ki. Akkor valami furcsa dolog történt velem, tapasztalhattam a tanárok emberségét. Biális tanár úrra emlékszem, ott ült a bizottságban, és mielőtt még elkezdtem volna a feleletemet, azzal biztatott, hogy akinek ilyen szép történelmi neve van, mint az enyém, annak nem nehéz a történelem. Kérdezgetett, beszélgettünk. Mire észbe kaptam, hogy fogadalmamat betartsam, már benne voltam a felelésben. Szégyelltem is magam, hogy mit fog mondani Juliska. Azt mondja majd, hogy nem vagyok becsületes. Hetest kaptam a történelemvizsgán. Siettem Juliskához. Ő is hetest kapott, mert mint mondta, olyan könnyű volt a tétele, hogy nem állta meg, belekezdett a felelésbe. Így történt, hogy mind a ketten bejutottunk. Nem akartam tanítóképzőt végezni, végül is szerencsémre elvégeztem. Nem bántam meg, hiszen jó iskolám volt a kollégium. Szeretem a gyermekeket, szeretem a hivatásom.

- Új barátnőt is talált, társakat, akikkel jó megosztani eszmélő fiatalságát...

- Ez nem ment olyan könnyen. A vonaton hazafelé Koncz Annával ismerkedtem meg. Egy darabig vele barátkoztam. De olyan nagy szervező volt... Én meg inkább visszahúzódó ember. Egyszer megréftáltak. Valaki a hátam mögé húzódott, leguggolt, meglöktek, én pedig hanyatt vágódtam. Röstelltem, megsértődtem. Akkor Cseke Éva mellém ült. Akkor halt meg az édesapja. Nagyon megértettük egymást. Az édesanyja is beteg volt. Szüksége volt egy csendes társra. Engem nem kedveltek az osztályban. Valószínűleg azt sem értették, hogy az osztályelső Cseke Éva miként barátkozhat egy közepes tanulóval. Teltek az évek. Jártam Csekeéknél. Ő is volt nálunk. Most is tart a barátság. Rendszeresen levelezünk és látogatjuk egymást.

- Igaz az, hogy osztályukba csupa első tanuló jutott be?

- Azt hiszem, igaz! Én itt a falumban végig első tanuló voltam. Baj is volt belőle, mert mondták, hogy könnyű nekem, rokonom a tanító bácsi. De ott a tanítóképzőben sem voltam gyenge tanuló. És ott derült ki, hogy tudok rajzolni, festeni. Ki is használták ezt a képességet. Amíg mi Farkas Ferivel a tablón dolgoztunk, kollégáink tanultak a vizsgákra. Emlékszem, lent a pincében vagy a padláson találtunk egy régi tablót. Éppen a nagynéném, vagyis a tanító bácsim felesége osztályának a tablója volt. Ennek a hátára festettem a miénket. Mindent - a címet, a tájat, a földgömböt, a feliratot - kézzel. Az ünnepi előadáshoz díszletet festettem: székely kaput. Alatta szavaltuk az Áprily verset, a jó hangú Bálint Kati pedig énekelt. És népi táncot mutattunk be.

- Rajztudása felfedezésének története bizonyára a rajztanárukhoz fűződik?

- Nyilvánvalóan. Tőle tanultam mindent, és igen nagy hatással volt rám.

- Évtizedek elteltével is emlékszik, melyik tanárától milyen útravalót kapott?

- Emlékszem, hogy Király László utánozhatatlan szeretettel tanított bennünket. Anyanyelvemre tanított, irodalomra. Szerettem foglalmazni, de dolgozataim nagy részét lerontotta rossz helyesírásom. Az elemiben sajnos nem sajátítottam el helyesírásunk tudnivalóit. Pedig már akkor jól foglalmaztam. Nyolcadikban kéthetes alkotótáborozást nyertem egyik dolgozatommal, és több ajándékkönyvet kaptam. Végül Király László tanáromra maradt, hogy hibáimat kijavítsa, és megtanítsa anyanyelvemen helyesen írni. Azt hiszem, ezt nem is lehet igazán megköszönni... Aztán ott van Ștef Leon, a román tanár. Most is csodálkozom, miként tudott olyan jó ember lenni?! Jött fehér köpenyben s mondta, ne ijedjünk meg, nem a doktor bácsi jön. Imádta hallgatni román beszédünket. Én bizony rosszul egyeztettem a szavakat. Csak hallgatta, nem szakított félbe. Aztán a végén úgy javította ki a hibáimat, hogy nem bántott, nem sértetett. Tanácsait ezért sohasem felejtettük el. Előző tanárunkkal minden óránk borzalom volt. „Magát is kóstolóért vagy egy kalap cseresznyéért vették fel ide a tanítóképzőbe!” Persze voltak ennél vaskosabb megjegyzései is. Egyszer mondtam valami badarságot. „Magát is kőbölcsőben ringatták, fiam!” - mondta. „Én nem vagyok hülye!” - vágtam vissza, és egész órán sírtam. A végén megjegyezte: „Nem tudom, mit bög, hiszen nem adtam rossz jegyet!”. Erre azt mondtam, nem érdekel, milyen jegyet adott, de az fáj, hogy a tanár úr mindenkit hülyének néz. Van bennem egy kis székely vér, nem bírom elviselni a megaláztatást. Ha minden elvész, akkor is megmondom a magamét. Végül is elértem, hogy a tanár nem haragudott meg. Amikor pedig Ștef Leon tanított, tudtuk, hogy a két tanár versenyez egymással. Mondta is Ștef Leon, hogy ne hozzunk szégyent a fejére, mert be kell bizonyítania, hogy nem vagyunk rossz osztály. Ez a példa egész életemre szól: nálam azért nincs jó vagy rossz tanuló, mert nem teszek közöttük kivételt, kicsi emberekként kezelem őket. A fiam egykorú tanítványaimmal. Naponta öt órát gyerekek között vagyok, tudom, szükségük van arra, hogy örömeiket, bánatukat, gondolataikat megosszák a felnőttekkel. De a szülők mindig foglaltak. Ezért aztán nekem mondják el „titkaikat”. Nekem mutatják meg új ruhájukat, nekem szólnak, hogy madártojást kaptak egy fészekben, és így tovább. Tanítványaim, ha más osztályba kerülnek, visszajárnak hozzám, és én meghallgatom őket. Kolléganőim is mondják, hogy elégük van a sok Regina nénihez való hivatkozásból. A férjem is mondja, hogy nem lehet elindulni velem az utcán, mert mindenütt megszólítanak a gyerekek. Hát éppen ezt akartam elérni, mert a gyermekeknek olyan nevelőre van szükségük, akiben megbíznak, akiről tudják, hogy szereti őket. Nem büntetem őket. Nem kikényszeríteni akarom engedelmességüket, hanem kialakítani az önkéntes hajlandóságot bennük a kedvvel végzett munkára. A tanulás komoly játék. Nagyon fontos, hogy közben érezzék a gyermekek a szeretet melegét. Nekem nagyon jó tanító bácsim volt, és a tanítóképzőben is kitűnő tanárain. De nem mindig éreztem, hogy szeretnek, hogy szeretik tanítványaikat. A mi családjunkban - így nőttem fel - nagyon szeretjük egymást. Cseke Éva ezt a családi szeretetet pótolta tanítóképzős éveim alatt. Férjem és fiam körében a szeretet az alapvető, a megnyugtató és felemelő érzés. A család melegét kell átvinnünk az iskolákba, annál is inkább, mert egyre gyakoribb az, amikor a felgyorsult élet, a sűrűsödő napi gondok miatt sokak otthonából hiányzik az a légkör, amelyre minden emberpalánta vágyik. Úgy érzem, az iskolai nevelésnek egyre nagyobb szerepe lesz. Az oktatás nem lehet rideg folyamat. Nem tölcserrel kell a fejekbe töltetni a tudományt, hanem a gyermekek egyéniségének szabad kibontakozása közepette, könnyed játékossággal kell tanítani, mert a tanulásnak nem kínnak, hanem élvezetnek kell lennie minden fokon, az elemiben mindenekelőtt.

- Ezt a megkapó elméletet miként lehet gyakorlatba ültetni?

- Játékosan tanítva. Mutattam ezt már mintatanításon is. Kányádit olvastunk és játszottuk. Közben észrevétlenül anyanyelvünk olyan szépségeit sikerült maradandó élményként rögzítenünk, amelyek életre szólóak. Ha a környezetismeretet komoly tantárgyként fogjuk fel, fokról fokra tágíthatjuk a gyerekek világát, növelhetjük biztonságukat, otthonérzetüket. Nekem minden tanítási napom sikerélmény.

- Így volt ez rögtön, miután kikerült a tanítóképzből?

- Sok mindentől függ az, hogy miként alakítja ki magát és módszereit az ember. Befolyásolják a környezet, a kollégák, az emberek, akiknek a gyerekeit tanítjuk. Temesvárhoz huszonöt kilométernyire lévő kicsi faluba, Ötvösdre kerültem. Háromszáz lélekszámú falu. Ketten voltunk tanítónők. Hogy ott micsoda gazdag élet zajlott. Jó földek vannak arrafelé, gazdag termést hoz a búza, a kukorica, a dohány. Sokat dolgoznak. Ami számomra meglepő volt: mulatni, szórakozni is nagyon tudtak. Műsort állítottunk össze, előadást tartottunk, bált szerveztünk. Ponyvás teherautóval bejártuk a környező falvakat. Imádtam azokat az embereket. Ők is engem. Aztán be sem fejezhettem a tanévet, jött egy kolléganőm a papírral, amelyben az állt, hogy őt nevezték ki végleges tanítónőnek. Mentem a tanfelügyelőségre. A tanfelügyelő még mielőtt kitátottam volna a számat, csitítgatott: „Nyugodjon meg! Nagyszerű helyet találtam magának! Jobb hely az, mint ahol volt...” Így kerültem Bodóra, közelebb a szülői házhoz. Egy évig tanítottam ott, de nem tudtam megismerni az ott élő embereket. Minden tanító elment onnan a városba. Jöttek fiatal tanárok. Nem volt hova mennünk albérletbe. Volt egy iskolához tartozó romos épület, tele repedéssel, patkányokkal. Odaköltöztünk. Vaságyakat kerítettünk, matracokat. A cserépkályhába fát. Egy telet és egy tavaszt húztam ott ki. Végül öten laktunk abban a régi házban. Én voltam a szakácsné. Fiatal pap került a faluba, ő is hozzánk járt ebédelni. Örökké együtt voltunk, kis zárt kört alkottunk. Ezért nem ismertük meg a falut. A színjátszás sem ment. Megkeseredett alföldi emberek éltek abban a faluban, nem sikerült velük szót értenem. Aztán akkor már udvarolt a férjem, Anti... De azért ott is tanultam, tapasztaltam egyet s mást, és fokozatosan alakítottam ki azt a módszert, ahogyan most tanítok, illetve amit a tanításról és a nevelésről most a magaménak vallok.

- Férjhez ment, tanított nagyvárosban, korszerű körülmények között. Jelenleg ugyancsak kitűnő körülmények között kisvárosi iskolában tanít. Továbbra is célja a szülők nevelése?

- Feltétlenül szükségesnek tartom a szülőkkel való jó együttműködést. A szülők nagy része nem tanult pedagógiát, idejük sem engedi, hogy foglalkozzanak saját gyerekeikkel. Pedig anélkül, hogy legalább egy héten egyszer ne együtt játsszanak, együtt tanuljanak, együtt kiránduljanak és beszélgessenek a gyerekeikkel, véleményem szerint nem lehet hatásosan nevelni. Ünnepnapokon nem elég, ha a gyerekeket elengedjük moziba, a sportpályára vagy a parkba. A velük való együttlét a fontos. Minden gyerek más, és mindenikkel külön kell foglalkozni. Van, akit közepes érdemjegyért meg kell simogatni, másokat a jó jegyért szidni kell, hiszen kis erőfeszítéssel kitűnőt is elérhettek volna. A gyerekeknek szükségük van arra, hogy ember-számba vegyék őket. Erről beszélek szülői értekezleteken. Névre szólóan nem elemzem a tanulókat, nem ismertetem se rossz, se jó jegyeiket, mert tekintettel vagyok a szülők érzékenységre, és sokkal fontosabbnak tartom ráébreszteni a szülőket arra, hogy otthonukban olyan lelki meleget biztosítsanak, amelyben a gyermekek harmonikusan fejlődhetnek. Fogadóórát tartok, ezeken a jelentkező szülőkkel részletesen megbeszéljük a szükséges tennivalókat.

- Írásbeli jellemzést is készít minden gyerekről?

- Régen volt olyan gyakorlat, hogy minden tanulóról személyiséglap készült. Én nem írom le észrevételeimet, egyrészt mert nem szeretem a káderezést, másrészt mert véleményemmel nem akarom befolyásolni azt a tanárt, akinek a keze alá kerül a későbbiekben az általam

tanított gyerek. De észben tartom valamennyit, és ha szükség van rá, az illető tanárral megtárgyaljuk a konkrét eseteket.

- Véleménye szerint merre fejlődik az oktatás az elemi iskolában? Mi az, amit feltétlenül lényegesnek tart munkájában?

- Tanulni kell tanítani a gyerekeket. Nem a kész meghatározásokat beléjük sulykolni, hanem gondolkodni kell megtanítani őket. Lényeges ebből a szempontból az önálló szövegértésre való szoktatás. Ezért az új olvasmányt én például nem olvasom fel és nem értelmezem. A tanulók olvassák. Utána kérdésekkel irányítom őket és a megbeszélés során magyarázom meg nekik az ismeretlen szavakat. Rávezetem őket a szavak értelmezésére. Például aláhúzatom velük azokat a szavakat, amelyeket nem ismertek az új olvasmányból. Aztán rendre megbeszéljük mindet. Tanítom őket a tömör válaszadásra. A könyvben szereplő kérdések szövegében például aláhúzatom azt a három szót, amelyet legfontosabbnak ítélnék meg a válaszadás szempontjából. A megfogalmazások során gyakoroltatom a szűkítést és a bővítést.

- Erről jut eszembe, hogy a jó újságíró is az jellemzi, hogy kevés szóval gondolatgazdagon fogalmaz. Ezt különben jobb helyeken tanítják és versenyszerűen gyakoroltatják is a „szöveggyártókkal”. Ha az utánunk következő nemzedék már az elemiben megszokná a tömör fogalmazást, véget lehetne vetni az elburjánzott semmitmondó locsogásnak. A gyorsuló időben ez egyre inkább szükségszerűvé válik.

- Látni kell megtanítani a gyermeket. Ebből a szempontból is rendkívül fontosnak tartom a környezetismeretet. Utcát, falut, várost, a környéket, az élő világot, a természetet, a múltat és a jelent nem könyvből kell tanítani, hanem élményekkel dús kirándulásokon, a „helyszínen”. A múltkor tehénistállóban jártunk. Utána, mint rendesen, elmondattam a tanulókkal élményeiket. Kiderült, hogy az egyik gyerek azt hitte, a tehén szarvából fejik a tejet. Furcsa, de ennél még furcsább dolgokat is gondolhatnak a gyerekek, ha nem teremtik meg a lehetőséget a környezetismeretre. Az indíttatásom olyan volt, hogy megtanított egy nagyon fontos dologra: akárhol is van az ember, dolgozni kell. Erre tanítottak a szüleim, a szülőfalu, a tanítóképző, az iskolák, ahol megfordultam. Ezt akarom belenevelni azokba a gyerekekbe is, akik a kezem alá kerülnek.

- Meddig szeretne tanítani? Számolja az éveket a nyugdíjazásig?

- A mi mesterségünk olyan, hogy mindig bizonyítanunk kell, mert mindig új gyerekek jönnek az iskolába. Amíg bírom, tanítom és nevelem őket. Ehhez idegek kellene. Előfordult már, hogy szívbeteg gyermek a karomban halt meg... Úszni tanult az osztály, a gyerek szülei sem tudtak tanítványom szervi bajáról... Így történt. Egy másik vérzékenységre szenved. Félelmetes dolog. Hasonló esetek arra figyelmeztetnek, hogy nagy a felnőttek felelőssége minden nyiladozó életért. És bimbózó értelmük kialakításának folyamatában is olyan körültekintően kell eljárunk, hogy lelkiileg is egészséges felnőtteket neveljünk.

- Milyen tanítónak tartja magát?

- Idősebb kollégáim folyton elismerésre vágynak és várnak... Én már tudom, hogy nem hangoskodni kell, nem szerepelni, hanem kitartóan, elmélyülten dolgozni, és szeretettel nevelni minden gyermeket. Az így végzett munka magában hordozza az elégtétel sokféle örömét...

Szülőfalujában - alakulása óta - rend és tisztaság van. Az csak természetes, hogy aki innen származik, gondolataiban és tetteiben is kimutathatóan visz magával az itteni jó és rossz szokásokból. Feltehetően egész életére elegendőt...

Az önkéntes óvónő három kívánsága és egyéb gondok

1

Most egy falut és egy lányt kell bemutatnom. Ilyen falu és ilyen lány nem egy, hanem több is akad.

Egy régi emlékekkel kezdem: ebben a faluban sok újságíró megfordult, mindig voltak olyanok, akik látni akarták. Egy agrármérnök lány vonzotta ide a kíváncsiskodókat, aki nadrágot viselt, erélyes volt, káromkodni sem szégyellte, még ostort is emelt, ha a bor és az emberek megharagították. Ez a lány nem elégedett meg a kuriózum-szereppel, amit neki szántak. A népszerűsítést, amelyet valójában annak köszönhetett, hogy az istenhátamögötti falut és viselkedésében a szükséges férfiasságot választotta, lassan, de biztosan megérdemelt népszerűségével igazolta. A helyi termelőségvetkezet eredményeit a megyénél is elismerték, s ha ezért nem, hát a mérnök nő szájától való félelmükben támogatták a gazdaságot.

Ezt a falut sokáig rossz útja elzárta a külvilágtól. Az emberek itt minden időben sokat dolgoztak, hogy a falu körüli dombvidéket termővé tegyék. A mérnök nő lóháton járt, hajnalban kelt, és együtt fröstökölt a kapálókka. Mindenben tanult tőlük. Ha egy ilyen távoli faluba tessék-lássék módra élő mérnök kerül, vagy kiskirályoskodni kezd, vagy a maga mentére hagyja a dolgokat. A máshol szokásos ellenőrzéseket messze tartotta innen az esős és száraz időben egyformán járhatatlan, agyagos út, amelyen még a szomszéd faluba is különleges teljesítménynek számított a megérkezés. Ez a falu túltesz a szomszédain többek között abban, hogy háznak is beillő borospincéje van mindenkinek a déli hegyoldalon. A meredek tele van gyümölcsfákkal, a szőlők nadrágszíj-földje egyik végével befut a széles ajtajú prэшázba, ahol minden ősszel kádakba és onnan a présbe vándorol a termés, a must pedig gumicsövön át lecsorog a ház alá, a pincében sorakozó, sokat elbíró hordókba. Ha valaki a megyeközpontban a falu nevét említi, mosolyogva hümmögnek, s már nem a bemeneteltől, hanem a „rettentően nehéz” kijöveteltől féltik a látogatót. Ugyanis most már a Felszegig szaladó, csaknem kész aszfaltos útja van ennek a falunak is, amely messze tájon láthatóvá, ismertté tette az itt lakókat. Szőlőjét géppel megművelhetővé alakítják, hogy több és jobb legyen a termés, amiből néhány éve pezsgőt készítenek a közeli kisvárosban, Szilágysomlyón. Sokan ingáznak, buszjárat indult. Az erős kezű mérnök nőt elhívták, elvitték: magasabb beosztásba.

Télen is jártam ebben a faluban. A csikorgó hóról rugaszkodtunk el, a zsúfolt buszban hőség és vidámság várt reánk. Rendre lekerült rólunk a sapka, sál, kesztyű. Megforduláshoz sem volt hely, ha meg is próbáltuk, kabátunk maradt. „Állítsa meg a fűtést, hallja! Mindjárt gutaütést kapunk...” sívított végig egy erélyes fiatalasszony hangja a fejek fölött. „Megszámoltam egyszer, 114 ember szállt ki egy ilyen tömött buszból.” Önkéntes vezetőm, aki harmadik éve járja a falvakat a kultúra szolgálatában, vigasztalásnak szánta a pontos információt, de nem volt rá szükség, a buszt türelmes emberek töltötték meg, jókedvüket senki sem vehette el: az autóbuszjáratot előbb meg kellett szokniuk ahhoz, hogy pontatlanságát, zsúfoltságát szidni tudják vagy legalább mérgelődjenek rajta.

„Ha jól értettem, Bálint Katalint tetszenek keresni, az óvónőt?” „A tanítónőt...” „Óvónő az. Ez biztos. Ismerem még kislány korából...” Elindulunk a falu központjába vezető járdán. Mellettünk az út hullámos tenger, amit a téli varázslat jégkeménnyé dermesztett. Tavaszig ember, állat, de még traktor sem merészkedik végig rajta. „Szóval ilyen az, amelyen nem lehet tovább jutni...” A buszban leginkább az útról beszélgettünk. Arról, hogy nemsokára járhatóvá teszik a faluban is. Ezek szerint jó lesz alaposan megfigyelni, mert ilyent többet nem láthatok.

Munkás emberek lakják ezt a falut. Ez nemcsak azzal bizonyítható, hogy hosszú utcáit minden időben tiszta cipővel járhatja az ember a közösen készített cementjárdán, hanem abban az értelemben is, hogy száznál többen gyári munkások - a fiatalok mindenike szakmát tanult.

Vaskerítés, magasra emelt mutatós ház sok van ebben a faluban. Az egyiknél megállunk. Nyitjuk a vaskaput, hátra megyünk a ház mellett, tágas előszobába jutunk, várakozunk néhány pillanatig. Az udvar rendje és az előszoba szigorú tisztasága tartóztat. „Van-e itthon valaki?” Az előszoba tele hozzáértően gondozott dísznövényekkel. Becsukjuk magunk mögött az ajtót. Kár lenne az elillanó melegért. „Tessék, tessék! Jöjjenek beljebb!” A lány megnyerő mosolya, tiszta egyszerűsége, nyílt tekintete, határozottsága mutatja, hogy jó helyen járunk.

- Önként lettem óvónő. Tulajdonképpen mindig is óvónő akartam lenni. Már gyermekkoromban olvasni szerettem és énekelni. Igaz, nálunk mindenki énekel. És nem is akárhogyan. Van egy füzetünk, az tele van mindenféle dallal. Édesapám is igen jó énekesnek számít, a dalárdában is énekelt. Aztán akármikor, minden egyes összejövetelen dal dalt követ. Nagymamám is tud vagy százharminc éneket. Családunk még a dédnagyapám idejében kapta a neve mellé a Király jelzőt, mert az akkori nagy eseménynek számító falubálon tánckirálynak választották. Tiszteletreméltó, vidám ember volt.

Előkerül a családi album, a dalos füzet, Katalin emlékkönyve, amelybe az elválás napjaiban, a Bethlen Gábor tanítóképzőben osztálytársai jegyezték be egy-egy jó tanácsot. Forgatjuk a lapokat, nézegetjük a képeket.

- Hogyan került a tanítóképzőbe?

- Szerettem a gyerekeket, a kicsiket a leginkább, bármikor szívesen eljátszom velük. Itthon beszélgettünk róla. Tetszik tudni, nálunk az a szokás, hogy összejön a család, szép számmal vagyunk, aztán mindenről szó esik, mindenki tanácsol valamit, az ember csak hallgat vagy kérdez, és az élet apró ügyeit, mint majorság a szemet, felszededegeti. Úgy gondoltuk, hogy a tanítóképző lesz a jobb. Elvégzése után óvodában is taníthatok, de óvónőképzői diplomával, ha úgy adódik, nincs mit keresnem az iskolában. Enyedre a jó iskola híre vitt. Szüleim is azt akarták, hogy ebben a híres iskolában tanuljak. Sokan voltunk a felvételin, nehéz volt, de nagy öröm a bejutás. És utána az az öt év, felejthetetlenül szép volt. Ott értettem meg, mi a tanítói hivatás. Ott jöttem rá, hogy az életnek célja kell hogy legyen. Azért lettem tanító, mert szeretem a gyermekeket. És mert belekóstoltam a nevelés tudományába, azt is tudom, hogy az anyai hivatásnak eleget tenni sem elég ma már a nyolc osztály. Mindazt, amit az iskolában tanultam, a magam életében is hasznosítani szeretném.

- Hogyan sikerült visszakerülnie éppen a szülőfalujába?

- Szerencsém volt. Éppen akkor üresedett meg nálunk az óvónői hely. Hazajöttem. Az első dolgom az volt, hogy az óvodai módszereket jobban megismerjem. Sokan segítettek ebben nekem. Innen egy munkatervet, onnan néhány tanácsot kaptam. Belejöttem az óvodai oktatásba, most már nem cserélném föl semmivel.

Mellénk telepednek a szülők, bor kerül az asztalra. Szabadkoznak. Későre jár. Megtudjuk, hogy a végéhez közeledő nap azért jelentős, mert a holnapi még jelentősebbet készítették elő. Másnap disznótör lesz, megígérjük, nem futunk a „nehézségek” elől. „Erről a disznótorról tudniuk kell, mondja a szívélyes házigazda, hogy ugyancsak előkészület: Katalin lányom jegyváltása a héten esedékes.” A fényképalbumból, hét év udvarlás emlékét megőrzítő felvételek kerülnek elő. A legfrissebb felvételen mutatós bajusszal, egy komoly fiú néz vissza ránk. Vasutas. Most végzett előrelépését biztosító iskolát. Hetenként, vagy ahogy lehet, ingázik a közeli vasúti csomóponttól. Dicsérjük a Katalin ízlését és a fiú hosszú bajuszát.

Másnap virág helyett Szilágyi Domokos könyvét és néhány jó véleményt viszünk ajándékba. Az iskolában jártunk, a fájos derekú igazgatónővel beszéltünk: dicsérte az óvónőt. A tanáriban éppen dolgozatokat javítottak. A szülők dolgozatait. „Erre a falura az jellemző, hogy még az idősebbek is szeretnék kipótolni iskolai tanulmányaikat.” Szülőkkel beszélgettünk, akik a tanulás fontosságát két okból bizonygatták: „Kéri a bizonyítványt a gyárban.” „Ami megmarad az ember fejében, jó, mert hasznát veszi gyerekei nevelésében.” A szülők dicsérik az óvónőt, mert a gyerekek nem bömbölve mennek az óvodába. Reggel, amikor az anyák és nagyanők elkísérik őket, egyikük-másikuk ottfelajtkszik az óvodában, annyira tetszik nekik a rendre, a fegyelemre, a vidám játéokra való szoktatás.

Az óvodában is jártak, kérdi Katalin ijedten és egy pirulásnyira megáll a terítésben. Az óvoda elhanyagolt, szerényen felszerelt épület. Katalin restelkedését akkor érteném igazán, ha magyarázná, az elhanyagoltságért ő maga is felelős. Miképpen felelős valaki olyasmért, ami tőle csak a kérés, a követelés, a megszerzés vékonyka szálával függ? Katalin nem magyaráz semmit. Pironkodik. Az esedékes festés elmaradásáért, a javításokért, amelyekre még nem jutott pénz, a korszerűsítésért, amelynek igényével nem kilincselt eleget az illetékeseknél.

Azt, hogy magunkénak kell éreznünk az iskolát, a közvagyon, az országot, hallotta eleget, és közérthetőnek tudta mindaddig, amíg ki nem került az iskolapadból. A gyakorlatban az ilyen megállapításoknak sok utánajárással, önmagával és másokkal megvívva lehet csak érvényt szerezni. Hogyan? Ez az, amit nem tanítanak az iskolában. De ha valaki ennek felelősségét legalább egy pirulás erejéig érzi, jó úton jár. Bizonyosság erre, hogy amikor néhány hónappal első látogatásom után újra a faluban jártam, a megjegyzendő újdonságok között, az óvoda új bútorzatának beszerzését Katalin javára írták. „Apróság. Hamar elfelejtik.” A szóban megfogalmazott legyintés a tanító tekintélyét célozza. Miféle tekintélyre tarthat számot egy tanítónő, ha ideje nagy részét legkisebb falubeli jeinek társaságában tölti? Jó munkájáért, okos szeretetért tisztelik az óvodások szülei. És kollégái, a tanítók, akiknek a „keze alá dolgozik”. Ennyi elég lenne?

Egy régi tanító példáját dobja föl az emlékezet, amikor újra, a tegnapinál teljesebb számban együtt van a család, és a vőlegény sietősen búcsúzik, mert szolgálatba kell mennie. Hogy ez éppen akkor történik, amikor a gazda napfényhez hasonlatos bort tölt a poharakba, nemcsak azt mutatja, hogy a fiatalember tudja, mi a kötelessége, és tartja a szavát, miszerint munkába állás előtt egy kortyot sem iszik, hanem azt: itt minden valamiképpen a szőlőhöz kötődik. A múlt is, a jövő is. Talán sohasem elszakítható szálakkal. Az említett tanító például nemcsak a gyermekek (a mai felnőttek) oktatója volt, hanem jó példájával azok szüleit is vezette és irányította. Ő tanította meg a helyieket okosan gazdálkodni. Jó fajta szőlőt honosított meg, és a borkezelés szabályait. Úgy emelkedett ki a népből, hogy velük együtt gondolkozott és cselekedett. Családja kihalt. Messziről jött, rokona egy sincs a faluban. A sírját közösen gondozzák. Fényképét őrzik a kultúrotthonban.

Dicsérjük a bort. A gazda poharát magasra tartva pillanatig a villanyfényt itatja, behunyorít, mosolyog. „Dal van ebben.” A nagypa elismerően bólogat.

- Szerdán és szombaton próbáltunk. Aki nem jelent meg, két lej büntetést fizetett. Az összegyűlt pénzen bort vettünk, pincéje volt a dalárdának. A szüret után a bort kiadták. Aki kivette a bort, félszer annyival többet adott vissza. Volt, aki éppen csak azért vette ki, hogy gyarapítsa. 6000-7000 liter bora volt a dalárdának, árából vetettük a kultúrotthon alapját. Hát így volt, hogy mi örökké énekeltünk. Ma sem kevesebb ebben a nép. Csak valahogy össze kéne fogni, valamiképpen összetartani kellene.

Kultúrotthonos barátom serénykedik, tudja, hogy az óvónő apja jó gazda, s az egy kis szívbajtól eltekintve, ha nem ijesztgetik, minden munkában az élen tudja a helyét, az évek során elhalkult énekkar alaptagjai közül való. Tulajdonképpen egymást biztatták: a kórust még az idén összehozzák.

- A férfiak szórakozása a hegyoldal. Vasárnaponként ha kimennek egy kis beszélgetésre, kártyázásra, estére két-három helyről is felhangzik a nóta. Mi, asszonyok, kiülünk a kapuba, késő estig is elhallgatnánk, olyan szépen hallatszik le a faluba. Éjfélre az emberek jókedvvel jönnek, egy sem italos. Mértékkel isznak, nem azért járnak a pincébe, amiért mások a kocsmába.

A tavasszal úgy adódott, hogy egy kis muskotályos bor kedvéért felmentünk a pincébe. Domboldalba épített szabályos ház, amelyet még az ősök kezdtek építeni. Az utánuk következőknek a karbantartás, a csinosítás és a korszerűsítés feladata jutott. Kedvükre teszik. A pince fölötti széles veranda az „emeletes” fenyőfa derekáig ér. A verandáról, ahol a nagypapa olvasni szokott, tágas lócákkal, két hosszú asztallal bútorozott ivószoba nyílik. A falakon kancsók és régi mezőgazdasági témájú plakátok. A pince előtt tömött gyeppel, gyümölcsfákkal kerítve. A tisztás egyik sarkában domboldalba ágyazott tűzhely. Kőhajításnyira hasonló pince. Az egyik előtt hosszú asztal és padok, az asztalon jókora kancsó, a kancsóban bor. Két fiú sakkozott mellette.

- A klub. Fiatalok rendezik, felváltva szolgálatosok, és hoznak néhány liter bort. Társasjáték, magnó, újság és folyóirat is kerül. Így szórakoznak.

A régiből íme, így nő ki az új, a mai igényekhez igazodva. Vajon hol van az a tapintatos fiatal tanár, aki a kész keretben megkedveltetve magát, a szót néha a hasznos tudnivalókra, a jövő titkaira fordítaná? A fiatalok, még a lányok is, gyárba járnak, erejük és gondolataik nagy része a gyáré. De a dalról, jövődőlétársukról, a szépről, a holnapról, az életről a pihenés óráiban beszélgetnek. Úgy is mondhatnánk, hogy ezeket a gondolatokat hazahozzák. (Vagy el sem viszik?) Ide a gyümölcsösbe, a pince előtti gyepra, ahonnan mesebeli kilátás nyílik a számukra legszebb falura. „Itt még a csillagok is közelebb jönnek, és a füstnek nem szaga, hanem illata van.”

A néptanács vendégszobájában szállásoltuk el magunkat, falunéző útjainkról ide mindig visszakanyarodtunk. Ide úgy jön be a hír és a fele igaz, fele pletyka tudósítás, mint éjjel az óránként forduló bakter, hogy állítólag ébren tartsa a tüzet. Itt tudni vélük, hogy az iskolaigazgató és férje, aki titkár a néptanácsnál, rokonaival behálózta még a környéket is; az iskolában sem marad meg, aki nekik nem tetszik. Emlegetik példaként azt a tanárnőt, aki miután a „nagyasszonnyal” összeszólalkozott, és az „Idefigyeljen, maga taknyos!” kezdetű ripakodást nem bírva, a fővárosig futott. Emlegetik továbbá, hogy ez a hangulat jégverés a közművelődésben, amikor az embereknek az egybegyűlés helyett futni kerekedik kedvük.

Az egyik este két kocsi vesztegelt a néptanács előtt. Arra gondoltunk, felkérjük egyikre, úgyis a megyeszékhelyre tart. De az „ellenőrzés” elhúzódott. Lehet, könnyebben telt volna az idő, ha elfogadom az elnök és a népes ellenőrgárda szíves meghívását. Egy megkezdett beszélgetés és a belső szobából kiáradó pálinka-szalonna-hagyma-bor bűze, valamint az ajtónyitáskor ránk fröccsenő hangoskodás, a sóltan viccek után felbőffenő röhögések visszatartottak ettől. Kárpótlásul „rám szállt” az elnök, és másnapra egy, az elmúlt évben befogott, sérült özgida „világgá engedésének” szertartására hívott meg. Vitatkozni úgysem volt kivel, elfogadtam a meghívást. De nem ezért mondtunk le a hazakocsizásról, hanem a társaság túlonat emelkedett hangulatáért. Hajnalban a néptanács szánját pihenni rakta a kocsis, az éjszakai langyos idő foltossá rágt a havat, két jó lóval eldöcögünk egy hegyen túli kis faluba. Ott, a

Bethlen Gábor tanítóképző 1972-1973-ban végzettjeinek nyomában járva, Katalin osztálytársára akadtunk. Az úton, amely erdőn és mezőn át vezetett, elég időnk volt arra gondolni, hogy az ivószobának használt néptanácsi irodahelyiség felé éppen elég megvetéssel figyelnek az emberek, ha ellene nem is szólnak. A kedves vendéget itt házhoz hívják, s csak bővebb ismerkedés után fel a pincéhez. Egy nemcsak a számokra és a feladatokra figyelő, jó ellenőr ezt is észreveszi.

Mi köze mindehhez ennek a fiatal lánynak, az önkéntes óvó néninek? Hát csak annyi, hogy mint minden fiatal, ő is, ha nem világmegváltó, de legalább falumegváltó gondolattal látott munkához. „Az élet bárhol szép lehet, ha az ember tudja, hogyan és miért éljen.” Két osztálytársnője is ezzel az emlékkönyvbe írt mondattal bátorította a szülőfalujába hazatérő Katalint. Bizonyára, hogy legyen „próféta”, vagy legalább próbálja a „prófétaságot” a saját hazájában.

Az eljegyzésre való készülődés közepette, de még az azutáni néhány hónapban sem mérhettem fel, mit vállal Katalin a körülötte zajló életből. Jó hangja nélkülözhetetlen a helyi műkedvelésben. Két másik lánnyal alakított „trió”-juk versenyt nyert. Ha a szülők hallgatnak rá, talán sikerül összehoznia a Fiatal Szülők Iskoláját. Szerénysége, egyszerűsége abban is megmutatkozik, hogy tudatosan vállalja a nevelés aprómunkáját. Nemcsak az óvodában, hanem faluszerte.

- Észrevettem, hogy ha nem elég figyelmes az ember, még a hetvenéves nénikék is előre köszönnek. A gyerek megy lesütött szemmel, vagy áll, bámul. Nem csinállok én ebből tekintélyi kérdést: előre köszönök a gyerekeknek. Nyilvánosan nem dorgálom őket, nem szidom az utcán. Köszönök és visszaköszönnek. A falusi gyermek most tanácstalan. Életünk városiasodik. A városi gyermekek nem köszönnek, ezt tanulják el tőlük a leghamarabb. Mi, tanítóképzősök, amikor kimentünk a kollégiumból a városba, köszöntünk az öregeknek. „Ugye, maga Bethlen Gáboros?!” szólított meg egy ilyen alkalommal egy néni. Én erre még ma is büszke vagyok. Azt szeretném, hogy a kezem alól kikerülő gyermekek érezzék az emberek közötti helyes viselkedés örökké érvényes szabályait, a tiszteletadás és az udvariasság jóleső kötelességét. Azt szeretném, ha szépen beszélnének. A nyíltság, az őszinteség, a becsület ilyen apróságokra épül mindannyiunkban. Tehát nem is apróságról van szó...

Katalin vállalása, sokfelé gyűrűző élete és a falu problémái valahol összefüggnek. Katalin otthon van, hazaérkezett. Vállalásainak tudatosságával érezteti ezt.

Nemrég nyomtatott meghívót hozott tőle a posta. A nyomda helyesírási hibáit akkurátosan kijavítva, esküvőjére hív. Ebből az alkalomból, de nemcsak ehhez kívántam neki először sok boldogságot!

2

- Ha mondjuk ötven év múlva, kérдем a tanítóképzőben töltött évekről, valószínűleg szép emlékei jutnak majd eszébe. Most, csaknem évtizeddel a tanítói pálya elkezdése után, mi a véleménye indíttatásáról?

- Összehasonlítva a mai iskolákkal, ott nálunk, a tanítóképzőben nagy szigorúság volt. És ez nagyon kellett, mert ezáltal foghattak be minket munkára, így taníthattak. Miután megszoktuk, igazán nem volt nehéz. Hasznát csak most tudjuk igazán. És nem is tudjuk megköszönni. Ha valakit könnyen engednek, az biztos, hogy lejtőre ér, és nem azon az úton halad, amelyet kijelöltek neki. Sokat tanultunk, sokat éjszakáztunk. Nagyon sok lecketervet kellett elké-

szítenünk. Még kézimunkálni sem jutott időnk. Évharmadonként két vagy három szabad vasárnapunk ha akadt. Csak akkor mehettünk moziba. Persze volt, aki szakított magának időt. De akinek például nem volt udvarlója, az vasárnaponként is bennmaradt, és másolta a feladattípusokat, a feladatlapokat, hogy legyen, amikor kikerül az iskolából és tanítóként helyt kell állania az életben. Nagyon lelkiismeretesen készültünk a tanítói pályára. Emlékszem, az első gyakorlati órámon kézimunkát kellett tanítsak. A negyedik osztályban mértani idomok kivágása és ragasztása volt a feladat. Olyan lázzal készültem erre az alkalomra, és úgy éreztem, sikerült az óráim. Kolléganőim bátorítottak, jónak találták azt, hogy miként állítottam össze az óra anyagát. Mégis hetest kaptam, csak ennyit érdemeltem. Pedig a jó jegy, a kezdőnek kijáró elnéző osztályzat szárnyakat adott volna a további felkészülésben. A pedagógiai tapasztalat elsajátításához is kell a lelkesedés. Enélkül nem lehet tanítani. Később, a negyedik osztályban a vízről tartottam órát a laboratóriumban. A gyerekek nagyon szerették, amit csináltunk. Mozoghattak, dolgozhattak. Aktívan bevontam őket a kísérletek elvégzésébe. Tízest kaptam akkor, de úgy éreztem, hogy a legelső óráimra többet és alaposabban felkészültem. Az életben többször is előfordul hasonló eset: a siker néha magától jön, máskor meg keményen megdolgozunk érte, mégis elmarad. Az ebből levonható tanulság - gondolom - semmiképpen sem az olcsó sikervadászatra való törekvés kell hogy legyen.

A nevelésben jelentősek az egészen apró mozzanatok. Emlékszem, nevelőnőnk, Böske néni megkövetelte a rendet, a tisztaságot. Minden hét végén ellenőrizte a szekrényeinket. Akinek a ruhái nem állottak rendben a polcon, aki csak úgy egymásra dobálta, azt megbüntette. Nem mindenikünkben alakult ki a rend és a tisztaság szeretete, de egymáshoz igazodva tanultunk a jó példából. Visszagondolva az internátusi életre, most már azt is jónak találom, hogy nem akkor engedtek ki a városba, amikor mi akartuk, hanem amikor megérdemeltük. Később annyira megszoktuk a rendet, hogy például amikor valamelyik szobatársnőnk elfelejtett lábat mosni, nem alakoskodtunk, hanem nyíltan követeltük, tartsa be a rendet. Fegyelmet tanultunk, és ahhoz képest, hogy a mai fiatalok hogyan élnek, nagyon rendesek voltunk. Mindazt, amit ilyen szempontból az iskolától kaptunk, csak megköszönni lehet, hiszen egész életünkre jó hatással van, másmilyen emberek volnánk rend-, fegyelem- és tisztaságszeretettel nélkül. Az egész oktatás az életre való felkészülésünket segítette. Példaképeink legjobb tanáraink voltak. Ha felmérték volna, ki a legjobb tanár, úgy hiszem, minden diák Király tanár úrra szavazott volna. Nemcsak azért, mert irodalmat tanított, hanem mert mindig nyugodt, lelkiismeretes és megértő tudott lenni. Nem csapkodta az asztalt, de nem adta a jó jegyeket kosárral, nem volt kiváltságos diákja, nem volt kedvence, és mert családfőként, apaként, emberként is nagyszerű volt.

- Tanult tőle olyasmit is, amit családalapítás után hasznosít?

- Szoktatom a férjemet a házi munkára, láttam, hogy a tanár úris segített otthon. Sok az időt rabló gyűlés, ha nem segít a férj, szalad a ház.

(Varró Adolf az „óvó néni” férje. Vasutas. Szilágysámsond közelében nincs vasút. Úgy lett vasutas, hogy az apja hadifogságból hazatérve igen nagy jelentőséget tulajdonított a vasútnak. Felnőtt a fia, és mert még mindig kitartott véleménye mellett, küldte a fiatalembert az iskolába. Csakhogy a fia az otthoni tájat, a gyümölcsöst és a szőlő levét szerette, az idegenben való törődést nem. De mennie kellett. Akkor verte meg az apja utoljára. Mentségére legyen mondván, abban az időben az apák még tudtak parancsolni gyermekeiknek. A vasutasiskola elvégzése után Zsibón dolgozott, innen került a falujához közelebbi, a megyeszékhely fejlődésével lépést tartó zilahi pályaudvarra. Vasutas módjára ingázik. Szabad napjait otthon tölti. Szüleinél lakik. Tavasztól ősziig kertben, szőlőben bőven akad munkája. Az, hogy felesége óvónő, nemcsak előnyökkel, hanem hátránnyal is jár.)

- Nálunk havonként vannak gyűlések, ilyenkor tovább maradunk. De a tanügyben örökké gyűléseznek. Jövök haza a szolgálatból, nincs itthon. Gyűlésen volt. Ugyanazon a héten szabadnapos voltam, délután újra gyűlést tartottak és így tovább...

- Valóban sok a gyűlés. A fontosabbakra be kell mennünk Zilahra. Az egyik hónapban egy tanárnő összeszámolta: kereken 62 órát gyűltünk. Hiába van telefonközpontunk, a néptanácsnál szolgálatot kell teljesíteni. Nappal a nőknek, éjszaka a férfiaknak, mindenkinek, aki állami alkalmazott. Elnöke vagyok a Vöröskeresztnek, vezetem az óvodát, évenként egyszer betanítok egy színdarabot, télen az olvasókört irányítom. Mondhatom, nem unatkozom. Nálunk az a szokás, hogy kultúrmunkára csak a tanügyi kádereket osztják be. Pedig van mérnök, van orvos, könyvelő, néptanácsi alkalmazott. Ők is értelmiségiek. Népszámláláskor a tanügyiék, tyűkösszeíráskor a tanügyiék! Mindig csak ők!

- Egy kolléganőjével összeszámoltuk azokat a „pofonokat”, amelyeket a tanító nénik kapnak. Marozsán Mária élete tele van megdöbbenő dolgokkal. De a tanító nénik bizonyára simogatásokban, dicséretekben, tiszteletben is részesülnek.

- Tanítóképzőt végeztem, és óvónői munkakörbe kerültem haza a szülőfalumba. Az óvodában sokkal játékosabban kell tanítanunk, és sok szemléltető eszközt kell használnunk. Szakkönyvekből próbáltam pótolni tudásom. De ez nem sokat segített rajtam. Ezért bejártam Zilahra kolléganőimhez, elkértem a munkatervüket, meghallgattam óráikat. Főleg, hogy a gyakorlatban láttam, mit hogyan csinálnak, ez segített.

- Mit szólt gyakori eltávozásához az igazgató?

- Már az első évben én voltam az óvoda igazgatója. Munkaidőnk után, szabad időnkben mentünk tapasztalatcserére. Délutánonként a napközi otthonokat látogattuk, és tanultuk a korszerű óvodai munkát. Vakációk idején egy-egy hetet is erre szántunk. Mondanám, hogy elégedett vagyok teljesítményünkkel, de nem tehetem, mert sűrűn változtatják munkaterveinket. Mire alaposan, á-tól z-ig megismerjük teendőinket, akkor jön az újabb tanterv. Így történt ez akkor is, amikor a logikai játékokat bevezettük. A matematika tanításában régen a számjegyek felismerését tanítottuk képek alapján. A nagycsoportosok iskolába járás előtt egytől tízig ismerték a számokat és a mennyiséget, amelyet például a „nyitott bicska” vagy a „libanyak” jelentett. Kartonból készítettük a számjegyeket, és a gyermekek megtanulták a számoknak megfelelő mennyiséget. Nem számoltunk, hanem számláltunk. Almával, dióval, konkrét anyaggal dolgoztunk. Ezzel most felhagytunk, és halmazelméleti fogalmakat tanulunk. Most megy ez is, mert már harmadik éve tanuljuk. Tudják, mi a halmaz, mi az üres halmaz. Párba állítással határozzuk meg a halmazok nagyságrendjét. Bevezettük a kör alakú, a négyzet alakú, a téglalap alakú és a háromszög alakú mértani tárgy ismeretét. Fejlesztjük a gyerekek logikai gondolkodását.

- Ezek szerint nem biztos, hogy az óvodások tízig tudnak számolni?

- Tudni tudnak, de azt nem az óvodában tanulják. Az óvodában éppen elég bajunk van a halmazokkal. Bejárunk az iskolába is. Lemérhetjük, hogy bizony bajok vannak, a számtani alapműveleteket felületesen ismerik a tanulók. Igaz, az iskolában nem használnak már annyi szemléltetőanyagot, amennyit az óvodában. Körmölők, faricskálók, készítem a különböző szemléltető eszközöket. Jön az iskolaigazgató, kérdi, Kati, mi van a maga asztalán. Mondom, nézzen körül. Kosárban kirakva a kicsiknek a sok anyag, a nagyoknak külön. Feladatlapok, kartonok, kivágott figurák, játékok. Matematikai foglalkozáshoz mindig kell feladatlap, mert az önálló foglalkozáson van a hangsúly. Ha ezeket az eszközöket valahonnan beszerezhetnénk, sokkal könnyebb volna.

- A múltkor arról beszélgettünk, hogy amikor ide került, a gyermekek sírva jöttek az óvodába. Most mi a helyzet?

- Ilyen problémám nincs már. A szülők felfogása is nagyot változott az óvodával szemben. A hiányzók száma naponta mindössze két vagy három gyerek. Szüretkor előfordul, hogy többen hiányoznak, de különben pontosak és rendesek. A sólyomruhát is majd mindenki megvásárolta. Két gyereknek nem volt ruhája, de ők nehezebb körülmények között élnek. Az idén egyszerre vettük föl a négy- és az ötéves sólymokat. Nem könnyű az óvodában a hazafias nevelés. A dalokat, a verseket még megtanulják, addig mondjuk, ismételjük, míg beszajkózzák, de a neveket már nehezebben jegyzi meg.

- Hány népdalt tanulnak a gyerekek az óvodában?

- Nem is tudom. Minden héten van egyszer népdaltanítás...

- Egy városi iskolában összeszámoltam, hogy az alsó tagozaton két év alatt száznál több népdalt tanultak a gyermekek.

- Nálunk az a helyzet, hogy otthon, a családban is hallanak népdalt a gyermekek. Az a szokás, hogy viszik a gyermekeket is a lakodalomba ebédre, sokszor még vacsorára is. Ott hallja a gyermek, mit dalolnak. Máskor is zeng a falu az énekszótól.

- Mit kér, mit vár az óvó nénitől a falu? Mi az, amire feltétlenül meg kell tanítania a gyermekeket? Verset mondani, énekelni, köszönni vagy orrot törölni?

- A szülők nagyon igényesek az óvodai előadások, a szereplések alkalmával. Akkor mérik le, hogy mit tudnak a gyerekek. Általában elkísérik a gyerekeket az óvodába, de nem tudják, hogy mi történik a falakon belül. Nem ismerik az óvodai tanítás tervét. Ünnepekre nagyon sok mindent kell betanítsunk ahhoz, hogy elismerjék a munkánkat. Tavaly is két és fél órás műsorunk volt. Volt népi tánc, lakodalmi jelenet, balett, két jelenet a négyévesekkel, a nagycsoportosoknál mindenki búcsúzó verset is mondott, közben összekötő szöveg és dalok. A végén pedig a ballagás.

- Nem lehet könnyű betanítani a sok szerepet.

- Ez az, ami egyáltalán nem nehéz. Nagy lelkesedéssel szerepelnek. Ha valamelyik nem kap szerepet, az nagyon szomorú.

- Amikor hazajött, és munkához kezdett, nagy reményeket fűzött a Szülők Iskolájához. Lett belőle valami?

- Hogyne. Működik az iskolában és az óvodában is. Minden évharmadban tartjuk az előadásokat. Például az egyik téma a beszédképesség fejlesztése az óvodában és a családban volt. Az a célunk, hogy közös követelményeket támasszunk mind a családban, mind az óvodában a gyerekekkel szemben.

- Mondjon egy példát.

- Hát volt egy nagyon selypítő gyermekem. Foglalkoztunk vele. Javasoltam a szülőknek, hogy adjanak a kezébe tükröt és úgy beszéltessek a gyermeket, hogy láthassa a szája mozgását, az ajakalakítását. Rávettem őket, hogy minden esetben kijavítsák a gyermek beszédét. Hasonlóan jártam el más esetben is. Megfogadták a tanácsaimat. Olyan érdeklődő szülőt is ismerek, aki gyakran jött és érdeklődött, mit tehetne még gyermeke neveléséért, tanításáért. Megbeszéltük a munkára nevelés kérdéseit is. Az óvodásokat bizony már az első naptól kezdve irányítjuk, dolgoztatjuk. Mert a sokféle feladat elvégzése, még a rajzolás is munka. Tulajdonképpen a gyerekek hároméves korukig szabadok. Utána már csak a félórás szünetekben játszhatnak irányítás nélkül. A napköziseknek még nehezebb, egészen belefásulnak az állandó noszogatásba.

- Van a faluban napközi is?

- Nyáron volt. Máskor nemigen igénylik a szülők. Nálunk nem annyira szükséges a napközi, mint városon. S ennek is előnye van, mert végül is a gyermeket a szülők nevelik igazán.

- Valószínűleg saját családi életére alapozva mondja ezt. Miként alakították azt az anyagi és szellemi környezetet, amelybe kislányuk beleszületett, és ahova bizonyára testvérét vagy testvéreit is várják? Itt ugye az a szokás, hogy a férj szülei házához vagy saját házába viszi fiatal feleségét?

- Sajnos.

(Varró Adolfné született Bálint Katalin nevetve, inkább csak az évődés kedvéért mondja ezt. Férje is siet megmagyarázni a dolgot.)

- Ha nem így történik, könnyen azt mondják az emberre, hogy „férjhez ment”. S azt, hogy nincs tehetsége házat építeni.

- A szüleimnek szép nagy házuk van. Ha ott maradunk, nem kellett volna annyit költenünk. Az építkezés manapság bizony szép pénzbe kerül.

- S nem lett volna annyi fáradság... Tudom én azt. De hát nem akartam „férjhez menni”. Amikor megvolt a lakodalom, összegyűlt egy kis pénzünk. Aki manapság lát hozzá házépítéshez, annak kétszázezer lej sem elég. Mi kevesebből kijöttünk. Most például a fürdőszobát nem adnám semmiért. Jövök haza fáradtan, sokat jelent nekem, hogy megfürödhetek.

- Eredetileg úgy terveztük, hogy a szüleim házat bővítjük, de az többbe került volna. Így aztán építettünk egy nyári konyhát, és kibővítettük szobával, fürdőszobával. Nem nagy az egész, de télen még jobb is, mint a nagyház szobáiban, ahol többbe kerülne a fűtés. Fűteni pedig csak kell, ahol kicsi gyermek van.

- Fenn a nagy házban petróleumkályhával fűtöttünk. De most már nem lehet petróleumot kapni. Ha van is, paszulyt kell adni, meg mindenfélét. Nem éri meg. Arra gondoltam, veszek egy szénkályhát, és hozzá egy autót szén. Nincs olyan messze tőlünk a szénbánya.

- Mire költik a pénzt? Ketten keresnek, az építkezést befejezték, illetőleg nem folytatják tovább. Mostanában az a szokás, hogy a lakodalomban összegyűjtött pénzből kocsit vesznek a fiatalok.

- Mi csak háromszáz személyt hívtunk. Az utánunk következő házasulók hatszáz embert is vendégül láttak. Az ilyen lakodalmakban bizonyára több is összegyűl, mint egy kocsis ára. Mi nem veszünk kocsit.

- Mindig van mire költeni a pénzt. Nemrég fejeztük be a ház előtti kerítést. Mégér vagy húszezret, de a sógorom mesterember, ő segített, nem került annyiba. Mi sem maradhatunk le a falutól. Mindenki igyekszik szépíteni, korszerűsíteni a környezetét.

- Mire gyűjtenek ezután?

- Szeretnénk valahova elutazni. Voltunk a kislánnyal a tengerparton. A napozó felé menet gyakran útba ejtettük a játékboltot. Volt ott a kirakatban egy elefánt. A gyerek mindig köszönt neki: Szia, Fáni! Amikor hazautaztunk: Szia, tenger, szia Fáni! Jön Katika még! Mindenre emlékszik. Akkor megfogadtuk, hogy visszük mindenüvé, ahova lehet.

- Régen Sámsond kicsi, a világtól elzárt falu volt. Most aszfaltos útja van. Ezen viszik a szőlőt a szilágyosmlyói pezsgőgyárba, ezen jutnak el fél óra, esetleg órányi idő alatt az ingázók a munkahelyükre. Az út messze elvezet innen, ki a világba...

- De a művelődés szempontjából csak zárt falu maradtunk. Sokan bejárnak a megyeszékhelyre, színházbérletük van. A Kolozsvári Állami Magyar Színház előadásait látogatják. De akinek kicsi gyermeke van, ezt nem engedheti meg magának. Nálunk szilveszterkor, farsangkor, húsvétkor mutatunk be színdarabot.

- És az énekkar?

- Az megbukott!

- Amíg működik a klub, nem fogyhat ki az énekszó sem.

- Jön az új bor, attól szárnyal a dal!

- Legutóbb egy székelő tárgyú színművet tanítottam. Az öregek emlékeznek arra, hogy a régi világban betanulták ezt már a faluban, de nem tudták előadni, mert elvitték a fiatalokat koncentrára, munkaszolgálatra. A főszereplő lányt megszöktették, muszáj volt férjhez mennie. Most, hogy átdolgozva megjelent a színdarab, szívesen foglalkoztunk vele, és nagy siker volt.

- Ilyenkor nő a tekintélye a tanító néniknek?

- Szívesen jönnek próbákra, és hallgatnak reánk, csak hogy majd mindenik ingázik, iskolába jár, ezért egyszer sem tudtunk mind összegyűlni, csakis részletekben próbáltunk. De azért jól sikerült a bemutató. Igaz, Szilágyi András, a kultúrigazgató is segített a rendezésben.

- Előbbi beszélgetésünkön a tekintély kialakításával kapcsolatban szóba került, hogy ki kinek köszön előre itt, ebben a faluban. Az elmúlt években változott a szokás.

- Sajnos, ebben visszafelé megyünk. A fiatalok, az iskolások nem tanultak meg köszönni. Illetőleg elfelejtenek, mert az óvodában nagyon lelkesen köszönnek: Jó napot kívánok! Bună ziua! Szervusztok, pajtások! De az utcán már az óvodások sem köszönnek. Talán, mert ezt látják a nagybaktól. Pedig mi minden sorba álláskor elmondjuk, miként kell viselkedni az utcán. Az iskolában úgyszintén minden tanácskozáson szóba kerül a nem-köszönés. Én most is előre köszönök nekik, hátha így megszokják. És a szüleiknek sem engedem meg, hogy magázzanak, hiszen többnyire velem egy korosztályúak. Azt mondják, hagyjam, hogy legalább a gyerekek előtt magázzanak. De nem hagyom, mert nem természetes dolog. Van egy öreg-öreg néni, aki mindennap hozza az unokáját az óvodába. Kezicsókolomot köszön. Mondom neki, hogy inkább köszönjön Jó napot!-ot. Az alázatosságot nincs miért megtűnünk. Egyenlők vagyunk. Jó, ha ezt már kicsi korában megtanulja minden gyermek.

- Miből gondolja, hogy tekintélyre tett szert a faluban?

- Jó órában legyen mondván, eddig még nem volt vitám vagy nézeteltérésem egyetlen szülővel sem. Igaz, nem úgy van, mint az iskolában. Nem kell jegyet adnunk, a szülő abban a hitben él, hogy gyermeke a legjobb, a legokosabb, a legrendesebb.

- Amikor kinevezték, tudta, hogy meg kell szereznie az óvónőnek kijáró tekintélyt. Sikerült tehát?

- Úgy érzem, igen. A szülőkkel szemben mindenképpen. A néptanácsiakkal már más a helyzet. Ott amikor feladatokat osztanak, akkor jók vagyunk, amikor kérünk, már kevésbé.

- Mint pártbizottságbelinek bizonyára a szavának súlya van?

- Lehet, hogy a beválasztáskor figyelembe veszik, ki hogyan dolgozik, de sajnos az is előfordul, hogy a névsort előre meghatározott kategóriákból kell összeállítani, és nem az kerül oda, aki megérdemelné, kísért a sablon.

- Kivel volt eddig kellemetlensége?

- Sajnos, az idén volt egy kise kellemetlenségem. 1977-ben az óvoda épületén kicseréltük a cserepet. A néptanács titkára intézte a dolgot. A pénzt is ő szedte össze a faluban. Megkértek, hogy tegyem a pénzt a takarékbba a férjem nevére. Ugyanabban az évben vásároltak az óvoda részére deszkát. Kivettem a pénzt, és a vásárlási nyugtát hazahoztam, eltettük az irataink közé. Minden évben volt ellenőrzés, nem volt semmi baj. Az idén kérde az ellenőr, hol a deszka. Felhasználtuk. Hol a nyugta? Keresem, de nem találom. Azt mondja az ellenőr, vagy előkerítem a nyugtát, vagy megfizetem a deszkát. Különben az ügyészségre ad. Ha oda kerülök, gondoltam, még kifogatnak, én leszek a hibás. Kifizettem a deszkát. Mondom a férjemnek, hogy miként jártam. Miért nem mondtad, hogy megszerezzük a nyugta másolatát? - kérdezte a férjem. Azt mondta az ellenőr, hogy le kell zárnia az ügyet, s erre nincs idő - feleltem. Két hónappal később a férjem betegszabadságot kapott, és itthon rendezgetett. Megtalálta a nyugtát. Utánajárt a dolognak, és visszaadták a pénzt. A néptanácsiak rendezték a deszkaügyet, de egy sem állt ki mellettem, pedig tudták, hogy minden a törvénynek megfelelően történt.
- Az óvodában parkettáztak és felújították az épületet. Amikor pályáját kezdte, kissé elhanyagolt volt az óvoda. Azt hiszem, ezt a változtatást is a győzelmek sorába írhatjuk.
- A padló már nagyon elkopott, a vakolat lehullott, az ablakok rosszak voltak. De még mindig van mit javítanunk. A vécé bizony - különösen nyáridőben - szagos. De ha betemetjük, csak az épülettől harminc méterre szabad újat építenünk. Esős vagy télidőben, amíg oda elmennek a csöppségek, bizony nedves lesz a nadrágjuk. Betontartályos, mosdóval felszerelt mellékhelyiséget tervezünk. Csakhogy évről évre nehezebben megy az építés. A szülők támogatására vagyunk szorulva, az anyagot nehéz beszerezni. A legkönnyebb persze azt mondani, hogy nem lehet. Bízom benne, hogy a szülőkkel együtt sikerülni fog mégis.
- Mire költik a közpénzt a faluban? Mi épült az utóbbi években?
- 1967-ben fejezték be az iskola építését. Utána épült a szövetkezeti bolt, aztán az orvosi rendelő.
- Gyenge a vezetőség - állapítja meg csendesén az óvónő férje.
- A vezetőségben benne van a felesége is.
- Hát igen. Csakhogy mások döntenek. Tavaly összegyűlt egy csomó pénz, hogy építsenek fedett buszmegállót. Aztán az lett belőle, amit a templom előtt láthatunk. Egyáltalán nem megfelelő.
- Az óvó néniknek - gondolom - nem idegen a mesék világa. Ott ugye gyakori a három kívánság. Gondolt-e már arra, hogy mit szeretne a jövőben, s mi az a három kívánság, aminek a teljesüléséért érdemes volna küzdeniük?
- Szeretnék még egy csemetét...
- És ha lehet, akkor?...
- Legyen kisfiú. Ez a férjemnek a kívánsága. Jövő augusztusra hátha sikerül. A második kívánságom, hogy sikeresen folytathassam az óvodai munkát. A harmadik pedig, hogy érjük meg egészségben a nyugdíjazást.
- Én is mondhatom a kívánságom?
- Az első kívánsága megegyezik a feleségével. Halljuk a másodikat.
- A második: legyen egy harmadik gyerek. A harmadik kívánságom pedig az, hogy egészségben éljünk mindnyájan hosszú életet...

Ember tervez, ember végez

- Fáradt?

- Most érkeztem egy faluból, ahol pedagógiai kört tartottam - mondja Vitus Jánosné Venczel Mária. - Rengetegen voltak a buszon. Minden évharmadban tartunk ilyen tapasztalatcserét. A fáradságot leszámítva, jól vagyok.

- Kilencedik éve tanít az aranyosgyéresi 1-es számú általános iskolában. Mi az, amit értékesnek tart eddigi munkájából?

- Voltam nehezebb helyzetben is. De azok is szép évek voltak. Akkor persze nagyon nehéznek tűnt. De szép volt, mert ott ismertem meg a férjem. Előző találkozásunk alkalmával, de évfolyamunk tízéves találkozásán is elmeséltem, hogy miután kikerültem az iskolából, egész nyáron át a tanügyet jártam. Végül októberben kaptam tanítói helyet Mărișelen.

- Szép hely. Fönn a hegyekben...

- Tényleg gyönyörű vidék. Területileg nagyon nagy. Akkor azt mondtam, Bukarest kettő! A központi iskolán kívül van ott még négy iskola. Három-hat kilométerre a központi iskolától. Olyan gyönyörű ősz volt, hogy talán sohasem felejttem el. Október végén a fák levelei a sárgától egészen a sötétbarnáig mindenféle színben pompáztak. Fenn tanítottam a hegytetőn. Havasi legelők vannak ott, a növényzet kimondottan hegyvidéki. Tülevelűek, és az a sok gyönyörű kikerics... És ott ismertem meg a férjem. Ez úgy történt, hogy velem egyidős kolléganőmmel birtokoltuk az iskolát. Ő Kolozsváron végzett, és valamivel hamarabb megkapta a kinevezését. Barátja évfolyamtársa volt a férjemnek. Egyszer aztán felhozta magával. Így kezdődött... Két évet töltöttem ott fenn a havason. Bizony mostoha körülmények között, hiszen télen befújta az utat a hó, sokszor hason csúszva mentünk le a központi iskoláig. Mentünk lefelé, az út melletti fenyők sem látszottak ki a hóból. Tapogatóztunk, néha nyakig süllyedtünk a puha hóba. Jobbnak láttunk hason csúszva ereszkedni lefelé a hótakarón. A házak ott fenn, egymástól nagy távolságra, rendszertelenül épültek, az utak járhatatlanok, az ösvények is csak nyáron használhatók. Be kellett mennünk a fizetésért, máskor a megyeszékhelyre igyekeztünk vásárolni, színházba, ügyes-bajos dolgainkat intézni.

- Hol laktak?

- Az iskola mellett az egyik gazdánál. Két szobájuk volt, az egyiket kiadták nekünk. Villany, buszjárat akkor még arrafelé nem volt. Olyan mostoha körülmények között éltek ott a tanítók, hogy csak kevesen vállalták az ott maradást. A kolléganőm most is ott van. Úgy történt, hogy 1975 őszére kevés iskolaköteles gyermeket számolhattunk. Egyikünknek mennie kellett...

- Román nyelven tanított?

- Én kezdettől fogva románul tanítottam. Nem is tudták, hogy magyar vagyok, mert jól beszélem a román nyelvet. Itthon is román barátnőim voltak gyermekkorom óta. De a tanfelügyelőségen tudták, hogy a Bethlen Gábor tanítóképzőben végeztem, hiszen beadtam az irataimat... Mivel más hely nem volt, elvállaltam a mărișeli iskolát.

- Tehát a gyermekkori barátok, a tanítóképzőben Marozsán Mária barátsága, ott fenn a hegyekben pedig kolléganője barátsága nagyban befolyásolták az életét. Sohasem volt barátnők nélkül?

- Könnyen barátkozom. Itt a tömbházban is ápolom a jószomszédságot, az iskolában, ahol tanítok, baráti közösségben cseréljük ki tapasztalatainkat. Persze a Marozsán Marikával való barátságunk, hogy úgy mondjam, bensőségebb. Most is levelezünk, megosztjuk egymás gondjait.

- Együtt nevettek és sírtak a kollégiumban. Egy ilyen barátság, ha évekig nem találkoznak, akkor is él?

- Igen, mert jó valakivel őszinte lenni és megosztani mély érzéseinket...

- Ilyen barátság volt az is, amit hegyvidéki tanítótársával kötött ott Mărișelen?

- Kicsit furcsa volt az a lány. De azt gondoltam, ketten vagyunk, meg kell értenünk egymást. Az ő udvarlója és az én férjem barátok voltak, ez is összekötött. Mondom, furcsán viselkedett néha. Olykor minden ok nélkül megsértődött. Hát ilyenkor nekem kellett gondolkodnom, megbántottam valamivel, megsértettem? Mivel engesztelhetném ki? Két évet kihúztunk egymás mellett, de messziről sem nevezhető közeli barátságnak. Sajnos, nem volt szerencséje, a szülei beleszóltak az életükbe, végül is nem ment férjhez. Most is ott van kinn a havason, és nem sok reménye van a családalapításra, hiszen magához valót messze a környéken nem talál.

- Mi volt még nehéz ott a hegyekben?

- Az iskolai tanításban ott is olyanok a követelmények, mint akármelyik városi iskolában, csak hogy a lehetőségek mások. Máshol is előfordul a szimultán tanítás. Két osztályt tanítottam. A baj az, hogy messziről jöttek a gyerekek az iskolába. A többgyermekes család jellemző a vidékre. Amikor beáll a hideg időszak, sokan hiányoznak. Mert magukra vannak a gyerekek... Mert nincs megfelelő ruhájuk... Felkapjuk az anyjuk vagy az apjuk kabátját, sálát kötnek a fejükre, a gumicsizmát harisnya nélkül húzzák a lábukra... A másik nehézség: a szülők egyáltalán nem foglalkoztak a gyerekeikkel.

- Vízi erőmű épült ott a környéken. Ez bizonyára hatással volt az ottani életszínvonalra és szokásokra is.

- Akkor kezdődött az építkezés. Igaz, mi kissé távol voltunk az építőteleptől, amely jóval lennebb volt, de később, amikor az áramot is bevezették a községbe, lassan változni kezdtek a dolgok... Felvilágosultabbá váltak a gyerekek, szókinsük is gyarapodott. Amikor én odakerültem, a szalonnát nem slăninának, hanem clisának mondták... Megszoktam és megtanultam a nyelvüket. Tetszett a szülőknek, hogy a nyelvükön beszélek. Mindig tanultam valamit. Egyszer szülőlátogatóba indultam. Kérem a gyereket, hol laknak. Azt mondja: „Chiar în hoanca aceia...” Az mit jelent? Néz, néz a gyerek... Látom rajta, sehogy sem érti, mit nem tud a tanító nénije. Amikor aztán közelebb jutottunk a házukhoz, rájöttem, hogy a hoanca egy kis völgyet jelent... Sok szép emlékem van onnan. Amikor jöttek a medvék... A legszebb a tavasz volt, a május. Akkor azért nem jöttek a gyerekek az iskolába, mert elkezdődött a krumpli-ültetés... Meg kellett győznünk a szülőket, hogy azért időnként engedjék a gyerekeket az iskolába is. Huszonnégy gyereket tanítottam...

- Elégedett volt a munkájával?

- Az ember sohasem lehet elégedett a munkájával. Mindig arra gondolok, hogy még többet is tehetnék. De sokszor elképzelem egyféleképpen az órát, aztán a gyakorlatban másként sikerül. Mert mindenféle nehézségek adódnak, amiktől megváltozik az óra menete.

- Pályája kezdetén bizonyára igyekezett a tanultak szerint tanítani.

- Olyan körülmények között kellett tanítanom, hogy az előírtakat nem lehetett betartani.

- Nehézségei abból is adódtak, hogy magyarul tanult?
- Kezdetben csak a matematikától féltem. A szakkifejezésektől.
- És a természetrajztól?
- Nem. Egyáltalán nem. Azért gyakran megtörtént, hogy tudtam, mit kell tanítanom, de hirtelen nem jutottak eszembe a megfelelő szavak. Aztán belejöttem. Persze hogy didaktikus játékokat például hiába próbálok lefordítani, nem megy. Nem éppen olyan jó, mint eredetiben. Az elején nem tudtam románul a kisiskolás énekeket. Fenn a havason nem volt óvoda, azt is pótolnom kellett. Az I-III-ban tanítottam... Szóval, nagyon nehéz volt...
- Hasznát látta valamikor annak, hogy kétnyelvű?
- Sokszor. Még most is. Látom, hogy fiatalabb kolléganőim sok mindent másként tanultak. Elmondom nekik a Bethlen Gáborban tanult módszereket, és ami megtetszik nekik belőle, kipróbálják. Több módszer nagyobb lehetőség a sablon elkerülésére.
- A férje széki származású. Mérnökhallgató korában udvarolni járt fel a havasra? Ez olyan romantikusan hangzik...
- De szép és igaz. Azért többnyire mi mentünk be a városba, hiszen vásárolnunk kellett. Minden szombaton bementünk. Az alatt a két év alatt jártam színházba és az operába. Mindent megnéztünk. Jó lett volna, ha több szombat is lett volna egy héten. Télen jöttek sízni. A férjem szereti a téli sportokat. Én is megpróbáltam, de nem akartam lábamat törni, abbahagytam.
- Most a kisváros egyik új lakónegyedének új iskolájában tanít. Valószínűleg jobb, korszerűbb körülmények között és magasabb színvonalon?
- Nem lehet összehasonlítani a kettőt. Itt sokkal nagyobbak az igények is. Kilenc éve dolgozom ebben az iskolában, és elmondhatom, hogy eredményesen. Könnyű a munkám, mert nem kell összevont osztályban tanítanom, végigvihetem a tanulókat mind a négy elemi osztályon. És több a gyerek. Jelenleg harmincnyolcan vannak az első osztályban, amelyet tanítok. Állítólag ez a legnehezebb iskola a városban.
- Hogyhogy nehéz?
- Sok gyerek jár hozzánk az árvaházból. Aztán állandóan bővül a lakónegyed, akik közeli-távolabbi településekről bejönnek, itt kapnak lakást. A legtöbb család nem nevezhető családnak. Hol az egyik szülő van távol, hol a másik. A gyerekek az utcán. Kevés szülő foglalkozik a gyerekével. Sok a problémás tanuló.
- A jó szakmunkás öntudatos ember, nevelve szereti a családját.
- Igen, de ebben a negyedben sok a szakképzetlen, a városi rendet és fegyelmet még meg nem szokott ember. Harminc-, negyvenévesek a szülők. Amikor megkapják a javadalmazásukat, mindenképp van náluk bőven. Ital mindenekelőtt. Aztán alig van mit egyenek. A tömbházak rendetlenek, a környék szemetes...
- És mégis azt mondja, hogy jó színvonalon lehet ezeket a gyerekeket tanítani?
- Igen. Mert rend van az iskolában. Az igazgató nagyon szigorú, rendszerető és igényes ember. Nemcsak a gyerekekkel, hanem a tanítókkal szemben is. A tanítás állandó küzdelem, amelyben a tanrend követelményeit sikerül vagy kevésbé sikerül megvalósítani. Nincs két egyforma osztály, nincs két egyforma gyerek. Minden tanévben alakítanom kell a módszereket ahhoz, hogy a legtöbbet kihozzam belőlük. Sokszor ellenőriznek bennünket. Szégyen volna egyszer is gyenge órát tartani. Ezért aztán állandóan olvasgatunk innen-onnan, átadjuk

egymásnak tapasztalatainkat. Most például a magyar tagozaton képolvasást tanítanak az első osztályban. Kolléganőim ezt nem tudták, hát elmagyaráztam nekik. A kislányom most tanulja az iskolában. Tőle tudom, hiszen annak idején mi ezt nem tanultuk a tanítóképzőben. Az egyik kislányom másodikos, a másik elsős. A nagyobbikat is hétéves korában adtam iskolába, mivel tudom, milyen nehéz a kicsiket tanítani. Szívesen foglalkozom velük, hiszen remélem, egyszer majd anyanyelvemen is taníthatok.

- Van erre lehetőség?

- Engem nem neveztek ki az 1-es számú iskolába, csak helyettesíték. Mire negyvenvalahány éves leszek, lehet, hogy átkerülök a magyar tagozatra. Véglegesítő vizsgát magyar nyelven tettem, mert így könnyebb volt nekem. A továbbképzést természetesen román nyelven végzem. Fokozati vizsgát még nem tettem. Rendkívül elfoglalt voltam, mert jöttek a gyerekek. Legutóbb fiút szültem. Most már nem olyan egyszerű fokozati vizsgát tenni, mert megszabták, melyik fokozatra hány hely van, és csak annyian jelentkezhetnek, nem többen. Egyelőre örülök annak, hogy a mostani munkahelyemen megbizonyítottam, én is tudok annyit, mint más. Eddig mindenik első és második osztályom élenjáró volt. Miként lehet felmérni a tanító munkáját? Nálunk azt találták ki, hogy évharmadonként matematikából és románból tudás-felmérő lapokat töltetünk ki a gyerekekkel. Mindig az első vagy a második helyet érdemelték ki tanulóim. Ennek nagyon örülök, látom, hogy nem dolgoztam hiába. Negyedik végén a legnehezebb, amikor el kell válnom a gyerekektől. Annyira a szívemhez nőnek.

- Iskolai sikerei mellett hogyan alakult a magánélete? Miként sikerült családi élete?

- 1975-ben mentem férjhez. Férjemet, miután végzett, Békásra nevezték ki, onnan pedig elvitték katonának. A következő év májusában született Andrea, a nagyobbik lányom. Miután el kellett jönnöm a havasról, Mócs mellé adtak volna helyet. Nem mentem. Aztán vonattal ingáztam. A megállótól négy-öt kilométerre levő faluba küldtek. Naponta ingáztam, Virágos-völgynél leszálltam, és az iskoláig négy-öt kilométert gyalogoltam. Nem volt út. Át kellett menni a hegyen, esőben, hóban, sárban. Kergettek a kutya. Három osztályban kilenc gyereket tanítottam. Nehéz volt. Aztán hazakerült a férjem, és elvállaltam azt a helyet, ahol most is tanítok. 1977-ben megszületett a második kislányom. 1980-ban pedig a fiam. Szüleim a városhoz tartozó Szentkirályon laknak. Ők dajkálták a gyerekeket. Ötéves kisfiam most is náluk van. Nagyon sokat segítettek ezzel. Egy darabig náluk laktunk, aztán kaptunk lakást ebben a főtéri toronyházban. A lányok nagyon önállóak. Én délelőtt tanítok, ők délután járnak, esténként találkozunk. Akkor leírják a házi feladatukat, hogy ellenőrizhessem. Ügyesek. Timea már tavaly megtanult olvasni a nagyobbiktól. Még nem volt iskolás, de már meséket olvasott, mert többnyire egyedül volt otthon, és unta magát. Verseket tanult. Amikor hazaértem, elém állt, és mondta az aznap tanult új verset. A nagyobbikkal is úgy lehet beszélni, akár egy felnőttel. Mindennek tudja a helyét. Segít a bevásárlásban.

- Ha apjuk révén örökölték a széki lányok ügyességét és szorgalmát, még sok dicséretben lehet részüik. Ismerik ezt az Európa-híres nagyközsége? Tartják a rokonságot?

- Megfordultam néhányszor a férjem szülőhelyén. A gyerekek minden nyári vakációból legalább egy hónapot ott töltenek. Négyéves korukban a lányok már fűjják a helyi dalokat. Kétféle széki ruhájuk is van. Fekete-piros ruhájukban nagyon ügyesek. Nagyszüleik a hatvanas éveikben járnak. Foglalkoznak a gyerekekkel. Hosszú balladát tanultak náluk. Látták a táncot, jártak lakodalomban. A mi esküvőnket is Széken tartottuk. Nem a kultúrházban, hanem otthon. Olyan sátrakat építenek, hogy sok száz ember befér alájuk. Nagyon jól egyezem apósommal. Szeretem ott náluk. Amikor oda megyek, első dolgom, hogy széki ruhába öltözzem. A nagyszülőknek a mi gyerekeinken kívül még van három unokájuk. Anyósom

nagyon érti a nevelésüket, és szívesen foglalkozik velük. Tanítja őket szokásokra, dalokra. A lányaim már jobban ismerik a széki szokásokat, mint jómagam. Annyira felkeltette az érdeklődésüket, hogy sűrűn kérdeznak, mindent tudni akarnak a helyi hagyományokról. Nagyon örülök és megnyugtató, hogy bennük tovább élnek majd azok a sajátos szokások, amelyek értékét ma már messze földön becsülik.

- Kolléganői talán még emlékeznek arra, amikor Sipos tanár úr azt ajánlotta, olyan férjet szerezzenek, aki tenyerén hordja a feleségét. Ez is sikerült?

- A férjemről nem tudnék rosszat mondani. Nagyon jól vagyunk. Sokat segít. Nem győznék másként. Tenyerén hordás nincs. Mégis sokszor úgy érzem, hogy tényleg a tenyerén hord a férjem. Mit értek ezalatt? A férjem építőtelepen dolgozik. Mostanában például tizenkét órát. Aztán jön haza, és mindenben segít. Nekem nagyon sok szemléltető eszközt kell készítenem. Nincs olyan nap, hogy ne készítsek valamit. Ő tudja és látja ezt. Neki fog mosogatni. Máskor vasal. A takarítást rendszerint ő végzi. Mosáskor is segít. Igyekszik megkímélni minden erőfeszítéstől, különösen amióta betegeskedem. Mindenféle dologtól allergiám van. Por, tollú, virágpor, zöldségfélék, tej kikészít. Nem is tudom, mivel élek. Attól félek, nehogy a krétapor is ártalmas legyen, mert akkor nem taníthatok. Két éve bajlódom ezzel a betegséggel. Gyógyszereket szedek, nyugtatókat, hiszen idegalapú a betegsége; az a baj, hogy ezek enyhén kábítanak, altatnak.

- Idegesíti a tanítás?

- Nem. A gyerekekkel próbálok nagyon szépen, nyugodtan beszélni. Igyekszem közel férközni hozzájuk. Ez nekik is nagyon tetszik. Egyszer meg is kérdeztem tőlük, hogy az jó, ha vidáman töltjük az órát, vagy ha folyton rájuk kell szólnom. Fegyelmezés nélkül a legjobb osztály is elkanászosodik. Aki szereti a gyerekeket, azt nem idegesíthetik, és megtalálja a módját annak, hogy megfelelő légkört alakítson ki a tanulásra, a kellemes iskolai együttlétre.

- Említette, hogy már a tanítóképzőben barátnője, Marozsán Mária segítségével eltervezte az életét. Ha ez szokásává vált, most bizonyára a férje segítségével tervezik a jövőt?

- Amit eddig elértem, az nagyon hasonlít ahhoz, amit elterveztem annak idején az iskolában. Persze, megtörténhetett volna, hogy nem sikerül, mint ahogy Marikának sem sikerült minden, amikor és ahogyan tervezte. Nekem szerencsém volt, nem értek csalódások, talán pofonokból sem kaptam annyit, mint mások, akik ezt a pályát választották. Elégedett vagyok az életemmel. Milyennek tervezzük a további életünket? Hát legalább ilyen harmonikusnak, kiegyensúlyozottnak, amilyen most. Ha már ilyennek indult, gondolom, nem lesz nehéz a továbbiakban. Hacsak a gyerekek nem okoznak különösebb problémát. Sokszor beszélgetünk erről, és végül mindig arra a következtetésre jutunk, hogy szüleink még tudtak nekünk pályát tervezni, de mi a gyerekeink számára nem. Annyi minden változott a tanügyben is, hogy már azt sem tudjuk, milyen iskolába adjuk a gyermekeinket. Reméljük, hogy az idő majd segít ebben is. Amire felnőnek a gyerekeink, jó lenne, ha maguk választhatnának maguknak megfelelő pályát. Egyelőre nagyon elégedett vagyok velük. A nőnap ünnepségen is meglepetés ért. Tímea, a kisebbik lányom nagyon ügyesen szerepelt. Ő mondta a bevezetőt. Szépen énekel. Nem hozzám hasonlít. Andrea ugyancsak szépen énekel.

- Tanítóként is figyeli a gyerekeit? Ha ennyire szereti a kicsiket, bizonyára tovább bővül a családjuk.

- Hát azért a jóból is megárt a sok. Képességeinkhez mérve, úgy gondolom, elegendő vagyunk.

- Mit vár a jövőtől?

- Ami eddig nem sikerült. Szeretném, ha végleges állásom lenne. Szeretnék magyar tagozaton tanítani. Ha ez sikerülne...

- Nincs erre lehetőség?

- Majd, ha nyugdíjazzák az idősebb tanítókat. De addig még van idő! A nagyobbik lányom tanító bácsija öt év múlva megy nyugdíjba.

- Tanító bácsi?

- Nagyszerű ember. Mintaképe lehetne minden tanítónak. Ritkán lehet ilyen embert találni. Igényes, szigorú, de kedves és igazságos. Sajnos, nem minden tanító annyira felkészült, mint ő. Sőt. Találkoztam már olyan kolléganővel, aki nem képes arra, hogy megtanítsa helyesen írni a gyerekeket, mivel ő maga sem biztos egyes szavak helyesírásában. Pedig azért adja az ember anyanyelvű iskolába a gyerekét, hogy ott helyesen írni és olvasni megtanuljon. Sok szülő nem tud ebben segíteni, hiszen maga is hadilábon áll a helyesírással. Ezért óriási a tanító felelőssége. Mulasztásával helyrehozhatatlan vagy csak nagyon nehezen kijavítható hibát véthet gyerekeink oktatásában. Az igényes szülőnek is nagy gond az, ha ellent kell mondani a tanító néninek, mert a gyerek - nagyon helyesen - inkább a tanító néninek hisz, mindenben őt követi. Mégis, már elemista korban figyelmeztetnünk kell a tanulókat, hogy kritikus szemmel figyeljék a világot. Nem minden úgy van, ahogy az a felelőtlen emberek szájából elhangzik. Az én gyermekeimnek előveszem a Helyesírási Tanácsadó Szótárt, és megmutatom, hogy például a Róza hosszú, de a Rozália rövid o-val írandó. De mit csinál az a sok ezer szülő, akinek nincs otthon ilyen szótára? Az a véleményem, nemcsak az anyanyelvünket, hanem bármelyik más - nyelvet csakis pontosan és helyesen érdemes megtanulni. A jövőben erre is nagyon kell ügyelnünk.

- Szülővárosa Aranyosgyéres?

- Nem. Kétéves koromban kerültem ide. De megszoktam, megszerettem ezt a helyet. Ha elmennék, csakis a gyerekek miatt tenném. Ha lehet, anyanyelvükön iskoláztatnám őket. Nálunk ez nyolcosztályos korukig lehetséges. Persze, ha van feje a gyerekeknek, akárhol érvényesülhet. Bizonyítja ezt az én esetem is, de a férjem esete is. Amikor bekerült Szamosújvárra, alig tudott románul, de sikerült főiskolát végeznie. Gyerekeink hozzánk képest előnyben vannak, ők már jól tudják az állam nyelvét. Anyanyelvüket pedig illik tökéletesen és alaposan ismerni. Ezt nem lehet csupán otthon, a szülőktől megtanulni. A szülők jót akarnak gyerekeiknek, azt szeretnék, ha érvényesülnének. Ennek kipróbált útja az anyanyelvi oktatás. A magam részéről arra törekszem, hogy minél több időt fordítsak gyermekeim nevelésére. Ezért, meg a korlátozott lehetőségek miatt, nemigen törtem magam azzal, hogy a fokozati vizsgákat letegyem.

- Letett önműveléséről?

- Dehogy! Rendszeresen olvasok. Nincs olyan este, hogy ne olvasnék. Ez nemcsak szórakozás, hanem céltudatos önművelés is. Most például nagy emberek életregényeit veszem sorra. Saját könyvtárunkat kimerítettem, de kölcsön kérek és adok is könyvet.

- Baráti körük kialakításában valószínűleg ennek is szerepe volt és van.

- Azok a jó barátok, akiktől az ember tanulhat valamit. Vannak olyan ismerőseink, akik csakis diplomás emberekkel tartanak kapcsolatot. Véleményem szerint a műveltségre, a hasznos véleménycserére, a tudatos gondolkodásra való készséget nem feltétlenül a főiskolai végzettség körében találja meg az ember. Barátaink között van több Enyeden végzett tanítónő... Aztán mérnök és munkás is. Ma is találkozunk velük, hiszen színházi előadást tart a Kolozsvári Állami Magyar Színház. Amikor nem jönnek a kolozsváriak, hol egyiknél, hol másíknál

összejövünk. Inkább persze ünnepi alkalmakkor, mert a szabad idő sajnos kevés. Nyáron kimegyünk az Aranyos partjára...

- Volt itt valamikor egy híres színjátszó csoport...

- Akkor én még a tanítóképzőbe jártam. Bemutatták a Csárdáskirálynőt. Stanatievné, a Sodronyipar Művek vezérigazgatójának a felesége volt a főszereplő. A bátyám is szerepelt akkor, mert nagyon jó hangja van.

- Részt vesz valamilyen iskolán kívüli tevékenységben?

- Öt évvel ezelőtt, amikor még megvolt a tanügyiek kórusa, énekeltem. Nincs más, marad a baráti társaság.

- Tanítóképzőbeli osztályuk jó közösség volt. Mi maradt belőle?

- Egy-egy levélváltás. Marad a mostani munkahelyi közösség. Jó kollégáim vannak.

- Mikor vezett össze utoljára valakivel az iskolában?

- Soha. Tényleg. Kolléganőim idősebbek, tisztelem őket. Leányuk lehetnék. Úgy beszélek velük, mint anyámmal. Bármekkora tapasztalata is legyen valakinek, még mindig adódhat olyan dolog, amit nem egészen ért, nem tudja, mit kell tennie egy adott helyzetben. És akkor jó, ha van kitől kérdezni. Persze nem a dicsekvőkhöz fordulok, akik érdeklődésemet is saját ajnázásukra használják fel, hanem a szerényekhez, a megértőkhöz. Kolléganőim majdnem mind ilyenek. Ezért szeretem ezt az iskolát. Eredményeinket objektíven mérik fel. Dolgozni csakis ilyen körülmények között érdemes.

Hány a nevelő?

Viatorisz István 1973-ban végezte az enyedi Bethlen Gábor tanítóképzőt. Huszonegyen kaptak akkor tanítói diplomát. Az iskola tanulmányi igazgatója szerint kivételes képességű, kiemelkedően jó osztály volt az övék. Első éven a leggyengébb tanuló Viatorisz István volt. Az egyetlen, aki később szaktanítói továbbképzésre jelentkezett. Ma utolsó éves filológus-hallgató. Tavalyi általánosa 9,55. Eddigi életútja tele van tanulságokkal. Tulajdonképpen életkezdetét megfontolt tapasztalatainak fényében, az önmegvalósításra való szigorú törekvés szellemében tervezi.

1977-ben hosszú keresés után találtam reá Marosvásárhelyen. Tanító osztálytársai egy kivétellel mind lányok voltak, kilépett közülük, nem levelezett velük, minden idejét lefoglalta a tanulás, amihez ő nem szokásosan, hanem az egyedül érdemes módon a megértés felől, a titkok magvát bontogatók módján közelített. Kis termetű, lobogó pillantású, vézna fiút találtam négy évvel ezelőtt egy azóta lebontott ház, furnérlemezzel elválasztott fél szobájában. Úgy éreztem, van benne egy szikrányi - ki tudja, mekkora tüzet gyújthat egyetlen szikra - Körösi Csoma Sándor akarásából. Meghívtam egy sörre, ki a fényre.

Első beszélgetés

- Bizonyára jó érzés ugyanazon öreg kollégiumból elindulni, ahonnan Körösi Csoma Sándor is indult? Magad is innen kaptál indítást a tudatos életvitelre?

- Enyed azt adta nekem, hogy megismertem önmagam. Addig csak tengtem-lengtem a világban. Ott jöttem rá arra, hogy dolgoznom kell, célt kitűznöm magam elé, célt követnem. Ez adhatja a legnagyobb örömet. Persze, aki így gondolkodik, annak kevés minden idő. Azóta érzem igazán az idő értékét. Később tudtam, hogy innen még kapnom kell valamit. Rájöttem, hogy a zene az. Ez nálam addig is olyan volt, mint hamu alatt a parázs. Apám falusi szövetkezetben szabó. Olykor elővette a hegedűjét. Csak úgy hallásból játszott. Örökölhettem tőle valami tehetséget. Sajnos falunk iskolájában nem törődtek a zenetanítással. Nem volt ki. A tanulók többsége nem ismeri a hangjegyeket sem. Hangszeren játszani csak a kiváltságosak tudnak. Azelőtt is foglalkoztam zenetanulással. De mondom, hogy nem volt kitől tanulnom. A tanítói pályát már akkor komolyan gondoltam. A kollégiumban aztán alkalmam nyílt a tanulásra. Előlről kezdtem mindent. A hangjegyekkel, az alapfokú hegedűiskolával kezdtem, és eljutottam az összhangzattanáig. Tanáraink biztattak. Ha kértek, játszottam minden alkalommal a népi tánccsoport zenekarában is. Enyeden rájöttem arra, hogy terveznem kell. A tanítóképző elvégzése után azt mondtam: legyen a zene. Készültem a pedagógiai főiskolai felvételire. A képességpróbán repertoáromat szegényesnek találtam társaiméhoz képest. Zenei diktálásra nem is számítottam. Végül közepes jegyet kaptam. Másnap kivettem az irataimat. Amikor megkérdezték, miért teszem ezt, azt válaszoltam, amit most is mondok és állítok: egyetemet csakis kilencessel és tízessel érdemes kezdeni és végezni.

- Hova kerültél ezután?

- Két hétig jártam a tanügyet, míg kihelyeztek egy Bihar megyei faluba. Hat gyereket kellett tanítanom. A falusi élet egészen más, mint ahogyan azt nekünk az iskolai könyvekből tanították. A közművelődés? Erről jobb nem beszélni. Végül találtam valakit Margittán, aki tudott zongorázni. De a zenei diktáláshoz sajnos nem értett. Kedve sem volt továbbtanulni

velem. Megrémültem, hogy én is ilyenné válok két-három év múlva... Aztán behívtak katonának. Erről csak annyit, hogy alkatformáló szerepe vitathatatlan. A kitartás szavamba itt töltöttem értelmet. Mert olyan is volt, hogy azt hittem, tovább már nem bírom. És végül mégis bírtam. Mire visszakérültem a civil életbe, nem volt hol tanítanom. Osztályomat felszámolták. Végül, egy ugyancsak Margitta közelében lévő faluban kaptam katedrát. Nekiláttam a munkának. Újra a továbbtanulás foglalkoztatott. Olvastam az akkori prospektusban, hogy a pedagógiai főiskolán a felvételit a zenelíceumok tanrendjéhez igazították. Nem tréfálnak, gondoltam, játszani kell tudni legalább egy hangszeren. Vivaldit, Brahmsot és egy Mozart számot játszottam már akkor, de bizony kevésnek találtam ezt a tudást az újabb felvételihez. Lemondtam a felvételig. Aztán azon gondolkodtam, akad-e valami más képesség is bennem, amelyre építeni tudnék? Nekifeküdtem az orosz nyelvnek. Újra kezdtem az ötödikes anyagtól az egészet. Felvételiztem és bejutottam a Pedagógiai Főiskola institutori szakára. Nem tudom lefordítani ezt a szót. Talán szaktanítót jelent. Tanítóképzőt végzettek jelentkezhetnek. Arra képeznek, hogy az elemi iskolában megkezdjük valamely idegen nyelv tanítását.

- Miért költöztél ki a bentlakásból?

- Mert így jobban kijövök az ösztöndíjamból. Magam főzök, kevésből kijövök. A zöldséget és a gyümölcsöt szeretem, ez nem kerül sokba. Heti étrendet állítok össze. Kiszámítom a szükséges kalóriamennyiséget, beosztom a pénzt. Nyári keresetem tartalék előre nem látható kiadásokra.

- Mivel foglalkozol még?

- Hát most például politikai gazdaságtannal. Tanulom és próbálom alkalmazni az életben. Valahogyan sokoldalú emberré kellene válnom, sok mindenhez szeretnék érteni. Sok időm rámegy erre, de nem sajnálom. A lötyögést, az ún. kikapcsolódást nem igénylem, nem értem. Nem tudom, miféle szaktanító válik majd belőlünk. Egyet tudok: még nagyon sokat kell tanulnom ahhoz, hogy olyan emberré váljak, aki elégedett önmagával. Tanító vagyok, de ezt a munkát nem akárhogyan akarom végezni.

Második beszélgetés

Eltelt négy év. Kolozsváron folytatjuk a beszélgetést. Már első mondataiból kiderül, hogy a szaktanítói fakultást második, tehát az utolsó év végén otthagyta.

- Az volt az érzésem, hogy becsaptak bennünket. Amikor beindult az institutor-szak, azt ígérték, hogy kell majd olyan szaktanító, aki az elemi iskola II-IV. osztályában megkezdni valamely idegen nyelv tanítását. Csakis tanítóképzőt végzett embereket vettek föl, és az előreláthatóan jó hely reményében sokan jelentkeztek. Már az első kihelyezések alkalmával kiderült, hogy a szaktanítók nem számíthattak előnyökre, később valaki más kerülhetett a kezdeményező helyére a tanügy-minisztériumban, aki nem tartotta fontosnak az idegen nyelvek tanítását elemista korban, tehát leintette a kezdeményezést.

- Ti voltatok a kísérleti nyulak. A kísérlet „sikerült”, de te megmentetted magad a csalatkozástól. Kiugrottál a „papírbokorból”.

- Nálam nem tevődött fel munkahelyi probléma. Jó helyem volt. Három kilométert ingáztam Margittától Vedresábrányba. A következő évben minden valószínűség szerint behelyeztek volna Margittára, hiszen többen is nyugdíjba mentek akkor. De jelentkeztem továbbtanulásra, mert úgy éreztem, többet tudok adni, tehát többet akarok kapni a tudásból. Másfelől pedig rájöttem, hogy az az ember vagyok, aki szeret elmélyülni egy-egy szaktantárgyban. A

tanítónak pedig mindenből kell tudni egy kicsit. Ezt én úgy értelmeztem, hogy mindenhez alaposan értenem kell. Ehhez pedig nem lett volna elég a nap huszonnégy órája.

- Gondoltál már akkor arra, hogy tanítóként nemcsak tanító leszel, hanem a régen szokásos módon mindenre, tehát népnevelő?

- A sokoldalúság igényét magam is osztom. A falusi értelmiséginek mindenképpen sokoldalúnak kell lennie. Ezért is akartam akkor továbbtanulni. Orosz nyelvre jelentkeztem. Marosvásárhelyen francia és orosz szaktanítói fakultás indult. Bejutottam. És aztán, amikor láttam, hogy komolytalan a dolog, kikértem az irataimat. Azzal léptem le, hogy jó helyet találtam magamnak a tanügyben, sietek elfoglalni.

- Hazamentél, és tanítótál tehát?

- Nem. Nálunk ugyanis nincs sem tanári, sem tanítói hely. Esetleg ismeretségi alapon. Tudom, miként mennek a dolgok. Amikor tanítói diploma volt a kezemben, éppen eleget járkáltam hely után. Tehát nem tanítottam, hanem arra gondoltam, hogy ha már elveszítettem másfél évet (persze ezt idézőjelben mondom, hiszen sokat tanultam) - folytatom. Ezért van az, hogy csak tisztelettel gondolok a tanáraimra, mert olyan emberekkel hozott össze a sors, akik nagy hatással voltak reám. Például orosz nyelvből olyan alapot kaptam, hogy azzal már jelentkezhettem volna az egyetemi felvételin. Román irodalomból már készültem 1973-ban, amikor a zene szakra gondoltam. Maradt a nyelv. A román nyelvtanulással nekem bizony óriási problémáim voltak. Az enyedi tanítóképzőben nem értették meg, hogy én olyan környékről jövök, ahol nem volt alkalmam megfelelően felkészülni. Az én elemi iskolámban többnyire helyettesítő tanítók, éppen csak érettségizettek tanítottak. Ne értsd félre, tisztelem a tanítókat. Munkájukat fontosabbnak tartom, mint akár a tanárokét. De a kollégiumban, hogy úgy mondjam, elvették a kedvemet. A tanárok nem értették meg vagy nem érthették meg, hogy olyan helyről jövök - s ez talán másokra is érvényes -, ahol szinte semmit sem tanítottak, az ottani tanítás színvonalára talán nincs is jelző. Fogalmuk sem lehetett arról, hogy nekem mennyit kell kínlódnom, hiszen embernek akartam érezni magam, és nem tehettem arról, hogy beleszülettem abba a környezetbe, amely mérhetetlenül távol áll a mi megtervezett világunktól. Belfényérből való vagyok, Tenke mellől. Szűkülő falu. Már akkor elterjedt a hír, hogy mivel kevés a gyermek, felosztatják a magyar iskolát. Az emberek rendre elmentek, az ottani gazdasági egységek nem tudtak jó megélhetést biztosítani, hát ezért. Aztán a már beindult felső tagozatra a tanfelügyelőség nem nevezett ki szakképzett tanárokat. Amikor mi végeztünk 1968-ban, senki sem ment tovább. Egyedül én voltam, aki jelentkeztem az enyedi nagy hírű iskolába, és nagy szerencsével bejutottam. Most sem tudom megmagyarázni, miként sikerülhetett. Hiszen tanítóink hagyták, hogy osztályról osztályra átmenjünk. Így történt, hogy nekem ott majdnem a nulláról kellett kezdenem.

- Ezt mikor fogalmaztad meg, mióta látod ilyen tisztán a veled történeteket?

- Akkor, amikor elkezdődött a tanítás. A harmadik nap után már láttam, ki vagyok! Matematikából már a felvételi idején csodálkozhattam a levezetésekben, meg azon, hogy mi rengeteg képletet kellene ismernem. Nálunk a faluban azt mondták, nézzük meg a könyvben, mi micsoda, és ha akarjuk studiózzuk. Persze azért volt kivétel is. Például az a fiatalember, aki történelemre készült, és az egyetemi felvételiig nálunk tanárkodott. Szerette, amit tanított, és értette is. Neki köszönhetem, hogy a tanítóképző felvételi vizsgáján ebből a tantárgyból tizest szerezhettem. Ettől eltekintve, a tanítás elkezdése után elmondhattam, hogy társaimtól ég és föld közötti távolság választott el. Ennyire gyenge alapról indulni bizony nem nagy boldogság.

- De mit tett az, aki nem tanulhatott tovább? Aki a gyenge nyolc osztály után a szakiskolában is csak bukdácsolhatott? Aki talán soha nem éri el az általános műveltségi szintet azért, mert felelőtlen nevelők kezére jutott? Neked szerencséd volt és akaratod ahhoz, hogy erődöt összpontosítva bepótold, amit elmulasztattak veled. Azt hiszem, ilyen irányú tapasztalataidat kötelességed megosztani. Gyanítom, hogy sorsod nem egyedüli.

- Mihez kezdjek?! Ez volt akkor az első gondolatom. Fogtam a fejem. Úgy éreztem, hogy a szüleimmel szembeni kötelességem minden erőmmel tanulni. Megértettem, hogy meg kell próbálnom érvényre juttatni az ambícióm: kétszer annyit kell dolgoznom, mint a többieknek. Ezt választottam. A humán tárgyaknál ez ment is. De a matematikánál, a fizikánál, a kémiánál, ahol megfelelő alap nélkül nehezen boldogul az ember - kevésbé. Olyan házra, amelynek nincs alapja, nem lehet építeni. És kaptam én a nagy „pofonokat”. Hiába gyúrtam a tanulást, kegyelem ötösökkel kellett beérnem.

- Mégis feltételezem, hogy a kollégiumtól te a tudatformáló biztonságot, az emberi kapcsolatok feledhetetlen élményeit kaptad útravalónak.

- Szívesen gondolkodom vissza arra, hogy ott magamba szívhattam eszmélésem levegőjét. Néhány tanáromra, akik példaképeim. Számomra teljesen új volt pedagógiai gyakorlatuk, az emberhez való hozzáállásuk. Én ilyesmivel falum iskolájában egyszer sem találkoztam. Mert ehhez érzés, lelkesedés, érzék kell. A sorsiróniája, hogy ezt először matematikatanáromnál, Sipos Árpádnál tapasztaltam. Aki előtt nekem minden órán restelkednem kellett. Belém látott. Nem elégedett meg azzal, hogy biztasson. Vigyázott, hogy ne vegye el a kedvem az élettől - mondhatom bátran, hogy az élettől, hiszen kilencedik éve tanultam, és éreztem, mit jelent az élet -, de serkentett is. Tudtam, hogy kegyelem ötöse amolyan előleg volt. Ennek ellenkezőjét tapasztaltam a romántanáromtól, akinek hallatlan tárgyi tudását nem vonom kétségbe, de nevelői „érzékéből” tanultam. „Hát te mit keresel itten? Mások nagyobb tudással nem jutottak be...” És következtek gúnyos jelzői. Már az első napokban leégetett az osztály előtt. Valósággal letaglózott. Ha nem tudtam volna, hogy a hiányzást buktatással torolja meg, örökké hiányoztam volna az óráiról. Viszont szívesen gondolkodom vissza Molnár Árpádra, aki másodéven pszichológiát tanított. Nem beszéltem neki, hogy én honnan jövök, és mi a bajom. Azt hiszem, nem is igen érdekelte. Különbén ez volt az, ami ebben a nagy hírű iskolában engem mellbevágott: nemigen érdeklődtek a mi problémáink iránt. Ma is csodálkozom, hogy az ilyen tanárokból hol van elrejtve a pedagógiai érzék, a nevelői szenvedély?

- Az ilyenfajta nevelőmunkát én úgy képzelem el, mint azt a kórházat, ahol diagnózis nélkül kezelik a betegeket. Adagolják a különböző, általában hatásos gyógyszereket, ha használ jó, ha nem, úgy is jó, annyit úgysem adnak, hogy megártson.

- Sajnos így van. Én ott egyetlen emberrel sem találkoztam, aki megkérdezte volna, minek következtében vannak akkora hiányosságaim, hogyan maradtam le a tanulásban?! Akinek én megmondhattam volna, hogy nem lógni jöttem az iskolába, hanem valóban tanulni akarok. Ilyenkor aztán a diák elhidegül a tanártól. Azt látja, hogy aki halad, azt pártfogolják, dicsérik, kitüntetik, de hiába melózik komolyan a lemaradott, figyelembe sem veszik erőfeszítéseit.

- Érdekes, annak ellenére, hogy „nem jöttél ki” a román tanároddal, most mégis az orosz főszak mellé a románt választottad. Ez azt jelenti, hogy az évek folyamán sikerült behoznod a lemaradást?

- Azt hiszem, becsvágyból tettem ezt, hogy megmutassam, képes vagyok főiskolai fokon is elsajátítani azt, amihez közvetlen környezetem és elemi iskolai indulásom sem segített, hanem inkább hátrányomra volt. Azt szeretném, hogy az egyetem elvégzése után magyar tannyelvű iskolába kerüljek. Ez különben az egyetlen óhajom a kihelyezéssel kapcsolatban. Erdélyben

szeretnék maradni. Nem szeretném azt elnézni, hogy egy magyar gyermeknek olyan ismeretanyaggal kelljen útnak indulnia az elemi iskolából, mint amilyen ismeretanyaggal engem indítottak. Ilyenképpen kívánok bosszút állni a sorson. Nem akarom, hogy mással is az történjék, ami velem. Tudom, hogy a magyar tannyelvű iskolában sajátosan nehezebb lesz ezt a nyelvet tanítanom. De én éppen erre a munkára készülök.

- Nehogy azt hidd, hogy valami különlegesre vállalkozol. Éppen csak annyiban különbözl az ímmel-ámmal tanulóktól, hogy neked szíved van, szívvel-lélekkel készülsz hivatásod betöltésére. Milyen jó volna, ha ez olyan általános lenne, hogy nem tűnnék dicséretnek.

- Nem akarok igazságtalan lenni az alma materhez. A fentiekhez hozzá kell tennem, hogy harmadéven Ștef Leonhoz kerültem, ő szeretettette meg velem a román irodalmat. Sajnos, magyar irodalomból nem volt hasonlóan jó tanárom. Ez nem azt jelenti, hogy eltávolodtam volna anyanyelvemtől, inkább azt, hogy bizonytalanságom ezzel a tantárggyal szemben akkor kevésbé oldódott.

- Gondolkoztál már azon, hogy mi az, ami jó nevelővé teszi az embert?

- Szerintem vannak emberek, akik erre a szakmára születtek, akik könnyen közel tudnak férközni az emberek lelkéhez, átérzik különböző kategóriájú emberek problémáit. És vannak, akik ha már neveléssel foglalkoznak, törekednek arra, hogy tanítványaikból embert faragjanak. És itt be kell dobjak egy-két román szót. Mostanában elég keveset beszélek magyarul...

- A hivatástudatra gondoltál?

- Pontosan. Vocation... ez az.

- Miből születik a hivatástudat? Lehet ezt tanítani, ösztönözni? Lehet erre nevelni? Ugyanis az enyedi kollégiumról megírták és magam is úgy érzem, hogy falaiban, levegőjében hordta a tudás és a nevelés tiszteletét. Ösztön és nevelés? Mitől függ a hivatástudat?

- Mindkettőtől.

- Mondjál erre egy példát a magad életéből. Szóltál már olyanokról, akik példaképeid voltak. És olyanokról, akik ellenpéldaként taszítottak, akikhez nem szeretnél hasonlítani. Az ő „példájukból” is tanultál. Miként sikerül hát önmagadra lelned, hiszen nyilvánvaló, hogy végül senkihez sem hasonló önmagadat kívánod megteremteni?

- Sokat foglalkoztam magammal a tanítóképzőben töltött évek alatt. Kerestem magamban az okot, azt, hogy miért nem vagyok olyan, mint más, miért nem haladok egyformán. Rá voltam kényszerítve az önelemzésre. Azt, hogy érdemes volt pedagógus pályára lépnem, a gyakorlat bizonyította be. Amikor elkezdtek a tanítást, az érdekelt, hogy sikerül-e valamit nyújtanom, átadnom a következő generációnak abból, amit mohón összegyűjtöttem a tudás végtelenjéből? Amikor az első órámra beléptem az osztályba, úgy éreztem, teljes éneket be kell dobnom a tanítói munkába. Énekóra volt. Tudtam, hogy közelítenem kell a gyerekeket magamhoz, hogy velük együtt lélegezzem. És hogy a gyerekek velem együtt gondolkozzanak. Rengeteget mozgok az osztályban. Ha valakit kérdezek, beburkolom jóindulatomba, vele együtt érzek. Ilyenformán kényszerítem arra, hogy velem dolgozzék, és megfeledezzen a külvilág gátló tényezőiről. Második órámat matematika volt. Nagyon gyenge első és második évem ellenére Sîpos tanár úr a tanításhoz való érzékemet dicsérte. Azt mondta, érdemes volt velem foglalkozni. Ezzel szárnyakat adott. És újabb erőt az önelemzéshez. Azóta tudom, hogy a nevelő amikor belép az osztályba, levetkezi gondjait, és csakis annak a közösségnek él. Nem vagyok gyenge fizikumú, de amikor órák után fáradtságot érzek, nem sajnálom, tudom, hogy dolgoztam. Az nem tanár, aki éppen csak bemegy órára, és nem képes magával ragadni, lelkesé tenni az osztályt. Akkor inkább hagyjon fel a tanítással, és menjen el lapátolni...

- Ezek szerint szereted választott pályád? Mi lesz, ha nem jut neked katedra?
- Nem szeretem a nagy szavakat, de most be kell vallanom, hogy olyan ember vagyok, aki ha kap valamit a társadalomtól, a környezetétől, szereti azt visszaadni, megszolgálni. Pedig most a sokat kapni, keveset adni a divat. Nos, ha történetesen nem jut nekem katedra, és más munkára kérnének, azt is megcsinálnám. Engem már semmi sem tud elbátortalanítani. De hiszem, hogy tanár leszek valahol...
- És tanárként milyen szeretnél lenni? Összefoglalnád néhány pontban? Mit kell akarjon az életbe most kikerülő tanár?
- Először is szeretném bizonyítani, hogy a tanulásra fordított éveim és kitérőim nem teltek el hiába. Ha nem tudom bizonyítani munkám eredményességével, akkor bizony elveszítettem az időt. Ez nagyon fájna.
- Hány éves vagy?
- Huszonhét. Remélem, nem kell majd arra a következtetésre jutnom, hogy hiába töltöttem négy évet a kolozsvári egyetem filológiai fakultásán. És bizonyítanom kell, hogy nem hiába foglalkoztam egész sor más dologgal az eltelt évek folyamán. Például a zenével...
- Múltkori beszélgetésünk alkalmával mondtad, hogy sokoldalú ember szeretnél lenni. Hol tartasz ezen az úton?
- Hát vágjak a közepébe, foglalkoztatnak a nevelés kérdései. Úgy látom, eléggé elhanyagolt terület.
- Az oktatás és a nevelés viszonyára gondolsz?
- Igen. Az a rengeteg információ, amit a gyerekektől kérnek, háttérbe szorítja a nevelést. Az oktatónak egyszerűen nincs ideje erre. A humán tantárgyak nyilván jobban szolgálják a nevelést, de ezek visszaszorításának idejét éljük, ami kimutathatóan érzelmi elszegényedéshez vezet. Románból sem elég bemagoltatni egy Coşbuc verset például, anélkül, hogy körbejárnánk és megfelelnénk a Miért szép? kérdésre, amelyet minden tanuló maga kellene hogy megfogalmazzon. Nemrég gyakorlati tanításon vettem részt. Éppen román nyelvből láttam, hogy milyen szárazon, lélek nélkül próbálják egyesek leadni a kijelölt anyagot. Pedig hát anyanyelvükről van szó! Ahelyett, hogy rávezetnék a gyerekeket arra, hogy a sokrétű szépséget felfedezzék maguknak. Élő anyaggal dolgozunk, azokkal, akikből ember lesz. Felelősek vagyunk azért, hogy mindenikük eljusson a tudatos emberség színvonalára. Ezt pedig nem adatok és tények megtanításával, hanem az önálló gondolkodás kifejlesztésével, az érzelmek gazdagításával érhetjük el.
- Ezt az igényességet az egyetemen tanultad vagy saját magad állítottad magad elé?
- A magam igénye ez.
- Az egyetem mennyiben segít ahhoz, hogy jó nevelővé válj?
- Azt hiszem, hogy az egyetemnek nem sok ideje van erre. Információözönben élünk. A módszertanra nyolc vagy tíz óra jut. Pedagógiai gyakorlatra összesen kétszer két hét. Elméletét második éven vettük, egy hatalmas anyag tört részét. Később majd még foglalkozhatunk persze, de az egyetemi évek alatt erre sem futja időnkből. Rengeteg információs anyagot kell tudnunk. De szerintem nem ez a fontos, hanem az, hogy *ember* az, aki ezt a rengeteg információt tudja vagy sem. Lehet akár tudós, doktor vagy más címe is, ha nem ember, nem képes hatni a hallgatóságra.

- Te sokoldalúvá akarsz válni a nevelésben is. Ezért, ha jól emlékszem, még a gazdaságtan is érdekelt.

- Igen, volt Vásárhelyen egy tanárom, csodáltam, mennyire tájékozott a közgazdaság kusza problémáiban. Hiába is tagadnánk, az élet bizonyítja, hogy nagy szükségünk van a gazdasági ismeretekre. Az áru, a gazdaságosság és sok más ilyen fogalom alapos megértése nélkül ma már nem lehet élni. Múltkori beszélgetésünkkel ebből kiindulva arról is szó esett, hogy miből és mennyiből lehet megélni. Most már változott a helyzetem. Első kategóriájú ösztöndíjamban van. Ebből fizetem a lakást. Kiadásaim tetemes része fotóra megy. Amióta nem találkoztunk, ezzel is gyarapodtam: színes felvételeket készítek. Persze ez pénzbe kerül. De az élelmet otthonról hozom, nem vagyok igényes, akármit megeszem. Kijövök az ösztöndíjamból. Nyári keresetemből öltözködöm.

- Miért jöttél ki az otthonból?

- Velünk az a helyzet, hogy egy héten három napon be kell mennünk az egyetemre. Tapasztalatom szerint a további négy napra hiába tervezek, az otthonban nehéz betartani ezt a tervet. Milliós emberrel találkozom ott, rengeteg időm elvész semmiségekre. Meg aztán fotózom. Ehhez zavartalan hely kell. Nekünk filológusoknak rengeteget kell olvasnunk. Egy tömbházban lakom, meglepően csendes helyen. Kollégámmal együtt jól ki tudjuk használni a rohanó időt.

- A tanítóképzőben hegedültél...

- Most énekelni tanulok. Persze csak úgy, autodidakta módon. Miért tartom ezt fontosnak? Ez hosszú történet. Összefoglalva annyit mondhatok, hogy emlékszem két és fél éves koromra. Jártam, beszéltem és állandóan énekeltem. Egyszer mentem az utcán, és belefeledkeztem az éneklésbe. Szép tavaszi idő volt. A borbélyműhely előtt rám ijesztett a fogatlan, ördögarcú mester. Belém ragadt a dal, sokkos állapotba kerültem. Évekig szörnyű álmokat láttam, félrevonuló, hallgatag, félénk gyermekké váltam, és nem énekeltem többé. Tizenennyolc éves koromban pszichológiával foglalkozva rájöttem, hogy mi a bajom, és megpróbáltam változtatni magamon. A zene, a dal segített abban, hogy a bennem lévő feszültséget és szorongást levezessem. Ehhez kell nekem a dal.

- Keresed és megtalálod önmagad. Mit énekelsz szívesen?

- Nyilván hozzám legközelebb a népdal áll. Ez az, ami engem kifejez, amibe beleviszem önmagam... Ha megkérdeznék, hogy mi a kedvenc nótám, azt hiszem a Hegyek, völgyek között állok kezdetűt mondanám. „Hegyek, völgyek között állok / Szívemet öli a bánat / Hegyek, völgyek álljatok meg / Hadd panaszkodjam meg nektek. / Engem anyám megátkozott / Mikor a világra hozott, / Azt az átkot mondta reám / Ország, világ legyen hazám / Ott se legyen megállásom / Csipkebokor a szállásom...” - Sokszor akaratlanul is a fülemben cseng a dallama. A nevelőnek nemcsak szeretnie, hanem tudnia kell énekelni. Én falura készülök, és mindenhez érteni akarok, amit a nevelőmunkában hasznosítani lehet. Tudatosan művelt hobbim ez is, akár a fényképészet. Életünk bizonyos pillanatainak a megörökítése is az önismeretünket szolgálja. De a véletlen folytán az olyan tanulmányi terület is, mint amilyen a gyümölcsnemesítés. Nyaranként Palocsaynál dolgoztam. Mi már csak így nevezzük a kolozsvári kertészeti kutatóállomást. Van ott egy rokonom, hozzásegített ahhoz, hogy gyakorlatilag is megtanuljam a szemzést, a gyümölcsfa-nemesítést. Van abban valami romantika is, hogy szeretem gondozni a fákat.

- Érdekes, hogy kollégiumi kollégád is érti ezt a mesterséget.

- Igen, Farkas Feri nagy mestere a fanemesítésnek. Kettőnk között talán az a nagy különbség, hogy ő inkább az anyagiak miatt csinálja. Én olyanoktól tanultam, akik tudományos felkészültséggel, kutatómunkaként végezték a nemesítést. Ezért különösen szépnek, érdelemgazdagítónak tudom ezt a munkát. Persze, nemcsak ezt csináltam én ott, hanem mindenféle napszámos munkát. Akárhova kerülök is az életben, azt szeretném, hogy legyen egy kis kertem. Azt szeretném, hogy sorbanállás helyett, kedvtelésből magam termeljem meg a legszükségesebb zöldséget, gyümölcsöt. Nekem ez nem nehéz, inkább pihenés. Jó, hogy a mostani idők nekem kedveznek, hiszen ez az igény országos politikában is megfogalmazódott, de talán magam is rájöttem volna, annyira egyszerű és magától értetődő dologról van szó.

- Mit viszel még magaddal a kincses városból a diplomádon és emlékeiden kívül?

- A magam építésének betetőzését jelenti nekem ez a város. Úgy érzem, hogy értelmiségivé válásomhoz itt mindent megkaptam. Elsősorban szakmai felkészülés terén olyan szakemberekkel találkozhattam, akiket példaképeimnek akarok. Azokat, akik szívvel-lélekkel tudnak dolgozni, mindig nagyon tudtam tisztelni. Ugyanakkor az itt töltött évek alatt még inkább megszerettem a falut. Hiszem, hogy az itt tanultakat jobban érvényesíthetem egy kisebb közösségben.

- Szakosodásod alatt igyekeztél megfelelni annak a tanítókkal szembeni általános igénynek, miszerint lehetőleg mindenhez értened kell?

- Így van. Innen ered többek között törekvésem a sokoldalúságra.

- Mi a diplomadolgozatod témája?

- Csehov műveinek szókészletteni vizsgálata.

- Tehát Csehovot is magaddal viszed innen. És még mi mindent? Egyszer végzős mezőgazdász hallgatókat kérdeztem arról, hogy mennyire készültek fel a nevelői pályára. Nemcsak a szakiskolákban, a szaktanfolyamokon reájuk váró munkára gondoltam, hanem mindarra, amit a népnevelés gyűjtőszó alatt értünk. Feladatod a nevelés, erre készültél. Megtanultál-e megfelelően viselkedni, öltözködni, van színházi és - horrible dictu - vendéglői kultúrád? És sok más egyéb apróságra lesz még szükséged, amit főleg itt, városon sajátíthatsz el. A falura kikerült értelmiségi igen gyakran a kulturális és a sportesemények miatt vágyik városra. Volt úgy is, hogy a civilizációért, fényért, pompáért. Másokat egykori baráti körük vonz.

- Nagy élményem a könyvtárak. Az, hogy mindent megkaptam, amire szükségem volt. Ezt persze valami természetes dolognak, magától értetődőnek fogjuk föl. De ugyanolyan fontosságúnak tartom, hogy itt döbbsentem rá a népművészet fontosságára. Magyar vagyok, nem kivagyiságból, hanem mert annak születtem, és vállalom az ezzel járó sorsot. Átérezem népművészeti hagyományaink továbbélésének szükségességét. Kötelességemnek tartom, hogy ennek érdekében is dolgozzam ott, abban az iskolában, ahova helyeznek, és tágabb keretek között a felnőttek körében, a falu közművelődésének előmozdításáért. Olyan helyre szeretnék kerülni, ahol ennek nincs akadálya. A tanítóképzőből hoztam a népi kultúra fejlesztésének igényét, a Marosvásárhelyen ezt bővítettem és a kincses egyetemi város érlelte bennem ezt a kötelező tett színvonalára. Nyilván sohasem gondoltam elszigetelődésre, hiszen nálunk együtt él Erdély népeinek folklórja, népművészete. Nyilván a sajátunk áll hozzánk a legközelebb, ennek műveléséből vállalnék szívesen részt. Énekkart vezetnék, talán sikerülni fog.

- Tehát szakmádon kívül vállalsz a nemzetiségi értelmiségi hivatásának feladatait? Azt a bizonyos többletmunkát, amit senki sem erőszakolhat rád, csakis tudatos vállalkozással lesz örömet és küzdelmet egyaránt nyújtó feladatod?

- Igen. Saját nemzetiségemet akarom szép román nyelvre megtanítani, irodalmi műveltségük gyarapítására biztatni, dalárdában énekelteni és így tovább. Nem szoktam álmodozni. Mindig a konkrét valóságból indulok ki. Ahhoz igazítom teendőimet. Persze, jó lenne „nem középiskolás fokon, egész népemet tanítani”, de a reám háruló munkát csak ott látom, azokban a körülményekben alakíthatom ki, ahova a sors irányít.

- Erre te tudatosan készülsz. De említetted, hogy az egyetemen sincs arra idő, hogy a neveléssel különösebben foglalkozzatok, tehát intézményesen nem nevelnek többlet-feladatod elvégzésére. A végzetek jó része ösztönösen cselekszik vagy csak otthonról kapott indíttatásból? Nem félsz az elmagányosodás nehézségeitől?

- Sajnos a kollégáimat nemigen foglalkoztatják a hivatásnak ezek a kérdései. Talán mert olyan környezetből jöttek, ahol minden a maga természetességében folyamatosan megoldást nyert. Nálam ennek a munkának a szükségessége éppen abból adódik, hogy láttam a népnevelő munkának a hiányát, a magam bőrén éreztem, milyen nehéz az ilyen környezetből felemelkedni. Nem szeretném, hogy valaki még egyszer megjárja ezt az utat. A Margitta környéki falvakban járva - tanítottam két, a városhoz közel eső helyen - azt vettem észre, hogy az ott lakók némiképp elvesztették a hitüket az értelmiségiekben. Szerintük mi nem vagyunk képesek a művelődési életet az iszapban kuksoló béka színvonalánál magasabbra emelni. Petriben például száznál több jó hangú magyar gyerek van. Igaz, fele román tagozatra jár, de azért még lehetne belőlük énekkart szervezni, hogy népdalkincsük nem múzeumi mutogatásra alkalmas valamivé, hanem élő valósággá váljék. A nevelőknek nincs más teendőjük, mint az, hogy visszaadják, visszajuttassák mindazt, amit a tanulás éveiben állami támogatással összegyűjtöttek, megtanultak.

- Kikerülsz az életbe, és minden valószínűség szerint akarod ellenére valakinek a példaképe leszel. Mit tehetsz majd azért, hogy tanítványaid elkerüljék a te buktatóidat, és tapasztalataidat valóban átruházd rájuk?

- Erre már akkor gondoltam, amikor az oktatói-nevelői pályát választottam. Bizonyára sokkal könnyebb volna valahol tolmácsolni, fordítani. De én egész napos munkára vállalkoztam. Az én munkám egy folyamat. Eredményességét annak a generációnak a felkészültsége bizonyítja majd, akiket én végigviszek a gimnáziumon vagy a líceumban. Ők lesznek az én bizonyítékaim abban, hogy nem kínlódtam, nem tanultam, nem dolgoztam hiába. Mit akarok én nekik átadni? Azt, hogy tőlük függ, elérkeznek-e a tudatos emberré válásig, hazájuk és nemzetiségük tudatos vállalásáig vagy sem. Sugalmaznunk kell, hogy ezért mindannyiunknak keményen meg kell dolgoznunk. Kétszeresen is. De felemelkedésünk egyetlen útja ez.

- A te humánusmodat három nyelv és irodalom táplálja. Érzed magadban, hogy másokkal szemben bizonyos többletre tettél szert?

- Embernek érzem magam. Mentesebb mindenféle szélsőséges érzelemtől. Háromnyelvűségem nem elválaszt, hanem összeköt, tudásom anyanyelvi műveltségemre épült és épül a jövőben is, hiszen a jó tanító és vele együtt minden értelmes ember, holtáig tanul.

- Jövőre kihelyeznek, ezért ezt a beszélgetést most be sem fejezhetjük. Következzenek tehát, ha te is akarsz, a

További beszélgetések.

Jövőre. Sok esztendő múlva. Ha élünk még és leszünk, akik vagyunk. A nevelői hivatás gyakorlatáról, buktatóiról, gondjairól és oktatói tapasztalatairól - életükről, úgy érzem, mindig lesz mondanivalónk.

Befejezés helyett

1

Az élet az elmúlt tizenvalahány esztendő alatt új sorrendet alakított ki azok között a lányok és fiúk között, akik 1973-ban osztálytársakként együtt végezték az enyedi tanítóképzőt. A lányok férjhez mentek, személyazonosságjukban a férjük családnevét viselik és így ismerik őket az iskolában vagy az óvodában, ahol tanítanak. Megváltozott tehát az osztály ábécé-sorrendje. De más és más sorrendet alakítanak, ha az otthon vagy idegenben való tanítás szerinti csoportokra osztom az évek során sok próbát kiállott beszélgető partnereimet. Feltétlenül külön sorrendet és a sorrendnek megfelelően dicséretet érdemelnek a „tanító nénik” akkor is, ha gyermekeiket számláljuk össze. A huszonegy tanító közül egy négygyermekes, tizenegy kétgyermekes, hat egygyermekes és három gyermektelen. Összesen harminckét gyerekük van. Átlag másfél gyerek. Egy osztálynyi.

Folytassuk a statisztikát hivatástudatuk mélységét mutató számokkal: húszan a tanügyben dolgoznak, közülük tizenöten tanítanak, ketten óvónők, ketten pedagógusok, egy tanár. Otthon sikerült elhelyezkednie hétnek, hárman a férjük szülőhelyét választották otthonuknak, a többiek idegenbe kerültek. Tehát kétharmaduk végleg messze került a szülői háztól. Sok ez vagy kevés ebben a megbolydult időben, amikor amúgy is kiürültek a falvak? Faluról indultak, falura kerültek az osztályból hatan, városról városba ugyanennyien. Faluról városba kilencen. Másként számolva: tizenöt falun született tanítóból mindössze hatan maradtak falun, ezek közül egyetlenegy a szülőfalujában. A városról a tanítóképzőbe kerültek mindnyájan hűek maradtak szülővárosukhoz. Kisebb-nagyobb kerülővel sikerült visszajutniuk szüleik közelébe. A tanító úgy ér valamit, ha kitartóan ott dolgozik, ahol gyerek van. A gyerekek túlnyomó többsége ma városon lakik, mégsem ellentmondás, ha azt állítom, hogy jelenleg a falunak nagy szüksége van a tanítókra. Nemcsak arról a - sok helyen összevont osztályokba gyűjtött - pár gyerekről van szó, hanem szüleikről és a magukra maradt öregekről is. Ugyanis a tanító - ezt mostanában mintha elfelejtenénk - népnevelő is kell hogy legyen. Úgy tűnik, hogy a falusi lakosság megfogyatkozása után az állandósulás időszaka következik, és az élet várva-várt minőségi átalakulása nemcsak a városokban, hanem vidéken is. Ehhez pedig kultúra kell. És a kultúrához tanító is.

Amilyen a mai iskola, olyan lesz a jövőnk. A mai iskola pedig olyan, amilyenek a pedagógusaink. És pedagógusaink olyanok, amilyen a hivatástudatuk és kitartásuk e nehéz és éppen ezért teljes embert igénylő pályán. A kötetben szereplő tanítók tizenkét éve indultak el ezen az úton. Tíz éve szegődtem nyomukba. Kevés kivétellel mindeniküket háromszor vagy többször is felkerestem. Mindannyiszor volt, a jövőben is lesz mondanivalójuk. Története egynek sem befejezett. De a régi regények végén szokásos kikerekítéssel megpróbálom máig hozni életük eseményeinek gyorsleltárát. E könyv összeállítása közben is sok minden történt velük, ami az olvasóra is tartozik. Mert a tanítók élete - szerény véleményem szerint - közügy. Kell, hogy mindnyájunkat érdekeljen.

Bagosi Éva (sz. Cseke) egyenesbe jutott. Szalontán dolgozik, abban az iskolában, ahol az elemi járta. Helyben lakik, a szülői házban. Két gyereke iskoláskorú. Most aztán megmutathatja, hogy nemhiába volt osztályelső a tanítóképzőben. Bakos Jolán (sz. Kiss) helyzete sem kilátástalan. Félig már befogadta a város, Marosvásárhely. Képességeit is elismerik, férje is segíti: kijárják a tanügy további támogatását, hogy életük véglegesen rendeződjék. Barta Ilona

(sz. Bernád) tanítóságát felcserélte műszaki rajzoló munkával, de mert élettársa városában él, a diákevek alatti ragaszkodással kötődik iskolájához, annak régi és új tanáraihoz, akikkel barátkoznak. Csengeri Mária (sz. Kocsis) óvónőként is egy Sepsiszentgyörgy melletti kicsi faluközösség egyik irányítója és nevelője, városról származó agrármérnök férjével megszerettette magát a helybeliekkel. Dósa Magda (sz. Márkus) kétszeresen újrakezdte a falumegismerést, még új számára az a hely, ahol jelenleg lakik és az is, ahova ingázik. De szolokmai tapasztalatai és élményei segítik az alkalmazkodásban. Farkas Ferenc, úgy hiszem, lemondott álmai közül azokról, amelyek megvalósítása erején felüli lett volna. Nem lesz belőle filmrendező vagy fotoriporter, felsőiskolát sem végez. De addig végzi pedagógusi munkáját, amíg majd csak kerül számára tanítói hely egykori elemi iskolájában. Addig pedig gazdálkodik, faoltással, fotózással és tanítóképzős osztálya találkozóinak szervezésével foglalkozik. Gombos Katalin (sz. Kasza) miután szülei szülőfalujában évtizedet tanított és országot-világot bejárt, mivel eljött az ideje, férjhez ment, Szatmárra költözött, gyereket szült. Hervol Éva (sz. Kozma) és Vakon Gizella (sz. Kovács) továbbra is elválaszthatatlanok. Désházán tanítanak, Szilágycsehben laknak. Kitartásuk a désházai iskola mellett nyugodtságukban és sokrétű tapasztalatokban kamatozik. Mindkettőjüknek egy-egy lánya van. Csak-hogy amíg Évának a lánya az egyetlen gyereke, Gizellának három, orgonasíp rendbe állítható, kincseket érő fia is van. Kiss Mária (sz. Forgó) nehezen, de végül egészségi helyzetére való tekintettel, mégis bekerült Margittára. Miután a róla szóló riportom megjelent ifjúsági lapunkban, nem kevesebbel, mint árulással vádolták. Az iskola vezetősége és az érintett szülők oktanulul háborodtak fel, hiszen nem történt más, Kiss Mária kimondta az igazságot: Kécen baj volt a beiskoláztatással. Egy lelkiismeretes és kitűnően dolgozó tanítónőnek ezt ki kellett mondania, mert úgy tanulta és úgy tudja, hogy a hibákat nem szabad véka alá rejteni, még akkor sem, ha azzal egyeseket úgy mond önértükben sért. Évekig hordozta ezt a bélyeget Kiss Mária. A dolog tisztázása elől meghátrált az iskola. Végül a margittai polgármesternő tisztánlátása és bizalma döntött: Kiss Máriát érdemei elismerésével a városhoz tartozó faluból egy városi iskolába helyezte, ahol tanítói hozzáértését még inkább bizonyíthatja. Kiss Anna (sz. Koncz) révbe jutása óta minden idejét a gyermekeknek szenteli. Az iskolában és otthon is tanít, nevel, játszik. László Rozália (sz. Csere) is kibőjtölte mostani jó munkahelyét. Kitartása, a tanítói pályához való ragaszkodása példamutató. Mindent, amit a tanítóképzőben tanult, alkalmazza az adott viszonyokra, otthon is van kit tanítania. Kozma Irén (sz. Köteles) lényegében a férje nevét viselve elváltan él. Lesz-e kibékülés közöttük vagy sem, ki tudja?! Családi helyzete visszahat munkájára is. Így vagy úgy, együtt vagy külön, új életet kell kezdeniük. Köpe Ilona (sz. Tomos) is kijutott az évekig járt labirintusból. Idegei látták kárát a sok hercehurcának. Lépésre áll szeretett szülővárosában való végleges megállapodottságtól. Nincs senki, aki útját állná. Molnár Mária (sz. Papp) élete zajtalanul, szinte eseménytelenül gazdagodik. Nagyoláh Ilona (sz. Pénzes) a csendes helytállás és beilleszkedés gyönyörű példája. Erős elhatározás, önmagával vívott gyötrelmes küzdelem tették az ikafalvi tanítónőt hivatása hőségévé. Suta Mária (sz. Marozsán) élete a legjobbkor változott és terelődött az óhajtott mederbe. Férjhez ment. Élettársa a szatmári építők egyik megbecsült mestere. Néhány lépésre lakik attól a Kárpát-negyedi iskolától, ahol tanít. Mesében sem olvashatunk csodálatosabb befejezést, mint az ő története, amelynek egyik fejezete így happy enddel zárult. Szakács Regina (sz. Dobó) messze került a szülői háztól, ahová - mindnyájan így vagyunk ezzel - mindig visszavágyik. Élete kiegyensúlyozott, munkáját egyre inkább szereti. Varró Katalin (sz. Bálint) az egyetlen, aki szülőfalujában dolgozik, és önként vállalja, most már véglegesen, az óvónői pályát. Ez meg is látszik munkáján, amellyel kiérdemelte a falu tiszteletét és bizalmát. Ritka ember: próféta a saját hazájában. Nemrég még egy kislányt szült. Fiút akartak. Ezek szerint a fiú lesz majd a harmadik. Vítus Mária (sz. Venczel) saját kisvárosában tanít, a főtéren lakik, gyerekei szépek és okosak. Talán csak egy vágya van még,

az, hogy anyanyelvén taníthasson. Idővel talán ez is sikerül majd neki. Viatorisz István, amióta román-orsz szakos tanári diplomát szerzett, egy avasi faluban tanít. A viator különben utast jelent. István fel-feltűnik itt-ott az országban, de kész megtelepülni falun. Minden szabad idejét kitölti a helyi énekkar irányítása, amellyel sikeres előadásokat tart megyeszerte. Mivel Viatorisz István egyelőre agglegény, jut ideje színesfotózni, gazdálkodni, főzni. Elégedett ember.

És a tanárok? És a kollégium?

A tanárok többsége közel a nyugdíjhoz, a tanítóképzőt felváltó ipari líceumban tanít. Legutóbb Sipos Árpád matematikatanár vonult nyugdíjba. A tornakert fölötti temetőben nyugszik jó igazgatójuk, Nemes János és osztályvezető tanárunk, Zilahi Ferenc is. Elárvult a kollégium híres könyvtára a lexikon-tudású Borbáth Károly nélkül, aki falusi tanárként fejezte be rövidre szabott zaklatott életpályáját.

Emberekben fogyatkozik a kollégium, de falai erősödnek. Végre sikerült beszerezni a központi fűtést, korszerűsíteni a régi iskolaépületet. 1982-től Bethlen-szobor áll fenn a tornakertben, hirdetve ezzel is, hogy az iskola még hű alapítójának szelleméhez.

A tanítóképző egyik osztályvezető tanára tanítványai lelkére kötötte:

- A Kollégium történetét még csak ezután tanuljátok meg igazán... Ezek a falak körülöttünk maguk is tanítanak. De a falak kőből vannak, téglából vannak, malter tartja össze őket, tetőzetét gerendák. A gerenda tüzet foghat, kő és téglaleomolhatik. Az iskola nemcsak fal és gerenda, nemcsak téglaleom és kő. Az enyedi iskola igény és kötelességtudat, műveltség és az anyanyelv, önbecsülés és testvériség-érzet, és mindezek addig élnek és éltetnek, amíg a lelkünkben őrizzük őket. Ti vagytok a kollégium!

A kijelentés óta eltelt évek úgy hozták, hogy most pátoasz nélkül leírhatom: az innen kikerült tanítók, óvónők és érettségizettek jelentik a kollégiumot.

E könyvben szereplők ennek a falaival is tanító iskolának hoztak és hoznak, olykor önfeláldozást is követelő tanítói munkájukkal megérdemelt megbecsülést.

1975-1985

2

Amikor ezt a könyvet elkezdtem, a derűlátók naivságával hittem, hogy tervem megvalósítható: az 1973-ban Nagyenyeden végzett tanítók pályakezdéséből felvázolható némi közhasznú tanulság, felvillantható az országban szétszórt fiatal tanítók hagyományainkat megtartó, jövőnket érlelő elszántsága és ereje. De amikor könyvem a kiadóhoz került, olyan időket éltünk, hogy a Bethlen Gábor nevét viselő iskoláról és a nehéz sorsú tanítókról nem volt szabad írni. A hivatalosan nem létező cenzúra helyett szolgálalelkű felelősök elé tettem a kéziratot és sűrű törléseiket is tudomásul véve, nyílt visszautasításuk hiányában visszatértem a kiadóhoz. Ekkor jött a magyar helységnevek törlését parancsoló intézkedés. Ezt is vállaltam, és ahol lehetett, körülírással: „a kincses város”, a „nevében az igazat jelző falu” és más hasonló megoldással éltem, mert egyre inkább meggyőződésemmé vált, hogy a hatalom tudatosan törekszik a magyar tanítóképzők elnéptelenítésére és megszüntetésére, a tanítói utánpótlás akadályozására. Hogy miért nagyon nehéz, de ugyanakkor küzdelmesen szép és önfeláldozást érdemlő ez a pálya - ez megcsontkított könyvemből is reméltem, hogy kiderül.

Ezt bizonyítja az is, hogy a Tanítók nyomában még cenzúrázott formában sem jelenhetett meg.

Most, hogy visszaírhattam a kéziratba a kihúzott részeket és magyar nevükön nevezhettem a többnyire magyar falvakat, községeket és városokat, szorongással látom, hogy tanítóim gondjai, mindennapi küzdelmei csaknem azonosak az általam fölvetett, évtizeddel ezelőtti láttelepekben felsoroltakkal. Erről tanúskodnak „társszerzőim” időközben hozzám érkezett levelei is.

Bagosi Éva (sz. Cseke): „Családi helyzetem változatlan, lányom kilencedikes, a fiam hetedik osztályos. Én helyettes tanítóként dolgozom már kilencedik éve. A harmadik osztályban tanítok, melyet az idén új osztály létrehozásával a volt 40-es létszámról 31-re redukáltak. Az is újdonság, hogy módszertani csoportunkban a magyar nyelvet használhatjuk. Sikerült elérnem az első didaktikai fokozatot. Dolgozatom címe *Az anyanyelvi kifejezőképesség fejlesztésének lehetőségei az olvasás- és fogalmazástanítás korrelációjával az I-IV. osztályban* volt. Célkitűzéseim között szerepel az, hogy bebizonyítom, a 17 év munka után, érdemes vagyok a véglegesítésre. Mostanában még inkább érzem azt a felemelő örömet, amely abból adódik, hogy a nagyenyedi Bethlen Gábor Tanítóképző végzettjének mondhatom magam, és felidézhetem Áprily felejthetetlen sorait: Enyedi csend - te régi, drága, tiszta, / reád gondoltam és áldottalak.”

Bakos Jolán (sz. Kiss): „Sajnos nem sok jót írhatok. A családban jól vagyunk, a kislányom már IV-es, a férjem megértő és segítőkész, mint eddig. 1987-ben véglegesen áthelyeztek Maros megyébe, a Nyárád menti Somosdra. Nehezen megközelíthető falu, nehéz az ingázás, annak ellenére, hogy csak 20 kilométerre van a várostól. Nem volt zökkenőmentes a beilleszkedésem, de a gyermekek mindenért kárpótolnak, és szüleik értékelik a munkámat. Szeretnék bekerülni a városba, mert már nem bírom az ingázást. A jövőre vonatkozólag most nem tudok terveket szőni. Remélem, minden jóra fordul egyszer.”

Barta Ilona (sz. Bernád) munkája a tervezés, műszaki rajzolás, ő már csak otthon tanítóskodik.

Csengeri Mária (sz. Kocsis) az erdélyi magyarság számára zavaros időkben családjával együtt Magyarországra áttelepült - tudtam meg az egyik visszaérkezett levelemre a postás által írt szűkszavú válaszból.

Dósa Magda (sz. Márkus): „Utolsó találkozásunkkor még Szentdemeteren tanítottam, ahol beteljesedett az a vágyam is, hogy elsőtől negyedikig végigvigyek egy osztályt. Most Balavásáron tanítok, egy nyugdíjba vonult tanító bácsi helyében. Hál' Istennek! - mondták erre a kelementelkiek -, mert eleget sajnáltuk a tiszteletes asszonyt (most már le lehet írni ezt a férjem után használatos megszólítást), hogy korán reggel ment a mezőn, ködben, járatlan utakon, átgázolva a Küküllőn a szentdemeteri iskola felé. Visszagondolva, azért szépek voltak azok a madárfüttyös, vízparti gyaloglások. Fácánokat riasztottam, nyuszt és őzikét is néha. A rügyező, máskor meg zúzmarás fák felderítettek. Persze hogy köd volt, sötét, szél, eső, hideg és nyakig érő sár. Egyszer reggel minden nehézség nélkül átkeltem a Küküllőn, délben is megpróbáltam a közben megáradt vizet, de elsodort és mivel nem tudok úszni, alig lábaltam ki belőle és utána a félelemtől sirógörcsöt kaptam. Máskor aztán a gyulakutai híd felé kerültem, ez jó félórás kitérőt jelentett, s én mindig siettem haza. Balavásáron könnyebbedett sorom, két kilométerre nem gond az ingázás, és kollégáim között is sok ismerőst találtam. Ha sikerül, ősztől az egyik nyugdíjba vonuló tanító néni helyére hazatérek Kelementelkére, ahol a faluközösség lelkes munkájának köszönhetően szép, új lakásunk van. Persze, továbbra is időhiányban szenvedünk, az olvasnivaló egyre halmozódik, kirándulások, színházlátogatás és egyéb terveink ideje néha eltolódik. A lányom már nyomomban jár: a székelyudvarhelyi

képzőben tanul és Illyés Kinga dicséretét is kiérdemelte Áprily Az irisoarai szarvas című versének szavalatával. Meggyőződtem arról, hogy a székelyudvarhelyi tanítóképző is kitűnő. Balavásári kollégáim hozzáértését, gyermekszeretetét tapasztalhattam. A lányom Vofkori László osztályában tanul, akinek szervező- és ösztönzőképessége könnyekig meghatott. Ebben az iskolában tudják, hogy most és az elkövetkező időkben is nagyon kell nekünk a jó tanító!”

Farkas Ferencet tovább sodorja, próbálja az élet. Telefonon beszélgettünk. Életbevágóan fontos ügyekben tanácstalan. Az, hogy katedrára kerül vagy sem a jövőben, eltörpül családi gondjai mellett.

Kiss Mária (sz. Forgó) elsődleges gondja az, hogy lesz-e és ha lesz, milyen lesz a margittai magyar iskola? A megyei tanfelügyelők megválasztásának módozatain évődik és csak másodlagosan azon, hogy egyelőre neki sincs végleges katedrája.

Köteles Irén: „Az elmúlt években lényeges változás nem történt az életemben. A munkahelyem ugyanaz, ami volt. Kislányommal a szüleimnél lakom. Elváltam. És nem mentem újra férjhez, mert nem akarok mostohaapát a kislányomnak. A bizalmam megingott az emberekben.”

Köpe Ilona (sz. Tomos) nagy események idején felhív telefonon. Legutóbb a forradalom után, amikor a szecselevárosi lap alapításának gondolata foglalkoztatta a környéken élő magyarokat, és az élelmes tanítónő valószínűleg nemcsak tőlem, hanem sok más ismerőstől is tanácsot kért.

Nagyoláh Ilona (sz. Pénzes) hosszú leveléből nemcsak az önmagával örökösen elégedetlen és éppen ezért szimpatikus ember küzdelmes életét lehet kiolvasni, hanem a biztatást is, amely nekem is erőt ad e krónika befejezéséhez. A gyerekekért érdemes erőnket nem kímélve dolgoznunk. Az ikafalvi tanítónő tizenhét esztendei munkájának gyümölcse minden keze alatt négy elemít végzett emberpalánta, akiket a saját gyerekeihez számol mindenkor. Ebből a tizenhét évből tíz esztendőn át az I.-IV. osztály tanításán kívül az óvónő feladatát is el kellett látnia.

„Örvendek az elismerésnek, de restelkedem is miatta, mert mindig ráébredek, hogy milyen keveset tudok. Szeretném önmagam is megvalósítani, de száz kötéllel is kötve vagyok: munkahelyi körülményeim, az időrabló adminisztráció, családi gondok és egyre fogyatkozó erőm akadályoznak. A szemem gyengül, a tévé-feliratot már csak fél méterről látom. Talán az az oka, hogy túl sokat vállaltam magamra, de ha ezt nem teszem, magam is ott lennék a nép számkivetettjei között. Mert kellett nekem évenként három-négy színdarabot is betanítani, minden esztendőben legalább egyszer háromfelvonásost, bűdös petróleumlámpa fényénél mereszteni a szemem. Ezt régen is így tették a tanítók, és csináltam én is, mert hívtak a fiatalok. A rosszindulatúak arról beszéltek, hogy mindezt fizetségért tettem. Szeretném, ha mindenki megtudná, hogy nem a pénzért, hanem a kultúráért dolgoztam, mert ide hozzánk hivatásosok nem jönnek, kicsi a közönség, a bevétel csekély. Legutóbb Szigligeti Liliomfiját vittük színre, mégpedig rengeteg zenebetéttel, amit nekem kellett kitalálnom. Utána reggelig tartó bál volt civilizált körülmények között. Az ilyen örömek kárpótolják az embert. Szép évünk volt, amikor sűrűn leveleztünk a Napsugárral és könyvjelzőt, naptárt és Napsugárkockát kaptunk ajándékba. Látni kellett volna, mennyire örültek a gyermekek. Szeretnék egy mesébe illő iskolát, ahol a lányok kis kíváncsi Mimimik, a fiúk pedig Napsugár Mikik lennének, ahol végérvényesen vége lenne a Taligás király hatalmának és az élet megkímélné az ártatlan Piroskákat, Hamupipókéket, Csipkerózsikákat és Hüvelyk Matyikat. Sajnos nem tudjuk, milyen világ jön, régi óvónőnk családotól Svédországban maradt, húgom hat éve Ausztriában él. Akvarelljeivel díszítettem iskolánk falait. Megpróbálunk saját erőnkől

fölemelkedni. A mi kicsi falunk is halálra volt ítélve, itt nem épült új épület, javításokat sem végeztek. Szégyellem elmondani, hogyha a saját kezemmel nem raktam volna székérre egy községgközponti régi épület lebontásából kikerülő tetőcserép alá való léchalmazt, egy szakaszon hiányozna a kerítés iskolánk körül. És ha nem rakhattam volna a Bartos Béni bácsi szekerére más alkalommal két köbméter deszkát, kultúrotthonunk padlója javítatlan lenne. Cipeltem én cementzsákokat, és separtem is. Van dolgunk elég, erősen megrongálódott a csatornahálózat, a tetőjavítást sem halaszthatjuk tovább. Külső festést az iskolaépületen utoljára akkor végeztek, amikor Ikafalvára kerültem tanítónak. A kultúrotthonnál hasonló a helyzet. Ezért én nem a községgközpontot kárhoztatom, hanem a rendszert. De azért még nincs minden veszve, lesz valahogy, csak erőnk és egészségünk legyen, ahogy a székely ember mondja. Segítséget is kaptunk. Ruhaneműt a gyermekek és a színjátszók. Mások hálózásokot Hollandiából. És élelmiszereket. A tiszteletes úr irányításával pedig nemrég gyógyszereket kaptunk. Szeretnénk kapcsolatba kerülni egy Ikafalvához hasonló külföldi településsel tapasztalatszerzés céljából. Ahhoz, hogy jövőnk szebb legyen, békesség, testvériség, szabadság és igazi demokrácia kellene. Azt szeretnénk, ha gyermekeink anyanyelvükön tanulhatnának. Nagyobbik fiam IX-es a görgényi erdészeti líceumban. Harminc IX-es tanuló magyar, reméljük, hogy sikerül anyanyelvükön tanulniuk. Kisebbik fiam IV-es, Felsőcsernátonba jár. Kilencvenkét aláírással autóbusz beindítását kértük. Nagyon nehéz a felső tagozatosok helyzete nálunk. A faluba vezető utakat is javítani kellene. Sok a teendő, az elkeseredéssel és az önmagunk feletti sajnálkozással nem sokra megyünk. A magam életét s küzdelmeimet azzal a szállóigévé vált mondással biztatom, hogy »itt is kell lennie valakinek«, ahogyan azt a sors elrendelte.”

Varró Katalin (sz. Bálint): „Négy éve befejeztük a családi ház megerősítését, emeletet húztunk rá, közösen lakunk a férjem szüleivel, a központi fűtést is bevezettük. A férjem továbbra is a vasútnál dolgozik, iskolát végzett Kolozsváron és Bukarestben, jelenleg a zilahi vasúti lakatosrészleg mestere. Maradunk a falunkban, ahol 1973. szeptember 1-jétől óvónő vagyok, kedvvel és szívesen végzem örömteli munkámat.”

A többiekről a nagy felfordulásban nem sokat tudtam meg. Nagy a világ. A család érdekében tanítói hivatásukról is lemondanak egyesek. Vonz a civilizáltabb, rendezettebb élet, vonz a város. Apáczai Csere János távoli rokonát, László Rozáliát (sz. Csere) Brassó köti, Suta Máriát (sz. Marozsán) Szatmár. Molnár Mária (sz. Papp) az elmúlt évtől, a szamosardói műemléktemplomot példás alapossággal felújító református lelkész férjét követve Szilágycsehbe került, ahol találkozhatott két Bikalról származó kolléganőjével, Vakon Gizellával (sz. Kovács) és Hervol Évával (sz. Kozma). Most már azt is leírhatom, hogy Szakács Regina (sz. Dobó) azért került oly messzire szülei házától, mert az eddig nehezen járható, határon túli Százhalombattán gyakorolja tanítói hivatását. És ott, a miénknél összehasonlíthatatlanul civilizáltabb környezetben sem kellett szégyenkeznie. Tudásáért, szorgalmáért az enyedi Bethlen Gábor Tanítóképzőt is dicsérik munkatársai.

Kit hova sodort a tavaly decembertől rohamosan változó világunkban a kényszer és a nagyobb lehetőségek mámore, ezt egészen pontosan az 1973-ban végzetek közelgő húszéves találkozásán lehet majd kideríteni. Addigra valószínűleg előkerül az osztály viatorja is, a tapasztalt tanárrá érett Viatorisz István, aki egy avasi falu igazgatói posztját másra hagyva ismeretlen helyre került, és mint a színes fotózás szerelmese, valószínűleg gyönyörű és tökéletesen éles felvételein megörökíti majd a két évtizedes küzdelem után egy napra újra Enyedre látogató pedagógustársait, azt, ahogyan az ősi alma materben szeretettel és köszönettel emlékeznek kedves tanáraikra, amiért nehéz pályájukra oly kiválóan felkészítették őket.

Nekik ajánlom ezt a könyvet és az utánuk jövőknek, akik e pálya nehézségeitől nem megrettenve, a tanítás szépségeiért és hasznosságáért, nemzetiségünk érdekeinek védelmében magukra vállalták és vállalják a továbbra is nehézségekben bővelkedő folytatást.

1990. november

*

A *Tanítók nyomában* anyagiak hiányában a változás utáni években sem jelenhetett meg. A nagyenyedi iskola egyik lelkes igazgatója 3000 példányt kért belőle, de ezek után sem vállalták a kiadók. A szerző kénytelen most a saját költségén, kis nyugdíjából kis példányszámban kinyomtatni művét, hogy interjúalanyainak tett ígéretét betarthassa, és az egyre sanyarúbb idők ellenére tanítóink áldozatos, de példamutató életét mindnyájunk és az utánunk következők tanulságára végre bemutathassa.

-&-